T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CORCÎ ZEYDÂN'IN "SELÂHADDÎN EYYÛBÎ" ADLI ROMANININ ARAPÇA VE İNGİLİZCEDEN TÜRKÇEYE YAPILAN ÇEVİRİLERİNDEKİ KAYIPLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sadiye İLHAN

ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara, 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CORCÎ ZEYDÂN'IN "SELÂHADDÎN EYYÛBÎ" ADLI ROMANININ ARAPÇA VE İNGİLİZCEDEN TÜRKÇEYE YAPILAN ÇEVİRİLERİNDEKİ KAYIPLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sadiye İLHAN

ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Osman DÜZGÜN

Ankara, 2020

TEZ ONAY SAYFASI

Sadiye İlhan tarafından hazırlanan *Corcî Zeydân'ın "Selâhaddîn Eyyûbî" adlı Romanının Arapçadan ve İngilizceden Türkçeye Yapılan Çevirilerindeki Çeviri Kayıpları* başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ında Doktora / Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı Adı Soyadı	Kurum	İmza
Danışman Doç.Dr .Osman Düzgün	AYBU İTBF	
Jüri Üyesi Doç.Dr.Muammer Sarıkaya	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fak.	
Jüri Üyesi Dr.Öğr.Üyesi Ahmet Aldyab	AYBU İTBF	

Tez Savunma Tarihi:16.07.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Ünvan Ad Soyad

BEYAN/İNTİHAL

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih:16.07.2020

İmza

Adı SOYADI: Sadiye İLHAN

TEŞEKKÜR

Bu teze başlarken beni her anlamda özgür bırakan, bilimsel düşünceyi yasam biçimi olarak algılamamı sağlayan, yüksek lisanstan bu yana her zaman beni destekleyen, takdir ve taltif eden, bir öğrencisi olarak değil meslektaşı olarak görüp güvenen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Osman DÜZGÜN'e,

Akademik tavrı, yaklaşımı, bilgisi ve vakur duruşuyla örnek aldığım kıymetli hocam Prof. Dr. Muhammet HEKİMOĞLU'na,

Lisans eğitimimden itibaren desteğini esirgemeyen, bu araştırmanın gerçekleşebilmesinde yönteme ilişkin deneyim ve bilgisini esirgemeyen, sabır ve özveriyle deneyimlerini paylaşan değerli hocalarım Doç. Dr. Abdussamet YEŞİLDAĞ ve Öğr. Gör. Abdullah BALLI'ya,

Beni yetiştiren, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle motivasyon kaynağım olan anneme, babama ve sevgili kardeşlerime müteşekkirim.

ÖZET

Corcî Zeydân'ın "Selâhaddîn Eyyûbî" Adlı Romanının Arapça ve İngilizceden Türkçeye Yapılan Çevirilerindeki Kayıplar

Çeviri bir dilden başka bir dile aktarımı ifade etmektedir. Ancak literatürde bu aktarımın her zaman mümkün olup olmadığı ve kendine özgü bir dil yapısı olan yazınsal metinin bu özelliğini kaybetmeden hedef dile ne ölçüde aktarılabileceği önemli bir tartışma konusudur. Buradan hareketle kaleme alınan bu tez çalışması çeviri kaybı sorununu ele alarak alan hakimiyeti ve metin türleri gibi iki temel problemden kaynaklandığı argümanını savunmaktadır. Bilimsel ve teknik metinler düz bir anlama sahipken edebi metinler, yazarların sahip oldukları dilsel özellikler nedeniyle farklılık göstermektedir. Edebi metin çevirisinde yaşanan zorlukların nedeni, kültürel ve yapısal farklılıklardır. Örneğin kaynak dil ile hedef dil arasındaki anlam örtüşmüyorsa, dil bilgisel ve kültürel farklılıklar varsa, bu iki dil çifti arasında yapılan çeviride kayıpların yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bütün bunlara ek olarak diller arasındaki farklılıklar başlı başına çeviri kaybına sebep olurken; ara dilden yapılan çevirilerde bu kayıp daha da artmaktadır. Bir metin kaynak dilden ara bir dile aktarılıp bu ara dil kaynak dil kabul edilerek üçüncü bir dile çevriliyorsa, çeviri kaybının katlanarak artacağı söylenebilir. Nitekim böyle durumlarda çevirmen çeviride kayıp düzeyini en aza indirgemek için azami düzeyde çaba sarf etmelidir. Bu çalışmaya konu edilen çeviri kayıplarının karşılaştırmalı çeviri bilim alanına katkı sağlaması için Zeki Megamiz tarafından kaynak dil Arapçadan Türkçeye ve Cuma Vural tarafından ara dil İngilizceden Türkçeye çevirisi yapılan Lübnanlı tarihi roman yazarı Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı romanının karşılaştırmalı metin incelemesi yapılmıştır. Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları incelenmiş; birinci bölümde kuramsal çerçeve ortaya konmuş; ikinci bölümde kaynak eser yazarı hakkında bilgi verilerek yukarıda adı geçen romanın kısa tahlili yapılmış ve üçüncü bölümde de çeviri sürecinde tespit edilen dil bilgisel ve kültürel kayıplar kaynak metinden tablo düzeyinde örnekler verilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Edebiyat, Roman, Corcî Zeydân, Çeviride Kayıp

ABSTRACT

Losses in the Translations of the Novel "Saladin" by Jurji Zaydan from Arabic and English into Turkish

Translation refers to the transfer from one language to another. However, it is an important discussion in the literature whether this transfer is always possible and to what extent the literary text, which has a unique language structure, can be transferred to the target language without losing this feature. Based on this, this thesis study considers the problem of translation losses and defends the argument that it arises from two basic reasons such as the domination over the specific field and text types. While scientific and technical texts have a direct meaning, literary texts differ due to the linguistic features of the authors. Cultural and structural differences are the reasons for the difficulties seen during the translation of literary texts. For example, if the meaning between the source language and the target language does not match, and there are grammatical and cultural differences, it will be inevitable to experience losses in the translation between these two language pairs. In addition to all these, the differences between languages cause loss of translation at first hand. This loss increases even more in translations made from a third language. It can be said that if a text is transferred from the source language to a third language by means of an interlanguage, the losses in translation will increase exponentially. Indeed, in such cases, the translator must devote great efforts to minimize the level of loss in translation. In order to contribute to the field of comparative translation studies, the comparative text analysis of the historical novel "Saladin" written by the Lebanese author Jurji Zeydân, was performed based on the translations of it including the one by Zeki Megamiz from Arabic to Turkish and the one by Cuma Vural from English to Turkish. This study consists of an introduction and three chapters. In the introduction, the purpose, method, scope and limitations of the study were examined; in the first chapter, the theoretical framework was presented. In the second part, the above-mentioned novel was analyzed briefly by giving information about the author of, and in the third part, the grammatical and cultural losses identified in the translation process were examined by giving examples from the source text by means of a table.

Keywords: Culture, Literature, Novel, Jurji Zaydan, Lost in Translation

İÇİNDEKİLER

ÖZET v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR LİSTESİ ix
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ x
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 9
1. KURAMSAL ÇERÇEVE 9
1.1. Çeviri Stratejisi 9
1.2. Eşdeğerlik Yaklaşımları 16
1.3. Çeviride Kayıplar Sorunu 22
1.4. Çeviri Tarihi ve Süreçte Çeviri Yaklaşımları 29
İKİNCİ BÖLÜM 39
2. CORCÎ ZEYDÂN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ 39
2.1. Hayatı 39
2.2. Edebi Kişiliği 40
2.3. Eserleri 42
2.3.1. Tarih Alanındaki Eserleri 43
2.3.2. Dil ve Edebiyat Alanındaki Eserleri 43
2.3.3. Sosyal Konular Alanındaki Eserleri 43
2.4. Tarihi Romanları 43
2.4.1. Selâhaddîn Eyyûbî ve Haşhaşiler Romanın Tahlili 44
2.4.2. Romanın Özeti 44
2.4.3. Romanın Şahıs Kadrosu 50
2.4.4. Romanın Olay Örgüsü 50
2.4.5. Romanda Zaman 54
2.4.6. Romanda Mekân 57
2.4.7. Romanda Dil ve Üslup 59
2.4.8. Arap Edebiyatında Roman ve Corcî Zeydân'ın Tarihi Romancılığı 65
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 75
3. SELÂHADDÎN EYYÛBÎ ROMANINDAKİ ÇEVİRİ KAYIPLARININ İNCELENMESİ 75
3.1. Kaynak ve Hedef Dil Metinlerinin Karşılaştırılmalı İncelenmesi 75

3.2. Dilbilgisi Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 76
3.2.1. İsim Tamlaması Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 76
3.2.2. Sıfat Tamlaması Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 90
3.2.3. Edat ve Bağlaç Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 104
3.2.4. Dua Cümlesi Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 111
3.2.5. İsmi Tafdil Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 114
3.3. Deyim ve Atasözü Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 119
3.3.1. Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisi Üzerine Genel Bir Bakış 119
3.3.2. Deyim Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 122
3.3.3. Atasözü Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları 138
3.4. Muhtelif Alanlarda Yaşanan Çeviri Kayıpları 139
SONUÇ 159

KISALTMALAR LİSTESİ

K.M: Kaynak Metin

A.Ç: Arapçadan Çeviri

İ.Ç: İngilizceden Çeviri

Ö.Ç: Önerilen Çeviri

TDK: Türk Dil Kurumu

V.B: Ve Benzeri

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada, aşağıda gösterilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

Kısa Sesliler: ـَ : a-e, ـِ : i, ـُ : u-ü

Uzun Sesliler: آ , ا , ى : â, ي : î, و : û

Sessizler:

ء : ʾ	ر : r,R	ف : f,F
ب : b,B	ز : z,Z	ق : ḳ, Ḳ
ت : t,T	س : s,S	ك : k, K
ث : s̲,S̲	ش : ṣ,Ṣ	ل : l,L
ج : c,C	ص : ṣ,Ṣ	م : m,M
ح : ḥ,Ḥ	ض : ḍ,Ḍ	ن : n,N
خ : ḫ,Ḫ	ط : ṭ,Ṭ	ه : h,H
د : d,D	ظ : ẓ,Ẓ	و : v,V
ذ : z̲,Z̲	ع : ʿ	ي : y,Y
	غ : ġ,Ġ	

Yukarıda verilen transkripsiyon sistemine ek olarak ayrıca aşağıdaki hususlara dikkat edilmiştir:

- Harf-i tarif (ال) sözcük başında küçük harfle yazılmıştır. el-ʿÂdıd, el-Celîs gibi.
- Harf-i tariften sonra gelen şemsi ve kameri harfler okundukları şekliyle yazılmıştır. Seyyidetu'l-Melik, Babû'l-Futûh gibi
- Terkib halindeki kişi isimleri bitişik yazılmış, Türkçeleşmiş isim ve ifadelerde transkripsiyon yapılmamıştır. Selâhaddîn, Abdurrahman, Abdulcebbar gibi.

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında bilgi alışverişi sağlayan, iletişim ihtiyacını karşılayan ve kültürel birikimin taşıyıcısı olan evrensel bir haberleşme aracıdır. Bu haberleşme aracıyla düşünceler, deneyimler, kültürler, gelenek görenekler nesilden nesile aktarılır. Bu açıdan bakıldığında dil, insanlıkla birlikte varlığını sürdüren canlı bir organizmadır. Türk Dil Kurumu'na göre dil "insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban" olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda dil "düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı" olarak da açıklanmaktadır.

Dil, aynı toprak parçasında yaşayan, aynı ırktan gelen, aynı geçmişe sahip ve aynı değerleri benimseyen insan topluluklarının aralarında iletişimi sağlamak için kullandıkları bir iletişim aracadır. Dil, insanları aynı duygular ve değerler etrafında toplayarak birbirlerine kenetlenmelerini sağlar (Küzeci, 2018). Özkan'a (2009, s. 15-16) göre "dil, bir milletin tarihinde meydana gelen maddi ve manevi değerlerin anlatım aracıdır. Bir millet kültür bakımında ileri gitmişse, yüksek bir seviyeye erişmişse dil de bu seviyeye uygun gelişme kaydeder. Çünkü bütün kültür faaliyetlerinin temelinde dil vardır ve toplumun kültürel değerleri dil yoluyla bireylere aktarılır".

Dil, insan ve toplumdan ayrı düşünülemeyecek kadar önemli olan canlı bir varlıktır. Bilim, sanat ve teknik gibi pek çok alanla ilgisi olan (Aksan, 2015, s. 11) dil, toplum açısından önemli bir yere sahiptir. Dilin toplum açısından önemini Ünalan şöyle ifade etmektedir. "Toplumun hiçbir alanı dilden bağımsız değildir. İnsan varlığı dil ile mümkün olduğu gibi, toplumların varlığı da ancak dil ile mümkündür. Dil yoksa toplum da yoktur. Dil, bir toplumun kültür kimliğidir" (Ünalan, 2005, s. 14). Bu kültür kimliği bir toplumdan başka bir topluma ancak çeviri yoluyla aktarılmaktadır. Çünkü dil en önemli kültür aktarıcısıdır, çeviri ile iç içedir ve çeviri eylemi sadece dil ile mümkündür. Kültürel birikimleri dil tarlasında yetiştirerek insanlığın hizmetine sunmak çeviri yoluyla imkânlı hale gelmektedir. Bu minvalde (akademik metinlerde daha çok tercih edilir) çeviri işleminin nitelikli bir düzeye ulaşabilmesi için kültür kavramının genel özellikleriyle ifade edilmesi ve kültürün dil ve çeviriyle olan bağlantısının bilinmesi zorunlu hale gelmektedir.

İnsana özgü bir kavram olan kültür tarihsel süreç içinde oluşan, gelecek nesillere yazılı ve sözlü olarak aktarılabilen maddi ve manevi değerler bütünüdür. Sosyolojik çerçevede değerlendirildiğinde kültür, geçmişte öğrenilen, geleceğe aktarılan toplumsal bir mirastır. Tarihi, sanatı, edebi yapıtları, bayramları, türküleri, şarkıları ait olduğu toplumun dilinden, gelenek ve göreneklerinden kültürün birer unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Kültür, yeme, içme, eğlence, iletişim biçimi, giyim kuşam, sevgi saygı, inanç gibi insan hayatını kuşatan, duygu ve düşünce olarak yansıyan bir birikimdir. Göçer (2012) kültürü birleştirici ve bütünleştirici bir etken olarak değerlendirerek, ait olduğu toplumun insanlarını birbirine kenetleyen maddi ve manevi bir bağ olarak niteler. Olayların bireysel veya toplumsal olarak algılanışı, üzüntü ve sevincin yansımalarının her toplumda farklı olduğunu dile getirir. Örneğin; güreş, horoz dövüşü, bağ bozumu, orta oyunu, Hacivat Karagöz oyunu, düğünler kına geceleri gibi kültürel unsurların Türk kültürüne ait olduğunu ve diğer kültürlerden farklılık gösterdiğini vurgular.

Kültür bir sözlük gibidir. Her topluma ait kavramları o toplumun diliyle açıklar. Örneğin; Türkçede "gök kuşağı" adını verdiğimiz tabiat olayı Anglosakson kültüründe "rainbow" kelimesiyle karşılanır, yani 'yağmur yayı' olarak tanımlanır. Türklerin kuşak olarak gördüklerini İngilizler yay olarak algılamaktadır. Eski Araplar gökkuşağına "قوس قزح" (kavsukuzah) 'şeytanın yayı' demişlerdir. Bu kelime ile ilgili olarak İngilizce ile klasik Arapça arasında "yay" kullanımı bakımından benzerlikler mevcut olsa da farklı toplumlar olması sebebiyle kelimler arasında farklılıklar mevcuttur (Gündüzöz, 2005).

Toplumların kültürlerini incelemede dil, bir çıkış noktası ve kültürün aynasıdır. Bu yüzden, toplumların kültürleri dillerine bakılarak anlaşılabilir. Ayrıca dil ve birey birbirinden ayrı ayrı ele alınmaz. Çünkü dil ve birey birbirini biçimlendirir. Bir toplumun üyelerinin konuştuğu dil incelenerek o toplumun sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgi sahibi olunabilir. Kültürün dil üzerindeki etkileri her zaman inceleme konusu olmuştur. Dil ve kültür arasında sıkı bir ilişki vardır. "Kültür olmadan dil varlığını sürdüremez" (Sapir, 1921, s. 207). "Dil, duygu ve düşüncelerin adeta kabıdır ve bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi bu dil kabına veya kalıbına dökülür, yerden yere veya nesilden nesile aktarılır" (Kaplan, 1982, s. 186). Kültür "nesnelerin dışında ve onları kullanımını yöneten devingen bir yapı olarak ortaya çıkar. Kültür, her çeviri işleminin anlamlanmasını yöneten uzlaşımları belirler". Yani, kültür metnin yorumunu yönlendirir (Akdağ, 2010, s. 91). Gürsu'ya göre (2008, s. 43-44) , "kültür doğru iletişim için vazgeçilmez bir unsurdur. İnsanların içinde yetiştiği kültürler birbirinden farklı olduğu için iletişim kuracak insanların birbirlerinin

kültürleri hakkında fikir sahibi olmaları, iletişimi kolaylaştıracak, olası yanlış anlamaları ve sıkıntıları önleyecektir". Çevirinin ilişkili olduğu disiplinler arasında en önemli yeri kültür almaktadır ve çevirmen de iki kültür arasında köprü vazifesi görmektedir.

Gündüzöz (2005) kültürlerin oluşumunda insan topluluklarının yaşam tarzlarının etkili olduğunu Araplar özelinde şöyle açıklamaktadır: "Araplar denince akla çöl gelmektedir. Çünkü her şeyden önce Araplar çöle aittirler. Arapları hiç kimse sıcak ve güneş imgelerinden ayrı düşünemez. 'Eskimo' kelimesi ne kadar "kutup soğuğu" taşırsa özünde, 'Arap' kelimesi de o kadar "çöl sıcağı" taşır. Düşünceyi dile inmeden kültürü tanımadan anlamak mümkün değildir. Çöl gerçekten Araplar açısından özdeşleşecekleri bir mekândır. Çölün, onların dünyayı algılayış tarzında önemli bir yeri vardır. Kavramlarının çoğunu çölden alınmıştır. Kelime dağarcıklarının çoğunu çölde gördükleri bitkiler, hayvanlar ve kum tepeleri oluşturur. Bir Arap şair sevgilisine karşı olan duygu ve özlemini, deve, sürüngen ve çöl kumuyla anlatırken bir batılı şair sevgilisini kuğuya benzeterek anlatabilir.

Görüldüğü üzere dil ve kültür arasında sıkı bir bağ vardır. Dil bir topluluğun temel unsurlarından biri iken kültür o toplumun bel kemiğidir. Birindeki değişim ve gelişim diğerini etkilemektedir. Bu değişim ve gelişim incelenerek o toplumun kimliği hakkında bilgi sahibi olunabilir. Yeryüzünde pek çok topluluk vardır, buna bağlı olarak farklı dil ve kültürlerin de olması makuldür. Bu farklı dil ve kültürler hakkında bilgi sahibi olmanın yolu diller arasındaki çeviri etkinliğiyle mümkündür. Peki, çevirinin dil ve kültürle ilişkisi nasıl değerlendirilmelidir? İlk önce çeviri tanımı verilerek dil ve kültürle olan bağlantısı ele alınmalıdır.

Türk Dil Kurumu çeviriyi şu şekilde tanımlamaktadır: "Çeviri yazılı veya sözlü olarak bir dilden başka bir dile aktarma veya bir dilden başka bir dile çevrilmiş yazı ya da kitap, tercüme anlamına gelmektedir." Bu tanımdan yola çıkarak çevirinin daha çok yazılı bir işlem olduğu ifade edilebilir. Hâlbuki çeviri, sadece yazılı yönü olan bir işlem değil aynı zamanda sözlü yönü de olan bir işlemdir.

Çeviri toplumda bilinen şekliyle sadece diller arası bir aktarımdan ibaret değil, pek çok bilim adamı çeviriyi aynı zamanda dil için çeviri olarak da tanımlamaktadır. "Roman Jakobson çeviriyi 'diliçi, diller arası ve göstergeler arası çeviri' olmak üzere üçe ayırmıştır. Schleirmacher, çeviri sürecini 'anlam ve anlama götürme süreci' olarak tanımlamaktadır. Wilss ise bu sürece diliçi çeviriyi dâhil etmeyerek diller arası çeviri süreci olarak görmüştür" (Bektaş, 2008, s. 9-12) "Newmark'a göre çeviri, bir metnin anlamının yazarın özgün dilde yarattığı yolla başka bir dile aktarılmasıdır. Dilbilimsel açıdan çeviriye yaklaşan De Beaugrande'ye göre çeviri, iki metnin karşılaştırması olarak değil, yazar çevirmen ve çeviri

okuru arasında bir etkileşim süreci olarak değerlendirilmelidir" (Aksoy, 2002, s. 54). Bütün bu tanımlamaların yanı sıra çeviri için Hönig ve Kussmaul şöyle demiştir: Çeviri çok yönlü bir süreçtir ve bu süreci balık ağına benzetmek, bu ağlarda boşluk olması halinde balıkçının hedefi olan balık yakalama işlemi gerçekleşemeyeceğinden, çevirinin de öğelerinden birinin eksik olması halinde, amacına ulaşamayacağını ve vermek istediği mesajı tam olarak vermeyeceğini anlatmak açısından önemli bir benzetme olmuştur (Baykan, 2005, akt. Kurt, 2015).

Çeviri farklı kültürleri birbirine bağlayan önemli bir etkinliktir. Dil ve kültür kavramları çevirinin karmaşık zihinsel etkinlikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeviri yoluyla farklı dil ve kültürdeki insanlar birbirleriyle iletişim kurma imkânı elde ederler. Bir kültürdeki unsurları başka bir kültüre aktarmak ancak dil ile mümkün olmaktadır. Çeviride dilin kullanılması, kültürün de sürece dâhil olmasını sağlamaktadır. Çünkü dil ve kültür birbirinden ayrı düşünülemez (Yalçın, 2015, s. 37). Çınar'a (2010, s. 64) göre, "dilde meydana gelen herhangi bir hareketlilik, kültürde de kıpırdanmalara, dalgalanmalara sebep olacaktır. Bu yüzden esas çıkış noktası dil olan bir eylemde kültür olgusunu göz ardı etmek, meseleyi eksik değerlendirmek demektir. Dolayısıyla çevirinin gerçekleştiği süreç boyunca dili etkilediği gibi kültür ile de doğrudan ilişkilidir denilecek kadar etkilemesi kaçınılmazdır. Denilebilir ki çeviri, bir toplumda hem dilini hem de kültürünü etkiler".

Her toplumun kendine ait farklı dünya görüşleri ve kültürel çeşitlilikleri vardır. Bu farklılıklar dil ile ifade edilmektedir ve her dilin de kendi içinde farklı anlatım biçimleri mevcuttur. Bütün bu farklılıklar çeviri sürecini zorlaştırmaktadır (Aksan, 2015, s. 74). Doğan Aksan, çeviri sürecinde karşılaşılan sorunların sebebini, ana dilin içyapısı ile öğrenilen dilin içyapısı arasındaki farklılıklara bağlamaktadır. Ana dilden hedef dile veya hedef dilden ana dile çeviri yapılırken çoğu kez ana dil perspektifinde düşünülmekte, ana dilin anlam çerçevesine giren anlam ve söz dizimi temel alınmaktadır. Çeviri işleminde başarılı olmanın yolu her iki dilin kapsamının iyi bilinmesi, öncelikli olarak metnin iyi anlaşılması, ardından bunu öteki dilde en iyi şekilde nasıl aktarılacağının iyi tahlil edilmesi gerekmektedir (Aksan, 2015, s. 76-77). Çeviri sürecini etkileyen diğer bir sorun ise dilin içinde bulunduğu kültürel ortamdır. Çevrilen her metin o toplumun yaşam biçimini, düşünce tarzını içeren kültürel ögeleri kapsamaktadır. Çeviri işleminde sadece iki dil değil aynı şekilde iki kültür de karşı karşıya gelmekte ve kültürel unsurlara bağlı olarak çeviri sorunları ortaya çıkmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken şey her iki dilin dilsel özellikleriyle kültürel özelliklerinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Böylece kaynak kültür özellikleri çeviri yoluyla hedef kültüre doğru bir yöntemle aktarılmış olacaktır (Yalçın, 2015, s. 38).

Kültür farkı, çevirmenin çeviri sürecinde üzerinde özenle durması gereken bir konudur. Bir dili başka bir dile çevirmek isteyen çevirmen iki koşulu yerine getirmelidir. Bunlardan birincisi yabancı dili iyi öğrenmek, ikincisi ise o dili kullanan toplumun kültürüne vakıf olmaktır (Çınar, 2010, s. 65). Bedrettin Cömert'e (1978, s. 19-20) göre çevirmenin "çeviri yapmak için artık sözcükleri tanıması yetmiyor. Çevrilecek metnin sözüne ettiği şeyleri de bilme zorunluluğu vardır. Yabancı dilde yazılmış bir metni çevirmek için başlıca iki koşulu yerine getirmek gerekmektedir. Birincisi dili bilmek, ikincisi bu dili konuşan uygarlığı tanımak, yani bu dili anlatım aracı olarak kullanan halkın yaşamını, kültürünü bilmek. Kısaca çevirmek için dil bilmek yetmemektedir. Köklü ve dizgeli bir biçimde bu dilin kültürünü de incelemek zorunludur. Örneğin, o yabancı dilin konuşulduğu ülkede bir süre kalmak iyi bir çevirmeni varsıllaştıran küçük bir ek donatım değil, çeviri bilimin nerdeyse yarısıdır".

Kültür aktarımı görevini daha çok edebi çeviriler yani yazın çevirileri üstlenmiştir. "Yazın çevirisi çevirmeninin, kaynak metne en yakın ve sadık çeviriyi yapması beklenmez. Ondan beklenen yazarın zihinsel yapısına, düşüncesine, deneyimine ve vermek istediği mesaja en yakın olabilmeyi başarmasıdır" (Aksoy, 2002, s.60). Yazın çevirisi, herhangi bir metinde belirli bir kültüre seslenir ve içindeki kültürü aktarır. Bunu en doğru aktaran, okura kendi dilinde okuyormuş hissini veren çevirmen başarılı bir çevirmendir.

Çevirinin kültürel aktarımda önemli bir rolü vardır. Levy'e göre, orijinal metin okuyucusu ile çeviri metin okuyucusu birbirinden ayrılır. Ortak nokta eserdeki kültürel ve tarihsel ilişkidir (Kurt, 2015). Erten (1992) *Çeviride Kültürel Etkenler* adlı makalesinde şu örnekleri vermektedir. *"kahvaltı" kelimesi evrenseldir fakat içerdiği kültürel anlam farklıdır. Türkler için kahvaltı denilince öncelikle peynir, ekmek, zeytin ve çay gelir ama bir İngiliz için "bacon and eggs" kahvaltıda anlam taşır. Kültürel objeler de uluslara göre değişik anlam çağrıştırırlar. Örneğin çay dendiği zaman bu beraberinde "süt", "limon", "bisküvi", "kek", "kurabiye" gibi kavramları ya da günün değişik saatlerinde içilmeyi hatırlatır. Bu gibi unsurlar aslında bir kültürün başka bir kültür içerisinde yer edinmesi anlamına gelir".*

Yorumlanabilir ve kültürel ögelerin çokça yer aldığı edebi metinlerde estetik ve sanatsal düzeyde değer kazanan kültürel kaynaklı sözcükler yan anlamlara, çağrışımlara ve metnin anlam dokusuna katılarak edebi metinleri kültürel anlamda zenginleştirirken aynı zamanda çeviride anlam kayıplarının meydana gelmesine de sebep olmaktadır. Çeviribilim açısında bu durum incelendiğinde, bütünsel olarak kurgulanan bir edebi metinde anlam

üreten kültür birimleri ve bunlardan meydana gelen anlam bağlarının korunarak hedef dile aktarılması sorunu günceliğini her zaman korumaktadır (Yiğit, 2014, s. 2).

Çeviri sadece kaynak dil kültürü ile hedef dil kültürü arasında aktarım işlevi gören bir etkinlik değildir. Çünkü kültür veya kültür birimlerinin çeviri yoluyla başka bir dile aktarılmasını kolay bir işlem olarak görmek yanlıştır. Çeviri işlemi sırasında karmaşık kültürel dizgelerin yapısını çözümleyerek hedef kültürün kendine özgü dokusunda yeniden oluşturmak oldukça zor bir süreçtir. Kültür, dil ve anlam göz önünde bulundurulduğunda çeviri sürecinde yaşanan kayıpların sadece çevirmen hata ve tercihlerinden kaynaklanmadığını, kültürün de önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda çeviri etkinliğinin sözcük ve metinlerin hedef dile aktarılmasıyla sınırlı olmadığı aynı zamanda kültürün ve kültür bağlamının da çeviri sürecinde belirleyici bir görev üstlendiği görülmektedir.

Yukarıda anlatılan bilgiler ışığında çeviri işlemi değerlendirildiğinde bu alanda pek çok tezin yazılması, bu etkinliğin geliştirilerek yaygınlaşmasına katkı sağlayacak daha nice çalışmaların yapılması gerektiği fikri ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda yapılan bu çalışmanın birinci bölümünde kuramsal çerçevede çalışmanın teorik alt yapısına dair, çeviri stratejisi tanımı, genel çeviri stratejileri, çeviride eşdeğerlik yaklaşımları, çeviride kayıplar sorunu ve çeviri tarihi hakkında bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde kaynak eser yazarı Corcî Zeydân'ın hayatı, edebi kişiliği, eserleri ve *Selâhaddîn Eyyûbî* romanının kısa tahlili; romanın özeti, romanın şahıs kadrosu, romanın olay örgüsü, romanda zaman ve mekân, romanın dil ve üslubu, modern Arap edebiyatında roman ve Corcî Zeydân'ın tarihi romancılığı ile ilgili bilgiler ortaya konulmuştur. Kaynak metin ve hedef metinlerin karşılaştırılmalı analizinin yapıldığı üçüncü bölümde ise Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı romanında tespit edilen çeviri kayıpları dil bilgisi düzeyinde, deyim ve atasözü düzeyinde ve muhtelif alanlarda yaşanan çeviri kayıpları başlıkları altında örnekleme yoluyla, kaynak metinden tablo düzeyinde örnekler verilerek incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmada ortaya konan bulgular yorumlanarak araştırma nihayete erdirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Arapça ve aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye çevirisi yapılan Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyûbî* isimli tarihi ve edebi eserin, eşdeğerliği sağlama

sürecinde, karşılaşılan sorunları ve yaşanan çeviri kayıplarını belirlemektir. Araştırmanın alt amaçları ise şu şekildedir:

- Çeviride eşdeğerlik her zaman sağlanabilir mi?
- Çeviri sürecinde çevirmen ne gibi stratejiler takip etmelidir?
- Çeviri işleminde diller ve kültürler arası kaybın en aza indirgenmesi için çevirmene ne gibi sorumluluklar düşmektedir?
- Yazınsal metin çevirisinde ortaya çıkan zorluklar ve çeviri kayıpları nelerdir?
- Kaynak metinle hedef metin arasındaki dilsel ve kültürel farklılıklar nelerdir?

Araştırmanın Yöntemi

Corcî Zeydân'ın kaynak dil Arapça ve aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye çevirisi yapılan *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı romanında yaşanan çeviri kayıpları metin karşılaştırması yapılarak incelenmiş ve döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çeviri stratejileri, eşdeğerlik yaklaşımları, çeviride kayıplar sorunu, çeviri tarihi ve süreçte çeviri yaklaşımlarından oluşan ilk bölümde çevirinin arka planına yönelik kuramsal ve teorik açıklamalar yapılmış, karşılaştırmalı incelemeye rehberlik edecek bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde kaynak metin müellifi Corcî Zeydân'ın hayatı eserleri, edebi kişiliği ele alınmış ve romanın kısa tahlili yapılmıştır. Kaynak ve hedef metin karşılaştırılmalı analizinin yapıldığı üçüncü bölümde ise dil bilgisi, deyim, atasözü ve muhtelif alanlarda yaşanan çeviri kayıpları incelenmiştir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çeviri, diller ve kültürler arasında gerçekleşen bir aktarımdır. Bu aktarım gerçekleştirilirken birtakım çeviri kayıpları yaşanmaktadır. Bu çalışma kapsamında, kaynak eser Corcî Zeydân'ın 1913 yılında Arapça olarak kaleme aldığı *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı tarihi romanın *Müessesetu'l-Hindavî* tarafından 2012 yılında basılan kopyası incelenmiştir. Eser 190 sayfa ve 11 bölümden oluşmaktadır. Zeki Megamiz tarafından kaynak dil Arapçadan hedef dil Türkçeye çevirisi yapılan eser 2014 yılında *Kapı Yayınları* tarafından, 382 sayfa, 66 bölüm şeklinde yayımlanmıştır. Aynı şekilde kaynak dil Arapçadan aradil İngilizceye *Paul Starkey* tarafından çevirisi yapılan eser 2011 yılında *The Zaidan Foundation For Interculturel Understanding* tarafından, 321 sayfa ve 67 bölüm şeklinde yayınlanmış olup

aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye çevirisi, Panama yayıncılık ile yapılan telefon görüşmesi sonucunda Cuma Vural tarafından yapıldığı bilgisi edinilmiştir. Bu çeviri 2014 yılında 333 sayfa, 48 bölüm şeklinde yayımlanmıştır. *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı romanın kaynak dil Arapçadan ve aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye yapılan çevirilerinde yaşanan çeviri kayıpları dilbilgisi, atasözü, deyim ve muhtelif alanlarda yaşanan çeviri kayıpları şeklinde tasnif edilmiştir. Bu tez, ilgili eserin Arapça orijinali, Arapçadan Türkçeye çevirisi ve aradil İngilizceden Türkçeye çevirisi olmak üzere 3 eser ile sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Çeviri Stratejisi

Çevirmen kaynak dildeki iletiyi hedef dile aktarırken birçok sorunla karşılaşabilir. Bu sorunlar kaynak dil ve hedef dil arasındaki kültürel farklılıklardan, çevirmenin dil yeterliliğinden ve metin türlerinden kaynaklanmaktadır. Çevirmen bu sorunların üstesinden gelmek için kendisine bir yol haritası yani stratejiler belirlemelidir. Bu kapsamda strateji kavramını Türk Dil Kurumu, "önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol; bir ulusun veya uluslar topluluğun, barış ve savaşta benimsenen politikalara en fazla desteği vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askeri güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı, sevku'l ceyş (strateji noktası)" olarak tanımlamaktadır.

Çeviri stratejisi ise "çevirmen tarafından tasarlanan ve bir çeviriyi nasıl yapacağını kapsayan plan" demektir (Yalçın, 2015, s. 95). Gürçağlar'a göre (2019, s. 38) "çevirmenlerin bir metni seçerken ve çevirisini yaparken o metne yaklaşımları ve aktarım sırasında benimsedikleri birtakım yöntemler çeviri stratejilerini oluşturur. Diğer bir deyişle, çevirmenle ortaya çıkardığı çeviri metni arasındaki ilişkinin niteliği strateji kavramıyla açıklanabilir".

Çeviri çalışmaları bir bilim dalı olarak ortaya çıktığında, çeviri bilimciler çeviri daha iyi nasıl yapılır sorusunu sormaya başladılar. Böylece çeşitli çeviri stratejilerini geliştirdiler. Bu çeviri stratejileri, bir yandan çeviri yapanlara yol gösterirken, bir yandan da çevrilen metinlerin belirli bir düzende kalmasını sağladı.

Arı'ya (2016, s. 173) göre "çevirmen çeviriye başlamadan önce kaynak metni hangi çeviri stratejisini benimseyerek çevireceğine karar vermek durumundadır. Çünkü çevirmenin seçeceği strateji, çeviri sürecini nasıl işleteceğine ve metnin bütününü hangi bakış açısıyla çevireceğini belirleyecektir." Çevirmenin çeviri sırasında takip ettiği yol, yöntem ve alacağı kararlar ile çeviri stratejisini belirlemektedir. "Çeviri stratejisi, çevirmenlerin verilen bir metnin çevirisi için amaçları doğrultusunda uyguladıkları tutarlı bir hareket planıdır. Çeviri aracılığı ile kültür aktarımının sağlanıp sağlanmayacağı ise tamamen çevirmenin aldığı kararlara ve belirlediği çeviri stratejisine bağlıdır" (Eruz, 2003,

s. 36). Çevirmen bu yöntemlerle ve almış olduğu kararlarla kaynak metin ile erek metin arasında oluşabilecek çeviri kayıplarını engelleyip eşdeğerliği sağlamış olur. Suçin'e göre (2013, s. 201) çeviri stratejisi "çevirmenin metni çevirmeden önce okuma sırasında ve çeviri yaptığı süreçte, çevirinin amaçlarına ve normlarına göre belirlediği bir dizi seçenekleri ve kararları ifade etmek için kullanılmaktadır". Bu yöntemler ve kararlar, kaynak metin ile hedef metin arasında oluşabilecek çeviri kayıplarına karşı kalkan olurlar. Bu anlamda çeviri stratejileri çevirmenin çeviri sürecindeki yardımcılarıdır.

Çeviri kuram ve uygulamalarında özellikle kaynak metnin yorumlanması ve bir ürün olarak erek metnin değerlendirilmesi durumunda metnin iyi anlaşılması temel şarttır. "Metni yorumlama süreçleri, metnin amacını ve çeviri stratejilerini belirleyici parametreleri aydınlatmak, ortaya çıkan ürünü değerlendirme ölçütlerini belirlemek çeviri eğitimcilerinin üzerinde titizlikle durduğu konulardır" (Yetkiner, 2009, s. 56).

Çeviride anlamın iletilebilmesi için dilbilimsel açıdan gerekli şartlar, "birebir çeviri, kültürel değiş(tir)me, anlamın çevirmen tarafından metin içinde veya dipnot ile açıklanması, bazı bölümlerin göz ardı edilip çevrilmemesi, kaynak dildeki ifadelerin anlamının erek dile aynen aktarılması" şeklindedir (Baker, 1992, s. 71-77).

Diller arası farklılıklardan kaynaklanan sorunlara çözüm bulması gereken çevirmen, bazı yöntemlere başvurmak zorunda kalır. Vinay ve Darbelnet, çeviri stratejilerini çevirmenin zorunlu ve tercihen başvurduğu işlemler olarak görür. Çeviri stratejileri yanında çevirmenlerin çeviri sırasında takip edebileceği adımlar sıralanır (Şanverdi, 2019, s.52, akt. Munday, 2001, s.59). "Çevirmen;

- Çeviri birimlerini belirlemeli,
- Kaynak metni detaylıca incelemeli, her birimin içeriğini belirlemeli,
- Metnin mesajını üst dilsel bağlam çerçevesinde yeniden oluşturmalı,
- Biçimsel etkileri değerlendirmeli,
- Son olarak da erek dili üretmeli ve gözden geçirmelidir".

Çeviri bilimci Mona Baker (1992) çevirmenin çeviri işlemi sırasında takip etmesi gereken çeviri stratejilerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Yabancılaştırma (Foreignizim),**(التغريب)**
2. Yerlileştirme (Domesticating),**(التدجين)**
3. Öykünme (Calque),**(تعريب الأساليب)**
4. Kültürel Ödünçleme (Cultural Borrowing),**(الاقتراض الثقافي)**

5. Telafi (İkame) (substitution),(التعويض)

6. Özelleştirme (alt anlamlı çeviri)(hyponymy),(الترجمة من خلال التخصيص)

7. Genelleştirme (üst anlamlı çeviri),(superordinate), (الترجمة من خلال التعميم)

8. Açımlama (paraphrase),(إعادة الصياغة)

9. Ekleme (Genişletme) (amplification),(الإضافة)

10. Çıkarma(daraltma) (ommision),(الحذف\ الإسقاط)

11. Çıkarım (inference),(الاستنتاج/الاستدلال)

12. Yer Değiştirme (Transposition),(الإبدال)

13. Uyarlama (adaptation),(التكيف)

14. Standartlaştırma (standardization),(توحيد المعايير)

15. Perspektif Kaydırma(değiştirme) (commutation),(الاستبدال)

16. İletişimsel Çeviri (communicative translation),(الترجمة التواصلية)

17. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri (birebir çeviri)(literal translation),(الترجمة الحرفية)

Çevirmen diller arası farklılıklardan kaynaklı sorunlara çözüm bulmak için belirli stratejileri takip etmek zorundadır. Çünkü çevirmenin belirlediği stratejiler, hedef dilde oluşturulan metnin anlaşılırlığını ve okunabilirliğini arttırmaktadır. Mona Baker (1992) tarafından geliştirilen stratejileri inceleyeceğiz. Mona Baker'a göre çevirmenin takip etmesi gereken stratejiler şu şekildedir:

1. **Yabancılaştırma (التغريب) :** "Kaynak dilin kültürel özelliklerinin hedef metinde en üst düzeyde hissedilmesidir. Bu ise hedef dilde kültürel yabancılaştırmanın en üst düzeyde olması demektir. Yabancılaştırma işleminin baskın olduğu bir hedef metinde sürekli olarak ithal edilmiş dilbilgisi ve kültürel özellikleri varlık gösterir" (Suçin, 2013, s. 203-204). Arı (2016, s. 176) bu yöntemle okura yeni/yabancı kültürlerle tanışma imkânının sağlanacağını, okurun bilgi ve ufkunun genişleyeceğini ve yabancı kültür sembollerini kendi kültür sembolleriyle karşılaştırma fırsatı bulacağını ifade etmektedir.

2. Yerlileştirme (التدجين) : Yerlileştirme stratejisi yabancılaştırma stratejisinin tam tersi olan bir işlemdir. Kaynak kültür değerlerini hedef kültüre göre uyarlamaktır. Olay örgüsü aynı kaynak kültürdeki gibi kalırken yer, isim ve yemek adları hedef kültüre göre uyarlanır. Örneğin Arapça olarak, birbirini delice seven iki kahramanı ifade etmek için **" كانا يعشقان بعضهما مثل قيس و ليلى "** (Birbirlerine Kays ve Leyla gibi âşıktılar) şeklinde aktarmak yerine (Birbirlerine Leyla ve Mecnun gibi âşıktılar) şeklinde aktarmak hedef kültürde daha anlaşılır olacaktır. Dickins'a (2002, s. 32) göre, yerlileştirme hedef metine yapılan bir tür "kültür nakli"dir. Yerlileştirme özgün eserin yazarının, çevirmen dilinde yazma şekli olarak da tanımlanabilir. Bu yöntem herhangi bir metinde kullanıldığında, kaynak metinde yer alan ve kaynak kültüre ait olan sembollerin değerini yitirebileceği gibi, okurun yabancıyı tanıma imkânı ve farklı bir bakış açısı kazanma fırsatı elinden alınmış olabilir (Arı, 2016, s. 176).

3. Öykünme (تعريب الأساليب) : Berk'e (2005, s. 142) göre öykünme, "kaynak dildeki bir sözcüğün veya ifadenin hedef dile söz konusu sözcük veya ifadeyi oluşturan öğelerin sözcüğü sözcüğüne ve sırası bozulmadan çevrilerek aktarılmasıdır. İngilizceden *"skyscraper"* sözcüğünün gökdelen olarak, science-fiction teriminin bilim-kurgu olarak çevrilmesi" şeklinde ifade etmektedir. "Öykünmede iki taraf söz konusudur. Biri etkileyen aktif ve baskın olan taraf öteki ise etkilenen pasif ve baskın olanı taklit eden taraftır. Kültürel öykünme bu iki tarafın eşit olmayan kültür alışverişinden doğan bir olgudur. Bu olgunun, pasif tarafın sosyal hayatına yansımaları olduğu gibi, dilsel ve kültürel yaşamını da etkiler. Türkçe ve Arapçanın öykündüğü diller genellikle İngilizce ve Fransızcadır. Türk ve Arap edebiyatının modern türleri bu dillerden yapılan çeviriler yoluyla yerleşmiştir. Mesela İnglilizce " I'm indebted to…", "…e (teşekkür) borçluyum ifadesi modern standart Arapçaya **(أنا مديون لفلان في هذا الأمر)** şeklindeki öykünmeyle yerleşmiştir. Oysaki Klasik Arapçada aynı ifade **" له فضل علي "** ifadesiyle karşılanmaktadır. (Suçin, 2013, s. 207-208).

4. Kültürel Ödünçleme (الاقتراض الثقافي) : Kaynak dilde bulunan ögeleri hedef dile birebir aktarma işlemidir. Bir sözcük ya da ifadenin erek dilde karşılığının olmaması durumumda veya hedef dilde yabancılık etkisi yaratmamak amacıyla böyle bir yol izlenebilir. Bu sözcükler aktarıldıkları dilin ses yapısına göre bazı değişikliler geçirmiş olabilir" (Berk, 2005, s. 141). Örneğin; İngilizce "tshirt", "television", "hypertension", Arapça **حق/حاكم/حافظ** (hak, hâkim, hafız) kelimeleri dilimize tişört, televizyon,

hipertansiyon, hak, hâkim, hafız olarak geçmiştir." Vinay ve Darbelnet ödünçlemeyi doğrudan çevirinin bir türü olarak değerlendirmektedir" (Berk, 2005, s. 141).

5. Telafi (İkame) (التعويض) : Sözcüğe bağlı olarak sözcenin herhangi bir yerinde ortaya çıkan anlam, ses etkisi, kullanım ve mecaz kaybının, sözcenin başka bir yerinde veya ona yakın bir sözcede giderilmesi işlemidir" (Newmark, 1988, s. 90). Fawwcett (akt. Yalçın, 2015, s.105) göre telafi, "dilsel kısıtlamalar sebebiyle çevrilemeyen bir sözcük veya ifadenin çeviri metnin ilerleyen kısmında italik, koyu harf gibi tipografik özelliklerinden yararlanarak çevirme yöntemidir".

6. Özelleştirme (alt anlamlı çeviri) (الترجمة من خلال التخصيص) : Özelleştirme yoluyla çeviri, "çeviri sürecinde kaynak dildeki üst anlamlı bir sözcüğü veya ifadeyi hedef dile alt anlamlı bir sözcük veya ifadeyle karşılama stratejisi"dir (Dickins ve diğerleri, 2002, s. 56). Bu stratejiyle yapılan bir çeviride kaynak dildeki üst anlamlı bir ifade hedef dile daha dar ve özel bir şekilde ifade edilir. "Erek dilde uygun bir anlam bulunmadığı durumlarda seçilen anlam kaynak ve hedef dil yapısına uyumsuzluk göstermiyorsa özelleştirme yoluyla çeviri yapılabilir. Örneğin Arapçada دار dâr sözcüğü "vatan, yurt, bölge, ev, bina" gibi anlamlara gelen üst anlamlı bir sözcüktür. Türkçede bu anlamların hepsini içeren üst anlamlı bir sözcük bulunmadığında, çevirmen metindeki bağlama uygun olan anlamı seçmelidir. Bu durumda üst anlamlı bir sözcük hedef dilde alt anlamlı bir sözcükle karşılanmış olur" (Kurt, 2019, s. 56-57).

7. Genelleştirme (üst anlamlı çeviri) (الترجمة من خلال التعميم) : Dickins'a (2002, s. 56) göre genelleştirme yoluyla çeviri, "kaynak dilde alt anlamlı bir sözcüğü veya ifadeyi hedef dile üst anlamlı bir ifade veya sözcükle karşılama stratejisidir". Özelleştirme ve genelleştirme yoluyla aktarma stratejisinde, kaynak metine eklemeler olabileceği gibi çıkartmalar da olabilir. Bunun sonucunda bazı çeviri kayıplarının yaşanması kaçınılmazdır (Yalçın, 2015, s. 107). Bütün bu olumsuzluklara rağmen erek dilde uygun bir eşdeğerliğin bulunmaması halinde çeviri pratiğinde başvurabilen bir stratejidir. Türkçede "kaç kardeşsiniz?" sorusunda, soru sorulan kişi kaç kız ve kaç erkek kardeşinin olduğuna dair bir soruyla karşı karşıya olduğunun farkındadır, çünkü kardeş sözcüğü Türkçede üst anlamlı bir sözcüktür. Arapçada aynı üst anlamı taşıyan bir sözcük bulunmamaktadır. Arapçada Kardeş ifadesi 'kız kardeş' için "أخت" erkek kardeş için "أخ" kullanılmaktadır. (Suçin, 2013, s. 80).

8. Açımlama (إعادة الصياغة) : Suçin'e (2013, s. 222) göre açımlama, "kaynak metin ile hedef metin arasında kültürel, sosyal, dilbilgisel, sözcüksel vs. düzeylerde farklılık olması durumunda meydana gelen semantik boşluğu doldurmak için çevirmenin kaynak dildeki ögenin anlamını ve işlevini değiştirmeksizin hedef dile aktarması esnasında izlediği çeviri işlemidir". "Açımlama işleminde, kaynak dildeki sözcüğün duygusal ve çağrımsal anlamının hedef dile tamamen taşınması söz konusu değildir" (Yalçın, 2015, s. 108). Açımlama genellikle birbirine uzak kültürler arasında yapılan çevirilerde başvurulan bir yöntemdir. Bu yöntemde birden fazla kelime ekleme söz konusu olduğu için hedef metinde fazla yığılmalara sebep olabilir. Bu yüzden gerekli olduğu durumlarda bu işleme başvurulmalıdır.

9. Ekleme (genişletme) (الإضافة) : Çevirmenin kaynak metinde bulunmayan bazı ifadeleri erek metne ekleme işlemidir. "Ekleme yoluyla yapılan çevirilerde, metnin işlemini değiştirmeyen fakat metni güçlendiren, metnin bağdaşık olmasını sağlayan birtakım eklemelerde bulunulur. Burada amaç, en yetkin çeviri yapmak için çeviri metnini ekleme adı verilen yöntemle genişletmektir" (Yalçın, 2015, s. 110).

10. Çıkarma (daraltma) (الحذف\ الإسقاط) : Kaynak metinde var olan yapıların hedef dile gerekmediği sürece aktarılmaması durumudur. Aksoy'a göre (2002, s. 92-93), "çok ender ve zorunlu olmadıkça metnin bütünlüğü içinde önemli olsun ya da olmasın, çevirmenin uygulaması önerilmeyen bu yöntem, yazara saygı konusunda da şüpheler uyandırabilir. Ancak, bazı durumlarda, hiçbir şekilde eşdeğerliğin bulunmaması ya da yetersiz karşılanabilmesi durumunda başvurulacak bir yöntemdir." Örneğin Arapça "تلقى صاحب السموّ الملكي خادم الحرمين الشريفين حفظ الله ورعاه برقِيّة من فخامة رئيس جمهورية تركيا" cümlesini "Krallığın Yüce Sahibi, İki Kutsal Mekânın Hizmetçisi- Allah onu korusun ve himayesi altına alsın-ekselansları Türkiye Cumhurbaşkanı'nda bir telgraf mesajı aldı" şeklinde çevrilmiş. Bilinçli olarak bağımlı bir çeviri istenmedikçe böyle bir çevirinin Türkçe metinsel geleneğe uyduğunu söylemek uygun değildir. Böyle durumlarda çevirmen erek metin geleneğiyle uyuşmayan ifadeleri çıkarmalı ve şöyle bir çeviriye başvurmalıdır: "Suudi Arabistan Kralı Türkiye Cumhurbaşkanı'ndan bir telgraf mesajı aldı" (Suçin, 2013, s. 231).

11. Çıkarım (الاستنتاج/الاستدلال) : Kaynak dilden hedef dile aktarım yapılırken bu yöntemi kullanmak çok önemlidir. Bir dile ait sözcükler ve söz konusu sözcüklerin eş, yan, yakın ve mecaz olarak sahip oldukları anlamları, söz öbekleri, deyimler, özdeyişler ve

atasözleri düşünüldüğünde, bir dile ait tüm bu unsurları bilmek hem zor hem de zaman alıcıdır. Bu sebeple çevirmen bilmediği sözcük veya sözcük gruplarıyla karşı karşıya kalındığında çıkarımda bulunma becerisini kullanmalıdır. Çünkü yabancı dildeki bazı yapıların hedef dilde karşılığı bulunmayabilir. böyle bir durumda sözcenin kaynak dizgedeki karşılığı muhafaza edilerek hedef dildeki dizge normlarına uygun çeviri yapması gerekmektedir. Bu stratejide birebir eş değerlik sağlanmasa da çevrilemezlik unsurunun üstesinden gelinebilir. (Pazarlıoğlu, 2015, s. 46). "Örneğin İngilizce'deki "honour killing" Türkçe'de "kan davası" şeklinde ifade edilmekte, bu da sürece ve sonuca işaret etmektedir (Yalçın, 2015, s. 112).

12. Yer Değiştirme (الإبدال) : "İletinin anlamını değiştirmeden bir sözcük sınıfını başka biriyle değiştirerek aktartır" (Berk, 2005, s. 164). Yer değiştirme işlemi, aslında yeniden düzenlemedir. Örneğin kaynak dilde fiil olan bir yapıyı hedef dile isim olarak veya zarf olarak aktarmaktır. "الطالب يكتب باللّغة العربيّة"Arapçada isim cümlesi iken, Türkçede "Öğrenci Arapça yazıyor" şeklinde fiil cümlesi olarak aktarılmıştır.

13. Uyarlama (التكيّف) : Kaynak metni, erek kültürün özelliklerini göz önünde bulundurarak çevirme, kimi zaman yeniden yazma olarak ifade edilir (Yazıcı, 2007, s. 36). Bu strateji bir yönüyle serbest çeviriyi temsil etmektedir. Evirgen'e (2008, s. 49) göre, "sözcük ya da kavramın erek ekin okuyucusunun anlayacağı biçimde, bağlamın da göz önünde bulundurularak aktarılmasını amaçlayan bir işlemdir". Bir Arap fıkrasının Türk fıkrasına uyarlanarak aktarılması bu yönteme örnek gösterilebilir.

14. Standartlaştırma (توحيد المعايير) : Yalçın (2015, s. 112) bu işlemi şu şekilde açıklar: "Standartlaştırma yoluyla çeviri yöntemi, toplumsal, yöresel ve zaman farklılıklarını göz önünde bulundurmaksızın ölçülü, dil bilgisel kurallarına sadık yani standart bir dil kullanarak yapılan çeviri yöntemidir. Uyarlamanın tersi bir yöntem gibi görülebilir".

15. Perspektif Kaydırma (الاستبدال) : Yerleşmiş ifadeler ve argo kelimelerin çevirisinde perspektif kaydırma yöntemi kullanılır (Yazıcı, 2007, s. 37). Örneğin "pizza" yerine "pide" veya "lahmacun" denmesi gibi (Yalçın, 2015, s. 113).

16. İletişimsel Çeviri (الترجمة التواصلية) : Kaynak metin okuyucusuna verilmek istenen mesajın aynısını hedef dil okuyucusuna vermeyi amaçlayan bir yöntemdir. "İletişimsel çeviri, kaynak metnin kültür odaklı ifadelerinin bağlamsal anlamını ve içeriğini hedef dil okuyucusunun kolayca kabul edebileceği şekilde aktarılması işlemidir (Newmark,

1988b, s. 47, akt. Yalçın, 2015, s. 113,). Bu strateji daha çok kültürle ilgili deyim ve atasözlerinin, hedef dile birebir çevirisi aktarılırken kullanılır. Örneğin Arap kültüründe gece yatarken **تصبح على الخير** (hayırla sabahlayasın) denilmesi ve cevap olarak **و أنت من أهله** (sen de onlardan olasın) demek Türk kültüründe kullanılan bir ifade değildir. Bire bir karşılık yerine Türkçeye "iyi geceler" olarak aktarılması Arapçadaki her iki anlama karşılık gelmektedir.

17. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri (birebir çeviri) (الترجمة الحرفية): Çevirisi yapılan kelimenin, deyim ya da cümlenin aktarıldığı dilin dilbilgisi ve imla kurallarına uyup uymadığına dikkat edilmeden yapılan çeviri işlemidir (Yalçın, 2015, s. 114). Örneğin, şu Arapça cümle **كُفَّ عن الحديث لأنه لا معنى لاعتراضك** Türkçeye aktarılırken "Sesini kes, çünkü itirazın bir anlamı yok" şeklinde sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemi kullanılmıştır.

Çevirmen yukarıda ele alınan stratejileri göz önünde bulundurarak çeviri işlemini yürütmelidir. Aksi takdirde çeviride eşdeğerliği yakalamada zorlanabilir ve ciddi kayıpların yaşamasına sebep olabilir. Çeviride eşdeğerlik konusu önemli bir yer tutmaktadır.

1.2.Eşdeğerlik Yaklaşımları

Eşdeğerlik konusu uzun süredir tartışıla gelen bir konudur. Eşdeğerlik kaynak metin ile hedef metin arasındaki ilişkidir. Çeviri sürecinde kaynak metin ile hedef metin arasındaki bu ilişkiyi ifade eden eşdeğerlik kavramı kaynak metinde anlatılan konunun anlamını en anlaşılır şekilde hedef dile aktarma işlemidir. Eşdeğerlik, İngilizcede "equivalency" Arapçada "**التكافؤ**", et-Tekâfu', Osmanlı Türkçesinde "muadelet", Almancada "aquivalenz", Fransızcada "équivalence", Latincede "aequalis", "değer bakımında birbirine eşit olan, eşdeğer olma durumu" anlamlarına gelmektedir. Çeviri bilimciler eşdeğerlik için çeşitli tanımlamalar yapmışlardır. Yalçın'a (2015, s. 73) göre "eşdeğerlik kaynak metin ile çeviri metninin olabildiğince aynı değerde olmasıdır, yani kaynak dil metni ile hedef dil metni arasında sözcük, sözdizimsel, dilbilgisel, biçemsel ve anlamsal yönlerden yeterli ölçüde denklik kurma işidir. Güttinger'e (1963, akt. Göktürk,1994, s.55) göre, "özgün metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkinin, çeviri metninde çeviri dili okurunda da aynı etkiyi uyandırmasıdır". Ancak diller arasında sözcük, biçim, üslup, işlev ve anlam düzeyinde mutlak bir eşitlik, denklik yani eşdeğerlik kurmak mümkün değildir. Berk (2005, s. 121) eşdeğerliği, kaynak ve erek dil metni veya daha küçük dilsel birimlerin arasındaki

bağlantının yapısını ve ilişkisini belirlemek için kullanılan bir terim olarak tanımlar. Aktaş'a (1996, s. 94) göre, eşdeğerlik, kaynak ve hedef dil metni arasında dilbilgisi yönünden yeterli düzeyde denklik kurma, aynı zamanda kaynak dildeki bir iletinin anlam, işlev, üslup, iletişim ve kültürel bakımdan hedef dilde en anlaşılır şekilde aktarılması olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma Lederer (akt. Ünsal, 2017) farklı bir tanım getirmektedir. Ona göre eşdeğerlik iki dildeki sözlü veya yazılı metinler ve parçalar arasındaki dil bilgisel yapı veya sözcüksel seçim farklılıkları ne olursa olsun, anlam bakımında aynı olduklarında eşdeğer kabul edildiklerini vurgulamaktadır.

Eugene Nida, eşdeğerliği biçimsel ve devingen olmak üzere iki gruba ayırır. Biçimsel olanı şekil ve içerik açısından eşdeğerlik, devingen olanı ise erek ekin kaynak metnin yarattığı etkinin aynını erek dil ve ekinde yaratan eşdeğerlik şeklinde tanımlamıştır (Nida, 1964, s.156-171, akt. Yazıcı,2007, s.84). Nida'nın bu sınıflandırması dilin karmaşık yumağı andıran iletişim ağını çözmeye daha yetkin olduğu anlaşılır. Anton Popovic (1970, akt. Yazıcı 2007, s.85) eşdeğerliği dilsel, dizisel, biçemsel ve metinsel olmak üzere dört sınıfa ayırmıştır.

1. Dilsel Eşdeğerlik: Sözcük düzeyinde eşdeğerlik anlamına gelir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri buna örnek verilebilir.

2. Dizisel Eşdeğerlik: Yatay düzlemde sözdizimsel ya da dilbilgisel eşdeğerliktir.

3. Biçemsel Eşdeğerlik: Bu aynı zamanda çeviriye değin eşdeğerlik anlamına gelip, çevirinin kaynak metnin değişmez anlamını koruyarak anlamsal kimliği bulmayı hedefler. Çeviri metinle kaynak metin arasında işlevsel eşdeğerlik anlamına gelir.

4. Metinsel Eşdeğerlik: Çeviri metnin şekil ve biçim açısından kaynak metinle eşdeğer olmasıdır. Kısaca metin düzeyinde eşdeğerliktir. Koller ise eşdeğerlik aşamalarını birbiriyle ilişkili olabilecek beş temel düzeyde ele alır. Bu düzeylerin, bir metnin çevirisindeki hem metin ötesi hem de metin içi etkileşimlerin bütününü kapsama amaçlanmıştır. Koller'in bu amaçla saptadığı beş eşdeğerlik türü şu şekildedir (Göktürk, 1994, s. 66-78):

1. **Düzanlamsal Eşdeğerlik:** Bir metnin doğrudan doğruya nesnel konusuyla, metin dışı göndergesel anlamıyla ilgilidir. Çeviri araştırmasında sık sık adı geçen "değişmez içerik" veya "içerik düzeyinde değişmezlik" bu türden bir eşdeğerliğin konusudur. Böyle bir eşdeğerlik sözcük, dizi, tümce, metin düzeyinde söz konusu olabilir. Örneğin; teknik bilgi alanında, İngilizcedeki "electrik circuit" veya Arapçadaki دائرة كهربائية Türkçeye "elektrik devresi" şeklinde aktarılması sözcük düzeyinde eş değerliğe örnektir. Diğer taraftan

İngilizcedeki “stowaway” ve Arapçadaki مسافر متهرّب Türkçeye “kaçak yolcu” olarak aktarılması dizim düzeyinde düzanlam eşdeğerliğine örnek verilebilir. Tümce düzeyinde eşdeğerlik için, “No smoking”, ممنوع تدخين , “sigara içilmez” örneği verilebilir. Görüldüğü gibi burada çevrinin amacı metnin nesnel bilgi içeriğini aktarmaktır. Gerçekte bu tür çevirilerde önemsenen şey, sözcüklerle dizimlerin amaç dil sözcüklerinde yer alan en yerleşik kullanımı, en yaygın, en kestirme anlamlarını aktarmaktır.

2. Yananlamsal Eşdeğerlik: Yan anlamsal bir eşdeğerlilik sözcük, dizim, tümce, bütün yönünden özgün bir dilsel yapı gösteren metinler için geçerlidir. Her yazarın kendine özgü dili kullanma şekli vardır. Bu durum kullanılan dilin toplum sınıflarıyla, yöresel ağız özellikleriyle, topluluk dilleriyle ilişkisi, metindeki sözcüklerin doğal dilde kullanım sıklık derecesi, kısaca çeviri araştırmasında biçemsel eşdeğerlik diye geçen kavramın kapsadığı her durum, bu tür eşdeğerlikle ilgilidir. Burada birimler tek başına düzanlamlarıyla değil, işlevlerin yöneldiği yan anlamlarıyla da aktarılması gerekir. Örneğin, gündelik hayatta “yemek” sözcüğünün pek çok eşanlamlısı vardır. Türkçe bir metinde beslenmek, karın doyurmak, atıştırmak, gövdeye indirmek, tıkınmak, ziftlenmek biçiminde karşımıza çıkabilecek bu eşanlamlardan herhangi birini, mesela İngilizceye “to eat”, Arapçaya أكل sözcükleriyle aktarmak, çeviri açısında yetersiz bir işlem olur. Bu kapsamda yazar, biçemsel titizlik gösterdiği bir yazın metninin çevirisinde eşdeğerliğin amaç dilde de çağrışımsal anlamlarla sağlaması metnin işlevsel etkisi bakımından önemlidir.

3. Metin Türü Gelenekleriyle İlgili Eşdeğerlik: Bir dilde mevcut olan sözleşmeler, iş yazışmaları, ilaç tanıtım broşürleri, kullanım kılavuzları gibi, gündelik alışveriş pusulalarına kadar birçok metin belli sözdizimsel, sözcüksel kalıplar üzerinde kurgulanmıştır. Bu tarz metinlerin çevirisinde amaç dilin yerleşik kurallarına ve geleneklerine uyacak bir düzen takip etmek önemlidir. Aynı durum yazın metinlerinin çevirisi için de geçerlidir. Örneğin, salt mektup dizilerinde oluşan romanların çevirisinde, mektupların en azından, amaç dil okurunun alışmış olduğu kurallara uygun tarzda çevrilmesi gerekmektedir.

4. Dil Kullanımsal Eşdeğerlik: İletişim düzeyinde eşdeğerlik türüdür. Özgün bir metnin amaç dil okuru çevresi dilsel davranış özelliklerini, kendine özgü dil kullanımının göz önünde tutularak çevrilmesi durumunda, kullanımsal bir eşdeğerlikten söz edilebilir. Nida’nın bahsettiği iletişimsel eşdeğerlik işte budur. Dil veya kültüre ait apayrı konularla içeriklerin, amaç dildeki okurun en kolay anlayabileceği tarzda aktarmak bu tür eşdeğerliği

ifade eder. Örneğin İngiliz kültüründe gündelik hayatta yaygın olarak tüketilen "fish and chips" Türkçeye "köfte ekmek" olarak aktarılmasıyla bahsettiğimiz eşdeğerlik sağlanmış olacaktır.

5. Biçimsel Eşdeğerlik: Özgün metnin iletişimsel içeriğinin yanı sıra sözdizimi, biçem özellikleriyle kendine özgü anlatımını, çeviride de aynı şekilde yansıtacak şekilde aktarmak, biçimsel eşdeğerliğin kurulması için gerekli olan bir çabadır. Yazın metinlerindeki deyimler, söz oyunları, uyak, ölçü, imgeler, eğretilemeler, bu tarz eşdeğerliğin kurulmasında göz önünde tutulması gereken önemli bir noktadır.
Şiir gibi çok kurallı metin türlerinin çevirisinde genellikle, özgün metne yakın bir çeviri ortaya koymak zor olabilir.

Başka bir dilbilimci Wolfram Wills (akt.Şanverdi 2019, s.46) eşdeğerliğin metin türüne göre belirlenebileceğini açıklar. Bilimsel ve sanatsal metinlerde yazarın yaratıcılığını öne çıkarmak istemesi ve kaynak metni, çevirmenin yaratıcılığını kullanarak koruması gerektiğini savunması, onun bu tür metinlerde kaynak odaklı yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Willss, bilimsel ve sanatsal metinlerde çeviriyi etkileyen en büyük etkinin kaynak metin olduğunu belirtmiştir. Çevirmen çeviriye başlamadan önce, hedef ya da kaynak odaklı yaklaşımlardan hangisini benimseyeceği, metnin çeşitli bölümlerinde hangi çeviri işlemlerine başvuracağını belirlemesinin ilk aşamasını belirleyen kaynak metindir. Wilss (1977, s.159, akt. Göktürk,1994) eşdeğerlik kavramının matematikten çeviri bilime geçtiğini belirtirken Reiss ve Vermeer ise bu kavramın fizikten geldiğini savunmaktadır. Willss, matematikteki eşitlik bağıntısı olan denklemlerde ögeler nasıl yer değiştiriyorsa (x=y), çeviride de böyle bir eşitlik ilişkisinin mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Eşdeğerlik kavramının mantıktan geldiğini ileri süren Gideon Toury, eşdeğerliği "değişmeyen ve değişen arasındaki denge" olarak tanımlamıştır. Kızıltan (2000, s.74, akt. Şanverdi, s.39) ilk çevirilerin daha doğrusu ilk dini ve edebi metinlerin çevirilerinin, kaynak ve hedef dildeki yetersizlik nedeniyle, ilkel bir yöntem olan sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla gerçekleştirildiğini belirtir. Kaynak metin sözcüklerinin izdüşümüne karşılıklarını yazma genellikle gerçekleştirilen satır altı çeviriyle akraba olan bu uygulama, her ulusun çeviri faaliyetlerinin başladığı dönemlerde izlenen bir yol olduğunu ve bu yöntemin kaynak metni yeterince bilinçli bir yaklaşımla ele almadığı için ilkel olarak nitelendirildiğini ifade eder.

Mine yazıcı eşdeğerlik kavramına hem *Çeviribilim Temel Kavram ve Kuramları* (2005) ve *Yazılı Çeviri Edinci* (2007) adlı eserlerinde eşdeğerlik konusuna oldukça geniş bir

yer vermiştir. Yazıcı eşdeğerlik kavramını, "biçemsel eşdeğerlik ve devingen eşdeğerlik", "biçimsel eşdeğerlik", "metin çözümlemesi ve eşdeğerlik", "çeviri yöntemi ve eşdeğerlik", "edimsel eşdeğerlik", "işlevsel-eşdeğerlik" başlıkları altında incelemiştir. Yazıcıya göre eşdeğerlik kavramı "denklik, eşitlik" anlamlarından uzaklaşarak "çevirmenin yaratıcılığı" şeklinde değişime uğramıştır. Yazıcı (2007, s. 30) kaynak metin ile hedef metin arasındaki eşdeğerliği şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. **Eşitlik Aşaması:** Kaynak metinle erek metin arasında birebir eşdeğerlik düşüncesinden yola çıkılır. Örneğin, ilk "Kutsal Kitap" çevirilerinde metinde sözcük sıralamasının bile kutsal bir önemi olduğu düşünülmüştür.
2. **Benzerlik Aşaması:** Aynı dil ailesinden gelmeyen dillerden ara süreç olarak "çevirmezlik" kavramının gündeme gelmesiyle birlikte çeviride "eşitlikten" ziyade "benzerlik" olabileceği düşüncesinin ortaya çıkma aşamasıdır.
3. **Farklı Düzlemlerde Eşdeğerlik Aşaması:** Eşdeğerliği sadece dil düzleminde sınırlı tutmak yerine biçemsel ve edimsel düzlemlerde de tanımını yapma aşamasıdır.
4. **Farklı Eşdeğerlik Aşamalarının Hiyerarşik Sıralamaya Konulması Aşaması:** Farklı düzlemlerde eşdeğerlik tanımlarına girmek yerine çevirinin amacına ve bağlamına uygun olarak her düzlemde eşdeğerliğin aşamalı olarak yerine getirilmesi düşüncesinin yaygınlaşması aşamasıdır.
5. **Eşdeğerliğe Çevirmenin Karar Vermesi Aşaması:** Bu son aşama çevirmenin profesyonel konuma çıktığı aşamasıdır.

Çeviride eşdeğerlik düzeyini kapsamlı ele alan çeviribilimci Mona Baker'dir. Baker eşdeğerlik fikrini nerdeyse bütün farklı yönleri içerecek şekilde ele almıştır. Böylece dilsel ve söylemsel çeviri yaklaşımları için orta bir yol tutmuştur. Baker eşdeğerliği dört başlık altında toplamıştır (Baker, 1992, s.11-12, akt. Suçin, s.53). Bunlar;

1. Sözcük ve Sözcük Üstü Düzeyde Eşdeğerlik: Kaynak dilden hedef dile çeviri sırasında sözcük ve sözcük üstü düzeyde görülen eşdeğerliktir. Baker'a göre eşdeğerlik yaklaşımında en alt grupta, sözcük düzeyinde eş değerlik yer almaktadır. Çünkü çevirmen metin veya söylem gibi daha üst düzeylerle değil sözcüklerle muhatap olur. Ancak bir sözcük bazen farklı dillerde farklı anlamlara geldiğinde çevirmen sözcüğü ele alırken sayı cins, zaman gibi faktörleri göz önünde bulundurmalıdır. Sözcük üstü düzeyde ise eş dizimlere, sabit ifadelere ve deyimlere dikkat etmelidir Çevirmen bunların çevirisini yaparken bazen hata yapabilir. Örneğin İngilizcedeki teslim etmek (deliver) fiili farklı

kelimelerle eş dizim oluşturarak farklı anlamlar oluştururken Arapçada aynı anlam farklı fiillerle ifade edilmektedir (Şanverdi, 2019, s. 47).

İngilizce	Arapça	Türkçe
Deliver a speech	ألقى المحاضرة	Konferans vermek
Deliver a judgment	أصدر حكما	Hüküm vermek
Deliver an opinion	أبدى رأيا	Görüş bildirmek

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi İngilizce "deliver" fiili kullanıldığı isme göre farklı anlam kazanırken Arapçada veya başka bir dile nasıl aktarılacağı çevirmen tarafında iyi analiz edilmeli ve hedef dilde karşılığı bulunmalıdır.

2. Dilbilgisel Eşdeğerlik: Bu eşdeğerlik düzeyi, dil bilgisel alanı inceler. Dillerin gramer kuralları sık sık değiştiği için kaynak dilin doğrudan eşdeğerliğini hedef dilde bulmak zordur. Hatta kaynak dildeki bilgi veya mesaj hedef dilde ciddi değişikliklere uğrayabilir. Hedef dilde kaynak dildeki dil bilgisel öğelerin bulunmaması durumunda çevirmen bazı ekleme ve çıkarmaları yapabilir. Bu da doğal olarak birtakım ayrıntıların hedef dilde kaybına yol açabilir. Baker dil bilgisel öğeler arasında sayı, zaman, görünüş, kip, şahıs ve cinsiyet konuları üzerinde durmaktadır.

3. Metinsel Eşdeğerlik: Kaynak ve hedef dildeki metinlerin bilgi ve tutarlılık açısında eşdeğer olmasıdır. Metinsel doku çeviride çok önemlidir. Farklı metinlerin çevirisinde hedef dilin yerleşik kurallarıyla geleneklerine uyacak bir yapıyla aktarılması önemlidir. Çevirmen metin türüne göre yöntem belirlemeli ve hedef izleyici, çevirinin amacı ve metin türünü iyi tahlil etmelidir.

4. Kullanımsal Eşdeğerlik: Çeviri sürecindeki sezdirilerdir. Sezdiri açıkça söylenen değil ima edilendir bu sebeple çevirmen kaynak metni aktarabilmek için çeviride ima edilen yerleri iyi ifade etmelidir. Burada çevirmenin rolü yazarın niyetini başka bir kültür okuyucuna açık bir şekilde aktarabilmektir.

Çeviri bilimciler eşdeğerlik konusunda farklı görüşler öne sürseler de diller arası bir eşdeğerliğin her zaman mümkün olmayacağını savunmuşlardır Çeviride birebir karşılık bulmak yerine çağrışımlara, benzerliklere bakmak daha uygundur. İki dil arasında yapılan çevirilerde yüzde yüz bir eşdeğerlikten bahsetmek mümkün değildir. Çevirmen kaynak dildeki etkinin bir benzerini erek dilde oluşturma çabası içinde olmalıdır. Örneğin; kaynak dildeki mecazi ifadeyi hedef dilde de oluşturmaya çalışmalıdır. Bunun için çevirmen her iki

dilin kültürünü yakından tanıması gerekmektedir. Çevirmen çeviri işleminde her iki kültüre hâkim olmadığında anlamsız, karşılığı olmayan çeviriler üretmiş olur. Erten (1992, s. 71) bu konuda şu örnekleri vermektedir. Türkçede "imambayıldı, vezirparmağı, bülbülyuvası, karnıyarık, musakka" gibi yemek türlerinin açıklanarak tarif edilmesi ve isminin verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yoksa "imam fainted", "vezir's finger" gibi komik erek dilde karşılığı olmayan çeviriler yapılır ve çeviride eşdeğerlik sağlanmış olmaz. Çeviri işleminde kaynak dildeki anlamsal öz hedef dile doğru aktarılmalı, kaynak metinin yapısal özellikleri hedef dilde yeniden düzenlenmeli, yazarın vermek istediği ana tema hedef dile tam anlamıyla aktarılmalı, dilsel yapılar, mecazi ifadeler, söz sanatları gibi dile ait öğeler doğru bir şekilde aktarılarak eşdeğerlik en üst düzeyde sağlanmalıdır.

Çeviri bilimcilerin farklı alan ve aşamalarda ele aldığı eşdeğerlik konusu çeviri işleminde önemli bir yere sahiptir. Her çeviri metninde eşdeğerliği sağlamak pek mümkün görünmemektedir. Eşdeğerliğin sağlanmadığı durumlarda çeviride bazı kayıplar yaşanmaktadır. Bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken kayıpların yaşanması olası bir durumdur ve her zaman kusursuz bir çeviriden bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Her çeviride bir şeyler kaybolur. Buradan hareketle çeviride hangi durumlarda kayıpların yaşanacağı konusuna değinmek gerekmektedir.

1.3.Çeviride Kayıplar Sorunu

Çeviri dendiğinde akla iki dil arasındaki aktarım gelmelidir. Her hangi bir iki dil arasında aktarım yapılırken mutlaka kayıplar yaşanmaktadır. Kendine özgü bir dil düzenine sahip olan bir metin başka bir dile aktarılırken kendine özgü bu özelliği ne kadar koruyabilir? Çeviri kayıpları yaşanmadan ne ölçüde çevirisi yapılabilir? Bir metnin çevirisinde hiçbir kayıp yaşanmadan başka bir dilde başka bir metne aktarımı mümkün müdür? İşte çeviri kayıpları sorunu burada gün yüzüne çıkmaktadır. Berrin Aksoy *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi* (2002) adlı eserinde bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken yaşanabilecek sorunları şu şekilde tasnif etmektedir:

1. **Sanatsal Dil Kullanımıyla İlgili Sorunlar:** Yazın çevirisinde kaynak metnin yazarının kişisel dil kullanımını çok iyi tanımak, metinde kullanılan yaratıcı ve sanatsal dilin teknik ve anlamsal özelliklerini biçemsel bir inceleme yardımıyla çözümlemek önemlidir. Yaklaşık 250 çeşit söz sanatı türü olduğu göz önüne alındığında yazın çevirisinin bu boyutunun yarattığı güçlük daha iyi anlaşılabilir. Yazın eserlerinde ve özellikle de şiirde, sanatsal dil metnin tamamında çok ağırlıklı

bir yer tutar ve bütün eser, sanatsal bir dille yaratılmış olabilir. Çevirmenin yazınsal bir eseri oluşturan sanatsal kullanımları çözümleyip anlaması, çeviri yöntemini belirlemesine yardımcı olur. Sanatsal yaratımlar, hedef dilde olmadığı ya da aynı anlamı ve etkiyi vermediği durumlarda çevirmen, eşdeğer dil kullanımını bulma, anlamını çevirme, başka bir söz sanatıyla değiştirme, atlama ya da açımlama gibi çeşitli yöntemlere başvurabilir.

2. **Dilbilgisel ve Söz Dizimsel Sorunlar:** Kaynak dile özgü dil bilgisel yapıların hedef dilde karşılıklarının yapı ve anlam olarak olmadığı durumlarda yaşanmaktadır. Yazın çevirisinde dilbilgisel sorunlar sözdizimi ile ilgili güçlüklerin yanı sıra, zamanların kullanımında da göze çarpar. İngilizcede geçmiş zaman gösteren past perfect kullanımı dilimize yer yer di'li geçmiş, yer yer de miş'li geçmiş zaman olarak aktarıldığı gibi, metnin bütünlüğü ve akıcılığı içinde karışık zamanları içeren bir kullanımla aktarıldığı olabilir. Diğer taraftan Arapçada şart edatlarından sonra geçmiş zaman fiili kullanılır; ancak Türkçeye aktarılırken bu yapı geniş zaman formatında aktarılmaktadır. Çevirmen için olağanüstü güçlük çıkaran bu durumda çevirmen dilbilgisel yapıyı aynen koruyarak çevirebilir mi? Aynı dilbilgisel yapıyı eksik ve bozuk çevirdiği takdirde aynı anlam ve izlenimi nasıl oluşturabilir? Böyle bir durumda çevirmen ne yapmalıdır? Çevirmen içinde bulunduğu ortam, yeteneği ve yaratıcılığı elverdiği ölçüde, hedef dilbilgisinin derin ve eşsiz olduğu varsayımıyla, çeviri sürecini gerçekleştirecek, çok zorunlu durumlarda ise o eseri çevirmeyecektir. Diğer taraftan söz dizimsel yapılar da çevirmeni zorlayabilir. Örneğin; Türkçe, özne-nesne-eylem yapısında iken, Arapça, eylem-özne-nesne ve İngilizce de, özne-eylem-nesne yapısındadır. Çevirmen çeviri esnasında bu sıralamayı takip etmezse bazı sözcük öbeklerini göremez, farklı eklemeler veya çıkarmalar yapar. Ayrıca yazarın kullandığı cümlelerin uzunluğu veya kısalığı, kullandığı dilin sade veya ağdalı olması çevirmeni zorlayan başka bir alandır. Bütün bunlar dikkate alındığında diller arası aktarımda kayıpların yaşanmaması imkânsız gibi görünmektedir.
3. **Kültürel Özellikler:** Toplumların kendilerine özgü alışkanlıkları, gelenek görenekleri, değer yargıları, sınıflandırmaları vb. özellikleri bazı durumlarda birbiriyle örtüşürken, bazı durumlarda da belirgin farklılıklar gösterir. Bu nedenle kültür, çevirmenin göz önüne alması gereken bir unsur olmaktadır. Örneğin, Türk kültüründe yer alan "tarhana çorbasını" bu çorbanın bilinmediği bir kültür diline aktarmak çevirmen için zorlayıcı olabilir. Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanını

Türkçeden İspanyolcaya çeviren Rafael Carpintero Ortega, romanda adı geçen "tarhana çorbasını" çeviri sırasında bu çorbanın içerdiği malzemelerin adlarını kısaca vererek okura açıklamayı uygun bulduğunu dile getirmiştir. Bu şekilde okura tarhana çorbasının nasıl bir şey olduğunu ve kendi kültüründe kış günleri en çok içilen çorba veya benzer yiyecekleri anımsatmaya çalışmıştır. İspanyol çevirmen bu ve buna benzer çeviri kararlarını almanın zor olduğunu açıklamıştır. Kendi kültüründe var olan, domates ağırlıklı olup serinlemek için soğuk olarak içilen "gazpocho" çorbasını hedef dile sadece "domates çorbası" şeklinde aktarılmasını veya adını açıklamadan "serinlemek için içilen çorba" şeklinde aktarılmasını doğru bir çeviri yaklaşımı olmadığını dile getirmiştir. Ancak bazı durumlarda kültürel ögeler arasında eşdeğerlik sağlanarak çeviri kaybının önüne geçilebilir. Örneğin, Türkçeye aktarılan bir metinde "fish and chips" şeklinde bir kavramı "köfte ekmek" olarak çevirebiliriz. Çünkü Türk kültüründe "balık patates" şeklinde yenilen bir yemek türü yoktur. Dolayısıyla bu yapıyı "köfte ekmek" olarak çevirmemiz daha uygun olacaktır (Gökşenli, 2013, s. 95).

4. **Tarihsel Uzaklıkla İlgili Sorunlar:** Çeviride genelde bir başka dilde ve ortamda yazılmış olmanın yarattığı sorunlar tartışılırken, bu başka dil ve ortamın başka bir zamanda yazılmış olmasının ne tür sorunlar doğuracağı dikkate alınmamıştır. Çeviriden de öte herhangi bir yazın eserini oluşturan unsurlar kaynak kültürün içinde zaman geçtikçe değişikliklere uğrayarak bazen çağdaş bir okuyucu tarafından tamamen yabancı ve modası geçmiş olarak tanımlanır ve aynı dil ve ortam içinde bile çağdaşlaştırılması gerekebilir. Bu değişiklikler dil açısında olduğu gibi isim ve kavramları da içine alır. Eserde yer alan duygu ve düşünceler, dünya görüşünün değişmesiyle anlaşılmaz bir duruma dönüşebilir. Bu durumda çevirmenin üstesinde gelmesi gereken sorunlar yalnız dilbilgisel değil, yazınsal ve toplumsal-kültürel sorunlardır. Örneğin, çevirmen eski bir dille yazılmış bir şiiri eski bir Türkçe ile mi çevirmeli yoksa güncel bir dil mi kullanmalıdır? Çevirmen artık şiir sanatında var olmayan özgün türe sadık mı kalmalı yoksa güncel bir şiir tekniği mi kullanmalı? Kaynak eserde yer alan modası geçmiş, güncelliğini yitirmiş imge ve çağrışımları korumalı mı yoksa güncellemeli mi? Bütün bu sorunların yanıtı çevirmeni zorlar, bu noktada zamansal, türsel, yöntemsel bir çıkmaza girebilir.
5. **Yazınsal Türler ve Tekniklerle İlgili Sorunlar:** Hedef yazın içinde var olmayan bir türü ya da tekniği, o tür ya da teknik için gerekli dilsel ve kavramsal unsurlarla birlikte hedef kültüre sunmak gerektiğinde çevirmen çeşitli sorunlarla karşılaşır.

> Hedef yazında kaynak yazında kullanılmış olan tekniklerin bulunmaması, çevirmeni zorlayan ve hedeflerine göre yeni yöntemler bulmasını ve uygulamasını gerektiren bir durumdur. Özellikle kaynak dilin hedef dile göre çok daha tanınmış olduğu ve baskın geldiği durumlarda, hedef dilde ve yazında var olmayan bu teknikleri dayatmak uygun ve doğru olmaz (Aksoy, 2002, s. akt. Çoruk, Güler &Kayalı, 2016, s.117-118).

Erten (1993, s. 315) ise çeviri kayıplarının metin türlerinden kaynaklı olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre "metin türleri, kendi aralarında farklı gruplara ayrılırlar. Bilimsel ve teknik metinleri bir kenara bırakırsak yazın metinleri yapısal ve kültürel özelliklerinden dolayı çevrilmezlik ve kayıplar sorunuyla karşı karşıya gelebilirler. Bilimsel metinler düz anlama sahipken yazın metinleri yazarların dil özelliklerini, kendine özgü soluklarını, deyişlerini ve ritimlerini dil aracılığıyla ifade ettikleri yapıtları olduğu için bir dilden başka bir dile aktarıldıklarında yan anlam, örtük anlam, gönderimsel anlam, iletişimsel anlam ve çağrışımsal anlamlardan dolayı eşdeğerlik sağlanamadığından dolayı kayıplar yaşanmaktadır". Göktürk konu hakkında şu görüşü ileri sürmektedir: "Yazınsal metindeki tek tek dilsel ögeler, sesler, sözcükler, tümceler, tümce öbekleri, sözlüklerde, dilbilgisi veya dilbilim kitaplarında saptanmış kurallar dışına taşabilecek işlevler yeni anlamsal işlevlere girerken yazınsal metin iletisi de gündelik yaşam deneyleri çerçevesine tamamen oturtamayacağımız bir yazınsal gerçek olarak belirir (Göktürk, 1989, s. 138).

Yukarıda bahsi geçen "çeviride kayıplar" konusu, metin ötesi anlam ilişkileriyle açıklanmakta olup daha çok yazın metinlerinde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple yazınsal metin çevirisi bilimsel metin çevirisinde farklılık gösterir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde bilimsel metin çevirileri makine ile yani bilgisayarla çevirisi yapılabilirken, yazın metinleri için bu söz konusu değildir. Çünkü yazın metin çevirileri kişiden kişiye bile farklılık göstermektedir. Erten'e (1993) göre çeviride kayıplar şu durumlarda yaşanmaktadır. "Metin dili ve anlamı örtüşmüyorsa, dil bilgisel ögelerin metin içi işlevleri ve kültürel farkları varsa veya o dil yeterli sözcük sayısına sahip değilse çeviride kayıpların yaşanması kaçınılmazdır. Kayıpları en aza indirmek için, metin türlerinin "kolay çevrilebilir, güç çevrilebilir" in temelinde neler yattığını bilmek gerekir. Göktürk (1979) bu anlamda şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

1. Bir yazınsal metin, dil düzeni doğal dili kullanım kalıplarına benzediği ölçüde kolay çevrilebilir. (Düz yazı türlerin kolay çevrilebilirliği görüşü de, düzyazının gündelik dil kullanım kalıplarını yansıttığı genellemesinden doğar.)
2. Bir yazınsal metin, gündelik yaşam olgularına bağlanabilecek bilgileri ilettiği ölçüde kolay çevrilebilir.
3. Bir yazınsal metin, iletişiminde bilgi yitimi ile sonuçlanacak anlam belirsizlikleri gösteriyorsa, güç çevrilebilir. (Şiir ve benzeri nitelikte metinlerin tam çevrilmezliği giderek hiç çevrilmezliği yolundaki genellemeler bu olgudan doğar).

Yazın metinleri içinde bir sınıflandırma yaparsak oyun, öykü, roman daha kolay çevrilirken şiir daha zor belki de hiç çevrilememektedir. el-Câhız şiirin çevrilemezliğini şu şekilde ifade etmiştir:

"... Şiir tercüme edilmediği gibi onun transfer edilmesi de doğru olmaz. Şiir (başka dile) transfer edildiğinde nazmı parça parça olur. Ölçüsü bozulur. Güzelliği (estetiği) uçup gider. Kişiyi hayran bırakan özelliği kaybolur. Bu nedenle şiir, nesirli söz gibi değildir. Bu esaslar üzerine kurularak başlatılan nesirli söz, ölçülü şiirden transfer edilen nesirden daha güzel ve daha etkileyicidir" (el-Câhız, I, 1965.s. 76, akt. Suçin, 2012). el-Câhız'a göre çevirmen, çeviri yapacağı dilin anlatım özelliklerini, toplumsal gelenek ve göreneklerini, kültürünü ve iletişim üsluplarını iyi bilmelidir. Ona göre çevirmen bunlara ek olarak şu özellikleri de taşımalıdır:

"Çevirmen, filozofun söylediğini şiirin anlamsal özelliklerine, şiir söyleme tarzlarının hakikatlerine, özlü sözlerin inceliklerine ve sınırlılarının sırlarına göre aktaramadığı gibi, bu anlamların hakkını verip onlara sadık kalma görevini yerine getiremez; bir vekilin veya bir elçinin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevi yapamaz. Onun barındırdığı anlamları, kelime çekimlerinin kullanımını, ses özellikleriyle ilgili yorumları kitabın yazarı gibi bilmeden anlamlarını doğru bir şekilde nasıl ifade edebilir? Bu anlamların hakkını verip onlara nasıl sadık kalabilir…"(1965, I, s.75-76, akt. Suçin, 2012, s.63; Sarıkaya, 2003, s.140). Görüldüğü üzere, ünlü dil bilimci el-Câhız (781-868) asırlar öncesinden bir çevir bilimci olmadığı halde, çeviri ile ilgili görüşler ileri sürmüş ve bu görüşler günümüze ulaşmış olup güncelliğini korumaktadır.

Çeviri metinlerinde karşılaşılan diğer sorunlardan birisi de yazarın biçemidir. Erten'e (1993, s. 323) göre, "Biçeme sadakati sağlamak çok önemlidir. Çünkü yazarları birbirinden

ayıran biçemleridir. Yazara çok fazla sadık kalmadan yapılan serbest çeviri her zaman tercih edilmez. Yazar yarattığı biçemiyle okuyucu ile arasında bir bağ kurar. Bunu başaran çevirmen kayıpları en aza indirir. Biçem, bir dil içinde yaratılmış ikinci bir metindir. Bu yüzden çevirmen daha duyarlı ve sorumlu davranmalıdır. Böylece amaç metnin amaç dil okuru üzerinde bıraktığı etki ile kaynak metnin kaynak dil okuru üzerindeki etkisi arasında eşdeğerlik sağlanabilir". Bir yazın metnin biçemini ve üslubunu korumak çevirmenin görevidir. Çevirmen yaptığı işin ciddiyetinin farkında olmalı aynı zamanda iyi bir okuyucu olmalıdır. Diğer taraftan Demirezen'e (1991, s. 116) göre, sözcük dağarcığı konusu da çeviri sürecinde hem çevirmeni zorlayan hem de kayıplara neden olan bir olaydır. Türkçeden İngilizceye yapılacak bir çeviride pek zorluk yaşanmaz ancak tam tersi durumda 600.000 kadar sözcüğü olan İngilizce gibi bir dilden Türkçeye çeviri yapmak, Türkçedeki eşdeğer sözcüğü bulmak oldukça zor olacaktır. Çünkü İngilizcede hemen hemen her eylem için farklı bir sözcük kullanılmaktadır. Atok Kazım Oğuz (1971, s. 12) Türkçeye yaptığı çeviri ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır. "Türkçeye yaptığım çevirilerde çok sıkıntı çektim. Bu sıkıntı, nüans ayrımlarıyla aşağı yukarı aynı anlama gelen 4-5 sözcüğü Türkçede tek sözle karşılama zorunluluğundan geliyordu. Dilimizde söz kıtlığının düşünme gücümüzü ne kadar etkileyip daralttığını bu gözlem bana bir kere daha gösterdi. Tersine kendi dilinde düşünmüş, kendi dilinin özelliklerini, anlam yapısını, deyimlerini, kavramlarını, özdeyişlerini işlemiş bir yabancı dilden Türkçeye çevrilen yapıtların neler yitirdiğini var kıyas edin". Aynı durum Arapçadan Türkçeye yapılan çeviriler içinde geçerlidir. Arapça eş anlamlı, yakın anlamlı kelimelerin yoğun olduğu bir dildir. Dolayısıyla Arapçadan Türkçeye hiçbir kayıp yaşanmadan çeviri yapmak olası değildir. Boztaş (1993, s. 57) konuyla ilgili olarak şunları aktarmaktadır.

"Söz dağarcığı bakımından çok yoksul olan Türkçeye İngilizceden çeviri yapmak hayli sorun yaratabilir. Diğer taraftan Türkçenin de kendine özgü ses ve imgeleri, nüansları vardır. Bu bakımdan Türkçe bir sözcüğün İngilizce de eşdeğerliğini bulmak pek kolay olmasa gerek. Örneğin divan şiiri özelliklerini, Tasavvufi felsefesini ve Farsçayı bilmeyen bir çevirmen "can" sözcüğünü "life, soul, spirit, heart" gibi sözcüklerden hangisiyle eşdeğer sayacağına karar vermesi oldukça zordur. Aynı şekilde Mehmet Akif'in "canı cananı bütün varımı alsın da hüda" dizesindeki "can" ı ile Yunus Emre'nin "gelin canlar bir olalım" dizesindeki "can"ı nasıl çevireceği de aynı şekilde sorun oluşturabilir gibi görünmektedir".

Aynı dil aileleri arasında çeviri yapmak zor olmamaktadır. Örneğin İspanyolcadan İtalyancaya, Türkçeden Azericeye yapılan çevirilerde çevirmen pek bir sorunla karşılaşmamaktadır. Ancak Japoncadan İngilizceye, Arapçadan Almancaya yapılacak çevirilerde sözcük dağarcığı bakımında çevirmenin zorluklarla karşılaşması kaçınılmazdır. Aynı zamanda kaynak dil ile amaç dil arasında eşdeğer sözcükleri bulmaya çalışan çevirmen anlam yanlışlıklarına da sebep olabilir. Mesela Arapçada deve üzerine binlerce, Eskimo dilinde kar üzerine çok fazla sözcük vardır. Bu anlamda Arapçadan Eskimo diline yapılan çeviride sözcük çeşitliliği çevirmene zorluklar yaşatabilir. (Demirezen, 1991, s. 117).

Çeviri insanlık tarihi kadar eski olan bir faaliyettir. Cağımızda ise çevirisiz yaşamaya nerdeyse imkân yoktur. Bu bağlamda iki dil arasında aktarımlar yapılmaktır ve bu süreçte birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar çeviride kayıplara sebep olmaktadır. Zaten kayıpsız çeviri yapmak imkânsızdır. Grethe'ye göre çeviri "bir halının ters yüzüne benzer", bir yüzü öteki yüzünün bir izdüşümü olabilir. Çevirinin az kayıpla başarılmasında çevirmene büyük görev düşer. Çevirmen, anadilini, çeviri yapacağı yabancı dilleri ve onların kültürlerini iyice özümsemelidir. Gerektiğinde sözcük cambazı olup, doğru, güvenilir ve yeterli çeviriye ulaşmalıdır. Kaynak metinden fazla uzaklaşmadan amaç dile yaklaşmalı, metne bağlılık ve metinden ayrılmamanın kesişme noktasını bulmalıdır. Çevirdiği dilin tadına ancak böyle varabilir. Sonuçta, çeviride kayıplar sorununun, dillerin özgün yapısından, çevirmenden ve dilin konuşulduğu toplumdaki kültürden kaynaklandığı açıkça ortadadır. Çevirmenin görevi, çeviri süreci içinde oluşacak bu kayıpları en aza indirgemektir (Demirezen, 1991, s. 126). Çevirmen bu kayıpları en aza indirgemek için bir takım stratejileri belirlemesi gerekmektedir.

Örneğin, erek dil ve erek kültürdeki unsurun kaynak kültürdeki unsurlara tercih edilmesi anlamına gelen "kültürel ikame" de amaç kaynak metnin yabancı özelliklerini azaltıp erek dil okuruna bildik bir kullanımla o meramın aktarılmasını sağlamaktır. Bu amaçla, çeviride kültürel ikame, "yabancılaştırma", "yerlileştirme" ve "öykünme" vb. stratejileri takip edilebilir (Demirekin 2014, s.41, akt. Kurt,2018, s.4). Diğer taraftan ara dilde yapılan çevirilerde bu kayıplar daha çok yaşanmaktadır. Bu çalışmadaki gayemiz, karşılaştırmalı çeviri bilim çalışmalarına örnek olması için Lübnanlı tarihi roman yazarı CorcîZeydân'ın (1861-1914) *Selâhaddîn Eyyûbi ve Haşhaşiler* adıyla Türkçeye çevirisi yapılan eserin kaynak dil Arapça ve ara dil İngilizceden hedef dil Türkçeye yapılan çevirilerini inceleyerek, çeviri sürecindeki dilbilgisel, atasözü ve deyim düzeyinde yaşanan çeviri kayıpları incelenmiştir. Bu süreçte çeviri karşılaştırmasında kaynak metnin, çevirileriyle birlikte ele

alınmıştır. Böyle bir çalışma metnin türü, işlevi, biçemi ve okur kitlesinin niteliği gerek kaynak metin gerek erek metin açısından ele alınarak yapılmıştır.

1.4.Çeviri Tarihi ve Süreçte Çeviri Yaklaşımları

Çeviri, dil ve kültür farklılıklarından kaynaklı iletişim kopukluğunu ortada kaldırmaya çalışan, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan ve yeryüzünde farklı dilleri konuşan insan toplulukları olduğu sürece, varlığını devam ettirecek olan bir etkinliktir. Çeviri tarihi ise; insanlar, kültürler ve uygarlıklar arasında geçmişten bugüne ulaşan kültürel alış verişe ışık tutan, hangi eserin ne maksatla çevrildiğini ve bu çevirinin hangi şartlarda gerçekleştiğini ortaya koyan, topluma ne gibi katkıları olduğunu gösteren ve bu zorlu işlem gerçekleştirilirken çevirmenin ne gibi zorluklarla karşılaştığını araştıran bir alandır.

Eski zamandan beri insanlar arasında iletişim sağlamak için çeviri işlemine başvurulmuştur. Örneğin eski Mısırlılar tek dili kullanarak çeviri yoluyla iletişimi sağlayan ilk topluluktur. Bu tek dil bir süre Hamurrabi'nin kanunlarını yazdığı Akadça olmuştur. Bu dönemde yoğun bir sözlü çeviri etkinliği hüküm sürmekteydi. Eldeki verilere göre Mısır'da çevirmenliğin bir meslek olarak kabul gördüğü söylenebilir. Çevirmenlere Dragoman adı verilirdi ve bu çevirmenler ticari kervanların hası olarak ya da iş görüşmelerini yürüten uzmanlar olarak görev yapmaktaydılar (Eruz, 2003, s. 23). Eski Mısır çevirmenleri hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Kleopatra zamanındaki yönetimde, ticarette, kervansaraylarda çevirmen çalıştırdıkları bilinmektedir. Takip eden süreçte de tutsaklardan bazılarını çevirmen olarak kullandıkları kaynaklarda not edilmektedir (Öztürk, 1999, s. 9).

M.Ö. 2000'li yıllarda, Anadolu'da yaşayan Asurlular, Babilliler ve Hititlilerde uzman kâtipler vardı ve çeviri bürosu niteliğindeki yerlerde Mısır'da olduğu gibi yazışmalar sürdürülmekteydi (Mounin, 1967, s.23, akt. Kızıltan, 2000, s.72). Anadolu'daki kültürlerde rastlanan, iki dilli veya daha fazla dille hazırlanmış dini kaynaklı sözcüklerin listeleri ve sözlük şeklinde kil tabletlerin varlığı, çevirinin burada önemli bir faaliyet olarak yürütüldüğünü göstermektedir. Bununla birlikte çevirinin bir sorunsal olarak ne zaman ele alınmaya başlandığı hakkında çok fazla örnek olmasa da bu alanda ilk sistematik çalışmalara Roma'da rastlanmaktadır. Romalılar, kendilerinden hayli üstün durumdaki Yunanlıların edebiyatının neredeyse tamamını kendi edebiyatına çevirmiş veya uyarlarmışlardır (Mounin,1967, s.24, akt. Kızıltan, 2000, s.72). Yunanlılar ise kültür bakımından kendilerini diğer milletlerden üstün gördükleri için başka diller öğrenmek yerine Yunancanın öğrenilmesi için çaba sarf etmişlerdir.

Yunan uygarlığından Roma uygarlığına geçildiğinde, çevirmenin varlığının artık kabul edildiği görülmektedir. Bu durum yazının artık Latin dünyasında içselleştiğini ve Yunan uygarlığındaki sahip olma kavramının gelişerek günümüz yasal anlayışa yaklaştığını göstermektedir (Robinson, 1992, s.18-19, akt. Yazıcı, 2005, s.32). Bu da Romalılarda artık çevirinin başladığını göstermektedir.

Çeviri etkinliğinin Roma uygarlığıyla başlaması ve sistematik bir hal alması aynı zamanda bu dönemde önemli çeviri bilimcilerin yetişmesine de imkân sağlamıştır. Örneğin, Livius Andronicus tarihte ilk çevirmen olarak bilinmektedir. M.Ö 240 yılında Odisea'yı Yunancadan Latinceye koşuk şeklinde çevirmiştir. Andronicus'un çeviribilim açısından önemi, çevirisinin kalıcılığından kaynaklanmaktadır. Bu kalıcılığının sebebi, Andronicus'un çeviri için konusu daha hüzünlü ve bazı tutarsızlıkları olan İlyada'yı değil de okuru daha çok eğlendiren Odisea'yı seçmesi ve düz yazı yerine koşuk şeklinde çeviri yapmayı tercih etmesidir. Sözlü geleneğin hüküm sürdüğü bir dönemde destanların başlıca amacı, halkı eğlendirip bir araya getirmekti. Koşuk şeklinde çeviri bu sebeple tercih edilmiştir. Bu durum Andronicus'un erek kültür odaklı çeviriyi benimsediğini göstermektedir. (Yazıcı, 2005, s. 33). Diğer taraftan çeviriyi "De Oratore" (Hatip üzerine) (M.Ö.55) adlı yapıtıyla ilk gündeme getiren Cicero (M.Ö.106-43) olmuştur. Bu yapıt söylev sanatının inceliklerini Grekçe metinlerin çevirileri üzerinden öğrenmek isteyen Romalıların karşısına çıkan çeviri sorunlarından yola çıkarak yazmıştır. Bu kapsamda "çevirmen gibi" (ut interpres) ve "hatip gibi" (ut orator) çeviri kavramlarını öne sürerek ilk çeviri kuramcı sıfatını kazanan kişi olmuştur (Bengi 1990, s.137-138, akt. Yazıcı 2005, s. 35). Sözcüğü sözcüğüne çeviri (verbum de verbo) ve anlamına göre (ut orator) çeviri günümüz çeviri kuramcılarının "kaynak odaklı" ve "hedef odaklı" çeviri kuramlarının temelini oluşturmaktadır. Cicero'ya göre çevirmen kaynak metne tamamen bir yorumlayıcı veya dinleyiciye hitap eden bir hatip gibi yaklaşmalıdır.

Cicero'dan yaklaşık 400 yıl sonra Kutsal Kitap'ı Latinceye ünlü Vulgata çevirisi yapan Hieronimus (M.S.348-423) "sözcüğü sözcüğüne" ve "anlamın çevirisi" olmak iki çeviri türümünden bahseder. Kutsal Kitap konusunda sözcüğü sözcüğüne çeviriyi tercih etmiş, söz diziminde bir giz olduğunu savunmuş, metinde değişiklik yapmak fikrinden uzak durmuş ve Kutsal Kitap'ın anlaşılması zor olduğu için çevirisinin de son derece zor olduğunu savunmuştur (Kızıltan, 2000, s. 79).

Hieronimus döneminde artık çevirinin iletişim yönü, metin türüne göre çeviri, sadık olmak koşuluyla "sözcüğü sözcüğüne" ve "anlama göre" çeviri kavramları kendine zemin bulduğu görülmektedir. Bununla birlikte Hieronimus'un "anlama göre çeviri" terimini kullanmasıyla birlikte, çeviri sürecinde okurla iletişim ve metin türü ilişkileri sorgulanmaya başlamıştır. Örneğin, Martin Luther (1483-1546) İncil çevirisini vulgata çevirisini temel alarak yapması 11. yüzyılda Toledo okulunda başlayan yoğun çeviri etkinliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebileceği gibi Hieronimus'un sesini ancak 16. yüzyılda duyurabildiği söylenebilir. Luther'in Kutsal Kitap çevirisinde anlama öncelik verme kaygısını taşıdığını ve bu gaye ile "halkın dili ve kendi imgeleme gücünü kullandığını belirtmesi", çeviri yoluyla okuma yazmanın bu yüzyılda daha da içselleştiğini ve Kutsal Kitabın gizemini "anlama göre" çevirinin bozamayacağı görüşünün daha yaygınlaştığını göstermektedir (Yazıcı, 2005, s. 37-38).

Batıda çeviri etkinliğine bakıldığında çevirinin ilk temellerinin Yunan uygarlığıyla atıldığı Roma uygarlığı döneminde daha özgün ve daha sistematik bir yöne evrildiği görülmektedir. Bu dönemde çeviribilim alanında görüş beyan eden çeviri bilimcilerin hedef kültür odaklı yaklaşımları benimsediği görülmektedir. Cicero döneminde kutsal metin çevirilerinde sözcüğü sözcüğüne yani kaynak odaklı çeviri, diğer alanlarda hedef odaklı yaklaşımlar savunulurken Martin Luther dönemine gelindiğinde artık hedef odaklı yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar modern dönem çeviri çalışmalarına temel oluşturmuştur.

Doğuda çeviri etkinliği denilince şüphesiz Arap dünyası akla gelmektedir. Arap dünyasında Araplar, Cahiliye Dönemi'nde özellikle ticaret aracılığıyla kendileri dışındaki halklarla iletişim kurmuşlardır. O dönemde tüccarlar gidecekleri yerlere tercümanlarıyla giderlerdi. Cahiliye Dönemi'nde şiir çok yaygın bir edebi etkinlikti. Bu dönemin şiirinde Farsça, Yunanca, antik Mısırca ve Habeşçe sözcüklere rastlamak mümkündür. Alınan bu sözcükler ticari faaliyetler sonucunda kullanılır hale gelmiştir. Hîra'da yaşayan Lahmîler, Farslar ile Arap Yarımadası'nda yaşayan Araplar arasında iletişim konusunda bir köprüydü. Şam Arapları olan Gassânlılar da Yunan ve Roma kültürleriyle iç içeydiler. Gassânlılar Yunanlılarla kurdukları bu ilişkiyle Yunancadan pek çok kitap çevirisi yapmışlardı. İslam'ın yayılmasıyla birlikte başta çeviri olmak üzere çeşitli iletişim kanallarıyla Fars ve Bizans kültürleri İslam kültürüyle tanışma imkânı bulmuştur. Diğer taraftan Hz. Muhammed (sav), sahabeden bazı kişileri yabancı dil öğrenmeleri için teşvik etmiştir (Sarıkaya, 2003, s. 135). Örneğin; Selman-ı Farisi, Hz. Peygamber döneminde Fatiha Suresi'ni Farsça' ya tercüme

eden ilk kişi iken, İslam'da ilk mütercim vasfını kazanan kişi ise Arapça, Farsça, İbranice, Süryanice ve Yunancayı iyi düzeyde bilen vahiy kâtibi Zeyd b. Sabit'tir. Zeyd krallara ve devlet erkânına İslam'a davet mektupları yazar, onlardan gelen mektupları Hz. Peygamber'e tercüme ederdi (Suçin, 2013, s. 59).

Araplarda ilk çeviri faaliyetleri Emeviler döneminde başladı. Bu dönemde çeviriyle yakından ilgilen kişi Muaviye'nin torunu Emevi halifesi Halid b. Yezid'ti (ö.90/708). İslam devletinin sınırlarının genişlemesiyle birlikte Arap olmayan milletlerin İslam'a girmesiyle çeviri bu dönemde önemli olmaya başladı. Felsefe, tıp, astronomi, kimya, mimari vb. alanlarda Yunanca ve Latinceden Süryaniceye oradan da Arapçaya çeviriler yapılmaya başlamıştı (Durmuş, 2018, s. 29-30). Bu bağlamada Arapçaya yapılan ilk çeviri Süryani çevirmenler tarafından yapılmıştır. Müslümanların Yunan kültürüyle tanışması, dönemin önemli merkezlerinden Şam, İran ve Harran'da çeşitli alanlarda yapılan faaliyetler sayesinde olmuştur. Şam, Bizans İmparatorluğuna bağlı, Hıristiyanlığın cazibe merkezi haline gelmişti. Burada başta ilahiyat olmak üzere felsefe ve tıp alanlarında Helenistik düşünce yaygınlık kazanıyordu. İran'da *Cundişapur Okulu*'nda Yunan tıp ve felsefesi alanında çalışmalar yapılıyordu. Harran'da *Edessa (Urfa) Okulu*'nda ise matematik ve astronomi alanında çalışmalar önem kazanmıştı. Araplar çeviri yoluyla bu merkezlerin faaliyetlerini takip ediyorlardı.

Abbasiler dönemine gelindiğinde, devletin istikrara kavuşmasıyla birlikte çeviri faaliyetleri oldukça önem kazanmaya başlamış, aynı eserin defalarca Arapçaya çevrildiği olmuştur. Emeviler döneminde çeviri halifelerin istek ve teşvikleri doğrultusunda yapılırken, Abbasiler döneminde etkinlik alanı genişleyerek devlet politikası haline gelmiştir. II. Abbasi halifesi Ebû Ca'fer Mansûr (h.136-158) tercüme alanını genişletmiştir. Kendisi hadis, fıkıh, dil ve edebiyat gibi ilimlerin yanında mantık, felsefe, matematik, geometri, astronomi ve tıp gibi alanlara ilgi duymaktaydı. Bu yüzden İranlı Abdullah b. Mukaffa' (ö.h.142), Aristo'nun Organon adlı mantık külliyatının ilk üç kitabını ve Kelile ve Dimne'yi Farsçadan Arapçaya tercüme etmiştir (Durmuş, 2018, s. 31).

Ahmet Emîn, Abbasiler dönemindeki çeviri faaliyetlerini üç dönemde incelemiştir. Bunlardan birincisi, el-Mansûr'un halifeliğinden er-Reşid dönemi sonuna kadar olan dönemdir (Hicri 136-168). Bu dönemde "Kelile ve Dimne" klasik Farsça'dan, *"Sindhind"* adlı eserde Sanskritçeden çevrilmiştir. Bunun yanı sıra Aristotales'in mantıkla ilgili bazı yapıtları ve astronomiyle ilgili yapıtlar Arapçaya çevrilmiştir. Bu dönemin en önemli

çevirmenleri ise Abdullah b. Mukaffa‘, Curcîs bin Cebrâ’îl, Yuhanna bin Maseveyh’tir. İkinci Dönem ise, Me’mun (Hicri 168-300) dönemidir. Bu dönemin en ünlü çevirmeni Yuhannâ (veya Yahyâ) el-Batrik’tir. Bu dönemde yapılan çeviriler tıp alanından ziyade felsefe alanına kayıştır. Dönemim isim yapmış çevirmenleri arasında Haccâc bin Yusuf bin Matar el-Verrak el-Kûfî, Kusta bin Lûka el-Ba‘albeki, Abdu’l-Mesih bin Na’îme el-Humsî, Huneyn bin İshâk, İshâk bin Huneyn, Sâbit bin Kurre, Hubeyş el-A‘sem sayılabilir. Huneyn bin İshak, daha önce çevrilmiş olan eserleri yeniden gözden geçirmiş, Pisagor, Hipokrat, Galen ve Platon’un eserlerini Arapçaya çevirmiştir. Son olarak üçüncü dönem, hicri 300 yılından sonraki dönemdir. Bu dönemin önemli çevirmenleri arasında 320 yıllarında Bağdat’ta yetişmiş olan Matta bin Yûnus, Sinân bin Kurre (ö. Hicri 360), Yahyâ bin Udayy (365) ve İbn Zur’a sayılabilir. Bu çevirmenler Aristo’nun mantık ve doğa bilimleriyle ilgili yapıtlarını Arapçaya çevirip bunları şerhlerle yorumlamışlardır (Emin, 1934, s.264-265, akt. Suçin, 2013, s.62).

Bütün bu çeviri faaliyetleri dönemin çeviri okulu niteliğindeki *Beytu’l-Hikme’*de yapılıyordu. Bu sebeple *Beytu’l-Hikme*, yüksek ilmi araştırmaların yapıldığı, âlimlerin toplanıp tartıştıkları, çoğunluğunun aklî ve tabiî ilimlerin oluşturduğu zengin bir kütüphaneydi. Aynı zamanda farklı dillerden kitapların tercüme edildiği bir büro ve astronomik gözlemlerin yapıldığı rasathaneden oluşan ilmi bir merkezdi. Halife Mansur döneminde sarayda bir kütüphane olarak kurulan *Beytu’l-Hikme*’nin çok zengin bir kitap koleksiyonu vardı. Halife Me’mun döneminde büyük değişiklikler geçirmiş, tercümeler daha sistemli ve düzenli olarak yürütülmüştü. Tercüme edilen eserlerin yeniden gözden geçirilmesi ve halka açık hizmet verebilmesi için, İran asıllı ve zamanın ünlü bilgini, Bermekiler’in kütüphanesinde görevli olan Sehl b. Harun görevlendirilmiştir. *Beytu’l-Hikme*’de mütercimlerin (yaklaşık 70 mütercim) yanı sıra müstensihler de çalışmaktaydı. Önceleri sadece kütüphane ve tercüme bürosu olan *Beytu’l-Hikme* aynı zamanda fizik, kimya, astronomi gibi tabii bilimlerin araştırıldığı merkez haline de gelmişti. Sümerlerden o tarihe kadar gelen bu bilgilerin bir terkibi yapılmış, Müslümanları daha dakik hesaplar yapmaya sevk etmiş ve yeni keşiflere ulaştırmıştır (Demirci, 1997, s.72, 75, 77; Sarıkaya, 2019, s.127).

Bu dönemdeki çevirmenler bir takım çeviri yöntemlerini geliştirmeye çalışmışlardır. Özellikle konu üzerine eğilen iki isimden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi el-Câhız idi. el-Câhız’a göre çevirmen yaptığı çevirideki beyanı (uslübu), çeviri yaptığı alan bilgisine eşdeğer olmalıdır. Çevirmen hem kaynak dile hem de erek dile aynı eşitlikte ve düzeyde

bilen kişi ve hedef dil normlarını dikkate alarak çeviri yapmalıdır. Buradan anlaşılacağı üzere el-Câhız hedef odaklı çeviri yaklaşımını savunmaktadır. (Suçin, 2012, s. 62).

8. ve 10.yüzyıllarda çeviri faaliyetlerinde Süryanilerin oynadığı rol inkâr edilemez. Süryaniceye yapılan ilk dönem çevirileri daha çok dini metinlerle ilgiliydi. Bu metinler dini karakterde olduğu için olabildiğince Yunanca orijinaline yaklaştırılmaya çalışılmıştır. Böylece Süryaniceden Yunancaya yapılan çevirilerde birebir "ad verbum" yaklaşımı benimsenmiş ve bu dönemde bir tür çeviri normu haline gelmişti. Ancak bu yöntem zamanla bazı sorunları beraberinde getirmişti. Bu sorunların birincisi çevirmen odaklıdır ve çevirmenin kaynak dil veya hedef dil bilgisinin yetersizliğiydi. Bu sorunla karşı karşıya gelen çevirmenler zamanla yabancı dillerini geliştirmiş ve bu sorunu en aza indirgemeye çalışmıştır. İkincisi ise çeviri odaklıdır. Kaynaklara göre bir metnin birden çok çevirisi vardı ve okunabilirlik düzeyi düşüktü. Okunabilirliği zaten düşük olan Süryanice çeviriler Arapçaya çevrildiğinde bu düzey daha da düşmüştür. Diğer taraftan daha önce Arapçada mevcut olmayan terimler transliterasyon yoluyla Arapçalaştırılmış, ilk defa bu terimlerle karşılaşan okuyucunun bu metinleri anlaması zor olmuştu (Suçin, 2012, s. 58-59). Bu sorunlara çözüm arayışı içinde olan Huneyn bin İshâk ve "çeviri ekibi" nin birçok üyesi, hedef dil normları üzerinde durulması gerektiğini ileri sürmüşlerdi.

İkinci isim ise 14.yüzyılda yaşamış olan Selâhaddîn es-Safedî (1297-1363) idi. es-Safedî dönemin çevirmenlerinin yukarıda bahsedilen iki çeviri yaklaşımını benimsediklerini şu şekilde ifade etmiştir: *" Birinci metot Yuhannâ İbnu'l-Batrîk, İbnu'l-Nâime el Humsî gibi çevirmenlerin metodudur. Bu metoda göre çevirmen her bir Yunanca kelimeye ve taşıdığı anlama bakarak bu anlama eşdeğer Arapça bir kelime getirip yerleştirir, sonra başka bir kelimeye geçer. Bu yöntem Arapçalaştırılmak istenen tüm metne uygulanır. Söz konusu metot iki sebepten dolayı kötüdür. Birincisi, Arapçanın söz varlığında tüm Yunanca kelimeleri karşılayan kelimeler olmadığı için Arapçalaştırma sürecinde birçok Yunanca kelime aktarılmadan olduğu gibi bırakılır. İkincisi, dillerin yapısal özellikleri (sözcük dizilişi) ve yüklemlik ilişkileri (bilgi akışı) bir dilden başka bir dile farklılık gösterir. Dahası, tüm dillerde çokça yer alan mecazların kullanım açısında sorunlar ortaya çıkar. Arapça çeviride ikinci metot ise Huneyn bin İshâk ve el-Cevherî gibi çevirmenlerin metodudur. Bu metot (kaynak metin ile hedef metindeki) kelimeler birbirine uysa da uymasa da, cümlenin anlamını tasarlayıp aynı anlamı başka bir dilde ifade etmekten ibarettir. Bu metot daha iyidir. Bundan dolayıdır ki, tıp ve mantık kitaplarının aksine sağlam bir alt yapıya sahip olmadığı matematik alanındaki çevirilerini dışarıda bırakırsak, Huneyn bin İshâk'ın yaptığı*

çeviriler herhangi bir iyileştirmeye ihtiyaç duymamıştır. (H1305, s.46, akt. Suçin,2012, s.59-60)

Bütün bu çeviri yaklaşımı sonuçlarına bakıldığında, genel olarak dini metinlerde kaynak odaklı çeviri yaklaşımları benimsenirken diğer alanlardaki metinlerde hedef odaklı yaklaşımlar tercih edilmiştir. Yunan Uygarlığı ve Roma Uygarlığı değerlendirildiğinde benzer yaklaşımların takip edildiği görülmektedir. Modern dönemde çeviri etkinliğine gelince, Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle birlikte, Mehmet Ali Paşa'nın, batıdaki bilimsel ve kültürel gelişmelere ulaşmak istemesi sonucunda çeviri faaliyetlerinin başladığı görülmektedir.

Mehmet Ali Paşa döneminde çeviri hareketinin gelişmesinin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Avrupa'nın bilgisine kişisel olarak ilgi duyması, ikincisi ise halkın kültür düzeyinin gelişmesi için batı medeniyetiyle tanıştırmak ve batı kültürünü yaygınlaştırmak istemesidir. Bu iki sebepten hariç ve asıl olarak görülen sebep ise askerî açıdan güçlenmek ve kendi imparatorluğunu kurmaktır. Mehmet Ali Paşa döneminde çeviri çalışmaları dört aşamada oluşmaktadır. Bunlar matbaanın kurulması, yabancı dil öğreten okulların açılması, Avrupa'dan uzman transferi akabinde Avrupa'ya burslu öğrenci göndermesi şeklindedir (Suçin, 2012, s. 89).

Sarıkaya (2019, s. 130) Mehmet Ali Paşa'nın çeviri ile ilgili çalışmalarını şu şekilde ifade etmektedir: *"Mehmet Ali Paşa 1805-1831 yılları arasında birinci aşamada matbaacılığı öğrenmeleri, yabancı dil öğrenimi ve çeviri yetkinliği kazanmaları için anadili Arapça olan Arap gençlerini burslu olarak Avrupa ülkelerine gönderdi. Mısır'daki İtalyan etkisi sebebiyle ilk öğrenci grubu İtalya'ya gönderilir. İkinci grup 1818'de Fransa'ya, 1821 yılında üçüncü grup da İngiltere'ye gönderildi. Bu kapsamda Avrupa'ya burslu öğrenci olarak gönderilen ilk kişi Osman Nureddin'dir. 1809-1814 yıları arasında 5 yıl İtalya'da, 3 yıl İngiltere ve Fransa'da kalan Osman Nureddin 1817'de Mısır'a dönünce 1821-1822'de Bulak okulunu ve kütüphanesini kurdu. Avrupa'da kaldığı süre içinde Mehmet Ali Paşa ondan 50.000 rupilik kitap satın almasını istedi. Kitapların büyük bir bölümü Fransızcaydı. 1818'de 600 Fransızca kitap satın alınmasını emretti. 1826 yılında Mısır Fransız konsolosluğu tarafından Mehmet Ali Paşa'ya askeri ilimlere ait kitaplardan müteşekkil bir kütüphane hediye edildi. 1826'da Avrupa'ya gönderilen ilk öğrenciler 1830'da Mısır'a döndüğünde bu öğrenciler Kahire kalesinde alıkonuldu ve her biri Fransızca bir kitap çevirmeden kaleden çıkmalarına izin verilmedi".*

Mısır, erken dönemde Napolyon'un işgaliyle karşılaşarak matbaa ile tanışmış oldu. Ancak bu matbaa bir ordu matbaasıydı ve işgal ordusunun amaçları için kullanılıyordu. Mısır, çeviri hareketlerinin yapılmasını sağlayan matbaa ise 1822 tanıştı. Kahire'deki Bulak matbaasında basılan kitaplar daha önce İstanbul'da basılan kitaplardı. Bu kapsamda Mehmet Ali Paşa'nın getirdiği baskı makinası Arap-İslam dünyasında önemli bir rol oynamıştır. İlk başta bilimsel ve teknolojik eserler basılırken daha sonra edebi eserler de basılmaya başladı. Aynı şekilde *el-Vakâ'il'u'l-Mısriyye* (1828) adlı süreli yayında ilk kez basıldı. Bu şekilde gazetecilik önem kazanır hale geldi. Gazete 4 sayfa şeklinde Türkçe ve Arapça olarak neşredildi. Gazete editörlüğünü Tâhtâvî üstlenmişti. Birebir çeviri söz konusu değildi ancak Arapça metinler zayıftı ve çeviriye Türkçe yapılar hâkimdi. Mehmet Ali Paşa 1833 yılında bu gazetenin Fransızca olarak yayın yapmasını istedi ve gazete Le *Moniteur Egytien* adında basıldı. Bilimsel çalışmalarla birlikte gazetecilik, Arapça düz yazı biçimini giderek değiştirdi. Arapça basit üsluplarla daha anlaşılır hale getirildi (Suçin, 2012, s. 89-90).

Avrupa'ya gönderilen burslu öğrencilerin Mısır'a dönmesiyle birlikte, bu öğrenciler vasıtasıyla çeviri faaliyetleri hız kazandı. Mehmet Ali Paşa bu öğrencileri teknik ve bilimsel alanlarda eğitim alması için Avrupa'ya göndermişti. Aynı zamanda bu öğrenciler aracılığıyla Avrupa edebiyatı da Mısır'a taşındı. Mısır'a dönen öğrenciler Tâhtâvî başkanlığında *Diller Okulu'*nu kurdular. Bu okullarda Avrupa'dan gelen öğrenciler bir taraftan dil öğretimiyle ilgili eğitim veriyor (yabancı dil öğretiminde başta İtalyancaya ilgi yoğun iken, İtalya'nın siyasi ve ekonomik olarak zayıflaması sonucunda Fransızca ön plana çıkmaya başladı) bir taraftan da çeviri faaliyetleri yürütüyordu. Mehmet Ali Paşa bu öğrencilerden Avrupa'da okudukları İtalyanca ve Fransızca bütün kitapları Türkçe ve Arapçaya çevirmelerini istedi. Sarıkaya'ya (2019) göre bu dönemde çeviri sadece Avrupa Dilleriyle olmayıp, devlet denetiminde Avrupa dillerinden Türkçeye sistemli bir çeviri hareketi vardı. Bu kapsamda 61 kitabın Türkçeye çevirisi yapıldı. Buna karşılık Arapçadan Türkçeye yapılan kitap sayısı 6 idi (Tâcir, 2013, akt. Sarıkaya, 2019, s.131).

Doğuda çeviri etkinliği Araplarda modernleşme kapsamında Mehmet Ali Paşa dönemimde hatırı sayılır bir ilerleme kaydetmiştir. Onun sayesinde doğunun batıyla etkileşimi sağlanmış, doğal olarak klasik Arap literatürünü takip eden gelenekten farklı bir tarz ve okur kitlesi oluşturmuştur. (Suçin, 2012, s. 172-174).

Osmanlıda çeviri etkinliği ise bürokrasi, elçilikler, mühendislikler ve tıp okulları, tercüme okulları ve azınlık okulları olmak üzere beş alandan oluşmaktadır. Osmanlı çeviriye

daha çok uluslararası ilişkilerde başvurmuştur ve kurumsallaşma anlamında çeviri bir hüviyet kazanmıştır. Ayrıca bu yolla çeviri aktif bir rol oynamaya başlamıştır. 18. yüzyılda elçiliklerin kurulmasıyla yabancı ülkelerle yapılan yazışmalarda çeviri birinci derecede öneme sahip olmaya başlamıştır. Diğer taraftan Osmanlının askeri alandaki başarısızlıkları, çeviri etkinliğinin batıdan bilgi alışverişinde bulunmak üzere eğitim kurumlarına girmesine, özel olarak çeviri bürolarının ve azınlık okullarının açılmasına sebep olmuştur. Bütün bunlar gündelik işleri yürütmeye yönelikti. Bu alanda kolaylıklar sağlamıştır. Ancak yazınsal alanda ciddi anlamda bir katkı sağlamamıştır.

600 yıl hüküm süren Osmanlıda çeviri, ilk zamanlarda dört yöntemle yapılıyordu. Bunlardan birincisi, devşirme yoluyla yetiştirilenler arasında seçilenlerdir. Fatih Sultan Mehmet'in Venedik cumhuriyetine elçi olarak Rum Kökenli Lütfü Bey'i göndermesi buna örnek verilebilir. Kimi kaynaklar, onun resmi saray sözcüsü olarak gittiğini savunurken kimi kaynaklarda yanında diplomatik iletişim ve yazışmayı sağlamak üzere ona yardımcı olacak Rum kökenli bir tercüman verildiğini savunmaktadır. Ancak 17. yüzyılın ilk yarısında bu devşirme yönteminin ortadan kaldırılmasıyla ikinci olarak bu iş Osmanlı uyruklu Hıristiyan azınlıklara verildi. Üçüncü olarak komşu ülkelerden firar edip Osmanlıya sığınan veya macera düşkünü Alman, Macar, İtalyan uyruklu kimselerdi. Dördüncüsü ise elçiliklerin kurulmasıyla birlikte teknik konularda yetiştirilmek üzere dışarıya gönderilen öğrencilerdi (Yazıcı, 2005).

Batıdaki teknolojik gelişmeler Osmanlıda hayranlık uyandırmıştı ve Osmanlının yönünü batıya çevirmesine sebep olmuştur. III. Selim (1789-1807) döneminde batı toplumuyla iletişimi tercümanlar veya geçici elçiler vasıtasıyla sürdürülmüş ve zamanla yerleşik elçilikler kurulmuştur. Bu dönemde Batı, Osmanlının dili, kültürü, sosyolojik yapısı ve tarihi hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibiyken aynı şeyi Osmanlı için söylemek söz konusu değildi. Çünkü Osmanlı doğu ve Ortadoğu ile yakından ilgilenmesi Batı'yı ikinci plana atmıştı. Ancak III. Selim'in batı toplumları hakkındaki bilgi birikimi, onu modernleşme yolunda ilk adımları atmaya sevk etmiştir. Yerleşik elçilikler buna örnek olarak verilebilir. İlk olarak Londra'da (1793), ardında Viyana'da (1795), son olarak da Berlin, St Petersburg ve Paris'te (1796) yerleşik elçilikler açtı. Bu elçiliklerde imparatorluk adına görevli olanlar Arapça ve Farsça bilmesine karşın hiç batı dili bilmiyorlardı ve oradaki işler elçilerin yanında tercümanlar araçlığıyla yürütülmeye çalışıyordu. Ancak tercümanların kendileri için belirtilen görev dışı davranışları bu elçiliklerin kapatılmasına sebep olmuştur.

1830'lu yıllara gelindiğinde elçiliklerin yeniden kurulduğunu görmek mümkündür. Bu elçilikler aracılığıyla Osmanlı batıda kaybettiği topraklarda kalan Müslümanlarla ilgilenme olanağı elde etmiş onların yasal haklarını koruyabilecek merkezler kurma imkânı elde etmiştir. Diğer taraftan bu elçilikler aracılığıyla Osmanlı Batı'daki bilimsel gelişmelerin farkına varmış ve eğitimin önemini idrak etmiştir (Lewis, 2001, s.45-49, akt Yazıcı, 2005, s.52-53). Bunun sonucunda mühendislik ve tıp okullarında batı dili (başta İtalya ve Fransızca olmak üzere) öğrenme zorunluğu getirilmiş ve aynı zamanda bir grup öğrenci batıya gönderilmiştir. Böylece yabancı dil kitapları Osmanlı eğitim sistemine girmiş ve çeviri etkinliği önem kazanmaya başlamıştır. Batı kaynaklarının çevrilmesine Hüseyin Rıfkı Tamani (1806-1817) hoca zamanında başlamış ve Hoca Seyyid Ali Bey (1817-1830) zamanında yavaşlamasıyla birlikte İshak Efendiyle yeniden canlanmaya başlamıştır. Örneğin, Tercüme Odasında görevli Hoca İshak Efendi'nin matematik ve fizik gibi alanlarda yaptığı çeviriler batı bilimsel yazınının Osmanlıya geçmesinin yanı sıra dile yeni teknik terimlerde kazandırılmıştır (Lewis, 2001, s.50, akt Yazıcı, 2005, s.53). Ancak yabancı dil okullarda istenen verim elde edilmeyince imparatorluk 19. yüzyılda çeviri büroları kurmuştur. Bunlar Ercümen-i Daniş (1851-1862), Tercüme Heyeti (1865), Daireyi İlmiye (1870) (Yazıcı, 2005, s. 54).

Osmanlı'da resmi dil ile halkın konuştuğu dil farklıydı. Resmi dilin halk dili olmaması, medreselerde bilgin ve düşünürlerin dinin uzun süreli etkisiyle kendilerini dünyevi konularda soyutlamıştır. Bu yüzden Osmanlıda çeviri eğitimi oldukça zayıf kalmış ve zamanla bu durum ticari ve siyasi aksaklıkların yaşanmasına neden olmuştur. Bu durumdan en çok etkilenenler ise Osmanlı ile sıkı ticari ilişkisi bulunan ve bir kısmı İstanbul'a yerleşmiş olan Venediklilerdir. Osmanlıda ilk çeviri okulunu kuran Venediklilerdir. Bu okul 1555'de Venedik Cumhuriyet senatosu tarafından gündelik yaşamla ilgili yaşanan sorunlara çözüm üretmek için kurulmuştur. Geçmişte tercümanlar gündelik ticari ve yasal konularda Bâb-ı Âlî memurlarıyla iletişim kurmada yeterliydi; ancak uluslararası diplomatik ilişkilerde ve ticari antlaşmalarda yazılı çeviriye hâkim değildir. Bu eksikliği kapatmak için "Dil Oğlanları" (Giovanni della Lingua) adındaki okulu, Fransızların Marsilya Ticaret odasının isteği üzerine kurduğu (1669) aynı ad ve aynı amaçla kurulan başka bir çevirmenlik okulu izlemiştir. Bu okullar Fransız ve Venedik tüccar veya tercüman ailelerin çocukları için açılmıştır. Amacı ise Hıristiyanlığı yaymak ve misyonerlik faaliyetlerini yürütmekti. (Yazıcı, 2005, s. 59).

İKİNCİ BÖLÜM

2. CORCÎ ZEYDÂN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1.Hayatı

Corcî Zeydân, 14 Kasım 1861'de Beyrut'ta Ortodoks mezhebine mensup fakir bir Hıristiyan ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlyas Hûrî, Şevâm ve Muallim Zâhir medreselerinde gördüğü ilk tahsilinin ardından (1866-1872) küçük bir lokanta işleten babasının yanında çalışmaya başladı (Çelebi, 1993). Baba Zeydân Beyrut'ta Burc Alanı denilen yerde küçük bir lokanta işletmekteydi, sabah erkenden işe gidip gece geç vakitlerde eve dönmekteydi. Babasının bu sıkı çalışması onu o kadar etkilemiştir ki, artık insanın çalışmak için yaratıldığını ve boşa vakit geçirmenin büyük bir ayıp olduğuna inanmaya başlamıştı (Ekşi, 2015, s. 20).

Corcî Zeydân her ne kadar okumayı öğrense de yazmayı ve sayıları bilmiyordu ve babasının istediği düzeye gelmemişti. Bu sebeple baba Zeydân oğlunu Şamlı bir grup aydın tarafından Beyrut'ta açılan ve şöhreti kısa sürede duyulan *Medresetu'ş-Şevâm'*a göndermişti. Zeydân burayı çok beğenmişti. Çünkü bu okulda düzen, ciddiyet ve kurallar vardı. Matematiğin temel bilgilerini Nahvi burada öğrenmiş, okuduğunu anlamaya başlamış ve gözleri hayata burada açılmıştır. Zeydân, 1867-1869 yılları arası burada devam etmiş, ardından *Medresetu'ş-Şevâm'*dan ayrılarak kendi okulunu kuran Zâhir Hayrullah'ın peşinden giderek eğitimine orada devam etmiştir. İki yıl kadar burada okuyan Zeydân, Arapça dil becerisini ve matematiğini ilerletmesinin yanında Fransızcayı da öğrenmiştir. Bu okuldan ayrıldığında on bir yaşında olan Corcî Zeydân artık ilimden zevk alan, sürekli yeni şeyler öğrenmek isteyen, eline geçirdiği her gazeteyi, dergiyi, kitabı heyecanla okuyan ve inceleyen bir kimsedir (Hasen,1970, s.20-21, akt. Ekşi, 2015, s.22). Zâhir Hayrullâh'ın yanından ayrıldıktan sonra tekrar babasının yanında çalışmaya başladı. Bu sırada on beş yaşındaydı. Gündüzleri lokantada çalışmış geceleri de İngilizce öğrenmek için Muallim Mes'ûd et-Tavîl'in derslerine katılmıştı. Bu derslere beş ay devam etmiş ve belli bir düzeyde İngilizce öğrenmiştir. İngilizce-Arapça sözlük yazmaya başlamış; ancak imkânların elvermemesi sebebiyle çalışma yarıda kalmıştır. Bu çalışma yazarlık için atılan ilk adım

olmuştur. Arapça, İngilizce, Fransızca, Süryanice ve İbranice dillerini bilen Zeydân yine şahsi gayretiyle Almancayı da öğrenmiştir (Ekşi, 2015, s. 22)

1881'de Beyrut'taki *Amerikan Protestan Koleji*'ne *(el-Medresetü'l-külliyye)* kaydoldu; fakat bir süre sonra meydana gelen boykota katıldığı için kolejden uzaklaştırıldı. Bu okuldaki tıp tahsilinden edindiği bilgiyle imtihan vererek eczacı diploması aldı. Daha sonra Kahire'ye giderek *Kasrü'l-aynî Tıp Medresesi*'ne girdi; ancak bu tahsilin çok uzun olması ve içinde bulunduğu maddî imkânsızlıklar sebebiyle okulu bırakmaya mecbur kaldı ve kendisini edebiyat, tarih, dil konularına verdi. 1884'te *ez-Zamân* gazetesinde çalışmaya başladı. Aynı yıl Gordon Paşa'yı kurtarmak üzere Sudan'a gönderilen İngiliz kuvvetlerine tercüman olarak katıldı. 1885'te Beyrut'a dönünce *el-Mecmau'l-ilmiyyü'ş-Şarkî*'nin faal üyeliğine seçildi. Daha önce öğrendiği İngilizce, Latince, Fransızca ve Almanca'nın yanı sıra burada İbrânîce ve Süryânîce'yi de öğrendi. Bu sıralarda *el-Elfâẓü'l-ʿArabiyye ve'l-felsefetü'l-luġaviyye* adlı ilk eserini yayımladı. Son derece faal fakat istikrarsız bir kişi olan Corcî Zeydân 1886'da İngiltere, Fransa ve İsviçre'yi içine alan bir seyahate çıktı; buralardaki ilmî müesseseleri, müzeleri ve âlimleri ziyaret edip incelemelerde bulundu. Beyrut'ta Amerikan misyonerlerinden aldığı Batı kültürü ve metodunun yanı sıra bu seyahatte özellikle İngiltere'de Avrupa oryantalizmini yakından tanıma fırsatını buldu. Aynı yıl Mısır'a döndükten sonra 1888'in başlarına kadar *el-Muḳteṭaf* gazetesinde, ardından da iki yıl süreyle Rum Ortodoks cemaatine ait *el-Medresetu'l-'Ubeydiyye*'de yöneticilik yaptı. 1892'de, hayatının sonuna kadar çalıştığı ve birçok makalesini yayımladığı *el-Hilâl* dergisini çıkarmaya başladı. Jön Türkler'i destekleyen siyasî tavrı sebebiyle Osmanlı topraklarına ancak Meşrutiyet'ten sonra girebilen Corcî Zeydân, bazı tartışmalara da konu olan Kahire Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliği görevinden alındıktan kısa bir süre sonra 21 Temmuz 1914'te Kahire'de öldü (Çelebi, 1993)

2.2.Edebi Kişiliği

Arap edebiyatın önemli edebi şahsiyetlerinden biri olan Corcî Zeydân aynı zamanda iyi bir gazeteci, tarihçi, Sâmî diller ve mukayeseli dil bilimi konularında eser veren, çok yönlü bir yazardır. Hayatı çocukluğundan itibaren zorluklar içinde geçmiştir. Ancak o azimli, sebatkâr ve çalışkan bir kişiliğe sahiptir. Çocukluğunda babasının lokantasında çalışırken geceleri İngilizce öğrenmek amacıyla dersler almış ve beş ayda hızlı mesafe kat etmiştir. Öyle ki Arapça- İngilizce sözlük yazmaya başlamış ancak içinde bulunduğu imkânsızlıklar bu çalışmasını yarıda bırakmaya zorlamıştır. Bir süre *ez-Zamân* gazetesinde çalışmıştır. Bu

gazete 1884 yılında Kahire'de Aleksan Sarrafyan adında bir Ermeni tarafında kurulmuştur. Arap devrimi sonrasında Mısır'ı işgal eden İngilizleri memnuniyetle karşılayan, bu doğrultuda yazılar yayınlayan ve sonrasında basın ve yayın faaliyetlerinin tümünü yasaklayan İngilizlerin, Mısır'da yayınına devam etmesine izin verdiği tek gazete *ez-Zemân* gazetesiydi (Nâcî, 1981, s.16, akt. Sarıkaya, 2019, s. 40). Daha sonra *el-Muḳteṭaf* dergisinin idari işlerini yürütmüş, böylece yazın dünyasının idari işlerinin nasıl yürütüldüğünü deneyimlemiş oldu. Son olarak *el-Hilâl* dergisini kurarak hayatının sonuna kadar burada yazmaya devam etmiştir.

Zeydân'ı tanıtmaya çalışan araştırmacılar onu, tarihçi, gazeteci, dilbilimci, edebiyatçı, siyaset bilimci, reformist gibi vasıflarla nitelemiş ve onun için "bir bünyede birkaç adam" (many men in one man, ricâl fî racul) ifadesini kullanmıştır. Muhammed Hüseyin Heykel Zeydân'ı "Mısır'daki tarih yazarlarının en büyüklerinden hatta kendi döneminde bu işle uğraşan tek kişi" şeklinde tarif etmektedir. Batı dünyasında Zeydân'ın biyografisi üzerine çalışan akademisyenlerden Anne-Laure Dupont onu "kendi kendini yetiştiren(self-made), ansiklopedik, ahlakçı bir edip, genel reform gündemine ortak olan ve ulusal Arap edebiyatı üzerinde duran bir entelektüel" şeklinde tarif etmektedir (Ekşi, 2015, s. 39). Diğer taraftan Zeydân farklı mecralardaki çalışmaları ile insanın azim ve kararlılıkla kendine faydalı olacağı gibi bütün bir topluma da faydalı olabileceğini ispat etmiştir. Ayrıca çalışmalarını Arap dili, edebiyatı ve tarihi alanında yoğunlaştırmış ve kurmuş olduğu *el-Hilâl* dergisiyle görüşlerini hem Arap coğrafyasına hem de farklı coğrafyalara yayma fırsatı bulmuştur.

Bilim, tarih ve edebiyat dergisi olan *el-Hilâl*'in ilk sayısı 1892 senesinin Eylül ayında Kahire'de *Matba'atu't-te'lîf* 'te basılmıştır (Ekşi, 2015, s. 28). *el- Hilâl* ilk yayınlandığında şu beş bölümden oluşmaktaydı:

1- Meşhur olaylar ve büyük şahsiyetler,
2- Makaleler,
3- Romanlar,
4- Ayın Tarihi (Başta Mısır ve Suriye olmak üzere dünyanın değişik yerlerinde, bir önceki ayda meydana gelen önemli hadiseler),
5- Haber, takriz ve tenkitlerden seçmeler idi. (Zeydân, 1892, s.2-3, akt. Ekşi, 2015, s.28). Zamanla bu başlıklara muhtelif başlıklar eklenmiş, derginin hem kapasitesi hem de kalitesi artmıştır.

Zeydân dergiciliğe birtakım yenilikler getirmiştir. Bunlardan birincisi derginin tasarımıyla ilgilidir. İkincisi 'telagrafik sitil' denilen sade, kısa ve öz ifadelerden oluşan bir yazı üslubuyla makalelerini kaleme almasıdır. Bunun yanında devrinin sosyal, kültürel, edebi ve eğitimle ilgili meselelerini derin, uzun ve bıktırıcı analizlere girmeden özet bir şekilde okuyucusuna sunmuştur (Dessouki, 1972, s.76). Bir yazarın başarısı şüphesiz okurlarını dikkate aldığında ortaya çıkar. Bu bağlamda Zeydân, kendi dönemindeki okuyucunun eğlendirici şeylerden hoşlandığını fark eder ve bu forma en uygun yazın alanı olarak da romanı seçer. Böylece romanlar bir taraftan okuyucuyu eğlendirirken diğer taraftan onları geliştirecek bilgiyi vereceğini düşünür. Bu yolla *el-Hilâl* dergisinde tefrika şeklinde yayınlanan bu romanlar yılsonunda kitaplaşarak hem abone sayısını arttırmış hem de derginin birçok kesim tarafında bilinmesini sağlamıştır.

Zeydân ortak hedef gördüğü Arap reform hareketinin başarıya ulaşması için Müslim ve gayr-ı Müslim kesimler arasında devamlı uzlaşı arayışı içinde olmuştur. Bu yüzden farklı kesimlerin çeşitli konulardaki görüşlerini kendi dergisinde yayınlamasına izin vermiştir. Muhammed Abduh'un çizgisini benimseyen reformist muhafazakâr Müslümanlarla seküler modernistler arasında köprü görevi görmüş, iki gurubu uzlaştırmak için çaba sarf etmiştir. *el-Hilâl* herhangi bir siyasi görüşe ya da ideolojiye dahil olmuş bir gurubun yayın organı değildir. Bu nedenle kendi döneminde ortaya çıkan ve amacına ulaştığında işlevini yitiren diğer dergiler gibi kısa ömürlü olmamıştır. Kalıcı olmayı hedefleyen büyük kültürel bir proje olduğu için hala ayaktadır. Zeydân *el-Hilâl*'e kurumsal bir kimlik kazandırmıştır. Dergisi Sabri Hafız'ın işaret ettiği gibi günümüze kadar yayınlanmaya devam etmiş, Arap yazılı basınının en eski ve uzun süreli dergisi olmuştur. *el-Hilâl*'in uzun ömürlü olması ve dünya genelinde bir okuyucu kitlesi kazanmasının nedenlerinden birisi de önceleri daha çok edebi içerikli yazılara yer veren derginin kapsamını genişleterek felsefe, bilim, sanat, siyaset ve ekonomi gibi alanlarda da makale yayınlamasıdır (Ekşi, 2015, s. 31). *el-Hilâl* dergisi Ortadoğu'da en çok satan ve 22 yıl yayın yapan bir dergiydi. Zeydân'ın vefatına kadar 264 sayı yayın yapmıştır.

2.3.Eserleri

Modern Arap edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Corcî Zeydân, özellikle tarih, sosyal konular, dil ve edebiyat alanlarında eserler vermiştir. e*l-Hilal* dergisindeki çalışmalar dışında kırka yakın eser kaleme almıştır (Çelebi, 1993). Başlıca eserlerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

2.3.1. Tarih Alanındaki Eserleri

1. *Târîḫu'l-mıṣri'l-ḥadîṯ* (1889), (Modern Mısır Tarihi)
2. *Târîḫu'l-mâsûniyyeti'l-'âm* (1889), (Genel Mason Tarihi)
3. *Târîḫu'l-ingiltere* (1899), (İngiltere Tarihi)
4. *Târîḫu'l-yûnân ve'r-rûmân* (1899),(Yunan ve Rum Tarihi)
5. *Târîḫu't-temedduni'l-islâmî* (1902-1906),(İslam Medeniyet Tarihi)
6. *Târîḫu'l -'Arab kable'l-islâm* (1908),(İslamdan Önce Arap Tarihi)
7. *Târîḫu'l-ensâbü'l-'arabi'l-ḳudemâ'* (1921), (Eski Arapların Soyları Tarihi)
8. *Târîḫu't-terâcimü meşâhîri'ş-şarḳ* (1902-1903, 1911), (Doğu Meşhurlarının Biyografi Tarihi) (Çelebi, 1993).

2.3.2. Dil ve Edebiyat Alanındaki Eserleri

1. *el-Elfâẓu'l-'Arabiyye ve'l-felsefetu'l-luġaviyye* (1886), (Arapça Kelimeler ve Dil Felsefesi)
2. *Târîḫu'l-luġati'l-'Arabiyye* (1904),(Arap Dili Tarihi)
3. *Târîḫu'l-âdâbi'l-luġati'l-'Arabiyye* (1911), (Arap Dili Edebiyatı Tarihi) (Çakır, 2018, s. 137)

2.3.3. Sosyal Konular Alanındaki Eserleri

1. *Ṭabaḳâtü'l-ümem evi's-selâ'ilü'l-beşeriyye* (1912),(Milletlerin Biyografileri veya İnsanlığın Soyu)
2. *Muḫtârât fî felsefeti'l-ictimâ' ve'l-'umrân* (1921),(Sosyoloji ve Kültür Felsefesinin Antolojisi) (Çelebi, 1993).

2.4. Tarihi Romanları

Corcî Zeydân'ın tarihi alanda yazdığı 22 romanı vardır. Bu romanlarıyla yeni bir edebi tür ortaya koymuştur. Ancak Batı tesiri altındaki seçkin tabaka arasında büyük rağbet gören bu romanların önemli bir kısmının edebî değer taşıdığını söylemek güçtür. Fetihlerin başlangıcından Memlükler devrine kadar İslâm tarihinin ilk dönemleriyle 18.ve 19. yüzyıllarda geçen olayları konu alan bu romanların başlıcaları şunlardır:

1. *el-Memlûku'ş-şârid* (1891), (Firari Köle)
2. *Esîru'l-mutemehdî* (1892), (Sahte Mehdinin Kölesi)
3. *İstibdâdu'l-memâlik* (1893), (Kölelerin Baskı Yönetimi)
4. *Cihâdu'l-muḥibbîn* (1893), (Âşıkların Savaşı)

5. *Armânûsetu'l-Mısriyye* (1896), (Mısırlı Armonisa)
6. *Fetâtu Gassân* (1897-1898), (Gassanlı Genç Kız)
7. *Azrâ'u Kureyş* (1899), (Kureyş Bakiresi)
8. *17 Ramadân* (1900), (17 Ramazan)
9. *Gâdetu Kerbelâ* (1901), (Kerbela'nın Genç Kızı)
10. *el-Haccac b. Yûsuf* (1902), (Haccac b. Yusuf)
11. *Fethu'l-Endelus* (1903), (Endülüs'ün Fethi)
12. *Şarl ve Abdurrahman* (1904), (Şarl ve Abdurrahman)
13. *Ebû Müslim el-Horasânî* (1905), (Ebû Müslim Horasani)
14. *el-'Abbâse uḫtu'r-Reşîd* (1906), (Reşit'in Kız kardeşi Abbase)
15. *el-Emîn ve'l-Me'mûn,* (Emin ve Memun)
16. *'Arûsu Fergâne* (1908), (Fergana Gelini)
17. *Ahmed b. Tulûn* (1909), (Ahmed b. Tolun)
18. *Abdurrahman en-Nâsır* (1910), (Abdurrahman Nasır)
19. *el-İnkılâbu'l-Osmânî* (1911), (Osmanlı İnkılâbı)
20. *Fetâtu'l-Kayravân* (1912), (Kayravan'ın Genç Kızı)
21. *Salâhuddîn el-Eyyûbî* (1913), (Selâhaddîn Eyyûbî)
22. *Şeceretu'd-durr* (1914) (Şeceretu'd-Durr). (Dâgır, 2000: 398; Taha Bedr,1983: 99-100, akt. Çakır, 2018 s.138).

2.4.1. Selâhaddîn Eyyûbî ve Haşhaşiler Romanın Tahlili

Yazar ve eserleri hakkında genel bilgi verdikten sonra bu bölümde *Selâhaddîn Eyyûbî* romanın özetini, şahıs kadrosunu, olay örgüsünü, zaman, mekân ve romanın dil ve üslubunun yanı sıra Arap edebiyatında roman ve Corcî Zeydân'ın tarihi romancılığı ele alınmıştır.

2.4.2. Romanın Özeti

Roman Ömer ve Hasan adlı iki kişinin Kahire'de Selâhaddîn Eyyûbî'nin babası Necmeddin'in oğlunu Mısır'a ziyarete gelmesiyle, Halife el-'Âdıd'ın karşılama töreni düzenlemesi sebebiyle yaşanan izdiham karşısında yaşadıkları şaşkınlığı anlatan bir diyalogla başlar. Bu diyalogdan anladığımız kadarıyla yazar Selâhaddîn Eyyûbî' nin Kürt oluşuna vurgu yaparak Ömer adlı kişiyi şöyle der: *"Canım nereye gideyim? Ne için gideyim? Fustat'ı yaktıkları gibi Kahire'yi de mi yakıyorlar? Yoksa yeni bir vergi mi var? Kahire'nin*

sair yerlerini bıraktım da Bâbu'l-Futuh haricinden bu yerlere merkebimle geldim. Maksadım Kürt ve diğerlerinin saldırı ve tecavüzlerine uğramamaktır". Hasan adlı kişi ise şu şekilde cevap vermektedir: *"Ömer bu sözlerin haklı değil! Bu Kürtlerden şikâyet etmemeli, biz bunlardan bir fenalık görmedik. Daha evvel neler çektiğimizi hatırlamıyor musun? Her gün her dakika yeni bir vergi vermekten başkaldırdığımız yoktu. Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'i kim ağzına alabiliyordu?"* (Zeydân, 2014, s.15-16). Burada Mısır devleti yönetiminde Şiîliğin etkili olduğu görülmüştür.

İki arkadaş uzaktan halife alayını izlerken halife el-'Âdıd'ın, Selâhaddîn ve 'İmâduddîn'in giydikleri kıyafetten tutun da bindikleri ata ve atın üzerinde olan eyer ve benzeri her şeyi en ince ayrıntısına kadar tasvir ettikleri görülmektedir. Bu iki arkadaş arasındaki konuşmalardan, artık halifenin bir hükmünün kalmadığını, bütün her şeyin Selâhaddîn'in kontrolünde olduğunu, halifenin acınacak bir hal içine girdiğini, çünkü bir halifenin bir Kürt'ü karşılamaya çıkmasının normal bir durum olmadığına vurgu yapılmaktadır. Diğer taraftan Selâhaddin'in lüks ve şatafa düşkün olduğu yansıtılmaya çalışılmıştır (Zeydân, 2014, s.18-24).

Halife el-'Âdıd, Selâhaddîn'in babası Necmeddin'i karşılamak çok ağrına gitse de Selahâddîn'den korktuğu için bunu yapmak zorunda kalır. Halife, Selahâddîn ve Necmeddin'i Kasr-ı Kebir-i Şarki içinde bulunan kabul salonunda ağırlar. Normal şartlarda Fatımî halifesinin elini öpmek âdettendir; fakat bu durum halifeyi gücendirse de Selâhaddîn onun elini öpmez, babasının öpmesine de izin vermez. Görüşme boyunca karşılıklı iltifatlar edilirken halife Necmeddin'e bir gerdanlık hediye eder. Salonda bulunan bir diğer kişi olan Ebû'l- Hasan'ı halife, amcasının oğlu olarak tanıştırır. Necmeddin Ebû'l-Hasan'ın güven veren biri olmadığını düşünür. Görüşme sonunda Selâhaddîn ve Necmeddin Kahire'nin en güzel yerlerinden biri olan İnci Köşk'te ağırlanmak üzere Altın Salon'dan ayrılır.

Selâhaddîn ve Necmeddin İnci Köşk'teki odalarında sohbet ederken, Necmeddin'in geliş sebebi olan Mısır'da artık hutbenin Abbasi Halifesi adına okutulması gerektiğini de konuşurlar. Selâhaddîn bunu ağırdan almıştır çünkü bunu yaparsa Mısır'ın Nureddin Zengi'nin hâkimiyetine gireceğini düşünür. Oysa Selâhaddîn Mısır'ı kendi hâkimiyetinde tutmayı planlamaktadır.

Halife el-'Âdıd, Necmeddin ve Selâhaddîn gittikten sonra kendisini kötü hisseder. Yanında Ebû'l-Hasan vardır. Ebû'l-Hasan halifenin hummaya yakalandığını anlar. Halife sık sık nefes almaya çalışarak şöyle der*: "Bu Kürt'ü karşılamak için alay ile çıktığımdan*

beri bir titreme aldı beni. Elimde bulunan bütün hâkimiyetimi elimden alan bu adamlara daha ne kadar tahammül edeceğim? Onlara iyi görünmekten, itaat etmekten ve dost görünmekten başka bir şey gelmiyor?" (Zeydân, 2014, s. 41-42). Görüldüğü gibi burada da yine "Kürt" vurgusu yapılmaktadır. Yazarın bu ifadeyi romanın genelinde birkaç kez kasıtlı olarak kullandığı, Selâhaddîn gibi bir İslam komutanını yüceltmesi gerekirken ırkçı bir yaklaşımla onu aşağılamaya çalıştığı görülmektedir.

Ebû'l-Hasan halifeye, Selâhaddîn'e karşı bir plan hazırlayacağını, kendisinin sakin olması gerektiğini söyler. Biraz zaman geçince Ebû'l-Hasan, halifenin yakın adamlarından el-Celîs'le, Selâhaddîn'i Haşhaşilerin reisi olan Râşiduddîn Sinân'ın yardımıyla öldürebilecekleri haberini gönderir. Fakat Ebû'l-Hasan bu iş için veliahtlık şerefine erişmek adına halifenin kız kardeşi Seyyidetu'l- Melik ile evlenmek şartını ortaya koyar. Ebû'l-Hasan'ı hiç güvenilmez hatta münafık olarak nitelendiren kız kardeşi abisinin bu duruma sıcak bakıyor olmasına ve Selâhaddîn'i öldürme gerekçesine çok kızar. Seyyidetu'l-Melik Selâhaddîn'in iyi birisi olduğunu, kendisini kaçırmaya çalışan adamların elinden Selâhaddîn'in zabitinin ('İmâduddîn) kurtardığını söyler.

el-Celîs bu cevabı Ebû'l-Hasan'a bildirir. Ebû'l-Hasan deliye döner. Amacına ulaşmak için Selâhaddîn'in has adamlarından biri olan Ziyauddin İsa'yı bir şekilde etkileyerek Selâhaddîn'in Seyyidetu'l-Melik ile evlenmeyi düşünmesini sağlamak ister. Böylece hem halifeyi hem de Seyidetu'l-Melik'i zor durumda bırakacağını düşünür.

Seyyidetu'l Melik ise Ebû'l-Hasan'ın kendisiyle evlenmek istemesine hala öfkelidir ve dadısına durumu anlatır. Hanımının Ebû'l-Hasan'a bu kadar kızgın olmasına çok şaşıran dadısı Yakute, hanımının başka birine gönül vermesinden şüphelenir. Seyyidetu'l-Melik kendisini kurtaran Selâhaddîn'in zabitine gönül verdiğini itiraf eder. Dadısı, hanımının Kürt bir komutanının zabitine gönül vermesine çok kızar ayrıca kendisinin halife soyundan olduğu ve denk olmadıkları için bunun olamayacağını dile getirir.

Romanın buraya kadar olan kısmına baktığımızda Zeydân'ın olayı tamamen Seyyidetu'l-Melik, Ebû'l-Hasan ve 'İmâduddîn üzerinde kurgulamış olduğunu görmek mümkündür. İslam tarihinin önemli bir karakteri olan Selâhaddîn ikinci planda kalmıştır. Ayrıca neredeyse "Kürtlük" vurgusu her bölümde aşağılanır tarzda yapılmaya devam edilir.

Ebû'l-Hasan'ın oyunu ile Selâhaddîn'in halifenin kız kardeşiyle evlenmesinin ona güç sağlayacağını düşünmeye başlayan el-Hakkâri, Selâhaddîn'i bu konuda ikna eder ve Selâhddîn'in babasına sormasına fırsat vermeden hızlıca harekete geçer. Selâhaddîn, halifeyi

durumla ilgili yoklaması için el-Hakkâri'yi görevlendirir. Halife bu haber üzerine Seyidetu'l-Melik'i Ebû'l-Hasan'la evlenmesi için tekrar ikna etmeye çalışır. Seyidetu'l-Melik bunu kesinlikle reddeder ve Ebû'l-Hasan'la evleneceğine Selâhaddîn'le evlenmeyi yeğleyeceğini söyler. Fakat halifenin bu duruma çok sinirlenmesi üzerine sessiz kalır.

Selâhaddîn, en iyi adamlarından biri olan 'İmâduddîn'i babasının da çok takdir etmesi üzerine kendisinin has yaveri yapar. Bu duruma çok sevinen 'İmâduddîn'in ilk görev gecesinde Selâhaddîn'in odasında kanlı bir hançer bulmasıyla sevinci gölgelenir. 'İmâduddîn hançerin kınında Selâhaddîn'in çok ileri gittiğini ve daha da ileri giderse bunu canıyla ödeyeceğini söyleyen bir mektup bulur. Necmeddin mektubun Haşhaşilerin reisinden geldiğini söyler. 'İmâduddîn bu kişiyi ortadan kaldırmak için yola çıkacağını söyler. Selâhaddîn ve babası bu işin tehlikeli olduğunu söyleyerek 'İmâduddîn'i vazgeçirmeye çalışır. Ancak 'İmâduddîn kararını vermiştir ve o gece yola çıkacaktır. Yol hazırlıkları esnasında kapısı çalınır. Saraydan bir köle gelmiştir. Elindeki mektubu 'İmâduddîn'e verir, mektupta halifenin kız kardeşi onu yardım için saraya çağırtır. 'İmâduddîn köleyle birlikte gizli bir geçitten geçerek Seyidetu'l-Melik'in yanına gider. 'İmâduddîn'e, kendisini kurtardığı için teşekkür eden ve ona bir gerdanlığı hediye eden Seyidu'l-Melik'in eline dokunduğunda çok etkilenir, zaten onu seviyordu; fakat Seyidetu'l-Melik'in tavırlarından onun da kendisini sevdiğini anlar. Ancak Selâhaddîn'e çok değer veren 'İmâduddîn, Seyyidu'l-Melik'e karşı kayıtsız kalmayı tercih eder.

Bu sırada Selâhaddîn'e Şam Atabeyi Nureddin'den kendisini Şam'a çağıran, Mısır'ı ele geçirmeyi düşünmesi halinde ordusuyla gelip zor kullanacağını söyleyen bir mektup gelir. Necmeddin'in nasihatleri üzerine Selâhaddîn ve adamları sakin kalmaya karar verir. Ebû'l-Hasan ise el-Celîs'i şahit göstererek hasta ve ölüme yakın halifenin veliahtı olmayı planlar ve Selâhaddîn'e de bununla ilgili el-Hakkâri ile haber gönderir. El-Hakkâri durumu Selâhaddîn'e, Selâhaddîn de babasına anlatır; ama Necmeddin oğluna bunun tehlikeli olduğunu ve Fatımî hanedanlığını tutuklayarak halifeliğini ilan etmesi gerektiğini söyler. Ebû'l-Hasan durumu kontrol etmek için Selâhaddîn'in önemli adamlarından biri olan Bahaddin Karakuş'u ziyaret eder fakat işlerin düşündüğü gibi gitmediğini görür. O sırada halifenin durumunun ağırlaştığı haberi gelir. Bahâeddîn Karâkûş Ebû'l-Hasan'ı bırakarak halifenin sarayına gider ama oraya varınca halifenin ölmediğini anlar. Geri döndüğünde Ebû'l-Hasan'ın kaçmış olduğunu gören Bahâeddîn Karâkûş dört bir yana Ebû'l-Hasan'ı yakalatmak için asker gönderir.

Halifenin sarayında hüzün hâkimdir. Seyyidetu'l-Melik ağabeyinin çağrısı üzerine onun hasta yatmakta olduğunu odasına gider. Oldukça kalabalık olan odada halife kız kardeşini Selâhaddîn'e emanet eder. Selâhaddîn halifenin iyileşeceğini buna gerek kalmayacağını aksi durumda onun kardeşini kendi kız kardeşi gibi kollayacağını söyler ve Seyyidetu'l-Melik Selâhaddîn'in bu vadine sevinir bir yandan da onu beğenir. Bir süre sonra halife vefat eder.

Halifenin ölüm haberi ertesi gün tüm sarayı yasa boğar. Seyyidetu'l-Melik Altın Saray'dan Selâhaddîn Eyyûbî'nin bulunduğu İnci Köşk'e nakledilir. Artık hutbe Abbasi halifesi adına okutulur. Hicri 576 miladi 1171 yılından itibaren Mısır, Abbasi Halifeliğine tabi olur ve 14 halife yetiştiren Fatımî devleti sona erer.

Selâhaddîn Suriye'de savaşlarla meşgul olması ve babasının vefat etmesinden dolayı çok fazla ilgilenemediği Seyyidetu'l-Melik'i yanına çağırtır ve ihtiyaçlarının karşılanması için emir verdiğini, onu ihmal ettiği için üzgün olduğunu söylemiştir. Selâhaddîn ayrıca birilerinin tekrar Fatımî devletini kurmak için birtakım faaliyetler içerisinde olduğunu, halifeye yakınlığı ile bilinen bu kişi hakkında yardım istediğini belirtir. Seyyidetu'l-Melik bu kişinin Ebû'l-Hasan olduğunu anlar ve Ebû'l-Hasan'ın saraydaki casusu Cevher'den Ebû'l-Hasan'ın haçlılarla ittifak kurduğunu ve bulunduğu yerini öğrenir. Bu bilgiyle harekete geçen Selâhaddîn'in adamı Karakuş bu yere baskın düzenler; fakat Ebû'l-Hasan'ı elinden kaçırır.

Zeydân burada Ebû'l-Hasan'ın kaş ile göz arasında nasıl kaçtığını açıklamaz. Aynı oda içinde toplanan onca insan yakalanırken Ebû'l-Hasan'ın kaçması akıllarda soru işareti bırakmaktadır.

Ebû'l-Hasan son planından da sonuç alamayınca Şam'a Nureddin Zengi'ye gidip Selâhaddîn'i kötüler. Hasta ve ölmek üzere olan Nureddin Ebû'l-Hasan'a inanmaz ve Selâhaddîn'in cesur, ahlaklı bir vezir olduğunu söyler. Nureddin Zengi'den de destek alamayan Ebû'l-Hasan çocukluk arkadaşı Haşhaşilerin reisi olan Râşiduddîn Sinân'ın kendisini destekleyeceği, Seyyidetu'l-Melik'i ele geçirmek konusunda kendisine yardım edeceği düşüncesiyle onun yanına gider.

'İmâduddîn Kahire'den Kudüs'e hiçbir sorun yaşamadan gider. Kudüs'e varınca haçlılar onu casus zannederek zindana atar. Orada asıl adı Abdurrahman olan, Kudüs kralı 'Amuri'yi öldürmek için gizli görevde olan Cercis adıyla bilinen Şeyh-ul-Cabel'in fedaisiyle tanışır. 'İmâduddîn'in ahlakına ve mertliğine hayran olan Abdurrahman, onun ısrarla İsmaili

mezhebine intisap etmesini ister. ‘İmâduddîn bunu kabul ederek adını Abdulcebbar olarak değiştirir. Yeni ismiyle Abdülcebbar, tahliye olan Abdurrahman aracılığıyla Selâhaddîn’e ve Seyyidetu’l-Melik’e mektuplar yollar. Abdulcebbar cevap olarak gelen mektupta Selâhaddîn’in Seyyidetu’l-Melik’i kız kardeşi mesabesinde gördüğünü, onu koruyup kolladığını öğrenir ve buna çok sevinir. Abdulcebbar İsmailiye tarikatine intisap etmek için yola koyulur ve İsmailili bir fedai olur. Bir süre sonra Abdurrahman’a Râşiduddîn Sinân’ın Selâhaddîn’i neden öldürmediğini soran Abdülcebbar, Râşiduddîn Sinân’ın Selâhaddîn ile aynı tarihte öleceğini düşündüğü ve artık bu işten vazgeçtiği cevabını alır. Bu durumda Abdulcebbar’ın işi biter, artık Kahire’ye dönmek ister ve kaleden nasıl çıkacağını arkadaşına sorar. Abdurrahman buradan çıkmanın tek yolunun önemli adamlardan birini öldürmek olduğunu söyler. Abdurrahman biraz vakit geçince Abdulcebbar’a öldürülmesi gereken kişinin kim olduğunu söyle. Bu kişinin Râşiduddîn Sinân’ın yakın bir arkadaşı olduğu; fakat yanlış işler yapmaya başlayan Şeyh Süleyman olduğunu öğrenir. Abdülcebbar masum birini öldürmek konusunda çok kaygılansa da görevini tamamlayıp geri dönmek için bunu yapmayı kabul eder. Şeyh Süleyman’ı görür. Aralarında bir diyalog geçer. Biraz tanıdık gelse de ne Şam’da ne Mısır’da bu isimde kimse olmadığından yanıldığını düşünür. Daha sonra kale dışında gecenin bir yarısında uygun fırsatı bulan Abdulcebbar Şeyh Süleyman’ın göğsüne hançeriyle iki darbe vurup öldürür. Elindeki altın ve mücevheratı alarak Şeyh Süleyman’ın kale dışındaki kulübesine gider. Orada duran iki bekçinin Şeyh Süleyman hakkında atıp tuttuklarını duyar ve kulak kabartır. Onun Mısır’da halife olmak istediğini başaramayınca çocukluk arkadaşından yardım istediğini, Mısır’daki adının Ebû’l-Hasan olduğunu ve kulübede zorla tuttuğu kadına çok eziyetlerde bulunduğunu duyar.

Abdülcebbar kadının sesini duyar ve bu sesi Seyyidetu’l-Melik’in sesine benzetir. Bunun mümkün olamayacağını düşünür. Seyyidetu’l-Melik’in ‘İmâduddîn neredesin! diye feryat etmesi üzerine Abdülcebbar kadının Seyyidetu’l-Melik olduğundan emin olur ve koşarak yanına gider. İki sevgili kavuşur.

Abdulcebbar iki adama Şeyh Süleyman’dan aldığı altın ve mücevheratı verir. İki adam Abdulcebbar’ın bu cömertliğine çok memnun olurlar. Kahire’ye doğru yol alırlarken Abdurrahman da yalan ve riya dolu işlerin yapıldığı bu örgütü bırakarak onlara katılır.

Selâhaddîn Kahire’de has yaveri ‘İmâduddîn’i ve Ebû’l-Hasan’ın fedailer aracılığıyla kaçırttığı Seyyidetu’l-Melik’i sevinçle karşılar. ‘İmâduddîn, Abdurrahman’ı Selâhaddîn ile tanıştırır ve kendisine çok yardımcı olduğunu söyleyerek onu adamları arasına almasını

sağlar. Selâhaddîn 'İmâduddîn'in makamını yükseltip iki genci evlendirir. Böylece iki genç mutlu ve mesut yaşarlar.

2.4.3. Romanın Şahıs Kadrosu

Halife el-'Âdıd (Âdıd lidînillâh): Son Fâtımi Halifesi
Seyyidetü'l-Melik: Halife el-'Âdıd'ın Kız Kardeşi
Selâhaddîn Eyyûbî: Eyyûbî Devletinin Kurucusu
Necmeddin: Selâhaddîn Eyyûbî'nin Babası
Bahâeddîn Karâkûş: Selâhaddîn Eyyûbî'nin Veziri
'İmâduddîn: Selâhaddîn Eyyûbî'nin koruması ve yakın bir adamıdır ancak Ebû'l-Hasan gibi hayali bir karakterdir.
İsa el-Hakkârî: Selâhaddîn Eyyûbî'nin yakın adamı
Ebû'l-Hasan: Fatımî Halifeliğini ele geçirmeye çalışan hayali kişilik.
Nurettin Zengi: Şam'ın Atabeyi
Râşiduddîn Sinân: İsmâililerin (Haşhaşilerin) lideri

2.4.4. Romanın Olay Örgüsü

Belli bir düzen içinde sıralanmış olaylar ve eylemler şeklinde tanımlanan olay örgüsü, belli bir konu çerçevesinde mevcut olan birden fazla olayın sebep sonuç ilişkileriyle bağlantılı bir şekilde oluşturulan bir bütünlüktür. Diğer bir ifadeyle olay örgüsü, romanda geçen olayları tanımlama, aralarında ilgili bağlantılar kurma işlemidir. Kısaca olay örgüsü okuyucu zihninde belli bir düzen takip edilerek birbiriyle irtibatlı konuları kurgulayıp okuyucu bu kurguya inandırmaktır.

Corcî Zeydân'ın Selâhaddîn *Eyyûbî* romanının olay örgüsüne bakıldığında, okuyucu zihninde karmaşaya sebep olan bir olay örgüsünün takip edildiğini görülmektedir. Bu roman, tarihte ve İslam dünyasında önemli bir yeri olan Selâhaddîn Eyyûbî gibi önemli bir komutanın ismini taşımaktadır. Diğer taraftan İslam Tarihi romanları serisini temsil eden tarihi bir roman olarak da tanımlanmaktadır. Ancak romanın başkarakteri Selâhaddîn Eyyûbî iken ve gerçek tarihi olaylar ele alınması beklenirken, tam tersi bir tavır sergilendiği görülmektedir. Sarıkaya (2019, s. 39)'ya göre Corcî Zeydân'ın romanlarını İslam tarihi romanı olarak nitelemek mümkün değildir. Çünkü Zeydân romanlarını yazarken İslam tarihinden esinlenmiş olsa da asıl amacının yaşadığı dönemde Arap edebiyatına giren yeni bir edebi tür olan roman tekniğinin al benisini kullanarak İslam tarihi kaynaklarındaki tarihi bilgileri saptırmak, romanların başkarakteri olan önemli şahsiyetlerin imajını zedelemek,

okuyucunun zihnine bu şahsiyetlerle ilgili gerçeği yansıtmayan bilgileri yerleştirmektir. Bu durum en iyi şekilde Selâhaddîn *Eyyûbî* romanında görülmektedir. Ayrıca Zeydân da zaten İslam tarihi romanı yazma iddiasında değildir; romanlarını bu kategoriye kendisi de koymamıştır. Örneğin *Gâdetü Kerbelâ* romanının Zeydân'ın sahibi olduğu *Dâru'l-Hilâl* tarafından 1901, 1914 ve 1931 yıllarında yapılan baskılarında ön kapakta İslam'la ilgili bir ifade bulunmayıp, "**رواية تارخية غرامية** / Tarihsel bir aşk romanı" ifadesi yer almaktadır. Ancak aynı romanın sonraki yıllarda Dâru'l-Ceyl ve Hindâvî gibi yayınevleri tarafından yapılan baskılarında ön kapaktaki bu ifade çıkarılarak yerine "**روايات تاريخ الإسلام** / İslam tarihi romanları" ifadesi eklenmiştir. Buradan *Selâhaddîn Eyyûbî* romanı değerlendirildiğinde islam tarihi ve İslam komutanı olan Selâhaddîn'den ziyade 'İmâduddîn ile Seyyidetu'l-Melik arasında yaşanan aşk macerası ön plana çıkmaktadır.

Bilindiği gibi tarih pek çok olay ve hadiselerle doludur. Bu olay ve hadiselerin seçilmesinin bir amacı olmalıdır. Bu bağlamda Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyübî* romanı dikkat çekici bir seçimdir. Çünkü kendi döneminin önemli İslam komutanın adını taşımaktadır. Bu komutanın öncülüğünde İslam Dünyasını etkileyen ve hala etkileri devam eden önemli olaylar meydana gelmiştir. Bu olaylardan kasıt, İslam Dünyası ile Haçlılar arasında yaşanan çatışmalar, bazı Müslüman emirlerle hükümdarlar arasında yaşanan anlaşmazlıklar, Mısır'da Fatımî devletinin son halifesi olan el-'Âdıd'ın ölmesi ve bu devletin tamamen ortadan kalkması gibi önemli olaylar sayılabilir. Yazar bu olaylar içinde iyi bir kurgu oluşturmak için konuyla ilgili seçimlerine dikkat etmelidir. Hatta mümkün olursa hayali şeylerden uzak durmalıdır. Çünkü gerçek olaylar romanda heyecan oluşturmayı ve odaklanmayı sağlar. Ancak Corcî Zeydân, okuyucunun önemsemediği ilginç tesadüfleri oluşturma eğilimindedir. Bu da okuyucunun akıl seviyesi ve düşünce dünyası ile dalga geçmek anlamına gelmektedir. Zeydân'ın okuyucuyu teşvik etmek için, *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında 'İmâduddîn ile Seyyidetu'l-Melik arasında meydana aşk hikâyesini asıl başkarakter olan Selâhaddîn Eyyûbî'yi gölgede bırakacak şekilde ele almasına gerek yoktu. Diğer taraftan bu dönemde tarihi olaylar oldukça fazladır. Ancak Zeydân bunlardan faydalanmayı istememiştir. Dolayısıyla sunuş tarzında, üslubunda, olay örgüsünde, romanının oluşturma tarzında teknik sorunlar vardır. Bu sorunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz. Selâhaddîn Eyyûbî romanı için genel bir çerçeve çizersek romanın aşağıdaki temeller üzerine kurgulandığı görülmüştür:

1. Hicri 565 yılında Selâhaddîn Eyyûbî'nin babası Necmeddin'in Mısır'ı ziyaret etmesiyle başlayan belli bir tarihi dönem seçilir ve hicri 569 yılında el-'Amâratu'l Yemânî ve yandaşlarının Selâhaddîn Eyyûbî'ye kurduğu komplonun boşa çıkmasıyla biter.
2. Seyyidetu'l-Melik ve Selâhaddîn'in adamlarından biri olan 'İmâduddîn arasında oluşan uzun bir aşk hikâyesiyle devam eder.
3. Selâhaddîn'den kurtulmak için, neredeyse romanın son çeyreğine kadar devam eden pek çok komplo olayı ele alınır.
4. Romanın başından sonuna kadar imkânsız olan tesadüflerin imkânlı hale geldiği görülür.
5. Yazar tarafından yorumlanarak, açıklanarak veya gerekçe gösterilerek tuhaf hayali sahneler tasvir edilir, bağlantısız bir şekilde konudan konuya geçilir.
6. Okuyucunun anlayabileceği kolay ve anlaşılır bir dil kullanılır.
7. Romanın başından sonuna kadar genele yayılmış hikâyemsi bir diyalog tarzı kullanılır. Hikâye içinde hikâye ve olay içinde olay meydana gelecek tarzda bir anlatım tekniğini tercih eder.

Bunlar romanın üzerine bina edildiği temellerdir ve bu temeller Corcî Zeydân'ın bütün tarihi romanlarında aşağı yukarı aynıdır. Seçtiği tarihi döneme gelince, bu döneme ve dönem içinde gerçekleşmiş gerçek olaylara pek önem vermemiş, tarihi şahsiyetleri ve bu şahsiyetlerin gerçekleştirdiği başarıları hakkıyla ele almamıştır. Tam aksine kendi dünyasında kurguladığı hayali olay ve şahsiyetleri kullanmıştır. Buna el-'Amâratu'l Yemanî'nin komplosu örnek verilebilir (Alwan, 1975, s. 29).

Selâhaddîn Eyyûbî tarafından sonsuza kadar hilafet makamı alınan Fatımîlerin içinde bulundukları acıdan tablo ve psikolojik haller dâhil olmak üzere, içerisinde önemli bir hikâye barındıran bu tarihi olay dört dörtlük bir romanın oluşturulması için yeterlidir. Selâhaddîn Eyyûbî'ye komplo kuran ve yandaşlarını bu komploya davet eden el-'Amâratu'l Yemanî olayına hiç değinmeyen Zeydân bunun yerine kendi uydurduğu Ebû'l-Hasan adlı hayali kişiyi okuyucunun zihnine kazımaya çalışmıştır. Ebû'l-Hasan ise Zeydân'ın romanına yerleştirdiği hayali bir kişiliktir. Zeydân Ebû'l-Hasan'ın kaçıp kurtulması olayına verdiği kıymeti Selâhaddîn Eyyûbî'ye kurulan komplo kadar kıymet vermemiştir. Bu da bize Corcî Zeydân'ın İslam Tarihi'ni, hatta el-'Âdıd'ın ölüm haberini, Fatımî devletinin yıkılışını, hutbenin Mısır camilerinde Abbasi halifesi adına okunmasını önemsemediğini göstermektedir. Bütün bunlar yazarı ilgilendirmiyor. Onun için önemli olan Seyyidetu'l-

Melik'in güven ve huzur içinde olması, Selâhaddîn Eyyûbî himayesindeki bir eve taşınması ve tarihsel bir dayanağı olmayan sürpriz ve tesadüfleri romana yerleştirmektir (el-'Aşmâvî, 1993, s. 56-57).

el'Aşmâvî (1993), Zeydân'ın romanında, ölüm döşeğinde olan el-'Âdıd d ile Selâhaddîn Eyyûbî arasındaki görüşme ile 'İmâduddîn'den başkasını sevmeyen Seyyidetu'l-Melik'in Selâhaddîn Eyyûbî'den kendisiyle evlenme hususunda ısrar etmesinden korkması; ancak Selâhaddîn Eyyûbî'nin kendisini kız kardeşi gibi gördüğünü söylemesi üzerine Seyyidetu'l-Melik'in rahatlaması, hatta kardeşi ölüm döşeğindeyken bile neredeyse gülümsemesi durumunu tuhaf karşılamaktadır. Romandaki bu kesit şu şekilde ifade edilmektedir: *"Bu anlamda Seyyidetu'l-Melik tam rahatlamışken ve kardeşinin hastalığını aklından çıkarmışken birden kardeşi öksürmeye ve titremenin şiddetinden yatağında sarsılmaya başladı. Bu, son iki gündür kardeşinin geçirdiği sinir kriziydi. el-Celîs hemen kalkıp odadan çıktı ve doktoru çağırdı. Doktor hemen geldi ve hastayı tedavi etmek için içeride bulunanların dışarı çıkmasını istedi. Hep birlikte kalkıp dışarı çıktılar. İlk önce Selâhaddîn bir aslan gibi ayağa kalkarak çıktı, Seyyidetu'l-Melik onu dikkatlice izledi ve o sırada onu beğendiğini fark etti. Çünkü Seyyidetu'l-Melik mert ve cesur adamları severdi. Zaten 'İmâduddîn'i sevmesinin sebebi bu özelliğiydi… Herkes oradan ayrıldı, Seyyidetu'l-Melik de son bir kez kardeşine bakıp çıktı. Kalbi huzurluydu, kardeşinin durumundan dolayı derdini kederini unutmuştu* (Zeydân, 2012, s. 110)".

Yukarıdaki kesitten yazarın önde gelen büyük tarihi şahsiyetleri nasıl ele aldığını ve bu şahsiyetleri kendi uydurduğu hayali karakterlere nasıl araç ettiğini görmek mümkündür. Kardeşi o haldeyken Seyyidetu'l-Melik'in Selâhaddîn Eyyûbî'yi incelemesi doğrusu tuhaf bir durumdur. Bu üslup, Zeydân'ın genel olarak tarihi olay ve şahsiyetlere karşı kullandığı bir üsluptur. Ancak bu üslup, yazın türlerinden biri olan romandaki kişi ve olaylar arasında mantıklı bir bağ kurma ve sıralama yapma bakımından teknik bir hatadır. Diğer taraftan Corcî Zeydân için aşk hikâyesi romanın başat olayıdır. Hatta bu romandaki iki âşık, önemli tarihi şahsiyetlerden daha çok öndedir. Mesela hayali bir karakter olan 'İmâduddîn, Selâhaddîn Eyyûbî karakterinden daha önemli ve önde olan bir karakter olarak yansıtılmıştır. Aynı şekilde Seyyidetu'l-Melik karakteri çok eski dönemlerdeki tarihi bir karakter olmasına rağmen yazar bu karakteri son Fatımî halifesi olan el-'Âdıd döneminde yaşamış gibi onun kız kardeşi olarak bize yansıtmıştır. Dahası el-'Âdıd onun yanında ikinci planda kalmıştır. Romanın genelini göz önünde bulundurulduğunda, bu aşk hikâyesinin romanın temel konusu olduğunu ve İslam tarihi roman veya tarihi roman olma özelliği taşınamadığı

görülmektedir. Sonuç itibariyle roman iki sevgilinin kavuşmasıyla son bularak Selâhaddîn Eyyûbî karakteri arka planda kalmıştır.

Diğer taraftan romanda komplolar, tesadüfler ve konudan konuya geçme gibi birbirinden bağımsız pek çok olay kullanılmaktadır. Örneğin, Ebû'l-Hasan karakteri o gece tam yakalanmak üzereyken kaçmayı başarmıştır. Çünkü yazara göre, Ebû'l-Hasan çok zeki ve ihtiyatlı birisidir. O gece, o Yahudi'nin evinde kendisine bir geçit hazırlamıştı ve bu geçitten oradaki arkadaşlarının dahi hiç kimsenin haberi yoktu. Bu tarz bir yaklaşım roman gibi edebi bir tür için uygun değildir. Roman yazarından beklenen şey olayları okuyucunun zihninde canlandıracak şekilde ele almasıdır. Zeydân bu tesadüfi olayı kendince bir kılıfa uydurmaya çalışmıştır ancak okuyucuyu ikna edememiştir. Okuyucu Ebû'l-Hasan'ın bir toplantı ortasında herkes orada iken nasıl kaçtığını anlayamamıştır. Yazar buna bir açıklama getirmemiş sadece Ebû'l-Hasan'ın çok zeki ve ihtiyatlı biri olduğunu göstermeye çalışmıştır. Başka tesadüfi olaylara geçerek okuyucuya bu imkânsız kaçış olayına inandırmaya gayret etmiştir (el-'Aşmâvî, 1993, s. 60-61).

Corcî Zeydân'ın bu romanında birbirinden bağımsız, gereksiz ayrıntı ve konu dışı olaylar oldukça çoktur. Buna romandan bir örnek verecek olursak: *"Seyyidetu'l-Melik odasına gitti, odasında dadısı vardı. Seyyidetu'l-Melik'e üstünü değiştirip uykuya hazırlanması için yardım etmeye başladı. Dadı çok merak etmesine rağmen Seyyidetu'l-Melik ile kardeşinin arasında neler olduğuna dair bir şey soramadı. Hizmetçiler, genelde efendileri hakkında olan önemli sırları öğrenmeye çok meyillidirler. Efendilerinin evinde meydana gelen gizli şeylerle meşgul olurlar. Fakat seyirci gibi dururlar. İşlerine nasıl gelirse, akıl ve muhakemeleri ne dereceye kadar ererse işte ona göre efendilerinin ahvalini ya tenkit ederler ya da iyi karşılarlar. Ve bu olaylar aralarında dedikodu malzemesi olur"*.(Zeydân, 2014, s.88). Roman türü edebi eserlerde, yazarın burada ele aldığı gibi evin hizmetçisinin durumunu açıklayarak konu dışı böyle uzun süren konuşmaları kabul etmez. Okuyucu, tarihle, tarihi olay ve kişilerle ilgili olmayan konu dışı "İslam tarihi romanı" adı altında ele alınan konuya itibar etmez ve inanmaz (el-'Aşmâvî, 1993, s. 61). Kısaca olay örgüsü belli bir düzen içinde kurgulanmış, yalın ve inandırıcı, karışık olduğu zamanlarda bütün parçalar bir bütünün parçalarıymış gibi birbiriyle ilişkili olmalı ve okuyucu zihninde karmaşaya ve şüpheye mahal vermemelidir.

2.4.5. Romanda Zaman

Romanın temel unsurlarından birisi zamandır. Zamansız bir roman düşünülemez. Forster (Forster, 1985), zamandan bütünüyle uzaklaştırılan romanın hiçbir şey anlatamayacağını söylemektedir. Çünkü olay örgüsünü meydana getiren hadiseler belirli bir zamanın içinde gelişmekte ve anlam kazanmaktadır. Zaman roman içinde kurulu olan saat gibidir. Olaylar bu kurulu saatin içinde akıp gider.

Anlatma esasına bağlı edebî metinler, okuyucunun karşısına üç ayrı zaman boyutuyla çıkarlar. Bunlar; vaka zamanı, yazma zamanı ve okuma zamanıdır (Aktaş, 1984, s.113-114). Bunlardan birincisi roman içinde geçen zaman olup kurgusaldır. Diğerleri ise roman dışındaki gerçek zamandır. Hikâye zamanı, kaleme alınma zamanı ve okuma zamanının kesiştiği veya yakın olduğu romanlar okuyucu tarafından daha rahat anlaşılmaktadır. Ancak olayın yaşandığı zaman ile yazılma zamanı farklı olduğu tarihi romanlarda okuyucunun geçmiş zamana gidip, romanın dünyasına girebilmek için biraz çaba harcaması ve iyi bir tarihi birikime sahip olması gerekmektedir. Çünkü yaşadığı dünya ile romandaki dünya arasındaki bakış açısı ve kültürel ortamın birbirinden farklı olması gibi bazı farklılıklar olacaktır (Ekşi, 2015, s. 171-172).

Daha önce bahsedildiği gibi Corcî Zeydân'ın yirmi iki adet tarihi romanı vardır. Bunlardan birisi de *Selâhaddîn Eyyûbî* romanıdır. Zeydân'ın bu romanında yazma zamanı ile okuma zamanı arasında yaklaşık yüz yıldan fazla fark olduğundan, yazarın kendi dönemindeki okuruna oranla günümüzdeki okur, yazarın döneminin şartlarını da dikkate almak zorunda olduğu için ayrı bir güçlük yaşayacaktır. Yazarlar genelde kendi dönemindeki okuyucuyu dikkate alarak yazarlar. Bu yüzden kendi yaşadıkları döneme yönelik bir anlayışa uygun bir yöntem takip ederler. Bunun yanı sıra romanın muhtevasına yönelik bakış açısı nesilden nesile farklılık göstereceği için romanın anlamı da değişecektir.

Klasik romanlarda yazarlar genelde geçmiş, şimdi ve gelecek zamanı kullanırlar. Geçmiş zaman diliminde başlayan hikâye şimdiki zamanda gelişmekte ve gelecek zamanda bir sonuca ulaşmaktadır. Zamanda ileriye ve geriye gitmek rastgele yapılan bir şey olmayıp, yazar bunu bir nedene bağlamaktadır. Bu çerçevede klasik romanda olayların meydana geldiği dönemi tespit etmek, kahramanları düzgün bir şekilde oluşturmak, mekâna hareketlilik kazandırmak gibi ögeler romana gerçekçi bir hava katmak için kullanılır. Zeydân'ın romanlarında zaman klasik dönem yazarlarının anlayışına göre ele alınır. Belli bir zaman içinde başlayan olaylar şimdiki zamanda gelişmekte, entrika ve çatışmalar gelecekte çözüme kavuşmaktadır. Buradaki zaman yazarın gerçek zamanın dışına çıkarak

romanın dünyasında kurguladığı itibari zamandır. Zira yazılan romanların tarihî olması nedeniyle aslında her şey geçmiş zamanda olup bitmektedir (Ekşi, 2015).

Selâhaddîn Eyyûbî romanı tarihi bir karakterin ismini taşımaktadır. Bu isimden tarihi olayları ele alan bir roman olduğunu anlıyoruz. Roman içerisinde net bir tarihten bahsetmek pek mümkün değildir. Sadece Selâhaddin'in babası Necmeddin'in hicri 568 yılında attan düşerek ölmesi ile ilgili bir tarih verilmektedir. Romanda zaman olarak kullanılan kavramlar genellikle, güneş doğarken, güneş doğmaya yakınken, güneş batarken veya batmaya yakınken, gece yarısı, fecre yakın bir vakti, öğlen vakti, güneş tam tepedeyken, ilkbahar yaz, sonbahar kış gibi ifadeler kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi zaman diğer ögeleri kuşatan vakitlerden oluşmaktadır. Örneğin, Ebû'l-Hasan Nureddin Zengi'nin yanından ayrıldıktan sonra yanına aldığı bir uşak ile yolculuğunda zaman ifadesi şu şekilde geçmektedir. *"...Bahar kendini belli etmiş, ağaçlar çiçek açmıştı. Kuşlar dallar arasında uçuşarak şarkı söylüyor, tabiat her tarafta latif bir tebessümle gülüyordu. Tam tersine Ebû'l-Hasan hüzün ve ıstırap, kahır ve umutsuzluk içindeydi. Gözlerinin önünde yok olan amacından başka bir şey düşünmüyordu. Altındaki katır suyu görüp de susuzluktan pınara sapmasaydı adam kendine gelemeyecekti. Birdenbire uyanır gibi oldu ve kendini topladı. Güneş ufukta yükselmiş, kuşluk vakti gelmişti..."* (Zeydân, 2014, s.280)

Romanın tanıtım kısmında olayın Fatımî hilafetinin içine düştüğü güç durumdan dolayı Şam Atabeyi Nureddin Zengi'den yardım istemesi sonucu Zengi'nin Selâhaddîn Eyyûbî'yi kendi vekili olarak Mısır' göndermesi ve Hicri 564 yılında vezir olması sonrasında meydana gelen olayları, yaşanan ihanetler, entrika ve maceraları, halife el-ʿÂdıd'ın ölmesi üzerine devletin Selâhaddîn Eyyûbî önderliğinde Eyyûbî devletine dönüşmesi ve Mısır'ı kendi başına yönetmesi sürecinde yaşadıkları anlatılmaktadır.

Zeydân'ın romanlarında zaman, genel olarak, klasik romanın zaman anlayışı biçiminde geçmiş, şimdiki ve gelecek olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Belli bir zaman diliminde başlayan olaylar örneğin Seyyidetu'l-Melik'in Zenciler vakasında 'İmâduddîn tarafından kurtulması ve aralarında oluşan muhabbetin şimdiki zamanda anlatılması, bu arada geriye gidişlerle mazide bu olayların farklı yönlerine ilişkin durumların ortaya çıkması ve bütün problemlerin gelecek zamanda çözülerek bu iki sevgilinin kavuşmasıyla son bulması. Zeydân'ın romanlarının bir başlangıç yılı vardır, ancak olayların yaşandığı süre tam olarak belli olmadığı için özellikle uzun yıllar süren romanlarında zamanın kronolojik

sıralamasında boşluklar meydana gelmektedir. Bu da okuyucu zihninde düzenli bir zaman olgusunu oluşturamamaktadır.

2.4.6. Romanda Mekân

İnsan ve mekân birbirini tamamlayan bir bütünün iki parçasıdır ve birbirinden ayrı düşünülemez. Aralarında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Çetişli (2004, s.77) ve Şengül 'e (2010, s.529) göre, gerçek hayatta olduğu gibi romanın kurgusal dünyasında da insan ancak içinde bulunduğu bir mekânla hayal edilebilir. Aynı şekilde hadiseler bir mekân içinde meydana gelmektir. Bu sebeple "yaşanan olayların sahnesi" konumundaki mekânın romanın temel unsurlarından biri olarak kabul edildiğini ileri sürmektedirler. Mekân romanın diğer unsurlarını da içini alan bir özellik sergiler. Kahramanlar bir mekânın sınırları dışına çıkamazlar. Olaylar, zaman, diyaloglar vs. romanı oluşturan her şey mekân unsuruyla ilişki içindedir (Ekşi, 2015, s. 178).

Corcî Zeydân romanlarını klasik dönemde yazmıştır ve romandaki kahramanların içinde bulunduğu mekânlara elbette değinmiştir. Ancak insan ve mekân arasındaki ilişki modern dönemdeki roman kadar güçlü değildir. Bunun sebebini Zeydân'ın içinde bulunduğu çağın romana bakış açısına bağlayabiliriz. Rasim Özdenören klasik dönemdeki romanın mekân algısını şu şekilde dile getirmektedir: *"Klasik romanda mekânın ve eşyanın görünüşü statik bir durumdadır. Mekânla eşya, eşya ile insan içli dışlı değildir. Klasik romanda eşya olsun, mekân olsun, sadece insanın yaşama ortamını belirleyen bir çevre olarak ortaya konur. Hatta denilebilir ki, insanın fiziki olarak bir mekânda bulunması söz konusu olmasa klasik roman mekâna ve eşyaya gerek duymaz. Yazar kişinin dış çevre şartlarını tasvir etmekle yetinip ötesine karışmaz, kişiyle eşya ve mekân arasındaki zihni ilişki klasik romancıyı pek ilgilendirmez" (Özdenören, 1986, s. 98)*.

Genellikle Zeydân'ın bütün romanlarında mekânın roman içindeki ele alınış tarzı ve roman içindeki yeri birbirine benzerlik göstermektedir. Klasik romanlarda olduğu gibi Zeydân'ın romanlarında da önce mekân tasvir edilir, böylece okuyucu yavaş yavaş anlatılacak olaya hazırlanır. Mekânın gerçek veya kurgusal olması önemli değildir. Olayın geçtiği mekânla ilgili yapılan tasvirler, anlatılacakların idrak edilmesinin yolunu kolaylaştıracaktır. Böylece okuyucu çöl, dağ, ev, saray, han, kale gibi olayın yaşandığı mekânla ilgili zihninde bir fikir belirecek ve buna göre olayı anlamaya çalışacaktır. Kilise ve manastır tasvirlerinde oldukça genel ifadelerle mekânın özelliklerine temas edilmiştir.

Kale surlarına benzeyen kalın duvarları, kadın ve erkek misafirlere mahsus odalar, kilise piskopos ve rahiplerin odaları, toplu ayinlerin yapıldığı avlu bu mekânların tanıtımında öne çıkan özelliklerdir. Bu tasvirler daha çok olayın yaşandığı mekânı işaret etme veya mekânla ilgili tarihî malumat aktarma amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle oldukça yalın ve nesnel objeler kullanılmıştır. Zeydân'ın romanlarında mekân unsuru, klasik romanın mekân anlayışına uygun olarak daha çok olayın yaşandığı yeri okuyucunun zihninde canlandırmak amacıyla ele alınmıştır. Bu nedenle kahramanlar ile içinde bulundukları mekân arasındaki ilişki çok güçlü değildir. Mekânlar genellikle görünen, fiziksel özellikleriyle tanıtılmıştır. Kurgusal mekânlara çoğu zaman ismen değinilmiş, tarihî yerlerin tasvirine ağırlık verilmiştir. Fakat tarihî mekânlara ilişkin tasvirlerin çoğu olay örgüsünden kopuk olup sadece tarihî malumat vermenin aracı durumundadır. Romanlarda dış mekânlara göre iç mekânların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ev, saray gibi kişiye özgü mekânlar kahramanların karakterlerini yansıtmada sınırlı da olsa dış mekânlara göre daha işlevsel kullanılmıştır (Ekşi, 2015, s. 189-190).

Tarihi romanlarda olaylar genel olarak birkaç şehir ve ülkeyi kapsayacak şekilde geniş alanlarda vuku bulmaktadır. Olayların geçtiği yerler bazen, ev, saray kale gibi iç mekânlar, bazen de şehir, dağ tepe, ova, köy gibi dış mekânlar ağırlık kazanmaktadır. Çalışmanın konusu olan *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında dış mekân olarak Mısır, Kahire, Fustat, Suriye, Şam, Halep, Basra, Irak, Kudüs gibi ülke ve şehirlerinin sadece isimleri geçmektedir. Bunun tersine iç mekânlar daha ayrıntılı anlatılmıştır. Örneğin, Halife el-'Âdıd'ın kabul salonu olan Altın Salon şu şekilde tasvir edilmektedir. *"Halife atından indi. Altın salon adı verilen kabul salonuna girdi. Salonun kapısına dahi Altın Salon denilirdi. Halife salonun başında bulunan altın bir taht üzerine oturdu. Rivayete göre bu saltanat tahtı binlerce miskal ağırlığındaydı. Onun etrafında altın işlemeli muhtelif renklerde 360 tane kıymetli taş ile işlenmiş bir perde vardı. Saltanat tahtı üzerine bir şemsiye konulmuştu ki otuz bin miskal ağırlığındaydı. Salon duvarlarının ekseri sırmalı atlastan perdeler ile süslenmişti. Salon o derece parlak bir şekilde döşenmişti ki, özellikle halife el-'Âdıd'ın sarığı üzerinde parıl parıl parlayan kıymetli mücevheratına bakan insanlar kendilerini bir rüyada zannederlerdi"* (Zeydân, 2014, s.27). Burada görüldüğü gibi salondan ziyade altın taht tasvir edilmiştir. Yapılan tasvirde fiziki objenin öne çıktığı, kahraman ile onu saran mekân arasında etkileşim yok denecek kadar zayıf olduğu görülmektedir. Aslında Zeydân'ın iç mekân tasvirleri hep bu şekildedir. Romanın genelinde bu tarz mekânların sadece şatafatlı, lüks, pahalı yönleri tasvir

edilmektedir. Altın ve gümüşten kaplar, değerli taşlarla süslü eşyalar, ipekten pahalı kumaşlarla kaplanmış mobilyalar bu tarz mekânların tasvirinde kullanılmaktadır.

'İmâduddîn'in Râşiduddîn Sinân'ı öldürmek için gittiği Misyaf kalesi şu şekilde tasvir edilmektedir. *"Bu kale, Misyaf veya Misyab Dağı'nın kuzey tarafına tesadüf eden dağın zirvesinde bulunuyordu. Bu dağ doğudan ve batıdan geniş bataklıklarla çevrelenmişti. İsmaililerin büyük şeyhi bu kalede otururdu. Kalenin pek ziyade korunaklı olmasına sebep etrafında tırmanılmasına mümkün olmayan bir kayanın üzerine inşa edilmiş olmasıydı. Burası, etrafında bulunan bataklıklara bakıyordu. Burada bir dere vardı ki onun kenarında bazı köylüler ikamet ediyorlar ve buğday arpa ziraatıyla uğraşıyorlardı. Dağda Misyaf Kasabası da bulunup, burada avam halk ikamet ederdi. Kale pek kalın ve yalnız bir kapısı olan bir sur ile çevrilmiştir. Kapının duvarı güçlü bir kemerden oluşuyordu. Kapıdan girilince tavanı kemerler ve büyük taşlar ile yapılmış uzun bir dehlize varılırdı. Dehliz kalenin tepesine ve etrafındaki binalara giderdi. Surun üzerinde birbirine yakın kuleler ve mazgallar vardı. Askerler düşmana hücumu esnasında bu kuleler ve mazgallarda durarak ok ve taş ile düşmanı yaklaşmaktan men ederdi. Bir düşman bu gibi korunaklı kaleleri binlerce insan feda etmeden hücum ederek ele geçiremezdi"*(Zeydân, 2014, s.291-292). Burada görüldüğü üzere Misyaf kalesi fiziksel özelliğiyle ele alınmış ve sadece okuyucu zihninde bu yeri canlandırmak amacıyla tasvir edilmiştir. Romanın kahramanlarıyla mekân arasındaki ilişki çok güçlü değildir.

2.4.7. Romanda Dil ve Üslup

Bir romanın edebi ve teknik açıdan oluşturulmasında dilin önemli bir rolü vardır. Çünkü romandaki kahramanlar bu dille tanıtılır ve konuşturulur. Yaşanan olaylar, zaman ve mekân gibi unsurlar dil yoluyla hayat bulur.

Bir romanın edebi ve sanatsal yönü değerlendirilirken yazarın kişiliğini, kültürel yönünü, içinde yaşadığı dönemi ve düşüncelerini okuyucuya iletmede dili kullanma kabiliyeti yani üslubu göz önünde bulundurulmalıdır. Dil ve üslup konusu bir edebi metinde gönderici ve alıcı arasındaki önemli bir unsurdur. Çünkü dil insanın yaşadıklarını, duygularını ve düşüncelerini ifade etmek için kullandığı en önemli araçlardan biridir. Yazar okuyucusunun ve hedef alıcı kitlesinin seviyesini göz önüne alarak edebi çalışmaları için kendisine has bir dil ve üslup belirlemelidir (Mslm, 2019, s. 99). Roman yazarının kullandığı dil ve üslup onu diğer yazarlardan ayırır. Yazarın sanata bakış açısı ve hedef aldığı topluluk, yazarı kendine özgü bir tarz seçmeye iter. Roman türünün tarihi gelişim sürecinde, yazarın

içinde yaşadığı dönemdeki edebi akımlardan ve üslup anlayışından etkilendiğini söyleyebiliriz.

19. yüzyılda üslup konusu yüksek (high), orta (middle) ve basit (low) olarak üç türde tasnif edilmiştir. Bir başka tasnif ise gazete üslubu, bilimsel üslup ve edebi üslup 'tur. Gazete ve bilimsel üslupta, anlaşılmak esas olduğu için, üslup açık ve sadedir. Edebi üslupta ise, mesajı dolaylı vermek amaç olduğu için, üslup imajlı ve simgesel bir yapıya sahiptir. Romanda üslup, çokluk içinde birlik anlamına gelir ve bu yüzden hareketin olduğu bölümlerde sade, müşahhas ve canlı; tasvire alt bölümlerde imajlı; tahlile ait yerlerde mücerret bir hâl arz edebilir. Üslup ferdidir, kaynağını yazarın mizacından ve tecrübesinden alır (Başarslan, 2020). Bu bağlamda Corcî Zeydân kendi döneminde, Arap edebiyatında dilin kullanımı hususunda, yeni bir tarzın öncüleri arasındadır. Arap dünyasında dergi ve gazete sayılarının hızlı artışı yazı üslubunda bir takım değişikliklere yol açmıştır. Ağdalı, söz sanatlarıyla dolu ifadelerin yerini halk diline yakın fakat fasih Arapça kelime ve cümle yapılarıyla örülü basit üsluplar almaya başlamıştır. (Ekşi, 2015, s. 221).

Zeydân dili canlı bir organizmaya benzetir ve zamanın değişmesiyle birlikte dilin ve üslubun da değişeceğini ileri sürer. "Dil, toplumun medeni veya bedevi olmasına göre değişim gösterir. Yeni anlamları karşılamak için doğan yeni kelimeler ve yeni düşünceleri ifade için oluşturulan yeni terkiplerle büyür ve gelişir. Eski lafızlar anlamlarıyla birlikte kaybolur. Başka bir ifadeyle dil önemli işler gördükten sonra yeni, gelişmiş hücrelerin gelmesiyle yok olan mevcut hücrelerin durumuna benzer. Asırların değişmesiyle birlikte kelime ve terkiplerde görülen bu değişim dilin canlılığına kanıttır. Bu değişimin önünde durmaya çalışan tabiatın önünde duruyor demektir" (Zeydân, 1904, s. 5-6). Zeydân klasik üslupla yazanları eleştirip, modern dönemde eserlerin yeni bir üslupla kaleme alınmasını savunmuş klasik üslupta ısrar edenleri, dilin gelişimi önünde durmakla suçlamıştır. Ayrıca kullanılmayan sözcükler yerine güncel, basit, herkesin anlayabileceği tarzda yazmış ve yazmayı tavsiye etmiştir. Zeydân, *el-Hilâl*'de kaleme aldığı makalelerinde, dil, edebiyat, biyografi ve diğer alanlarda telif ettiği eserlerinde olduğu gibi romanlarında da anlaşılır bir dil kullanmıştır. Onun üslubu son derece açıktır. Eserlerini kaleme alırken kapalı, gizemli ifadelerden uzak, gazete ve dergilerde kullanılan, halkın anlayabileceği bir üslubu tercih etmiştir. Uzun, anlaşılması güç cümleler kurmaktan kaçınmış, nadir kelimeler yerine yazı dilinde sık kullanılan kelime ve terkiplere ağırlık vermiş; okuyucuyu bıktıracak, ayrıntılı, teşbih ve temsillerle dolu çetrefilli tasvirler yerine okuyucunun zihninde gerekli imajı oluşturmaya yetecek sade bir anlatımı tercih etmiştir. (Ekşi, 2015, s. 223).

Edebî eserlerin eğiticilik ve öğreticilik yönünü öne çıkaran yazarlar eserlerinde, okur seviyesinin gözetilmesi gerektiğini düşünerek çoğunlukla basit bir üslubu tercih etmiştir (Murtâz, 1998, s.109, akt. Ekşi,2015, s. 225). Bu çerçevede Zeydân'ın üslubu bu yaklaşıma benzemektedir. Romanlarının genelde didaktik bir tarzı vardır. Zeydân'a göre roman, eğitim ve öğretim için kullanılmalı, buna hizmet etmeyen romanlar faydasızdır. Kendisi bu amaçla romanlarını kaleme almıştır. İslam tarihinde meydana gelen olayları roman yoluyla geniş halk kitlelerine ulaştırmanın mümkün olduğunu savunmuştur. Kimi eleştirmenler bir şey öğretmeye çalışan romanı sanatsal yönden niteliksiz ve üslubu itibariyle itici bulsa da bu durum 19. yüzyıl romanının belirgin özelliklerinden birisidir. Yazarlar roman vasıtasıyla bir taraftan okuru eğlendirirken diğer taraftan didaktik misyonlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır (Uygur, 1964, s.574-575, akt. Ekşi, 2015, s.226).

Zeydân romanlarında genelde ele alacağı dönemi ve o döneme ait ana konuları birkaç cümle ile açıklar. Ardında sayfalara göre bölüm başlıklarını, romanın başkahramanlarını ve yararlandığı tarihi kaynakları açıklar. Sonra romanın olaylarının yer alacağı dönemi "Fezleke Târihiyye" **(فذلكة تاريخيّة)** başlığında birkaç sayfa ile özetler. Burada verilen bilgiler gerçek tarihi bilgilerdir. Bu bilgileri vermedeki amacı hazırlamış olduğu kurgusal yapıya zemin hazırlamaktır. Böylece anlatacağı hikâyeye inandırıcı bir yön katmak istemektedir. Diğer taraftan romanın bazı bölümlerinde dipnotlar vermiş, bu şekilde oluşturduğu kurguya tarihi bir kaynak atfederek olayın gerçeklik yönünü güçlendirmeye çalışmıştır.

Zeydân romanlarında didaktik bir yapı kullanmıştır. İyi tarafta olan kahramanlarını güzel özelliklerle tanıtarak okuyucuya örnek olmasını hedeflemiştir. Olaylar yazarın vermek istediği tarihi temaya göre şekillenmiştir. Kimi zaman romandaki kahraman uzak bir yere gönderilerek, o yerde yaşanan olaylar onun gözünde anlatılmaktadır. Örneğin, "Selâhaddin Eyyûbi" romanında 'İmâduddîn Kahire dışına yani Alamut kalesine giderek, Hasan Sabbah döneminde kurulan Haşhaşiler örgütünün, yeni lider Râşiduddîn Sinân zamanında nasıl teşkilatlandığını, din kisvesi altında insanların beynini yıkayarak örgüte nasıl dâhil edildiklerini, efendilerinin ve örgütün menfaatine kendilerini nasıl feda ettiklerini hikâye ederek, okuyucuda o döneme yönelik merak duygusu uyandırmak istemiştir. Ekşi'ye (2015) göre Zeydân'ın romanlarının temel elemanlarından biri olan mekân, olaylara zemin oluşturmanın yanında okuyucu için tarihî bilgi kaynağıdır. Hikâyenin yaşandığı şehir, saray, dağ, ova gibi yerler hikâyenin kurgusuna ihtiyaç duymadan tanıtılmış ve okuyucunun genel İslam coğrafyasındaki önemli yerlerle ilgili bilgi verilmesi sağlanmıştır.

Zeydân'ın romanlarında kullandığı dil kimi zaman tam anlamıyla bilimsel bir havaya bürünmektedir. Yararlandığı kaynaklar roman dilini etkilemiş görünmektedir. İfadeler, özellikle tarihî hadiselerin nakledilmesi esnasında roman üslubundan ziyade tarihî kaynakların üslubunu çağrıştırmaktadır. Tarihî hadiselerin ele alındığı yerlerde romanlardaki bazı cümleler hatta paragraflar klasik tarihî kaynaklardan birebir alıntıdır (Ekşi, 2015). *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında bu alıntılara sık rastladığımızı söyleyebiliriz. Örnek verecek olursak: *"el-Celîs bu işten eli boş dönünce Ebû'l - Hasan'a netice hakkında ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Ona ağır gelmemesi için olanları yumuşak bir üslupla anlatmaktan başka çare bulamıyordu. Ebû'l-Hasan, Garp sarayı yakınlarında bulunan Misafirler Dairesinde ikamet ediyordu. Büyük bir konaktan ibaret olan bu misafirhane, başkumandan Bedri Cemal'in oğlu Muzaffer'in sarayıydı. Muzaffer bu sarayda ölünceye kadar ikamet etmiştir. Vefat edince ecnebi hükümdarlar tarafından gelen elçilerin ve önemli memurların kabul ve ikameti için misafirhane haline getirilmiştir" (*Zeydân, 2014). Görüldüğü gibi el-Celîs ve Ebû'l-Hasan arasında yaşanan olay birden Ebû'l-Hasan'ın ikamet ettiği misafirhanenin kime ait olduğuna, kimleri ağırladığına ve o dönemde niçin kullanıldığına evrilmiştir.

"...Selâhaddîn Nureddin'e itaatten ayrılmadığını göstermek için ilk hutbeyi okutturmaya karar verdi. İlk hutbeyi okumaya Emir Amir namına yabancı bir Şii Acem'den başka kimse cesaret edemedi. Cuma günü olunca bu zat hutbeden önce minbere çıktı. Abbasi halifesi Mustazibillah adına hutbe okudu. Hiç kimse buna itiraz etmedi. Bunun üzerine Selâhaddîn Mısır'ın her tarafına emirler gönderdi. Her yerde Abbasi halifesi adına hutbe okundu. Abbasiler adına hutbe okutturulması el-'Âdıd'ın hastalığının şiddetlendiği zamanlara tesadüf etmiştir. Az bir zaman sonra el-'Âdıd öldü. Vefatından evvel bu meseleden haberdar olmadı. İşte Mısır memleketi hilafetçe hicri 567-miladi 1171 senesinden itibaren Bağdat'a tabi oldu. el-'Âdıd'ın oğullarıyla diğer erkek akrabalarının hilafet iddia edecek bir nesil bırakmamaları için evlenmeleri yasaklandı. Fatımî Devleti Marakeş'te, Sicilmase'de hüküm sürdü. 14 halife yetiştirdi" (Zeydân, 2014, s.229-230). Zeydân'ın romanlarındaki üslup kimi zaman roman üslup tarzında kimi zaman da ilmi ve tarihi kitap üslup tarzında izler taşımaktadır. Klasik Arapça tarihi kaynaklardaki bazı bölümleri direk alarak romana dâhil etmektedir. Böylece klasik Arapça kaynakları yabancı okuyucuya tanıtmayı hedeflemiştir.

Zeydân romanlarını 19. yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarında yazmıştır. Bu dönemde romanın gelişim süreci klasik döneme denk gelmektedir. Bu dönemdeki roman

anlayışında romantizm ve realizm izleri görülür. Zeydân'ın genel olarak romanlarına baktığımızda, roman bir aşk macerasıyla başlar. Burada romantizmin etkisini görürüz. Diğer olaylarda ise daha gerçekçi, olağan dışı olaylara yer verilerek realizmin etkisi hissettirilir. Bu iki akımın yanı sıra tarihi olaylar diyaloglarla ilmi bir üslup kullanılarak verilmektedir. Ekşi'ye (2015, s. 232-233) göre bu durumda romanlarda üç ayrı üslubun varlığından söz etmek mümkündür. Bunlardan ilk ikisi roman dünyasına uyum sağlamakta, roman üslubu için bir aykırılık oluşturmamaktadır. Fakat anlatı içerisinde sayfalarca yer tutan tarihî malumatın aktarılışındaki ilmi üslubun roman üslubuyla telif edilebileceğini söylemek zordur. Her ne kadar roman, farklı üslup tarzına sahip edebi türleri içinde barındırabilen bir tür olsa da bu türlerin anlatı içindeki seyri birbirinden bağımsız üsluplarda ilerlememelidir. Bu durumda romanda bir üslup karmaşası ortaya çıkmaktadır.

Zeydân romanlarında açık anlaşılır bir dil kullanmıştır (el-'Aşmâvî, 1993, s. 62). Yerel lehçelerden uzak durmuş fasih Arapçanın kullanımı ve yaygınlaşması için çabalamıştır. Romanlarda yer alan diyaloglarda bile kahramanların yerel dille yani lehçeyi konuşmasına sıcak bakmamış ve realist bir yaklaşım tarzı sergilemiştir. Bu durumu kimi edebiyatçılar, yaşanılan dönemin sosyal hayatını yeterince yansıtmıyor düşüncesiyle eleştirmiştir. Arap edebiyatında roman ve hikâyelerin anlatım bölümlerinde fasih dil, diyalog kısımlarında ise yerel dil yaygın olarak kullanılmaktadır. Yerel dilin kullanımını hoş görmeyen edebiyatçılar, "yerel dili konuşanların Çinli olması halinde Çince mi kullanılacak" şeklinde itirazlarını dile getirmişlerdir. Ayrıca büyük Arap ediplerinin, bütün okuyucuların anlayabileceği basit bir fasih dil yerine sadece belli bir bölgede yaşayan insanların anlayabileceği avam dilini kullanmalarını ve bu konuda müsamahakâr olmalarını şaşkınlıkla karşıladıklarını belirtmiştir (Murtâz,1998, s.103, akt. Ekşi, 2015, s.235-236).

Batı kaynaklı olsa da Arap romanının Arap halk geleneğindeki kadim hikâye şekillerinden bağımsız geliştiğini söylemek mümkün değildir. Özellikle halk hikâyelerinde sık rastlanan "Kâne yâ mâ kâne"den **(كان يا ما كان)** miras kalan "kâne" romanlarda çok kullanılan bir ifadedir. Zeydân'ın romanlarında da 'kâne'li ifadelerin bolca yer aldığı görülür (Murtâz, 1998, s. 151).

"كان نجم الدين في أثناء ذلك ينظر إلى أبي الحسن نظر المتفرس..."

"Necmeddin Ebû'l-Hasan'a dikkatli dikkatli bakıyordu".

"كان لنجم الدين نفوذ على ابنه مثل نفوذ السحر..."

Necmeddin'in oğlu üzerinde büyüleyici bir etkisi vardı"…

"كان عماد الدين يسمع الحديث ساكتا، فعلم أنهم يتكلمان عن سيدة الملك وكان قد رآها يوم و اقِعَة العبيد"...

'İmâduddîn sessizce onları dinliyordu. Zenciler Olayında görmüş olduğu Seyyidetu'l-Melik hakkında konuşuyorlardı".

Zeydân'ın romanlarında "kâneli" ifadelerin yanı sıra "kâle" li ifadelerde sıkça kullanılır. Bu kullanıma özellikle diyaloglarda rastlanılır.

فقال قر اقوش: " أين هو؟"

قالت ياقوتة:" لا أعلم، ولكني أَرجو البلوغ إلى خبره... أَا تعرف الغلام جوهر؟"

قال:" أعرفه... أ لم يكن من غلمان القصر؟"

قالت:" نعم. وهو جاسوس ذلك الخائن، كان يحمل إليه أخبارنا ويطَّلعه على أَسرارنا".

قال:" ما الفائدة من معرفته إذا كان هذا شأنه وهو خائن لنا؟"

قالت:" إن الخائن لا يثبت في الأمانة لأحد. كان في الأمس عينا لأبي الحسن علينا ،وهو الآن عينا لنا عليه"....

Karakuş Ebû'l-Hasan'ın hizmetçisini kasterek: "nerde o" dedi.

Yakute: "Bilmiyorum, ancak onu çağırtayım, köle Cevher'i tanımıyor musunuz?"

Karakuş: "Tanıyorum. Sarayın hadımağlarından biri değil miydi?

Yakute: "Evet, O hainin casusudur, haberimizi ve sırlarımızı taşıyordu."

Karakuş: "Eğer o bize hainlik ediyorsa onu tanımanın ne faydası var?"

Yakute: "Hainden hiç kimseye fayda olmaz. Dün Ebû'l-Hasan için casusluk yapan kimse bugün de bizim için casusluk yapar".

Zeydân *Selâhaddîn Eyyûbi* romanındaki anlatımda mazi fiilleri kullanmıştır. Uzun uzun birbirine bağlı sıfatlı cümlelerden kaçınmış, aşırı benzetmelerin olmadığı sade bir dil tercih ederek her kesimden insanın anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Olayı anlatırken

kullandığı dil ve üslup okuyucu zihninde yaşananları canlı tutsa da edebi açıdan zayıftır. Anlatımda kullandığı edebi ifadeler örneğin, (ارتعدَت فرائصها) (korktu, tir tir titredi gibi) romanda birkaç kez aynı formda kullanılmıştır. Küfür ve kaba ifadeler kullanmamıştır. *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında tarihi kaynaklardan alıntı yaparak kimi zaman okuyucuyu sıkan bir atmosfer görülse de kurguladığı maceralar okuyucuyu tekrar olaya odaklamayı başarmıştır. Yazdığı romanlar klasik dönem ile modern dönem arasında olması sebebiyle klasik tarzdan ziyade modern tarzı benimsemiş ve büyük bir okuyucu kitlesini peşinde sürüklemiştir. Sonuç olarak Zeydân dil ve üslup olarak halk edebiyatı tarzından etkilenmiş ve bu tarzı bütün tarihi romanlarında kullanmıştır.

2.4.8. Arap Edebiyatında Roman ve Corcî Zeydân'ın Tarihi Romancılığı

Modern Arap Edebiyatının başlangıcı Napolyon'un Mısır'ı işgal ettiği 1798 yılı gösterilmektedir. Edebiyat tarihini dönemlere ayırmada edebiyatın kendi içindeki dinamikler ve yönelimler belirleyici olsa da edebi dehanın içinde yaşadığı âlemden soyutlanması düşünülmeyecek bir insan olması ve ürünlerinin de doğal olarak bu dış dünyanın etkisiyle oluşturulduğu dikkate alındığında, 1798 yılının Arap edebiyatı tarihinde yeni bir milat olarak kabulü pek yanlış değildir (Er, 2012, s. 11). Bu bağlamda Napolyon'un Mısır'ı işgali önemli siyasi gelişmeleri beraberinde getirdiği gibi edebiyat alanındaki gelişmelere de ön ayak olmuştur.

Fransızların Mısır'ı işgal etmesi üzerine Osmanlı Devleti, Fransızların Mısır'dan çıkarılması için 1801 yılında Mehmet Ali Paşa (1769-1849) komutasında bir ordu göndermiş ve bu ordunun desteğiyle Mısır, 1803'te Fransızlardan arındırılmıştır. Mehmet Ali Paşa bu zaferden sonra 1805 yılında kendisinin Mısır valisi olduğunu açıklamış Babıâli de Mısır'ın yeniden Osmanlı toprakları arasına girmesinde duyduğu memnuniyetle Paşayı Mısır valisi olarak atamakta tereddüt etmemiştir. Ancak geçen zaman bu kararın yanlış ve aceleyle verilmiş bir karar olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü Mehmet Ali Paşa bu durumu fırsat bilerek Mısır'da bağımsız bir devlet kurmak istiyordu. Bu hedefini gerçekleştirmek üzere modern anlamda bir ordu ve donanma oluşturmaya başladı. Bunun için gerekli olan harp, tıp, veterinerlik, eczacılık ve mühendislik okulları açtı. İtalya ve Fransa'dan hocalar getirtti. Bu teknik alanlardaki tercümeleri yapmak ve tercüme faaliyetlerini başlatmak üzere yurt dışına burslu öğrenci gönderdi (Er, 2015, s.13-16).

Yukarıda bahsedilen reformları ilk başlatan kişi Rıfâʿa Râfiʿ et-Tahtâvî (1801-1873) olmuştur. Ezher mezunu olan et-Tahtâvî 1826 yılında Fransa'ya gönderilen ilk burslu

öğrenci heyetinin hem imamı hem de sorumlusu olarak görevlendirildi. Fransa'da kaldığı 5 yıl içinde iyi derecede Fransızca öğrenmiş ve geniş çaplı okumalar yapmıştır. Bu okuduklarından derinden etkilenmiş ve Fransa'da edindiği bilgilerle Mısır'a dönmüştür. 1834 yılında Paris izlenimlerini ele alan *Tahlîsu'l-İbrîz fî Telhîsi Bârîz'i* yazmıştır. et-Tahtâvî bu çalışmasında Avrupa toplumunu ve bu toplumun dayandığı temellere Mısırlı okuyucunun dikkatini çekmekle birlikte onun ve Avrupa'ya giden öğrencilerin Arap edebiyatına katkısı daha çok çeviri alanında olmuştur. Daha sonra et-Tahtâvî'nin önerisiyle Diller Okulu kurulmuş, Arap dili ve edebiyatı, tarih, coğrafya, İslam yasası ve yabancı yasaların yanı sıra Fransızca, Türkçe, Farsça daha sonra İtalyanca ve İngilizcenin öğretildiği edebiyat hukuk karışımı bir okul haline gelmiştir. Böylece ilerleyen yıllarda Avrupa düşüncesinin pek çok ürünü Arapçaya aktarılmıştır (Er, 2015, s. 19-20).

Mısır'da yaşanan bu gelişmelerden şüphesiz Lübnan ve Suriye de etkilenmiştir. Bu bölgelerde yoğunluklu olarak Hıristiyanlar yaşamaktaydı ve aktif olarak edebi çalışmalara dâhil olmuşlardır. Bunun temel sebebi Batı dünyası ile özellikle Roma ve Fransa ile etkileşim halinde olmalarıydı. Roma Katolik kilisesi ile yakın ilişkiler kurulmuş ve bu ilişkiler eğitim imkânlarına da yansımıştır. On dokuzuncu yüzyılda misyonerlik faaliyetleri de yoğunluk kazanmış ve eğitim alanında etkileri hissedilir düzeyde ortaya çıkmaya başlamıştı. Protestan misyonerlerin çoğu Amerika'dan gelmiş ve çalışmalar güç kazanmıştır (Er, 2015, s. 24).

Batılı misyonerler bölgede özellikle okullara ağırlık vermiştir. 1897'ye kadar Amerikalı misyonerler tarafından Suriye'de 150 okul açılmıştır. Bunların içinde adı daha sonra Beyrut Amerikan Üniversitesi olarak değiştirilen, Corcî Zeydân'ın da eğitim gördüğü Suriye Protestan Üniversitesi (1866) Nahda hareketi içerisinde yer alan önemli kişilerin yetişmesine katkı sağlamıştır (Ekşi, 2015, s. 3).

Butrus el-Bustânî (1819-1883), Nâsif el-Yazıcî (1800-1871), Ahmed Fâris eş-Şidyâk (1801-1887), Mârûn en-Nakkâş (1817-1855) vs. gibi Suriye ve Lübnanlı Hıristiyan yazarlar, Arapça konuşan toplumlara, sahip oldukları dil ve edebiyat zenginliklerini göstererek Nahda (canlanma) sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. (el-Fâhûrî, 1983,s.17, akt. Er, 2015, s.24-25). Nâsif el-Yazıcî el-Hariri'nin Makâmât'ını kendisine model edinerek *Mecma'u'l-Bahreyn (İki Deniz Kavuşumu,*1856)'ini yazarken, Mârûn en-Nakkâş da, bir müddet İtalya'da kaldıktan sonra ülkeye tiyatroyu getirmiş Moliére'in oyunlarını Arapçaya adapte ederek, ilkini 1848 yılında kendi evinde sahnelemiştir. Ahmet Fâris eş-Şidyâk, *es-Sâk 'alâ's-*

Sâk fîmâ Huve'l-Fâryâk adlı eserinde Avrupa'ya yaptığı seyahatini, et-Tahtâvî'nin *Tahlîs*'ine benzer bir tarzda yazmıştır. Bu örnekler, 1860'lara kadar Suriye-Lübnan'daki edebî ve kültürel faaliyetlerin bir kısmını oluşturmaktadır. Bu bölgede bulunan ve Mısır'dan daha önce edebî canlanmaya tanık olan aydın çevrenin Mısır'a gelmesi ve bu çevrenin kültürel faaliyetlerini Mısır'da Mısırlılarla birlikte ortaklaşa devam ettirmeleri, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Mısır'da önemli edebi akımların ve karşıt fikirlerin doğmasına; Batı edebiyatının etkisiyle modern anlamda hikâye roman ve tiyatro türlerinin önce çeviri, sonra telif yoluyla modern Mısır edebiyatına girmesine zemin oluşturmuştur (Er, 2015, s. 25).

Suriye'den göç eden Hıristiyanlar, halka yönelik basının gerçek kurucuları olarak önemli rol oynamışlardır. Örneğin Mısır'ın günümüzde en çok satan yarı resmî gazetesi *el-Ehrâm* 1875 yılında, bu göçmenlerden Selim ve Bişâre Taklâ kardeşler tarafından kurulmuştur. Yine bu göçmenlerden Corcî Zeydân (1861-1914),1892 yılından günümüze kadar yayın hayatını sürdüren ünlü *el-Hilâl* dergisini kurmuştu. Bu derginin kuruluşuyla birlikte edebi dünyaya girmeye başlamıştır (Er, 2015, s. 25-26). Zeydân'ın edebi kişiliğinin ve entelektüel birikiminin oluşmasında Lübnan'da yaşadığı çevrenin ve Mısır'daki gelişmelerin etkisiyle olduğunu söylemek mümkündür. 19.yüzyılın ikinci yarısından birinci dünya savaşına kadar Ortadoğu'da milliyetçilik hareketleri ivme kazanmış ve bu milliyetçilik hareketi dil, edebiyat ve tarih üzerine kurulmaya çalışılmıştır. Buradan hedeflenen ise Arapları ortak bir tarih ve kimlik etrafında toplamaktır. Bu çerçevede bakıldığında Corcî Zeydân elli üç yıllık yaşamında kırkı aşkın eser kaleme almıştır. Bu çalışmaların çoğunluğu Arap dili, edebiyatı ve Arap-İslam tarihi üzerinedir. Genel olarak eserlerine göz atıldığında Zeydân daha çok tarihi kişiliğiyle ön plana çıkmaktadır. Tarih alanında yazdığı *Târîhu't-Temedduni'l-İslâmî (İslam Uygarlıkları Tarihi)* adlı eseri öne çıkmaktadır. Zeydân, bu eserinde ağırlıklı olarak İslam medeniyetinin oluşumunda Arapların etkin olduğu dönemleri ele almıştır. Zeydân, aynı zamanda edebiyatın bir dalı olan tarihî roman türünde de eserler kaleme almıştır. Bu çalışmanın temelini de onun romanı oluşturmaktadır. O, İslamiyet'in ortaya çıkışından Memlukler Devleti'nin kuruluşuna kadar olan dönemle ilgili on yedi roman, 18. ve 19. yüzyıl Mısır'ını konu edinen üç roman telif etmiştir. Zeydân, bir romanında ise Arap coğrafyasının dışına çıkarak, II. Abdülhamit döneminde II. Meşrutiyetin ilanına giden süreci ele almıştır. Romanlarına bakıldığında Zeydân'ın, *Târîhu't-Temedduni'l-İslâmî*'de (*İslam Uygarlıkları Tarihi)* ileri sürdüğü tezleri ve vurgulamak istediği hususları, romanları vasıtasıyla da öne çıkardığı görülecektir (Ekşi,

2015, s. 9). Onun tarihi roman üzerinde neden bu kadar durduğunu daha iyi anlayabilmek için roman ve tarihi roman üzerinde durmak konuya açıklık getirecektir.

Roman Arap edebiyatında yeni bir türdür. Roman kavramı, gerçek ya da kurgusal bir olayın nesir biçiminde anlatımı için kullanılan Latince asıllı "romanus" kelimesinden türemiştir (Kabaklı, 2002, s. 518). Ayrıca roman avam tabakanın kullandığı "halk dili" anlamına da gelmektedir (Özön, 1985, s. 17). Diğer taraftan roman kavramı Fransızcada nazım türündeki hikâyeler için kullanılıyordu. 16.yüzyılda nesir şeklinde yazılmış daha uzun hikâyeler için kullanılıyordu (Ekşi, 2015, s. 10). Roman, birdenbire ortaya çıkmış bir edebi tür değil, öz ve biçim açısından benzerlik gösteren bazı edebi türlerin devamıdır. Masal, destan, şövalyelerin kahramanlıklarını anlatan romanlar ve çoban hikâyeleri romana giden sürecin kaldırım taşları gibidir. Bu süreçte dikkat çeken en önemli husus hayalden hakikate doğru bir ilerlemenin kendisini göstermesidir (Kabaklı, 2002, s. 524).

Roman türünün tam olarak ne zaman ortaya çıktığı net olarak bilinmemekle birlikte İngiltere'de Thomas Nashe'nin *The Unfortunate Traveller* (1594) adlı çalışması, Ispanya'da Cervantes'in *Don Kişot* isimli eseri birçok edebiyatçı tarafından roman türünün ilk örneği olarak değerlendirilmiştir. Aynı şekilde roman türünün ilk örneklerinden sayılan Daniel Defoe'nin ilk defa 1719'da yayınladığı *Robinson Crusoe* adlı eseri edebiyat dünyasında büyük yankı uyandırmıştır (Bakırcıoğlu, 2004, s.21-22, akt. Ekşi, 2015, s.11).

Romanla ilgili net bir tanım olmamakla birlikte Nurullah Çetin'in (2003, s. 78) yaptığı şu tanım bize roman hakkında genel bir fikir vermektedir. "*Romancının beş duyusu yoluyla doğrudan doğruya veya dolaylı olarak hayatında yankı bulmuş yaşantı, bilinç, zekâ, hayal, düşünce, duygu gibi ögeleri sanatsal bir bağlam içinde yeniden kurduğu yapay bir âlem"dir*. Aynı şekilde tarihi romanla ilgili yapılan tanımlar da farklılık göstermektedir. Örneğin Göğebakan (2004, s. 13) göre tarihi roman "*Bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın ama sanatsal bir biçimde aktaran bir tür*"dür. Tural (1992, s. 241) ise "*Yazarı tarafından gözlenmemiş bir devrin, tarihî gerçeklere sadık bir şekilde anlatılması*" şeklinde tanımlamıştır. Argunşah (2002, s. 17-27) ise bu iki tanımdan farklı olarak tarihi romanı şu şekilde tanımlamaktadır. "*Temelleri maziye dayanan yani başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin devirlerin ve bu devirlerde yaşamış şahsiyetlerin hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesi*"dir. Yapılan bu tanımlardan bağımsız olarak tarihi romanı, tarihte yaşanmış gerçek olay ile oluşturulan kurmacanın sanatsal formda, roman üslubuyla birleştirilmesidir denilebilir.

Tarihi romanın tam olarak ne zaman ve kim tarafından ortaya çıktığı ile ilgili bir değerlendirme yapacak olursak, başta György Lukacs olmak üzere İngiliz edebiyatçıların çoğu İngiliz yazar Walter Scott'un (1771-1832) 1814 yılında yayımladığı *Waverley* isimli eserini ilk tarihi roman olarak kabul etmişlerdir. Böylece tarihsel romanın başlangıcı 19.yüzyıl olduğu ortaya çıkmıştır. Lukacs, Scott'tan önce yazılan romanlarda tarih konusunun eksik kaldığını, özellikle de kahramanların ait oldukları dönemin özelliklerini taşımadıklarını, bunların olsa olsa tarihi romanı müjdeleyen eserler kapsamında yer alabileceğini söylemiştir (Göğebakan, 2004, s. 17). Daha sonra Scott'un romanları bütün Avrupa'yı etkisi altına almış ve yazarların çoğu tarihi roman alanında eser vermiştir. Örneğin Victor Hugo'nun (1802-1885) *Notre Dame'ın Kamburu* (1831), Aleksandre Dumas'ın (1802-1870) *Üç Silahşörleri* (1844), *Monte Kristo Kontu,* Tolstoy'un (1828-1910) *Savaş ve Barış*, Aleksandr Puşkin'in (1799-1837) *Yüzbaşının Kızı* gibi eserler bu kategoride değerlendirilen ilk örneklerdir (Göğebakan, 2004, s. 17-25).

Arap edebiyatında romana gelince, romanın temelleri Kur'an'da geçen *kıssalar, 'Antera, Seyf b. Zi Yezen, ez-Zahir Baybars, Hayy b. Yakzân, Binbir Gece Masalları ve makâmat* gibi anlatı türleri ve ürünleri oluşturmaktadır (Er, 2015, s. 55). Ayrıca içerisinde felsefi konulara yer veren İbn Tufeyl'in *Hay b. Yakzân'*ı ve Ebû'l-'Alâ el-Ma'arrî'nin *Risâletu'l-Gufrân'*ı gibi bazı eserler kimi eleştirmenler tarafından Arap edebiyatında romana benzeyen, erken dönem ürünleri olarak görülmüştür. Yine Ali el-Mübârek'in (1823-1893) *'Alemu'd-dîn*'i ile Muhammed el-Muveylihî'nin (1858-1930) *Hâdîsu 'Îsâ b. Hişâm'*ı, klasik edebî kıssa ile roman türü arasında bir konumda roman denemeleri olarak değerlendirilmiştir (Murtâz, 1998, s. 25).

Yukarıda bahsedilen çalışmalar elbette üslup, sosyal konular içermesi ve teknik bakımında romanın oluşumuna katkıda bulunmuştur. Fakat burada bahsedilen yazarlar, inandırıcı oyuncu kadrosuna gerçek Arap karakteri yerleştirmede başarılı olamamıştır (Allen, 1982, s. 31, akt. Er, 2015, 89). Muhammed Hüseyin Heykel'in *Zeynep* (1914) adlı romanı zamansal, mekânsal ve hikâye kişileri bakımında roman çatısını oluşturan, sağlam bir sebep-sonuç ilişkisine sahip tarihi olmayan edebi ilk Arap roman özelliğini taşımaktadır. Romanın adını taşıyan *Zeynep* karakteri istemediği biriyle anne babasının baskısıyla evlendirilen, sonu verem ve ölümle biten genç bir köylü kızıdır. Ancak *Zeynep*'in sonu Arap okuyucusunun alışık olduğu bir son değildi. Bu yüzden eleştirmenler, Heykel'in bu çalışmasında Alexander Dumas'ın Kamelyalı Kadın adlı eserden etkilendiği görüşünü savunmuşlardır. Ayrıca Heykel bu romanın ilk baskısında bu ismi kullanamadığı gibi roman

olarak da niteleyememiştir. Çalışmayı *Mısrî Fellah (Çiftçi Bir Mısırlı)* adıyla yayımlanmış, roman nitelemesi yerine ise *Manâzır ve Ahlâk Rîfiyye (Köy Ahlâkı ve Görünümleri)* adıyla neşretmiştir. Bunun sebebi, şüphesiz Heykel'in o dönemde, muhtevasında aşk macerası bulunan bir çalışmaya, bir avukat olarak adını koymaktan utanmış ya da çekinmiş olmasıdır. Nitekim kendisi de, 1929 yılında gerçek yazar kimliğiyle ve *Zeynep* adıyla yapılan baskısının önsözünde, eserin ilk ismini neden bu isimle yayımladığını, o zamanlar mesleğinde yeni bir avukat olmasından kaynaklandığını ifade eder. Bunlara ek olarak o dönemde hikâye yazarlığı, edebi çevrelerde bile henüz bir yer edinmiş değildi.

Arap edebiyatında tarihî roman denilince akla gelen ilk isim Corcî Zeydân olsa da ondan önce Selîm el-Bustânî'yi anmadan geçmemek gerekir. Selîm el-Bustânî, 1870'te Beyrut'ta babası Butrus el-Bustânî ile birlikte kurduğu *el-Cinân* dergisinde tarihî roman türünde üç eser yayımlamıştır. Bunlardan ilki olan *Zennubya* (1871), miladi III. yüzyılda Suriye'de hüküm süren Palmira Kraliçesi Zennubya ve kızı Julia'nın Roma imparatorluğuna karşı sürdürdüğü bağımsızlık mücadelesini ele almaktadır. İkincisi olan *Budûr* (1872), Emevilerin yıkılışı ve Abbasilerin kuruluşunu ele almaktadır. Üçüncüsü olan *el-Hiyâm fî cinâni'ş-Şâm (Şam Bahçelerindeki Aşk)* (1874) ise genç iki erkek ve iki kız arasındaki tesadüf ve macera yüklü iki ayrı aşk hikâyesi içerisinde Suriye'nin Müslümanlar tarafından fethini konu edinmektedir. Selîm el-Bustânî'nin tarihî romanlarındaki yapıyı daha iyi anlamak için *el-Hiyâm fî cinâni'ş-Şâm*'ın *(Şam Bahçelerindeki Aşk)* özetine temas etmek yerinde olacaktır. Selîm'in bu eserinde gerçek tarihî olayların yanında iki ayrı aşk hikâyesi, romanın kurgusal tarafını oluşturmaktadır. İlki *"Julyan isimli bir Roma askeriyle, Romalı devlet adamlarından birinin kızı olan nişanlısı Agusta'nın Müslümanlarla yapılan savaşlarda birbirlerine kavuşma mücadelesidir. Agusta, asker elbisesi giyerek savaş meydanlarında sürekli Julian'ı takip etmektedir. Öyle ki bir seferinde onun hayatını dahi kurtarır. İlerleyen süreçte Agusta casusluk yapmak üzere gönüllü olarak Arap ordusu içerisine sızar, fakat yakalanır. Agusta'nın esir düştüğünü öğrenen Julian onun peşinden gider ve güç bela onu kurtarmayı başarır. Kısa bir süre sonra Şam şehri Müslümanlar tarafından kuşatılır. Julian, surların dışında yaralanıp tuzağa düşer. Agusta ondan uzun süre haber alamayınca Julian'ın öldüğünü düşünmeye başlar ve kendini rahibe olarak bir manastıra kapatmaya karar verir. Müslümanların elinden kurtulmayı başaran Julian, rahibe yemini etmeden son anda yetişerek Agusta'ya kavuşur. Sonrasında evlenen iki sevgili İstanbul'a gider ve hayatlarını orada sürdürür".* İkinci aşk hikâyesi ise Halid b. Velîd'în ordusunda asker olan *"Selîm ile hemşire olarak orduya katılan Selmâ arasında yaşanmaktadır. Basra kuşatmasında Selîm*

bir gurup askerle tehlikeli bir göreve gönderilir. Bunu fark eden Selmâ onu takip eder. Bu sırada bir grup Roma askeriyle savaşmak zorunda kalan Selîm'e yardım ederek onun hayatını kurtarır. İki sevgili daha sonra Şam kuşatmasına katılır. Selma surlara yakın bir yerde düşman askerine esir düşer ve Halep'e gönderilir. Halep'in ele geçirilmesiyle iki sevgili birbirine kavuşur ve evlenir". Romanda iki çiftin başından geçen olaylar dönüşümlü bir şekilde ele alınmıştır. (Leafgren, 2012, s.54-56, akt. Ekşi, 2015, s.14).

Selîm el-Bustânî'nin romanları kurgusu, dili ve üslubuyla orijinal sayılabilir. O, olayların anlatımında genellikle basit bir gazeteci üslubu kullansa da kimi zaman çağdaş roman üslubuna aykırı olarak klasik edebi eserleri andırır şekilde yaygın kinaye ve mecazlara yer vermiştir. Selîm, babası Butrus el-Bustânî'nin yolundan giderek, romanlarında tarihî kaynaklarda zikredilen Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki olumsuzlukları bir kenara bırakmış, ortak yönleri öne çıkarmaya çalışmış, onları, aynı dili konuşan farklı dinlere mensup kimselerin birlikte inşa ettiği şanlı medeniyetin ortak mirasçıları şeklinde tasvir etmiştir. Romanlarını yazarken Selîm, sosyal ve siyasal alandaki fikirlerini özellikle Suriye muhitindeki Arap okuyucuya aktarmak istemiştir (Leafgren,2012, s.105, akt. Ekşi 2015, s.15).

Corcî Zeydân tarihi romancılık anlayışının şekillenmesinde Selîm el-Bustânî'nin romanlarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Corcî Zeydân bir yandan Batıdaki roman modelinden etkilenirken, eğitici olma özelliğine özen göstermiş, çevrenin isteklerine cevap vermeyi amaç edinmiş ve böylece yirmi iki tarihi roman kaleme almıştır. Zeydân'ın esas amacı, diğer yazarlar gibi bir roman türü ortaya koymaktan ziyade okuyucunun bıkmadan usanmadan okuyabilmesi için tarihi bilgileri, roman çatısı altında vermektir. Zeydân, Fransız edebiyatında Alexander Dumas'ın Fransa tarihini konu edinen bir dizi roman oluşturması gibi, bu türün öncüsü sayılan İngiliz Walter Scott'dan da etkilenmiş, Arap İslam tarihinin bütün aşamalarını kapsayan romanlarını okuyucuya sunmuştur. Bu çerçevede, Arap, İslam ve hatta Osmanlı tarihinin şan ve şeref dolu dönemlerini değil, genellikle iktidar uğruna birbiri ile mücadele eden iki grup arasındaki kavgayı temsil eden kritik ve hassas dönem ve durumları ele almıştır (Ürün, 2015, s. 22). Zeydân yazdığı romanlarda tarihi bilgiyi verme sebebini şu şekilde açıklar. *"Tarihin roman biçiminde sunulmasının, insanları okumaya teşvik için en iyi araç olduğunu tecrübe ile anladık. Biz, bazı yabancı yazarların yaptığı gibi romanı tarihe değil de tarihi, roman özelliğine üstün tutmaya çaba sarf ediyoruz. Bu yabancı yazarların bazıları, roman yazmayı asıl hedef olarak belirlemiş, tarihi gerçekleri romana gerçek görüntüsü vermek için*

kullanmışlar, bu durum da bu tür yazarları, tarihi gerçekleri ortaya koyarken okuyucuları yanlış görüşe itebilecek dikkatsizliklere düşürmüştür. Tarih konusunda romanımızda takip edilen yola gelince, biz okuyucuyu sürüklemek, onu meraklandırmak amacıyla roman olaylarına yer veriyoruz. Tarihi olaylar ise olduğu gibi kalıyor. Bu arada okuyucuyu eseri baştan sona okumaya sevk eden bir macera hikâyesini araya sokuyoruz. Dolayısıyla bu romanlarda geçen tarihi olaylara, tıpkı tarihi kitaplarındakilere karşı duyulan güven gibi, zaman ve tipler açısında itimat tam olmaktadır. Ancak hikâyenin gerektirdiği tasvirlere biraz fazla yer verilmektedir. Ne var ki bu tasvirlerde aşırıya kaçma, gerçek üzerinde herhangi bir yapmayacağı gibi, tersine ahlak ve âdet tasvirlerinde bu tür betimlemelerle konu daha da açıklığa kavuşturulmuş olmaktadır" (Bedr, 1983, s.100-101, akt. Er, 2015.s.68-69).

Arap edebiyatında modern dönemde tarihi romanın yazılış amaçları yukarıda zikredildiği gibi edebi amaçlı olmayıp tamamen okuyucu dikkatini çekmeye yönelik olduğu ifade edilmiştir. Edebiyatçılar arasında tarihi roman yazımında, yazarın tarihi gerçeklere bağlı kalma konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Kimi edebiyatçıya göre yazar, mutlak surette tarihi gerçekliğe bağlı kalmalı, ele alacağı dönem ve konuya derinlemesine hâkim olmalı ve eserini bu çerçevede kaleme almalıdır. Böylece o dönemdeki sosyal, siyasi, askeri ve ekonomik hayat hakkında net bilgiler okuyucuya iletilmiş olur. Kimisi ise yazarın tarihe sıkı sıkıya bağlı olması roman türünde pek tahammül edilebilen bir durum değildir. Yazar için önemli olan tarihî olay ve olguları aynıyla ele almak yerine romanda kurguladığı yaşamı gerçekçi ve inandırıcı bir şekilde yansıtmak olduğunu dile getirmiştir (Ekşi, 2015, s. 246).

Zeydân'ın romanlarına baktığımızda ilk gruptaki edebiyatçıların bahsettiği şekilde düşündüğü görülmektedir. *el-Haccâc b. Yûsuf* romanın ilk baskısındaki önsözünde romanlarındaki tarihi hadiselerle kurgusal yapı arasındaki ilişkiyi açıklarken asıl hedefin tarih olduğu, tarihi gerçekleri romanlarında gerçeğe uygun olarak işlediğini, aşk ve macera hikayeleri ise okuyucuyu romana bağlamak için olay örgüsüne dahi ettiğini ifade etmektedir. Bu ifadelerden Zeydân'ın tarihi romanlarını tarihi kaynaklara eşdeğer gördüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda romanlarının başında ele aldığı dönem veya konuyla ilgili olarak kullanmış olduğu tarihi kaynak listesini eklemiştir.

Zeydân, her ne kadar tarihî gerçeklere bağlı kaldığını düşünse de romanlarındaki tarihi aslın (tarihî kaynaklardaki) yorumun yorumudur. O kendi yorumunun gerçek tarih olduğunu iddia ederken kimileri de onu tarihi tahrif etmekle itham etmiştir. Buradan

hareketle romandaki tarihle tahrifin oldukça göreceli olduğunu söylemek mümkündür. Romanlarındaki tarihî meselelerle ilgili kendisine yöneltilen bazı eleştirilere bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Bu eleştirilerden dikkat çekenleri şu şekilde zikretmek mümkündür. Zeydân, romanlarındaki tarihî hadiseleri değiştirmiş, tarihî gerçekliğe tam riayet etmemiştir (Ekşi, 2015, s. 248). *Selâhaddîn Eyyûbî* romanının başkahramanlarından biri olan Seyyidetu'l-Melik (Sittetu'l-Melik), son Fatımî Halifesi el-ʿÂdıd'ın kız kardeşi olarak şahıs kadrosuna yerleştirilmiştir. "*Sittulmelik bint el-Azîz billâh Hâkim biemrillah*" (ö. H. 411)'ın kız kardeşidir. el-'Âdıd'ın böyle bir kız kardeşi yoktur. Seyyidetu'l-Melik (Sittülmelik) hicri 415 yılında vefat etmiştir. Halife el-'Âdıd ise hicri 555-567 yılları arasında halifelik yapmış, sonrasında Mısır'da Eyyûbî dönemi başlamış ve hutbelerde Abbâsî Halifesinin adı zikredilmiştir (el-Kâmil fi't-târîh, VII'ten akt. Ekşi 2015, s.249). Zeydân tarihî bir şahsiyeti bir dönemden alıp başka bir döneme taşıyarak tarihî gerçeklerle oynamıştır.

Zeydân'ın Arap İslam tarihindeki önde gelen tarihi kişilere iftira attığı ve onları küçük düşürdüğü, halifeleri ve önemli Müslüman devlet adamlarını menfaatçi ve fırsatçı kimseler olarak yansıttığı iddia edilmektedir. Zeydân adı geçen kişiler hakkında şüphe oluşturmaya çalışırken Hıristiyan din adamlarını iyiliğin öncüleri olarak göstermektedir. Örneğin, İslam tarihinin öncü şahsiyetlerinden biri olan Selâhaddîn Eyyûbî, giydiği elbise, taktığı takı ve mücevherlerle ve atının üzerindeki süslerle lükse, gösterişe önem veren bir kişi olarak tasvir edilmektedir (Zeydân, 2014, s.22). Bir döneme damga vuran bir İslam kahramanını mücevherler içinde, altın ve incilerle süslü, özellikle kadınların hayallerini süsleyen pahalı ve gösterişli kıyafetler içinde tasvir etmektedir. Bu ve benzeri ifadelerin sıklıkla tekrarlandığı romanda tarihi gerçeklikten, etik ilkelerden ve sanatsal dürüstlükten bahsetmek mümkün değildir (Sarıkaya, 2019, s. 47).

Romanın adı *Selâhaddîn Eyyûbî* olmasına rağmen Selâhaddîn'in belirgin bir rolü yoktur. Girişte Mısır'daki Fatımî devletiyle ilgili tarihsel öykülere yer verilmektedir. Romanın genelinde hayal ürünü kurgusal olayların anlatımına özen gösterilirken, nadiren de olsa olayın gerçekliğine dikkat çekici ifadelere rastlanmaktadır. Örneğin romanın son satırlarında "Nureddin Zengi'nin Mısır'ın işlerine müdahale etmesinin sebebi haçlı seferleridir." sözleriyle işaret ettiği gibi, bir anda tarihsel anlatıma geri dönülmektedir (el-'Aşmâvî, 1993, s. 20).

Romanın büyük bir kısmında Selâhaddîn'in ismi geçmemektedir. Daha çok Zeydân'ın oluşturduğu kurgusal karakterler ve bu karakterlerin karıştığı olaylar anlatılmaktadır. Selâhaddîn'in ismi daha çok haksızlık, zulüm, iktidar hırsı gibi olumsuz çağrışımlara sevk eden anlatımların olduğu yerlerde geçmektedir (Sarıkaya, 2019, s. 45). Örneğin Seyyidetu'l-Melik ile dadısı Yâkûte arasında geçen diyalogda Seyyidetu'l-Melik kendisini ölümden kurtaran gencin Selâhaddîn'in yakın adamlarından birisi olan 'İmâduddin olduğunun ortaya çıkması üzerine Yâkûte'nin ona söylediği *"Evet, ismini öğrendim İmâduddin. Onun kim olduğunu ve kardeşin, Müminlerin Emiri'nin zulmünden şikâyet ettiği amansız düşmanımız Selâhaddîn'le yakınlığını biliyor musun?"* (Zeydân, 2012, s.55) ifadeleriyle Zeydân, Selâhaddîn'e karşı beslediği düşmanlığı açığa vurmakta, "zulüm" ve "amansız düşman" kelimelerini Selâhaddîn ile aynı cümlede kullanarak onun okuyucu zihnindeki tarihten gelen iyi imajını zedelemeyi hedeflemektedir.

Sonuç olarak Zeydân'ın romanlarında kurguyu öncelediği, tarihi gerçekliğe tamamen kendi oluşturduğu kurguya göre şekil verdiği ve inandırıcılığı arttırmak için tarihi kaynakları kendi düşüncesi doğrultusunda kullandığı görülmektedir. Romanlarındaki olay örgüsü gerçek ile kurgu arasında gidip geldiği için okuyucuya bir doğruluk hissi vermektedir. Ayrıca Zeydân romanlarında eğitici bir amaç güttüğü için ele aldığı dönem okuyucunun ilgisini çekmeyi hedeflemiş ve büyük oranda da başarılı olmuştur. Romanlarının büyük bir çoğunluğunda her ne kadar Arap toplumunu milli birlik etrafında toplama gayretinde olsa da, arka planda Arap İslam tarihini ele almış ve tarihi karakterler konusunda yanlış bir imaj oluşturma eğiliminde olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SELÂHADDÎN EYYÛBÎ ROMANINDAKİ ÇEVİRİ KAYIPLARININ İNCELENMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyûbî* romanının kaynak dil Arapçadan ve aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye yapılan çevirileri incelenerek çevirilerindeki kayıplar tespit edilmeye çalışılmıştır. Meydana gelen kayıplar dilbilgisi, deyim, atasözü ve muhtelif alanlarda yaşanan kayıplar olarak tasnif edilmiştir. Kayıpların sebepleri üzerinde durularak çözüm önerileri sunulmuştur.

3.1. Kaynak ve Hedef Dil Metinlerinin Karşılaştırılmalı İncelenmesi

Kaynak eser Corcî Zeydân'ın 1913 yılında Arapça olarak kaleme aldığı *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı tarihi romanın *Müessesetü'l-Hindavî* tarafından 2012 yılında basılan kopyası incelenmiştir. Eser 190 sayfa ve 11 bölümden oluşmaktadır. Zeki Megamiz tarafından kaynak dil Arapçadan hedef dil Türkçeye çevirisi yapılan eser 2014 yılında *Kapı Yayınları* tarafından,382 sayfa, 66 bölüm şeklinde yayımlanmıştır. Aynı şekilde kaynak dil Arapçadan aradil İngilizceye *Paul Starkey* tarafından çevirisi yapılan eser 2011 yılında *The Zaidan Foundation For Interculturel Understanding* tarafından, 321 sayfa ve 67 bölüm şeklinde yayınlanmış olup olup aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye çevirisi, Panama yayıncılık ile yapılan telefon görüşmesi sonucunda Cuma Vural tarafından yapıldığı bilgisi edinilmiştir. Bu çeviri 2014 yılında 333 sayfa, 48 bölüm şeklinde yayımlanmıştır. Bu iki çeviriden başka Osmanlıcadan Türkçeye çevirisi ise 2002 yılında Ahmet Cemil tarafında 384 sayfa, 66 bölüm şeklinde çevirisi yapılarak, *Milenyum Yayınları* tarafından basılmıştır. Bu çalışmada *Selâhaddîn Eyyûbî ve Haşhaşiler*[1] romanını kaynak dil Arapçadan hedef dil Türkçeye Zeki Megamiz tarafından yapılan çevirisi ile aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye Cuma Vural tarafında yapılan çevirisi ele alınmıştır. Bu romanın bu üç Türkçe çevirisinden başka çevirisi bulunmamaktadır.

Kaynak metin Arapça için "K.M", Arapçadan Türkçeye yapılan çeviri için "A.Ç", aradil İngilizceden yapılan çeviri için "İ.Ç" ve bu çalışmanın öneride bulunduğu çeviri için "Ö.Ç" kısaltmaları kullanılmıştır. Bu eserin çevirisini incelerken özelde dilbilgisel ve

[1] Haşhaşiler ifadesinin Türkçe çevirilerin sonuna eklenmesinin sebebi Arapçadan İngilizceye "Saladin and the Assassins" Selâhaddîn ve Haşhaşiler şeklinde çevrilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

kültürel öge aktarımı düzeyinde yaşanan kayıplar, genelde ise sözdizimsel, anlamsal, metinsel düzeyde yaşanan kayıplar ele alınmıştır.

3.2. Dilbilgisi Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Yazın çevirisinde kaynak dile özgü dilbilgisel yapıları hedef dile aktarmak önemlidir. Ancak bu her zaman mümkün olmayabilir. Diller arası kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar olduğu gibi şüphesiz dilbilgisel farklılıklardan kaynaklanan sorunların olması da mümkündür. Bu süreçte çevirmen mevcut durumunu, yeteneğini ve yaratıcılığını elverdiği ölçüde kullanarak, çeviri işlemini gerçekleştirecektir. Ancak kaynak dil ve hedef dil yapısına vakıf olmadan çeviri işlemini yürütmesi durumunda çeviri kayıplarının yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bu bölümde *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında tespit edilen dilbilgisi düzeyinde meydana gelen çeviri kayıpları incelenmiştir.

3.2.1. İsim Tamlaması Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Biri "tamlanan" (muzaf) diğeri "tamlayan" (muzâfun ileyh) adındaki iki sözcükten oluşan tamlamaya isim tamlaması denir. İsim tamlamasında bir isim, aralarındaki anlam ilişkisinden dolayı başka bir isme bağlanır. Bir isim tamlaması; "tamlanan" (muzaf) kelimenin kime ve neye ait olduğunu, hangi şeyden yapıldığını ve neye benzediğini belirtmek suretiyle tamlanan kelimenin anlamındaki bir kapalılığı giderme amacı taşır. Tamlayan (muzafun ileyh) ise kendinden önceki sözcüğü (muzafı) bir şekilde tamamlayarak ondaki anlamsal kapalılığı gidermekle görevlidir. Bu bağlamda çeviri esnasında bir yapının isim tamlaması olup olmadığını fark etmek önemlidir. Aksi takdirde kaynak dilden hedef dile aktarım yapılırken çeviri hataları meydana gelebilir. Çalışmanın bu bölümünde isim tamlaması düzeyinde yaşanan kayıplar ele alınmıştır.

Örnek: 1

Kaynak Metin	قال:" الله الله يا دنيا! الخليفة أمير المؤمنين ابن بنت الرسول، و ظلُّ الله في الأرض، يخرج من قصره إلى خارج بلده لملاقاة والد وزيره! متى كان الخلافاء الفاطميون يفعلون ذلك يا عم حسن؟ (ص ١٦)
Arapçadan Çeviri	Allah Allah… Pek garip şey… Yeryüzünün halifesi… Allah'ın yeryüzündeki gölgesi… Hz Fatıma'nın torunu, Halife Azıd, vezirinin babası geliyor diye kendi payitahtının haricine çıksın. Onu ta orada istikbal etsin. Fatımi halifeleri böyle bir şey yaparlar mıydı?" (s.16)
İngilizceden Çeviri	Ömer: "Allah Allah şu dünyanın haline bir bak amca. Halife, Müminlerin emiri, Hz Peygamberin kızının oğlu, sarayında çıkıyor, bunu vezirinin babasını

	karşılamak için yapıyor. Hasan amca, Fatımi halifeler bunu ne zamandan beri yapıyor Allah aşkına?" diye şaşkınlıkla sordu. (s.6)
Önerilen Çeviri	Ömer: "Allah Allah, şu dünyanın haline bak! Müminlerin emiri Peygamber kızının oğlu, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi vezirinin babasını karşılamak üzere sarayından şehrin dışına çıkıyor. Ne zamandan beri Fatımî halifeleri bunu yapar oldu Hasan amca?"

Yukarıdaki cümlede **ابن بنت الرسول** isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "Hz. Fatıma'nın torunu" şeklinde çevrilerek isim tamlaması çevirisinde hata yapılmış buna bağlı olarak da anlam kaybı yaşanmıştır. **الرسول** kelimesinden Hz. Peygamberin (sav) kastedildiğini anlıyoruz. Dolayısıyla bu isim tamlaması ara dil İngilizce çeviride ise "Hz. Peygamberin kızının oğlu" şeklinde doğru bir şekilde aktarılmıştır. Aslında bu tamlama "Hz. Peygamberin torunu şeklinde de aktarılabilirdi. Diğer taraftan **ظلُّ الله في الأرض** "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" tamlaması Arapçadan Türkçeye yapılan çeviride "Yeryüzünün halifesi… Allah'ın yeryüzündeki gölgesi…" olarak çevrilmiş, çevirmen "Yeryüzünün halifesi" ifadesinde ekleme stratejisini kullanarak anlamı güçlendirmeye çalışmış, ancak genel olarak ifadeye bakıldığında buna ihtiyaç olmadığı anlaşılmaktadır. İngilizceden Türkçeye yapılan çeviriye bakıldığında ise bu isim tamlamasına hiç yer verilmemiş, çeviride eksiltme işlemi uygulanmış ve kayıp yaşanmıştır.

Örnek:2

K.M	**ثم وضع العاضد قضيب الخلافة من يده على الوسادة ففهم القوم أنه قد آن الذهاب . (ص ٢٤)**
A.Ç	Bu sırada Azıd, hilafet çomağını yastık üzerine koydu. Bu hareketten herkes kalkıp gitme zamanı geldiğini anladı. (s.32)
İ.Ç	Halife sopasını minderin üstüne koydu. Meclis halkı böylece gitme vaktinin gelmiş olduğunu anladı. (s.18)
Ö.Ç	Daha Sonra el-'Âdıd hilafet asasını yastığın üzerine koydu, böylece herkes gitme vakti geldiğini anladı.

Yukarıdaki cümlede geçen **قضيب الخلافة** "hilafet asası" Arapçadan yapılan çeviride "hilafet çomağı" şeklinde çevrilerek hedef dil Türkçede tam bir karşılık bulamamış ve anlamda bir basitleşme, değersizleşme hissi verilmiştir. Türkçede "çelik çomak oynamak" şeklinde bir oyun mevcuttur. Burada çevirmen çomak yerine asa ifadesini kullansaydı

kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanmış olacaktır. İngilizceden yapılan çeviride ise tamlama tamamen görmezden gelinerek sopa şeklinde aktarılmış ve anlam kaybına sebep olmuştur. Buna ilave olarak **ثم** bağlacı Arapçadan yapılan çeviride "bu sırada" **في أثناء ذلك** anlamında yanlış yorumlanmış, İngilizceden yapılan çeviride ise çıkarma işlemi uygulanmıştır. **الوسادة** sözcüğünün sözlük anlamı "yastık"tır. Arapçadan yapılan çeviride doğru anlam verilmiş ve eş değerlik sağlanmış; ancak İngilizceden yapılan çeviride "minder" şeklinde aktarılarak yanlış anlam verilmiştir. Diğer taraftan **العاضد** el-'Âdıd olan halife ismi yerelleştirme işlemi yapılarak Azıd şeklinde aktarılmış Türkçe transkripsiyon kuralına önem verilmemiş özel isim çevirisinde hata yapılmıştır.

Örnek: 3

K.M	**وكانت المنظرة المذكورة من أجمل متنزهات القاهرة لها حديقة تتصل بالخليج فيها الأشجار والرياحين والأزهار. (ص ٢٤)**
A.Ç	Bu köşk Kahire'nin en güzel saraylarından biriydi. Haliç'e bitişik ağaç ve çiçekleriyle, çamlarıyla gayet mamur büyük bir bahçesi vardı. (s.34)
İ.Ç	Sözü edilen bu yer, dünyanın en güzel yerleri arasındaydı. Haliç'e bağlanan bir bahçesi vardı. Bahçede yemyeşil ağaçlar, türlü renklere bürünmüş çiçekler ve fesleğenler bulunmaktaydı. (s.18)
Ö.Ç	Bahsedilen köşk, körfeze bitişik bir bahçesi olan ve içinde ağaçların, fesleğenlerin ve çiçeklerin olduğu Kahire'nin en güzel gezinti yerlerinden biriydi.

Buradaki **أجمل متنزهات القاهرة** "Kahire'nin en güzel gezinti yerleri" zincirleme isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride kaynak metin anlamından uzaklaşılarak "Kahire'nin en güzel sarayları" şeklinde serbest çeviri yapılmış ve kaynak metne sadık kalınmamıştır. Cümle tek bir cümle iken Arapçadan yapılan çeviride iki ayrı cümle şeklinde aktarılarak yer değiştirme işlemi uygulanmıştır. İngilizceden yapılan çeviriye gelince aynı isim tamlaması "dünyanın en güzel yerleri" şeklinde Kahire'ye dünya anlamı verilerek genelleştirme stratejisi uygulanmıştır. Kaynak metinde tek olan cümle İngilizceden yapılan çeviride üç cümle şeklinde aktarılmıştır. Diğer taraftan **الأشجار** "ağaçlar" Arapça çeviride "çam ağacı" varmış gibi bir yorumlamaya gidilerek alt anlamlı bir işlem uygulanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise aynı kelime "yemyeşil ağaçlar" şeklinde aktarılmış, kaynak metinde

yemyeşil ifadesi olmamasına rağmen hedef metne ekleme yapılarak aktarılmıştır. Dolayısıyla her iki çeviride de doğru bir aktarım yapılmamıştır.

Örnek: 4

K.M	كانت حجة نجم الدين قوية إلى درجة لم يقو معها صلاح الدين على المدافعة. (ص٢٧)
A.Ç	Necmeddin'in sözlerine karşı Selahaddin müdafaada bulunmak istemedi…(s.39)
İ.Ç	Necmeddin'in bu bahanesi oldukça güçlü bir bahane idi. Selahaddin bu bahane karşısında pek bir şey diyemedi. (s. 22)
Ö.Ç	Necmeddin'in delili, Selâhaddîn'in karşı koyamayacağı kadar güçlüydü.

Cümlenin Arapça çevirisinde çevirmen **حجة نجم الدين** tamlamasını "Necmeddin'in sözleri" şeklinde çevirirken, İngilizceden çeviri yapan çevirmen Necmeddin'in bu bahanesi" şeklinde çevirmiştir. Bu tamlamanın anlamı "Necmeddin'in delili"dir. Ayrıca İngilizceden yapılan çeviride kaynak metinde olmayan "bu" işaret zamiri eklenmiş, isim tamlaması sıfat tamlaması şeklinde yeniden düzgünleme işlemi yapılarak aktarılmıştır. Diğer taraftan **قوي على المدافعة** "karşı koymak" eş dizimi Arapçadan yapılan çeviride "müdafaada bulunmak istemedi", İngilizceden yapılan çeviride "pek bir şey diyemedi" şeklinde gerçek anlamı dışında hatalı bir aktarım yapılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. **إلى درجة** "...cak kadar " anlamındaki edat Arapçadan yapılan çeviride atlama işlemiyle çeviriye dâhil edilmeyerek çeviride kayıp yaşanmasına sebep olmuştur. İngilizceden yapılan çeviride doğru bir şekilde aktarım yapılmış ve edat bağlamında eşdeğerlik sağlanmıştır.

Örnek: 5

K.M	فقالت بصوت المرتاب:" ومن يؤكد لنا صدق انتسابه إلى الآمر؟" (ص ٣٢)
A.Ç	Seyyidetulmelik gücenik bir sesle "Amir'in torunlarından olduğu acaba doğru mudur? Bunu bize kim temin ediyor" dedi. (s.48)
İ.Ç	Ablası inanmayan bir sesle, "Peki bize bu adamın El Amir'in torunlarından olduğunu kim kanıtladı" dedi (s.28)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik şüpheli bir sesle: "Onun el-Amir'e mensup olduğunun doğruluğunu bize kim teyit ediyor?" dedi.

Şüpheli ses **صوت المرتاب** anlamına gelen isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "gücenik bir ses" şeklinde çeviri yapılarak gerçek anlamdan uzaklaşılmış ve "şüphe" anlamına gelen kelime "gücenme" şeklinde algılanarak tamlama yanlış aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çevirideyse "inanamayan bir ses" şeklinde çevrilerek yakın anlam tercih edilmişse de dilbilgisel ve kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır. "Amir'in torunlarından" ifadesi kaynak metinde olmayıp Arapça ve İngilizceden çeviri yapan çevirmenler tarafından ekleme işlemi uygulanmıştır. **أكّد** fiili cümlede muzari/şimdiki zaman formunda kullanılmış ve Arapçadan yapılan çeviride de muzari halde aktarılmıştır. Ancak İngilizceden yapılan çeviride mazi/geçmiş zaman formunda kullanılmış ve fiile sözlük anlamı dışında başka bir anlam yüklenerek anlam kaybına sebep olmuştur.

Örnek: 6

K.M	**فصعد بضع درجات فإذا هو في غرفة فيها مصباح فنظر إلى نفسه وإلى رفيقه على النور بعد هذه السفرة في الظلام فرأى عليهما التراب ونسيج العناكب. (ص ٧٨)**
A.Ç	İmadüddin birkaç basamak çıktıktan sonra kendini bir çerağ ile aydınlatılmış bir odada gördü. Kendine ve köleye baktı. Üstlerini, başlarını toz toprak, örümcekli gördü. (s.148)
İ.Ç	İmadeddin, kapıdan çıkıp birkaç adım attıktan sonra aydınlık bir odada buldu kendisini. Pislik içinde kalmış olan üstünü temizledi. (s.97)
Ö.Ç	Birkaç basamak çıktı, birden kendisini lambalı bir odada buldu. Bu karanlık yolculuktan sonra ışıkta kendisine ve arkadaşına baktı. İkisinin üzerinde toprak ve örümcek ağ gördü.

Örnek cümlede **نسيج العناكب** "örümcek ağı" anlamına gelen isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "örümcekli", İngilizceden yapılan çeviride "pislik içinde" şeklinde aktarılarak çeviride kayıp oluşmuştur. Her iki çeviride roman yazarının kullanmış olduğu dil yapısına dikkat edilmeyerek veya dilbilgisi kurallarına dikkat edilmeyerek çeviri işlemi yürütülmüştür.

Örnek: 7

K.M	فخجل من هذا الإطراء وقال:" العفو يا سيدتي، إن مثلي لا يستحق هذا الإطراء من أخت أمير المؤمنين، لأننا عبيد ويجب علينا التفاني في الدفاع عن صاحب هذا المقام السامي." (ص ٨١)
A.Ç	İmadüddin bu derece methedilmesinden utanarak, "Af buyursanız, hanımefendi! Mübalağa ediyorsunuz. Benim gibi küçük bir zabit, bir halifenin hemşiresinden bu kadar övgüye layık değildir. Sizi tecavüzden korumak bir vazifeydi." dedi. (s.157)
İ.Ç	Çevirisi yapılmamıştır.
Ö.Ç	Bu övgüden utanarak şöyle dedi: "Af buyurunuz hanımefendi, benim gibi biri müminlerin emirinin kız kardeşinin bu övgüsünü hak etmiyor. Çünkü biz köleyiz ve bu yüce makamın sahibini savunmak için kendimizi feda etmeliyiz".

صاحب هذا المقام السامي "bu yüce makamın sahibi" tamlamasının geçtiği yukarıdaki cümlenin Arapçadan yapılan çevirisinde çıkarma stratejisi uygulanarak çeviriye dahil edilmemiş ve anlam kaybına sebep olmuştur. Kaynak metinde yer almayan; ancak Türkçeye "mübalağa ediyorsunuz", "küçük bir zabit", "sizi tecavüzden korumak bir vazifeydi" gibi eklemeler yapılarak hem cümle hem de biçem kaydırılmış, kaynak metinden uzaklaşılmış, hedef metinde serbest bir çeviri yapılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise cümle tamamen çıkarılarak çeviri kaybı yaşanmıştır. Yine Arapçadan yapılan çeviride "أخت" "kız kardeş" kelimesi "hemşire" şeklinde eski dönemlerde kız kardeş yerine kullanılan ancak günümüzde hastanede çalışan hasta bakıcı anlamına gelen bir kelime olup günümüz Türkçesindeki anlamı karşılamamakta ve hedef metinde kelime düzeyinde anlam kaybına neden olmaktadır.

Örnek: 8

K.M	فسمع قرقعة اللجم، وصهيل الخيل. (ص ١٠٤)
A.Ç	Fakat o sırada sarayın haricinde güm sesleri, at kişnemeleri işitildi. (s.205)
İ.Ç	Fakat o sırada, Sarayın dışında gem sesleri, at kişnemeleri duyuldu. (s.153)
Ö.Ç	Gem seslerini ve at kişnemelerini duydu.

"Gem sesleri" anlamına gelen قرقعة اللجم isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "güm sesleri" şeklinde aktarılmış, hedef okuyucuya dışarıda bomba patlamış hissi verilerek kaynak metindeki anlam dışına çıkılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu ifade doğru bir şekilde aktarılmış ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanmıştır. "Fakat o sırada sarayın

haricinde/dışında" ifadesi kaynak metinde olmayıp tamamen çevirmenlerin hedef çeviriye ekledikleri bir yorumdur. Kaynak metinde **سمع** fiili etken durumdayken Arapça ve İngilizceden yapılan çevirilerde edilgen yapıda çevrilmiş, malum olan fiil meçhul forma aktarılmıştır. Kaynak metne bakıldığında bu sesleri duyanın Ebû'l-Hasan olduğu anlaşılmaktadır. Burada fiilin edilgen yapıda kullanılması dilbilgisel eşdeğerliği sağlamamaktadır.

Örnek: 9

K.M	**برحا القاهرة عند الغروب وقطعا المسافة بينها و بين الفسطاط بسرعة، ثم أطل قر اقوش على فسطاط من مرتفع فرأى آثار الحريق ما زالت ظاهرة فيها. (ص ١٢٧)**
A.Ç	Kahire'den Fustat'a doğru gitmeye başladılar. Süratle yürüdükleri için az bir zamanda oraya vardılar. Karakuş karanlık içinde etrafa baktıkça gözünün alabildiği her yeri harap görüyordu. (s. 253)
İ.Ç	Kahire'den Fustat'a doğru gitmeye başladılar. Hızlı hareket ettikleri için kısa sürede oraya vardılar. Karanlıkta etrafa bakan Karakuş, her yeri harap bir halde görüyordu. (s. 202)
Ö.Ç	Gün batımında Kahire'den ayrıldılar. Kahire Fustat arasında hızlıca yol aldılar. Daha sonra Karakuş yüksek bir yerden Fustat'a baktı. Hala yangının izlerini taşıyordu.

آثار الحريق ve **عند الغروب** kaynak metinde yer alan bu iki isim tamlaması Arapça ve İngilizceden yapılan çevirilerde eksiltme işlemi uygulanmış, dilbilgisel düzeyde kayıp yaşanmıştır. İngilizce çeviride "yangının izleri" tamlaması "harap bir halde" biçiminde yorumlanarak yanlış aktarılmış ve hal cümlesiymiş gibi çevirerek dilbilgisel anlamda eşdeğerlik sağlanmamıştır. Yine her iki çeviride, kaynak metinde **ظلام** "karanlık" kelimesi varmış gibi ekleme işlemi uygulanmış ve metne sadık kalmadan serbest çeviri yapılmıştır. Kaynak metinde yer alan **مرتفع** "yüksek bir yer, tepe" anlamına gelen kelime Arapçadan yapılan çeviride "gözünün alabildiği her yer", İngilizceden yapılan çeviride ise "her yer" şeklinde genel bir ifade anlamından ekleme yapılarak aktarılmıştır. Kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanmamıştır.

Örnek:10

K.M	وقضى في ذلك ساعة ثم رأى الشيخ الفلاح راجعا ومعه شاب في لباس السعاة، حاسر الرأس حافي القدمين عاري الضدر كأنه من العفاريت. (ص ١٤٨)
A.Ç	İmadüddin orada bir saat kadar bekledikten sonra köylü, yanında başı ve göğsü açık, ayakları yalın, kısa şalvar giymiş dilenci kıyafetinde ifrit suratlı bir delikanlıyla yanına döndü. (s. 295)
İ.Ç	Bulunduğu yerden yaklaşık bir saat kadar bekledikten sonra köylü, yanında başı göğsü açık, yalın ayak, kısa şalvar giyinmiş, dilenci kıyafetinde, şeytan suratlı bir delikanlı ile birlikte İmadeddin'in yanına geldi. (s. 244)
Ö.Ç	O sırada bir saat geçti. Sonra, yaşlı çiftçiyi yanında ulak kıyafetli, kel kafalı, yalın ayak, çıplak göğüslü şeytan gibi bir gençle dönerken gördü.

Her zaman olduğu gibi, çeviride de dikkat başarının yarısıdır. Dikkatsizce yapılan çevirilerde, özgün metindeki dilbilgisel yapılar yanlış anlaşılıp yanlış aktarılmaktadır. Ayrıca kaynak metinde var olmayan kelime veya cümleler eklenerek veya eksiltilerek çeviride kayıpların veya anlam kargaşalarının yaşanmasına sebep olunmaktadır. Yukarıdaki kaynak metinde لباس السُعاة "ulak kıyafeti" anlamına gelen isim tamlaması Arapça ve İngilizceden yapılan çeviride yanlış anlaşılmış, yorumlanarak "şalvar giymiş dilenci kıyafetli" şeklinde bambaşka bir anlama gelecek biçimde aktarılmıştır. حافي القدمين tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "ayakları yalın" şeklide literal çeviri yapılarak aktarılmış, anlam önemsenmemiştir, İngilizceden yapılan çeviride ise "yalın ayak" şeklinde doğru Türkçede karşılığı olan bir anlam verilerek çevrilmiş ve dilbilgisi düzeyinde eşdeğerlik sağlanmıştır. كأنه من العفاريت isim cümlesi Arapçadan yapılan çeviride "ifrit suratlı" İngilizceden yapılan çeviride ise "şeytan suratlı" şeklinde sıfat tamlamasıymış gibi aktarılmış ve çeviride hata yapılmıştır. Buradaki İfrit 'ten kasıt "kötülük ve şeytanlıkta çok aşırı gitmiş, tuttuğunu koparan; kuvvetli, becerikli, ele avuca sığmaz bir hilekâr" anlamında kullanılmıştır (TDK).

Örnek:11

K.M	"نعم يا سيدتي إن عماد الدين شهم نادر المثال، ولكنه لا يليق بسيدة سليلة المعز لدين الله." (ص ٥٦)
A.Ç	"İmadüddin, emsali nadir bulunur yüksek ahlaklı kahraman bir gençtir. Fakat Müizüddin sülalesinden büyük bir asalet ve şerafet sahibi olan Seyyidetulmelik'e layık bir adam olamaz." (s.100)

İ.Ç	"Hanımım" dedi. "Bu genç, benzeri zor bulunacak türden üstün meziyetlere sahip. Fakat sizin gibi asil bir soydan gelen kişiye layık değildir." dedi. (s. 63)
Ö.Ç	"Evet, hanımefendi 'İmâduddîn benzeri zor bulunur yiğittir, ancak el-Muiz-Lidînillâh soyundan gelen bir hanımefendiye uygun değildir."

Yukarıdaki cümlede geçen **شهم نادر المثال** "benzeri zor bulunur yiğit" isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "emsali nadir bulunur yüksek ahlaklı kahraman bir genç" şeklinde eklemeler yapılarak kaynak metinde olmayan kelimeler ilave edilmiş ve anlam kargaşası oluşmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise "benzeri zor bulunacak türden üstün meziyetlere sahip" şeklinde yazarın vermek istediği anlamdan farklı bir anlamla hem de isim cümlesinin bir ögesi olarak aktarılarak anlam kaybı yaşanmıştır. Yine **سيدة سليلة المعز لدين الله** "el-Muiz-Lidînillâh soyundan gelen bir hanımefendi" anlamındaki isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "Müizüddin sülalesinden büyük bir asalet ve şerafet sahibi olan Seyyidetulmelik" şeklinde yine kaynak metindeki anlama aşırı eklemeler yapılmış ve anlam kaybı oluşmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise "sizin gibi asil bir soydan gelen kişiye" biçiminde yine eklemeler yapılarak aktarılmıştır. **سليلة** kelimesi her iki çeviride de ödünç alma stratejisi uygulanarak çevrilmiştir.

Örnek:12

K.M	**فأجاب بهدوء وقال:" ومن خدم الأكراد". (ص ٩٧)**
A.Ç	Ebulhasan sakince cevap verdi: "Hem de Kürtlerin küçük zabitlerinden." (189)
İ.Ç	Ebul Hasan, sükûnet içinde cevap verdi: "Hem de Kürtlerin küçük zabitlerinden birine âşık oldu." (s.136)
Ö.Ç	Sessizce cevap vererek : " Kürtlerin hizmetçilerinden biridir." dedi

خدم الأكراد "Kürtlerin hizmetçilerinde biri" anlamına gelen isim tamlaması hem Arapçadan yapılan çeviride hem de İngilizceden yapılan çeviride "Kürtlerin küçük zabitlerinden" şeklinde kaynak metinde olmayan "küçük" kelimesi eklenmiş, **خدم** kelimesi zabit şeklinde kaynak metinde **ضابط** kelimesi varmış gibi yanlış yorumlanarak aktarılmış, kelime ve dilbilgisi düzeyinde anlam kaybı yaşanmıştır. Arapçadan yapılan çeviride yer alan "hem de" ifadesi ve İngilizceden yapılan çeviriye eklenen "âşık oldu" ifadeleri kaynak metinde hangi ifadelere karşı aktarıldığı anlaşılmamış ve anlam kargaşasına sebep olmuştur.

Örnek:13

K.M	"إن هؤلاء الفدائيين يتنكّرون عادة بألبسة السُّياس أو الخدم ويختلطون بالخدم زمناً يترقبن الفرص، فإذا سنحت فرصة فعلوا فعلهم ثم لا يهمهم ماذا يصيبهم بعد ذلك ولا يبالون بالموت، لأنهم يرون القتل في هذه السبيل حياة سعيدة". (ص ٣٥)
A.Ç	"Bu İsmaililer seyis veya uşak kıyafetlerine girerler. Uşaklar ile uzun müddet arkadaşlıkta bulunurlar. O sayede her şeyi öğrendikten sonra fırsat beklerler. İsmaili denen bu çılgınlar başlarına gelecek felaketi düşünmezler. Çünkü onların nazarında ölmenin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Maksatları uğruna ölümü mesut bir hayat addederler". (s.53)
İ.Ç	"Bu fedailer, tebdili kıyafet ile görevlerini gerçekleştirirler. Bir hademe kıyafeti giyebilir ve en uygun fırsatı kollayarak bu görevi gerçekleştirebilir. Üstelik bu fırsat ellerine geçtiğinde, ölümü düşünmezler. Onlara verilen görevi uygular ve karşılığında onları beklediğine önem vermezler." (s.32)
Ö.Ç	"Bu fedailer genellikle seyis veya hizmetçi kıyafetine girip fırsatı yakalayıncaya kadar hizmetçilerle arkadaşlık ederler. Fırsatı yakaladıklarında yapacaklarını yaparlar, ondan sonra başlarına geleni önemsemez ve ölümü takmazlar. Çünkü onlar bu yolda ölümü mutlu bir hayat olarak görürler."

Yukarıdaki kaynak metinde geçen ألبسة السُّياس أو الخدم "seyis veya hizmetçi kıyafetleri" anlamındaki isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride dilbilgisel eşdeğerlik sağlanarak doğru aktarılmıştır. Yalnız الخدم kelimesi hizmetçi anlamındadır; ancak çevirmen değiştirme ve yerelleştirme işlemi uygulayarak "uşak" kelimesiyle karşılamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu tamlama yorumlanarak aktarılmış ve sanki kaynak metinde تنكّر في زي بدوي "tebdili kıyafet" ifadesi varmış hissi uyandırılmış, dilbilgisel ve kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanmamış ve anlam kaybı yaşanmıştır. Örnekteki kaynak metnin öznesine baktığımızda Arapçadan yapılan çeviride Râşiduddin Sinan'ın Cemaati kast edilerek "İsmaililer" şeklinde genel bir çeviri yapılmıştır, ancak kaynak metinde bu anlama gelen bir sözcük yoktur. İngilizceden yapılan çeviride ise kaynak metnin öznesi "Fedailer" şeklinde ödünçleme stratejisi uygulanarak aktarılmış ve eşdeğerlik sağlanmıştır. Genel olarak iki çeviriyi değerlendirdiğimizde kelime düzeyinde veya dilbilgisi düzeyinde kimi yerlerde eşdeğerlik sağlanmış olsa da metin düzeyinde bu söz konusu değildir. Her iki çevirmen kaynak metinde olmayan cümleler ekleyerek hedef dile aktarım yapmış ve kaynak metne çok fazla müdahale edilmiştir. Bizce kaynak metin "Bu fedailer genellikle seyis veya hizmetçi kıyafetine girip fırsatı yakalayıncaya kadar hizmetçilerle arkadaşlık ederler. Fırsatı yakaladıklarında yapacaklarını yaparlar, ondan sonra başlarına geleni önemsemez ve ölümü

takmazlar. Çünkü onlar bu yolda ölümü mutlu bir hayat olarak görürler" şeklinde aktarılsaydı metin düzeyinde eşdeğerlik sağlanmış olacak ve anlam kaybı yaşanmayacaktı.

Örnek:14

K.M	**إذا كانوا يعدون خروج الدولة من الخلافة العبيدية إلى العباسية شرا وكلتاهما إسلاميتان فكيف بانتقالها إلى الإفرنخ وهم أعداؤنا الألداء مذهبا ووطنا؟ (ص ١٢٠)**
A.Ç	Devletin, ikisi de Müslüman olan Fatımilerden Abbasilere intikalini fena görüyorlarsa dinen ve vatanen en dehşetli düşmanlarımız olan Frenklere intikalini nasıl caiz görüyorlar? (s.239)
İ.Ç	Devletin, ikisi de Müslüman olan Fatımiler'den Abbasiler'e geçmesini kabul etmeyen bu adamlar, dinen büyük düşmanımız olan Frenklerin memleketi işgal etmesine acaba nasıl razı oluyorlar? (s.187)
Ö.Ç	Bunlar devletin, ikisi de Müslüman olan Fatımîlerden Abbasilere geçişini felaket olarak görüyorlarsa, acaba devletin ideolojik ve millet olarak can düşmanımız olan Frenklere geçişini nasıl görüyorlar?

خروج الدولة Kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde "devletin çıkışı" şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Bu isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "devletin intikali" şeklinde aynı anlamlı farklı biçimli çeviri yöntemiyle hedef dile doğru aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "devletin geçmesi" şeklinde değiştirme işlemi uygulanarak aktarılmış ve eşdeğerlik sağlanmıştır. **شرا** kelimesi Arapçadan yapılan çeviride "fena" anlamında kullanılarak anlam düşüklüğüne sebep olurken, İngilizceden yapılan çeviride çıkarma işlemi uygulanarak anlam kaybına sebep olmuştur. **أعداؤنا الألدّاء** sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "en dehşetli düşmanımız" şeklinde hedef dil Türkçede kullanımı nadir olan bir anlam verilerek çevrilmiştir. Bu tamlama "can düşmanımız veya amansız düşmanımız" şeklinde aktarılsaydı dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanmış olurdu. İngilizceden yapılan çeviride ise "büyük düşman" şeklinde genel bir ifade ile aktarılmıştır, kaynak metindeki yazarın iletmek istediği vurgu hedef metinde hissedilmemiştir. Ayrıca yine devletin el değiştirmesi anlamında kullanılan **انتقال** mastarı Arapçadan yapılan çeviride "intikal" anlamında kullanılarak ödünçleme işlemi uygulanarak çevirisi yapılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "işgal etme" anlamında yanlış yorumlanarak farklı bir anlamda aktarılmış ve bunun sonucunda anlam kaybı yaşanmıştır. **عدَ** "fiili sözlükte saymak, kabul etmek, olarak görmek…" gibi anlamlara gelmektedir (el-Ganîyy, 2020). Yukarıdaki kaynak metinden hedef metine yapılan çeviride bu fiilin gerçek anlamı dikkate alınmadan,

Arapçadan yapılan çeviride "caiz görmek", İngilizceden yapılan çeviride "razı olmak" şeklinde kaynak metindeki anlamdan tamamen uzaklaşarak aktarılmış ve çeviride kayba sebep olmuşlardır. مذهبا ووطنا Temyiz olarak gelen ifade Arapçadan yapılan çeviride "dinen ve vatanen" şeklinde ödünçleme stratejisi ile aktarılmış ve hedef dil Türkçe anlaşılırlığı net olmamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "dinen" şeklinde yine ödünçleme stratejisi uygulanarak aktarılmış ve مذهبا kelimesi eksiltme stratejisi uygulanarak hedef dile yansıtılmamıştır.

Örnek:15

K.M	وكان أبو الحسن نازلا في دار الأضياف على مقربة من القصر الغربي. (ص٤٣)
A.Ç	Ebulhasan, Garp sarayı yakınında bulunan Misafirler Dairesi'nde ikamet ediyordu. (s.72)
İ.Ç	Ebu el Hasan Batı Sarayı'na yakın olan misafirhanede kalıyordu. (s.45)
Ö.Ç	Ebû'l-Hasan batı sarayına yakın konuk evinde kalıyordu.

دار الأضياف "Konuk evi" veya "misafirhane" anlamına gelen bu isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "misafirler dairesi" şeklinde kelimesi kelimesine çeviri yapılarak hedef dil Türkçede anlaşılır bir karşılığı olmadan aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise hedef dil Türkçede eş değer bir anlam verilerek aktarılmış hem anlamsal hem de biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmıştır.

Örnek:16

K.M	... أحب الاطلاع على تاريخ السلاجقة فإن هؤلاء القوم أشداء ولهم تاريخ مجيد. (ص ٤٩)
A.Ç	Bu memleketlerde Türklüğe temel kuran Selçukluların tarihini karıştırmak için geldim. Bunlar hakikaten güçlü ve yiğit adamlardır. Tarihleri pek parlak menkıbelerle doludur. (s.82)
İ.Ç	Selçukluların tarihini okumayı severim millet oldukça güçlüdür ve tarihleri şanla doludur. (s.53)
Ö.Ç	Selçuklu tarihini okumayı severim, çünkü bu millet güçlü bir millettir ve şanlı bir tarihe sahiptir.

تاريخ السلاجقة Kaynak metinde geçen "Selçuklu tarihi" anlamındaki isim tamlaması her iki çeviride de dilbilgisi düzeyinde eşdeğerlik sağlanarak aktarılmıştır. Arapçadan yapılan çeviride bu tamlamanın önüne "Bu memleketlerde Türklüğe temel kuran" şeklinde

bir cümle eklenmiş, الاطلاع على "okumak-mütalaa etmek anlamına gelen bu mastar "karıştırmak" biçiminde yanlış aktarılmıştır. تاريخ مجيد "Şanlı bir tarih" anlamına gelen bu sıfat tamlaması "Arapçadan yapılan çeviride "Tarihleri pek parlak menkıbelerle doludur" şeklinde eklemeler yapılarak, İngilizcedeki çeviride ise "tarihleri şanla doludur" biçiminde yer değiştirme stratejisi uygulanmıştır.

Örnek:17

K.M	فإذا ولدت له ولدا ذكرا كان فيه من الدم العباسي ما يكفي لادعاء حق الخلافة،ولكن ذلك التركي كان قصير النظر. (ص٥٠)
A.Ç	Alacağı kadın erkek bir evlat doğursa onun taşıyacağı Abbasi kanı hilafet iddiasına yetecekti. Tuğrul Bey bu hususta iyi düşünmedi. Abbasî hanedanından herhangi bir kız kâfiydi. (s.86)
İ.Ç	Çevirisi yapılmamış.
Ö.Ç	Abbasi kanı taşıyan bir erkek çocuk doğursaydı bu hilafet iddiasına yetecekti. Ne var ki bu Türk dar görüşlü biriydi.

قصير النظر "Dar görüşlü" anlamındaki isim tamlaması İngilizceden yapılan çeviride tamamen çıkarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. Arapçadan yapılan çeviride ise "iyi düşünmedi" yer değiştirme stratejisi uygulanarak fiil cümlesi biçiminde aktarılmış ve dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Kaynak metinde ذلك التركي "bu Türk" sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride değiştirme işlemiyle "Tuğrul Bey" şeklinde aktarılmıştır. Genel olarak kaynak metin cümlesi hedef dile aktarılırken çevirmen tarafından yer yer eklemeler yapılarak eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:18

K.M	"...لأن كثيرين من الصحابة القرشيين تفرّقوا بالفتح ونزل بعضهم في بلاد الأكراد، وقد يكون جدك متسلسلا من أحدهم." (ص ٦٥)
A.Ç	"…Çünkü Kureyş'ten olan sahabenin çoğu İslam fetihleri sırasında etrafa yayılmışlardı. Orada evlenip çocuk sahibi olmuşlardı. Bazı sahabe sizin memleketinize de gelmişti. Onlardan birinin torunu olmanız imkânsız bir şey midir?" (s.120)
İ.Ç	Çünkü Kureyş'e mensup ashabın çoğu İslam fetihlerinin devam ettiği günlerde etrafa yayılmışlar, oralarda evlenip çoluk çocuk sahibi olmuşlardı. Bazı sahabeler sizin memleketinize de gelmişlerdi. Onlardan birinin torunu olmanız zor bir ihtimal midir? (s.78)

Ö.Ç	"…Çünkü Kureyşli sahabenin çoğu İslam fetihleri sebebiyle yeryüzüne dağıldı, kimisi Kürt memleketlerine yerleşti. Deden onlardan biri olabilir." dedi.

بلاد الأكراد Kürt memleketleri anlamına gelen bu isim tamlaması her iki çeviride "etrafa" anlamı verilerek özel isim çevirisinde hata yapılmış ve dilbilgisi düzeyinde anlam kaybı yaşanmıştır. Diğer taraftan her iki çeviride, kaynak metne sadık kalınmamış, hedef metne eklemeler yapılmıştır. Bu tarz eklemeler genelde anlam kaybına yol açmaktadır. Çevirmen anlamı hedef dile daha iyi aktarmak için bu tarz eklemeler yapsa da kaynak metin yazarı böyle bir anlatım biçimi tercih etmemiştir. Bu sebeple çevirmenin elden geldiğince kaynak metne sadık kalarak çeviri yapması eşdeğerlik açısından önemlidir.

Örnek:19

K.M	**ولم يمض هنيهة حتى سمع صلاح الدين يناديه فلبّاه ودخل غرفته فرأه جالسا على سريره بلباس النوم .(ص ٦٨)**
A.Ç	Fakat uzun bir müddet geçmedi Selahaddin'in kendisini çağırdığını işitti. Derhâl yanına koştu. Selahaddin kendi yatağında gecelik elbisesiyle oturuyordu. (s.126)
İ.Ç	Kısa bir süre sonra bir sesin kendisini çağırdığını işitti. Bu sesin sahibinin Selahaddin'den başkasının olmayacağına emin bir halde odaya koştu. (s.83)
Ö.Ç	Çok geçmeden Selâhaddîn'in kendisini çağırdığını duydu, davete uyarak hemen odasına girdi. Selâhaddîn'i geceliğiyle kendi yatağı üzerinde oturur halde gördü.

Yukarıdaki cümlenin İngilizceden yapılan çevirisinde bir çeviri kaybı görülmektedir. Ana metinde geçen **لباس النوم** ve gecelik/pijama anlamına gelen isim tamlaması hedef metinde çıkarılmış, **جالسا** "otururken, oturur bir halde" anlamına gelen müfret hal hedef metne aktarılmamıştır. Ayrıca çevirmen serbest çeviri yaparak kaynak metinde uzaklaşmıştır. Arapçadan yapılan çeviride ise yukarıdaki tamlamayı "gecelik elbisesi" şeklinde ekleme yapılarak aktarılmış ve yine müfret hal çevirisine dikkat edilmemiştir. Ancak bu anlam kaynak metin anlamına yakın durmaktadır.

Örnek: 20

K.M	فابتسم نجم الدين ابتسامة استخفاف وقال:" إنك يا يوسف رجل حرب ورأي. ولكنك ما زلت في حاجة إلى الدُّرْبَة والحيلة." (ص ١٠٢)
A.Ç	Necmeddin soru dolu bir tebessümle bakarak, "oğlum! Senin harp ve idare adamı olduğundan şüphe yoktur. Fakat hala biraz tecrübe ve maharete muhtaçsın." (s.199)
İ.Ç	Necmeddin, oğlunun bu sözlerini hafife alıyormuşçasına gülümsedi ve dedi ki: "Oğlum! Senin harp ve idare adamı olduğundan şüphem yoktur. Fakat hala tecrübeye ve maharete ihtiyacın var." (s.147)
Ö.Ç	Necmeddin alaycı bir gülümseme ile şöyle dedi: "Yusuf sen savaş ve fikir adamısın. Ancak hala tecrübe ve kurnazlığa ihtiyacın var".

Yukarıdaki cümlede geçen ابتسامة استخفاف "alaycı bir gülümseme" isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "soru dolu bir tebessüm" şeklinde yanlış yorumlanarak çevrilmiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise "hafife alıyormuşçasına gülümsedi" şeklinde aktarılmış ve kaynak metin anlamına daha yakın bir anlam tercih edilmiştir. İngilizceden yapılan çeviride dilbilgisel eşdeğerliğin sağlandığı söylenebilir. رجل حرب ورأي "savaş ve fikir adamı" Tamlaması her iki çeviride "harp ve idare adamı" şeklinde hedef dile aktarılmış ve hedef dil okuyucunun anlayabileceği şekilde çevrilmiş ve eşdeğerlik sağlanmıştır. Ancak "savaş ve fikir adamı" şeklinde bir çeviri daha iyi olabilirdi. Genel olarak her iki cümleye bakıldığında kaynak metindeki düşünce hedef dilde hissettirilmiş ve metinsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmıştır.

3.2.2. Sıfat Tamlaması Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Bir varlığın özelliklerini niteleyen kelimelere sıfat denir. Sıfat tamlaması, bir sıfat ögesi ile isim ögesinin bir araya gelerek oluşturduğu anlamlı kelime grubudur. Diller arasındaki söz dizimsel farklılıklardan dolayı "sıfat tamlaması" yapısının fark edilmesi doğru bir aktarım için önemlidir. Bu yüzden çeviri sürecinde çevirmene büyük sorumluluklar düşmektedir. Kaynak dil ile çeviri yapacağı hedef dil yapılarının inceliklerine vukufiyet, çevirmenin işini kolaylaştıracaktır. Aşağıda kaynak dil Arapçadan ve aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye yapılan çevirilerde sıfat tamlaması düzeyinde yaşanan çeviri kayıpları incelenmiştir.

Örnek:1

K.M	اسمع، أ لا ترى الفارس الذي إلى يسار الخليفة وفي يده منديل أبيض؟" (ص ١٨)
A.Ç	Dinle, halifenin sol tarafında beyaz örtüyü tutan adamı görüyor musun? (s. 21)
İ.Ç	Dinle, şu halifenin solunda yer alan ve elinde beyaz bir mendil olan savaşçıyı görüyor musun? (s.10)
Ö.Ç	Dinle, halifenin sol tarafında elinde beyaz bir mendil olan süvariyi görüyor musun?

"Beyaz bir mendil" anlamına gelen **منديل أبيض** sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "beyaz örtü" şeklinde genel bir ifade ile çevrilerek küçücük mendil boyunda bir kumaş parçasını sanki daha büyük, örtü boyutunda bir kumaşmış gibi aktarılmış ve kaynak metinden uzaklaşılarak yanlış yorumlanmış ve anlam kaybı oluşmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise "beyaz bir mendil" şeklinde çevrilerek dilbilgisel eşdeğerlik sağlanmış ve kaynak metinde anlaşılan şey hedef metine aktarılarak doğru ve ideal bir aktarım olmuştur. Ayrıca İngilizceden yapılan çeviride **الفارس** "süvari" kelimesi **المحارب** kelimesiymiş gibi "savaşçı" anlamımda aktarılmış ve kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanmamıştır. Arapçadan yapılan çeviride ise "adam" şeklinde daha genelleştirme stratejisi kullanılmış ve metindeki ifadeden tamamen uzaklaşılmış, yorumlama ve ekleme işlemi uygulanmıştır.

Örnek:2

K.M	وقد سرح في البستان مئات من الطيور الداجنة على اختلاف أنواعها و ألحانها بعضها في الأقفاص والبعض الآخر مطلق. (ص ٢٤)
A.Ç	Bahçeye muhtelif türlerden yüzlerce ehil kuş salıverilmişti. Bunların bazıları kafesler içinde duruyor bazıları da serbest bırakılmıştı. (s. 34)
İ.Ç	Bahçede yüzlerce çeşitten oluşan kümes hayvanları bulunmaktaydı, bazıları kafeslerin içinde bazıları ise serbest bir şekilde bahçede dolaşmaktaydı, her birinin rengi ve sesi birbirinden farklı ve güzeldi. (s. 18-19)
Ö.Ç	Bazıları kafeste bazıları ise serbestçe dolaşan, farklı öten çeşitli türden yüzlerce kümes hayvanı bahçeye bırakılmıştır.

الطيور الداجنة "kümes hayvanları" anlamına gelen bu sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "ehil kuş" şeklinde hedef dil Türkçede kullanılmayan bir anlam verilmiş ve dilbilgisel düzeyde anlam kaybı yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "kümes hayvanları" şeklinde aktarılarak dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlamıştır. Kaynak

metindeki cümle tek cümle iken Arapçadan yapılan çeviride iki cümle, İngilizceden yapılan çeviride ise üç cümle şeklinde aktarılmış, böylece hedef metinde cümle dilbilgisel düzgülendirme yoluna gidilmiştir.

على اختلاف أنواعها و ألحانها "farklı öten çeşitli türden" ifadesi Arapçadan yapılan çeviride "muhtelif türlerden" şeklinde İngilizceden yapılan çeviride ise "…çeşitten, her birinin rengi ve sesi birbirinden farklı ve güzeldi" şeklinde ekleme işlemi uygulanarak aktarılmıştır. Kaynak metinde evcil hayvanların tür ve ötüşlerinin farklı olduğuna dair bilgi var ancak İngilizceden yapılan çeviride hem "renk" hem de "güzeldi" şeklinde yanlış yorumlanmış, kaynak metinde olmayan ifadeler eklenmiştir. Genel olarak iki cümleye baktığımızda Arapçadan yapılan çeviride eksiltme stratejisi, İngilizceden yapılan çeviride ise ekleme stratejisi uygulanarak çevrilmiştir.

Örnek:3

K.M	**مشى أبو الحسن في أثره حتى أدخله غرفة فيها رفوف عديدة رُتبت فيها الكتب حسب منوعات العصور. (ص ٤٩)**
A.Ç	Ebulhasan onu takip etti. Bir odaya girdiler. Odada sıralanmış raflar vardı. Rafların üzerinde tarih kitapları konu ve tarih itibariyle sıralanmıştı. (s.83)
İ.Ç	Ebu el Hasan, Ziyaeddin'i takip etti. Onunla birlikte raflarla dolu bir odaya girdi. Raflar asırlarına göre sıralanmış kitaplarla doluydu. (s.53)
Ö.Ç	Ebû'l-Hasan onun arkasından yürüdü. Sonunda, çağlara göre kitapların sıralandığı sayısız rafın olduğu bir odaya girdiler.

Kaynak cümlenin Arapça çevirisinde çevirmen **رفوف عديدة** "sayısız raf" sıfat tamlamasını "sıralanmış raf" şeklinde yanlış çevirmiştir. Yine kaynak metinde olmamasına rağmen çevirmen "tarih kitapları konu ve tarih itibariyle sıralanmıştır" ifadesini hedef metne eklemiştir. Aslında kaynak eser yazarı tarafından böyle bir ifade kullanılmamış ve yazarın ifade etmek istediği anlam hedef dile yanlış aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise çevirmen bu tamlamayı "raflarla dolu" olarak çevirmiş ve değiştirme işlemi uygulamıştır. Arapçadan yapılan çeviriye göre daha anlaşılır bir çeviri yapılmıştır. Hedef okuyucu zihnide bir boşluk kalmamıştır. **حتى** "-e kadar" bağlacı her iki çeviride kullanılmayarak çıkarma stratejisi yapılmıştır. Ebû'l-Hasan özel ismi Arapça çeviride "Ebulhasan" ve İngilizce çeviride ise "Ebu el Hasan" şeklinde Türkçe transkripsiyon kurallarına uyulmadan aktarılmış ve özel isim aktarımında hatalı çeviri yapılmıştır.

Örnek: 4

K.M	ثم قالت: " لنفرض قدرة ذلك الشريف الكاذب على قتل صلاح الدين فإن صيرورة ولاية العهد إليه بدل ابن أخي أصعب عندي من البقاء في حوزة صلاح الدين". (ص ٥٢)
A.Ç	"O yalancı münafık şerif, Selahaddin'i öldürtecekmiş; haydi buna muktedir olduğuna farz edelim. Fakat ben kardeşimin oğlunun yerine onun veliaht olmasındansa Selahaddin'in hükmü nüfuzu altında kalmayı tercih ederim." (s. 91)
İ.Ç	"Farz edelim ki bu yalancı adam, Selahaddin'i öldürmeye kadir. Bu olayın sonucu benim için daha zor. Çünkü kardeşimin oğlu değil de bu adam veliaht olacak. Bu Selahaddin'in etkisi altında kalmamızdan daha kötüdür benim için "dedi. (s. 57)
Ö.Ç	Şöyle dedi: "Farz edelim ki bu yalancı şerif Selâhaddîn'i öldürebilirdi. Benim için velayetin yeğenim yerine ona geçmesi, Selâhaddîn'in yönetimi altında kalmaktan daha zordur".

Yukarıdaki cümlede geçen الشريف الكاذب "yalancı şerif" sıfat tamlamasına Arapçadan yapılan çeviride "yalancı münafık şerif" şeklinde Ebû'l-Hasan'ın kötü biri olduğuna vurgu yapmak için "münafık" eklemesi yapılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "şerif" yerine "adam" kelimesi kullanılarak üst anlamlı bir strateji izlenmiş ve "yalancı adam" şeklinde aktarılmıştır. Her iki çeviriye baktığımızda dilbilgisel eşdeğerlik bakımında Arapçadan yapılan çeviri kaynak metne daha yakın durmaktadır. Türkçede erkek veya kız kardeş çocuklarına "yeğen" denilmektedir. Kaynak metinde kullanılan ابن أخي "yeğenim" anlamına gelen isim tamlaması "kardeşimin oğlu" şeklinde kelimesi kelimesine çeviri stratejisi uygulanarak hedef dile anlaşılır biçimde aktarılmış; ancak yeğenim şeklinde çevrilmiş olsaydı hedef dil Türkçede de okunabilirlik düzeyi arttırılmış olurdu. أصعب عندي "benim için daha zordur" ifadesi Arapçadan yapılan çeviride sanki أفضّل "tercih ederim" fiili kullanılmış gibi yanlış aktarılmış ve kayıp yaşanmıştır. Aynı şekilde İngilizceden yapılan çeviride ise "daha kötüdür" şeklinde anlam kayması yaşanmış; kaynak metinden uzaklaşılmıştır.

Örnek:5

K.M	ولكن هل تعلمين أنت مَن هو وما هي علاقة بصلاح الدين عدونا الألد الذي يشكو أخوك أمير المؤمنين ظلمه. (ص ٥٥)

A.Ç	Fakat onun büyük düşmanımız Selahaddin'le yakınlığını biliyor musunuz? (s.97)
İ.Ç	Lakin onun düşmanımız Selahaddin ile olan bağını biliyor musunuz? (s.62)
Ö.Ç	Ancak, sen onun kim olduğunu ve kardeşin Emiri'l-Mümin'in zulmünden şikâyet ettiği can düşmanımız Selâhaddîn ile olan alakasını biliyor musun?

Kaynak metinde geçen عدونا الألد "can düşmanımız, amansız düşmanımız" sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride büyük düşmanımız şeklinde yakın bir anlamla aktarılmıştır. Ancak bu ifade yerelleştirme stratejisi kullanılarak hedef dile "can düşman, amansız düşman" şeklinde aktarılsaydı dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanmış olurdu. İngilizceden yapılan çeviride ise daha genel bir anlamda "düşmanımız" şeklinde sıfat tamlamasında eksiltme işlemi uygulamış ve kayıp yaşanmıştır. Öte yandan her iki çevirmen sıla cümlesi şeklinde gelen الذي يشكو أخوك أمير المؤمنين ظلمه "kardeşin Emiri'l-Mümin'in zulmünden şikâyet ettiği" cümlesini eksiltme stratejisi kullanmış ve çeviride dilbilgisel düzeyde önemli bir kayıp yaşanmıştır.

Örnek:6

K.M	"لا أعني جمال ظاهره، ولكنني أعنى ما كان فيه من الحجارة الكريمة،أخبرني والدي –رحمه الله- أنهم أخرجوا منه في زمن المستنصر سبعة أمداد زمرد قيمتها .....٣ دينار، تخاطفها الناس". (ص ٦٠)
A.Ç	"Dış tarafının güzelliğini murat etmiyorum. Onun içinde, vaktiyle ne kadar kıymetli mücevher bulunduğunu hatırlamak istiyorum. Merhum babam söyledi; Mustansır'ın zamanında bu sandıktan en azından üç yüz bin altın kıymetinde on beş okka çıkarılarak yağma edilmiş". (s.107)
İ.Ç	"Onun güzelliğini değil, eskiden içinde ne kadar değerli hazinelerin barındırdığını belirtmek istedim. Rahmetli babamızın anlattığına göre dedemizin zamanında yağma edildiğinde içinde üç yüz bin altın çıkmış." (s.68)
Ö.Ç	Onun dışının güzelliğinden söz etmiyorum fakat içindeki değerleri taşlardan bahsediyorum. Rahmetli babam, el-Mustansır zamanında o sandıkta insanların kapıştıkları üç yüz bin dinar değerinde yedi mud[2] zümrüt çıkardıklarını söyledi.

[2] Mud: ölçek, bir tahıl ölçeği (yaklaşık 18 litre)

Kaynak metinde geçen الحجارة الكريمة "değerli taşlar" anlamına gelen sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride "kıymetli mücevherler", İngilizceden yapılan çeviride ise "değerli hazineler" şeklinde kaynak metinden bağımsız serbest bir çeviri yapılmış ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır. لا أعني fiili Arapça çeviride "murat etmiyorum", İngilizce çeviride ise "belirtmek isterim" biçiminde yorumlama ve değiştirme işlemine başvurularak çevrilmiş ve çeviride kayıp yaşanmıştır. Bunlara ek olarak سبعة أمداد زمرد "yedi mud/ölçek zümrüt" ifadesi Arapçadan yapılan çeviride "on beş okka" biçiminde kaynak metinde olmayan çevirmenin yanlış yorumlamasıyla ekleme işlemi uygulanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu yapı çıkarma işlemi uygulanarak kaynak metinde yokmuş hissi uyandırılmıştır. Diğer taraftan fiil fail uyumu dikkate alınmamış أنهم أخرجوا cümlesi "onlar çıkardılar" şeklinde çevrilmesi gerekirken Arapçadan yapılan çeviride "çıkarılarak" şeklinde hal cümlesiymiş gibi, İngilizceden yapılan çeviride ise "çıkmış" biçiminde tekil ve edilgen yapıda aktarılmış, fiil ve fail çevirisi konusunda yanlış aktarım olmuştur.

Örnek:7

K.M	بات صلاح الدين تلك الليلة كعادته وهو يفكر في أمر مصر ومطامعه فيها حتى غلب عليه النعاس فنام. (ص ٦٨)
A.Ç	Selahaddin âdeti olduğu üzere o gece kendi yatağında Mısır saltanatını tamamen ele geçirmek ve çocuklarına bırakmak üzere bir devlet tesis eyleme düşüncesiyle fikren meşgul olduktan sonra yorgunluğun galebesi ile uyudu. (s.125)
İ.Ç	Selahaddin her gece olduğu gibi o gece de Mısır'ı ele geçirmek, bağımsız bir devlet kurmak hayalleriyle yatağına girmişti. Fakat bu hayaller uzun sürmemiş, günün verdiği yorgunlukla uyuyakalmıştı. (s.82)
Ö.Ç	Selâhaddîn o gece alışageldiği üzere uykusu gelinceye kadar Mısır ve Mısır'a olan tutkusunu düşünerek geceledi, sonunda uykuya yenik düştü ve uyudu.

تلك الليلة "o gece" sıfat tamlaması her iki çeviride doğru aktarılmış ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanmıştır. Ancak مطامع "istekler, umutlar, hırs" anlamına gelen bu kelime (el-Maâny, 2020) Arapçadan yapılan çeviride "Mısır saltanatını tamamen ele geçirmek ve çocuklarına bırakmak üzere bir devlet tesis eyleme" şeklinde açımlama stratejisi

uygulanarak kaynak metinde olmayan ve cümle şeklinde bir ekleme yapılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "bağımsız bir devlet" şeklinde sıfat tamlaması olarak ekleme işlemi yapılarak çevrilmiştir. Yine İngilizceden yapılan çeviriye kaynak metinde olmadığı halde tamamen çevirmenin yorumlamasıyla "günün verdiği yorgunlukla" ifadesi eklenmiştir. Her iki cümlede de metin düzeyinde eşdeğerlikten söz etmek mümkün değildir.

Örnek:8

K.M	... لأن القوم معتصمون في الجبال الوعرة و عيونهم مبثوتة في كل مكان. (ص ٧٢)
A.Ç	"Çünkü herifler dağlarda kaleler içinde yaşıyorlar. Her tarafta nöbetçi ve gözlemcileri vardır." (s.135)
İ.Ç	"Çünkü bunlar, dağların en tepelerinde ki kalelerde yaşıyorlar. Öyle elini kolunu sallayarak oralara giremezsin" dedi. (s.88)
Ö.Ç	… Çünkü cemaat engebeli dağlarda yaşıyor ve her yere yerleştirilmiş casusları var.

Çevirilerde kaynak metin hedef metne aktarılırken gereksiz ekleme, çıkarma ve yorumlamalar yapılmıştır. Kaynak metin hedef metne aktarılırken ne dilbigisel düzeyde, ne de metinsel ve kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanmıştır. Örneğin; الجبال الوعرة "engebeli dağlar" sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride sadece "dağlarda" şeklinde İngilizceden yapılan çeviride ise "dağların en tepelerinde" şeklinde sanki ismi tafdil yapısı varmış hissi uyandırarak yanlış aktarılmıştır.

عيونهم مبثوتة في كل مكان "her yere yerleştirilmiş casusları var" anlamındaki isim cümlesi Arapçadan yapılan çeviride "her tarafta nöbetçileri ve gözlemcileri vardır" şeklinde yakın bir anlam verilerek hedef dil Türkçede anlaşılır biçimde aktarılmış. Diğer taraftan İngilizceden yapılan çeviride ise kaynak metinden tamamen uzaklaşarak "Öyle elini kolunu sallayarak oralara giremezsin" şeklinde deyimsel bir ifade kullanılarak yerelleştirme stratejisi takip edilmiş ancak kaynak metindeki anlam hedef metne yansıtılmamıştır. Kaynak metinde kullanılan اعتصم في fiilinin sözlük anlamı "bir yere sığınmak, iltica etmek, orda kalmak" anlamlarına gelmektedir (el-Mu'âsıra). Önerilen çeviride "… Çünkü cemaat engebeli dağlarda yaşıyor ve her yere yerleştirilmiş casusları var" şeklinde bu fiil bağlama daha uygun olsun ve hedef dil Türkçede daha iyi anlaşılsın diye "yaşamak" şeklinde değiştirme işlemi uygulanarak çevrilmiştir. القوم kelimesi sözlükte "millet, topluluk, cemaat, insanlar, kabile ulus…" anlamlarına gelmektedir (el-Mu'âsıra). Bu kelime Arapça

çeviride "herif" şeklinde çevrilmiş, yazar böyle bir anlamı tercih etmediği halde hedef dile argo bir anlam verilerek aktarılmış, yazarın üslubu gözardı edilmiş ve metne sadık kalınmamıştır. İngilizceden yapılan çeviride bu kelimeye karşılık "bunlar" çoğul zamiri kullanılmış, bu cümle öncesinde İsmailî Cemaatinden bahsedildiği için fail/özne aktarımında sorun yaşanmamıştır.

Örnek:9

K.M	فنهض وفتح الباب فرأى غلاما صقلبيّا يظهر من ثوبه وشكله أنه من غلمان قصر الخليفة. (ص ٧٥)
A.Ç	Hemen kalktı, kapıyı açtı. Gelen, halife sarayının kölelerinden biriydi. (s.142)
İ.Ç	Hemen kalkıp kapıya yöneldi. Kapıyı açtığında karşısında halifenin kölelerinden biri duruyordu. (s.94)
Ö.Ç	Hemen kalkıp kapıyı açtı. Kıyafet ve görüntüsünden halife sarayında yaşadığı anlaşılan Slav bir köle gördü.

غلاما صقلبيّا "Slav bir köle" anlamına gelen sıfat tamlaması her iki çeviride de çıkarma işlemine tabi tutulmuş ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanmamış, anlam kaybı oluşmuştur. Ayrıca bu tamlamadan sonra gelen ve fiil cümlesiyle başlayan sıfat cümleciği de atlanmıştır. من غلمان قصر الخليفة "Halife sarayının kölelerinden biri" anlamına gelen isim tamlaması Arapçadan yapılan çeviride doğru aktarılarak eşdeğerlik sağlanmıştır. Ara dil İngilizceden yapılan çeviride ise "halifenin kölelerinden biri" anlamı verilerek isim tamlaması eksik çevrilmiştir.

Örnek:10

K.M	قال:" كنت ساهرا لمر اقبة كل حركة كما أمرتني الخالة أطل على القصر من شرفة الإيوان فر أيت شبحا قادما من الخارج نحو باب هذا القصر لم أعرفه، لأن ملتف بعباءة كبيرة كأنه جاء متنكرا. (ص ٨٤)
A.Ç	Köle" "Mürebbiye hatunun emriyle her hareketi gözetmek için büyük salon etrafına bakıyordum. Hariçten bu sarayın kapısına doğru bir adamın gelmekte olduğunu gördüm. Bu adam kendini saklamak için büyük bir harmaniye sarılmıştı." (s.164)
İ.Ç	Köle: "Mürebbiye Yakute hatunun verdiği emir üzere meydana gelen bütün hareketleri gözetlemek için, büyük salonun girişinde duruyor, etrafa

	bakıyordum. Dışardan sarayın kapısına doğru bir adamın geldiğini gördüm. Bu şahıs kendini gizlemek için büyük bir pelerinle kendisini gizliyordu.” (s.107)
Ö.Ç	Köle şöyle dedi: “Teyzenin emrettiği gibi bütün hareketleri gözetlemek için geceyi uyumadan geçirdim. Eyvanın balkonunda sarayı gözetliyordum. Birden, sarayın kapısına doğru gelen bir karaltı gördüm. Onu tanımıyordum çünkü büyük bir cübbeye sarılmıştı, gizlice geliyor gibiydi.”

عباءة كبيرة “Büyük bir cübbe veya büyük bir çarşaf” anlamında gelen sıfat tamlaması her iki çeviride farklı aktarılmıştır. Arapçadan yapılan çeviride “büyük bir harmaniye”[3] şeklinde hedef dilde nadir kullanılan bir kelimeyle aktarılmış ve anlaşılmamıştır. Bunun yerine cübbe veya çarşaf kelimelerinden birisi kullanılsaydı, hedef metine aktarım daha anlaşılır olacaktır. İngilizce çeviride ise “büyük bir pelerinle” şeklinde “pelerin” kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime Fransızca *“pélerine”* kökenlidir. Çevirmen ödünçleme stratejisini uygulayarak hedef dile aktarmıştır. Çevirmenin çeviri yaparken, kaynak metindeki mesajı hedef dil okuyucusuna en anlaşılır şekilde aktarmalı ve tarihin tozlu raflarında kalan kelimeler yerine bulunduğu çağda aktif olarak kullanılan kelimeleri tercih etmelidir. **الخارج** kelimesi Arapçadan yapılan çeviride ödünçleme stratejisiyle “hariç” anlamı verilerek aktarılmış, İngilizceden yapılan çeviride ise dışarı şeklinde kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanarak aktarılmıştır. **شبحا** kelimesinin sözlük anlamı “karaltı, siluet, hayalet…” anlamlarına gelmektedir(el-Ganîyy). Her iki çeviride “adam” şeklinde yanlış aktarmış ve kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır. **إن** ve kardeşlerinden biri olan **كأنه** her iki çeviride de çıkarma işlemi uygulanmıştır. Ayrıca cümle nispeten uzun olduğu için her iki çeviride dilbilgisel yapılar değiştirilmiş ve yorumla işlemine gidilmiştir.

Örnek:11

K.M	**وكان بين الغلمان شاب صغير لم يملك حين رأى تلك الشعور و تقدم إليَّ لكي أعطيه خصلة منها حمراء ذهبية، وكان مقربا من صلاح الدين فدفعتها إليه لأرى ما يبدو منه. فلما تفرس فيها قال: "إن صاحبة هذا الشعر الجميل لا تُمتَهنُ و هي إما بنت الخليفة أو أخته، فإني معيده إليها." (ص ١٤٠)**
A.Ç	Küçük zabitlerimizden pek sevimli bir genç vardı ki bu saçları görür görmez içinde bulunan altın gibi sarı bir tutamı kendisine vermemi istedi. Selahaddin’in pek ziyade beğendiği bu zabitin hali benim de hoşuma gitti. Saçı kendisine verdim. Onu ne yapacağını anlamak istedim. Saçı eline alıp ona dikkatle

[3] Harmaniye, bütün vücudu saran, kolsuz ve bazen kukuletalı bir tür üst giysidir.

	baktıktan sonra bu güzel saçın sahibesini bulursa onu ona iade edeceğini söyledi. (s. 278)
İ.Ç	Yiğit askerlerimizden çok sevimli bir genç vardı ki, bu saçları görür görmez içinde bulunan altın gibi sarı bir tutamı kendisine vermemi istedi. Selahaddin'in beğendiği bu askerin hali benim de hoşuma gitti. Saçı kendisine verdim. Onu ne yapacağını öğrenmek istedim. Saçı eline alıp dikkatlice baktıktan sonra bu güzel saçın sahibesinin ya halifenin kızı ya da hemşiresi olabileceğini, sahibesini bulabilirse bu emaneti ona geri iade edeceğini söylemişti. (s. 228)
Ö.Ç	Uşaklar arasında saçları gördüğünde kendini tutamayan genç bir delikanlı vardı. Altın kızılı saçtan bir tutamı kendisine vereyim diye bana doğru yaklaştı. Bu genç delikanlı Selâhaddîn'e yakın biriydi. Ne yapacak diye saçı ona verdim. Dikkatlice inceledi ve: "Bu güzel saçın sahibi sıradan biri değil. O ya halifenin kızı ya da kız kardeşidir. Bunu ona geri vereceğim" dedi.

Kaynak metindeki cümle uzunca bir cümle olduğu için hedef metinde cümlelere bölünerek çevrilmiştir. Kaynak metinde geçen خصلة منها حمراء ذهبية "altın kızılı" bir tutam saç sıfat tamlaması yanlış yorumlama sonucunda hedef metne "altın gibi sarı" bir tutam saç olarak aktarılmış ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanmamıştır. Aynı şekilde شاب صغير "genç bir delikanlı" anlamındaki bu tamlama Arapçadan yapılan çeviride pek sevimli bir genç", ara dil İngilizcedeki çeviride ise "çok sevimli bir genç" şeklinde yorumlanarak serbest çeviri yapılmıştır. Bütün bunlara ek olarak Arapçadan yapılan çeviride وهي إما بنت الخليفة أو أخته "o ya halifenin kızı ya da kız kardeşidir" anlamına gelen cümle çıkarma işlemine tabi tutulmuş, İngilizceden yapılan çeviride ise bu cümleye yer verilerek anlam kaybı yaşanmamıştır. Ayrıca iki çeviriyi değerlendirdiğimizde İngilizce çevirinin kaynak metne daha yakın olduğu söylenebilir.

Örnek:12

K.M	قضى معظم النهار في منظرة اللؤلؤة وهو يتهيأ للسفر حتى أعد كل ما يحتاج إليه. (ص ٧٥)
A.Ç	Kahraman delikanlı o günün büyük kısmını İnci Saray'da yol tedarikiyle geçirdi. Her şeyi hazırladı. (s.142)
İ.Ç	İmadeddin günün büyük bölümünü İnci Saray'da yol hazırlıklarıyla geçirdi. Bütün hazırlıkları mükemmel olmalıydı. (s.94)
Ö.Ç	O günün çoğunu İnci Saray'da yolculukta ihtiyaç duyacağı şeyleri hazırlayarak geçirdi.

Kaynak metindeki cümlenin tek cümle olduğunu, hedef metne her iki çeviride de iki cümle şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Arapçadan yapılan çeviriye "kahraman delikanlı"

şeklinde kaynak metinde olmayan bir sıfat tamlaması ve "her şeyi hazırladı" şeklinde bir fiil cümlesi değiştirme işlemi sonucu eklenmiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise kaynak metinde olmadığı halde yine "bütün hazırlıklar mükemmel olmalıydı" şeklinde bir isim cümlesi eklenmiş ve metin düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır. Hâlbuki bu cümle kaynak metindeki dilbilgisel kurallar dikkate alınarak "O, günün çoğunu İnci Saray'da yolculukta ihtiyaç duyacağı şeyleri hazırlayarak geçirdi" şeklinde çevrilebilirdi.

Örnek:13

K.M	**... وأشارت إليها أن تمشي فلفّت رأسها بملاءة لازوردية ومشت وهي تفكر فيما عساه أن يكون الغرض من هذه الدعوة في ذلك النهار . (ص ٥٩)**
A.Ç	Mürebbiye hanımına yürümesi için işarette bulundu. Seyyidetülmelik başına lacivert renkte bir örtü attı. Kardeşi tarafından davet olunmasını gerektiren sebebin ne olabileceğini düşünerek yürümeye başladı. (s.106)
İ.Ç	Prenses üzerine siyah bir şal alıp kardeşinin neden kendisinin çağırdığını ve neden orada görüşmek istediğini düşünerek yürümeye başladı. (s.67)
Ö.Ç	Yakute gitmek için işaret etti. Seyyidetu'l-Melik başına lacivert bir şal sardı ve gündüzün bu saatinde bu davetin amacı ne olabilir diye düşünerek yürüyüp gitti.

Kaynak metinde geçen ve **ملاءة لازوردية** "lacivert bir şal/örtü anlamına gelen" bu sıfat tamlaması, Arapçadan yapılan çeviride "lacivert renkte bir örtü" şeklinde aktarmış ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerliği sağlamıştır. **لازوردية** sözcüğü, kelimesi kelimesine çeviri işlemi uygulanarak aktarılmıştır. Ara dil İngilizceden yapılan çeviride ise bu tamlama muhtemelen çevirmenin yanlış yorumlaması sonucu "siyah bir şal" şeklinde çevrilmiş, eşdeğerlik sağlanamamış ve çeviride kayıp oluşmuştur. Kaynak metin iki cümleden oluşmakta ve ikinci cümle içinde hal cümlesi bulunmaktadır. Her iki çeviride kaynak metindeki bu dilbilgisel özelliğe dikkat edilmemiş ve serbest çeviri yapılmıştır. Çevirmen kaynak metni hedef metne aktarırken hedef metnin dilbilgisel yapısını bozmadan aktarmalıdır. Bu bağlamda her iki çeviride de dilbilgisel düzeyde kayıp yaşanmıştır. Kaynak metinde fiil geçmiş zaman kipinde ve müennes kullanılmıştır. Buradan failin Seyyidetu'l-Melik olduğunu anlaşılıyor. Arapçadan yapılan çeviride özel isim çevirisi konusunda herhangi bir kayıp yaşanmamıştır. Ancak bu özel ismin hedef dile aktarılırken Türkçe transkripsiyon özelliklerine dikkat edilmemiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise "Prenses" kelimesi kullanılarak kaynak metinde **أميرة** kelimesi varmış hissi uyandırılmış ve yanlış

çevrilmiştir. “İşaret etti” anlamına gelen وأشارت إليها fiili Arapça çeviride “işarette bulundu” biçiminde meçhul bir formda aktarılmış ancak bu yapı Türkçede kullanılmamaktadır. Çeviride değiştirme işlemi uygulanmış ve fiil çevirisi düzeyinde eşdeğerliği sağlanamamıştır. İngilizce çeviride ise bu fiil tamamen çıkarılmış ve anlam kaybı oluşmuştur.

Örnek:14

K.Ç	قال:" نعم، أراه، ماذا يوجد في هذا المنديل؟" قال؟" في هذا المنديل الدواة الثمينة التي هي من أعاجيب الزمان،فإنها من الذهب وحليتها من المرجان . (ص ١٨)
A.Ç	“Görüyorum, bunda ne var? Bunda dünyanın en kıymetli diviti bulunuyor. Bu divit halis altından yapılmış ve mercan ile oyulmuş ve süslenmiştir.” (s.21)
İ.Ç	Ömer, “Evet görüyorum beyaz mendilin içinde ne var acaba?” dedi. O mendilin içinde bu zamanların harikası olarak tanımlanan pahalı bir ilaç var. (s.10)
Ö.Ç	“Evet, onu görüyorum. Bu mendilin içinde ne var?” dedi. “Bu mendilin içinde zamanın harikası olan, altından yapılmış mercanla süslenmiş paha biçilmez bir divit var” dedi.

الدواة الثمينة “Pahalı, kıymetli, değerli, paha biçilmez divit” anlamına gelmektedir.

Arapçadan yapılan çeviriye bakıldığında bu tamlamaya eşdeğer bir anlam verilerek hedef dil Türkçeye anlaşılır biçimde aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu tamlama yanlış anlaşılıp yanlış yorumlanmış ve “pahalı bir ilaç” şeklinde aktarılmış dolayısıyla çeviri hatası meydana gelmiştir. Öte yandan المنديل “mendil” kelimesi Arapçadan yapılan çeviride çıkarılmış İngilizceden yapılan çeviride ise “beyaz mendil” şeklinde sıfat tamlaması olarak aktarılmıştır. Her iki çeviri değerlendirildiğinde Arapçadan yapılan çeviri kaynak metne daha yakın dururken İngilizceden yapılan çeviri kaynak metnin anlamından uzaklaşmıştır.

Örnek:15

K.M	فلما دخل الآمر وقرأ الأشعار أمر أن يُوضع على كل رف صُرّة مختومة فيها خمسون دينارا وأن يدخل كل شاعر ويأخذ صرته بيده. (ص ٢٧)
A.Ç	Halife Amir köşkün içine girip şiirleri okuyunca her raf üzerine elli altınlık bir çıkın konulmasını ve şairlerin içeri girip her birinin kendine ait olan çıkını kendi eliyle almasını emretmişti. (s.39)
İ.Ç	Çevirisi yapılmamış.

Ö.Ç	Halife el-Amir içeri girip şiirleri okuyunca her rafa içinde elli dinar bulunan kapalı bir kese konmasını ve her şairin içeri girip kendi eliyle kesesini almasını emretmişti.

Cümlenin İngilizce çevirisinde bu cümle tamamen çıkarılmış ve metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Kaynak metinde yer alan **صُرّة مختومة** "kapalı kese" anlamına gelen bu ifade Arapçadan yapılan çeviride **صُرّة** kelimesinin anlamı "çıkın" olarak verilmiştir. Çıkın; "Bir beze sarılarak düğümlenmiş küçük bohça" anlamımdadır (TDK). Bohça yerine "kese" kelimesinin kullanımı bağlama daha uygundur. Dolayısıyla bu kelime çevirmen tarafından yanlış yorumlanarak bağlama uygun aktarılmamıştır. Diğer taraftan sıfat tamlaması formunda gelen ifade sadece mevsufu aktarılmaya çalışılarak dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:16

K.M	**إنه كان رجلا شديدا. (ص ٤٩)**
A.Ç	Bu zat şiddet ve kuvvet sahibi büyük bir hükümdardı. (s.83)
İ.Ç	Çevirisi yapılmamış
Ö.Ç	Güçlü bir adamdı.

Kaynak metinde isim cümlesi içinde kullanılan **رجلا شديدا** "güçlü bir adam" sıfat tamlaması Arapçadan yapılan çeviride eklemeler yapılarak "bu zat şiddet ve kuvvet sahibi büyük bir hükümdardı" anlamına gelen uzunca bir cümle şeklinde aktarılırken İngilizceden yapılan çeviride bu yapı tamamen eksiltme işlemiyle hedef dile aktarılmamıştır. Bu cümle **إنه كان رجلا شديدا** "güçlü bir adamdı" şeklinde sade, anlaşılır bir biçimde aktarılabilirdi.

Örnek:17

K.M	**وحالما خرجت من الباب رأت حاضنتها تنتظرها في الممر فر افقتها إلى غرفتها وقد لحظت الحاضنة تغيرا بيّنا في وجهها فأصبح همها استطلاع الخبر. (ص ٦٣)**
A.Ç	Seyyidetulmelik oradan ayrıldıktan sonra dehlizde bekleyen mürebbiyesinin yanına gitti. Hanımına kavuşunca onunla beraber onun odasına gitti. Mürebbiye, Seyyidetulmelik'in yüzünde büyük bir üzüntü gördü. Konuşulanları merakla anlamak istiyordu. (s.116)
İ.Ç	Prenses odadan ayrıldıktan sonra koridorda Yakute ile karşılaştı. Yakute, bir an önce neler konuşulduğunu öğrenmek istiyordu. (s.74)

Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik kapıdan çıkınca koridorda dadısını kendisini bekler halde buldu. Dadısı ona odaya kadar eşlik etti, Seyyidetu'l-Melik'in yüzündeki belirgin değişimi fark ederek olanları merak etmeye başladı.

Bu cümlenin çevirilerine bakıldığında **تغيرا بيّنا في وجهها** yüzünde "belirgin, fark edilir bir değişim" anlamına gelen sıfat tamlamasının Arapçadan yapılan çeviride "yüzünde büyük bir üzüntü" şeklinde yanlış aktarıldığı, İngilizceden yapılan çeviride ise tamamen hedef dil metninde çıkarıldığı görülmektedir. Öte yandan kaynak metinde yer alan **وحالما خرجت من الباب رأت حاضنتها تنتظرها في الممر فرافقتها إلى غرفتها** fiil cümlesi biçiminde gelen hal cümlesi, Arapçadan yapılan çeviride "bekleyen" biçiminde sıfat cümlesi olarak aktarılmış ve dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu noktaya dikkat edilmemiş ve kaynak metinde beş cümle ile ifade edilen olay İngilizceden yapılan çeviride eksiltme yoluna gidilerek iki cümle şeklinde aktarılmıştır.

Örnek:18

K.M	**وكانت العادة إذا دخل الوزير على الخليفة الفاطمي أن يقبل يد الحليفة ورجله، ولم يفعل صلاح الدين ذلك ولا جعل والده، ولم يستغربه الخليفة. (ص٢١–٢٢)**
A.Ç	Bir Fatımî veziri halifenin huzuruna girdiği zaman halifenin elini ayağını öpmesi adetti. Selahaddin bunu yapmadı ve babasına da yaptırmadı. Halife bu âdetin yerine getirilmemesine gücendi. (s.27)
İ.Ç	Adet şudur ki, vezir; Fatımî bir halifenin huzuruna çıkar ise elini ve ayağını öperdi. Ancak Selahaddin böyle bir şey yapmamıştı, babasına da yaptırmamıştı. Halife ise bu durumu normal karşılamıştı. (s.15)
Ö.Ç	Vezir, Fatımî halifesinin huzuruna çıktığında elini ve ayağını öpmesi adetti. Selâhaddîn bunu yapmadı ve babasına yaptırtmadı. Halife buna şaşırmadı.

إذا دخل الوزير على الخليفة الفاطمي şart cümlesinde fail/özne konumunda olan **الوزير** "vezir" ifadesi Arapçadan yapılan çeviride "Bir Fatımî veziri" şeklinde belirsiz bir tamlaması şeklinde aktarılırken, İngilizceden yapılan çeviride, cümlenin nesnesi konumunda ve sıfat tamlaması formunda gelen **الخليفة الفاطمي** "Fatımî halifesi", "Fatımî bir halife" şeklinde belirsiz olarak aktarılmış, her iki çeviride dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik

sağlanmamış ve anlam karmaşasına sebep olunmuştur. Yine aynı şekilde **ولم يستغربه الخليفة** "halife buna şaşırmadı" cümlesinde olumsuzluk edatı Arapçadan yapılan çeviride dikkate alınmamış ayrıca "şaşırdı" anlamına gelen **استغرب** fiili sözlük anlamı dışında kullanılmış, "gücenmek" anlamı verilerek yorumlama ve değiştirme işlemine başvurulmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise **استغرب** fiili "normal karşıladı" şeklinde aktarılarak yine fiilin gerçek anlamı verilmemiş; ancak cümle hedef okuyucunun anlayabileceği düzeyde farklı bir formda aktarılmıştır. Kısaca her iki çeviride de kelime düzeyinde ve dilbigisel düzeyde eşdeğerlik sağlanamamış ve çeviride kayıp yaşanmıştır.

3.2.3. Edat ve Bağlaç Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Bir dili kavrayabilmenin en önemli unsurlarından biri de o dilin edat ve bağlaçlarının doğru olarak kullanılabilmesidir (Yazıcı, 2012). Çünkü bu yapılar cümleye kattıkları anlam bakımında önemli bir yere sahiptirler. Özellikle yabancı dilde yazılmış bir metin çevirisinde edatın ve bağlacın cümleye nasıl bir anlam kattığı anlaşılmazsa çevirisinde kayıplar meydana gelmektedir. Bu çalışmada çeviri sürecinde edat ve bağlaç düzeyinde meydana gelen çeviri kayıpları incelenmiştir.

Örnek:1

K.M	**ولكن كيف وصلت هذه الخصلة إلى هذا الشاب؟ وكيف احتفظ بها حتي عرف صاحبتها؟ (ص ٤٠)**
A.Ç	Fakat bu saç bu genç adamın eline nasıl geçti? Sahibesini buluncaya kadar onu niçin yanında sakladı? Bu şeyleri anlamıyorum. (65)
İ.Ç	Peki, bu saç tutamı bu gence nasıl ulaştı? Bu genç nasıl olur da bu saç tutamının kime ait olduğunu öğrendi?" dedi sinirli bir ifadeyle. (40)
Ö.Ç	Fakat bu saç tutamı bu gence nasıl ulaştı? Sahibini tanıyana kadar nasıl sakladı?

Yukarıdaki cümlede geçen **لكن** bağlacı "fakat ancak, lakin bununla beraber, ne var ki" gibi anlamlara gelmektedir. Arapçadan yapılan çeviride bu yapı doğru aktarılırken İngilizceden yapılan çeviride "peki" biçiminde farklı bir anlamla aktarılmıştır. Yine kaynak metnin ikinci cümlesinde kullanılan **كيف** "nasıl" anlamına gelen bağlaç Arapçadan yapılan çeviride "niçin" anlamında farklı bir yapıda çevrilerek serbest çeviri yapılmış ve eşdeğerlik

sağlanamamıştır. İngilizceden yapılan çevirideyse doğru bir çeviri yapılmıştır. Kaynak metinde olmadığı halde, Arapçadan çeviri yapan çevirmen hedef metne "Bu şeyleri anlamıyorum" şeklinde bir ekleme, İngilizceden çeviri yapan çevirmen ise "dedi sinirli bir ifadeyle" tarzında bir ekleme yapmıştır. Hâlbuki her iki cümleye baktığımızda bu eklemelere ihtiyaç olmadığı mütalaa edilmektedir.

Örnek:2

K.M	قالت وهي ممسكة يدها تجلسها على السرير:" اقعدي يا سيدتي لأخاطبك كما تخاطب الأم ابنتها وإن كنت لا أستحق هذا الشرف." (ص ٥٤)
A.Ç	Mürebbiye, hanımının elini tuttuğu, yatağının üzerine oturmaya çalıştığı halde cevap verdi: "Oturunuz hanımcığım! Bir ana kendi kızının hayrını nasıl isterse ben de öyle bir yürekle sizinle konuşayım. Bu şerefe layık değilim. Fakat sizi canımdan ziyade severim. Bütün kuvvetimle size yardımcı olmak isterim." (s.93)
İ.Ç	Yakute prensesin elinden tuttu ve oturmasını rica etti. "Sizinle bir annenin kızıyla konuştuğu gibi konuşacağım. Bu şerefe nailsem tabi." (s.59)
Ö.Ç	Yakute Seyyidetu'l-Melik'in elinden tutarak yatağın üzerine oturdu ve "Oturun hanımefendi, bu şerefe layık olmasam da sizinle bir annenin kızıyla konuştuğu gibi konuşacağım" dedi.

"Se, sa" anlamında gelen إنْ şart edatının çevirisine baktığımızda Arapçadan yapılan çeviride, çeviriye dâhil edilmeyerek dilbigisel düzeyde kayıp yaşanmış, ara dil İngilizcedeki çeviride ise "tabi" şeklinde değiştirme işlemi uygulanarak kaynak metin maksadı dışında bir çeviri yapılmıştır. كما "gibi" anlamına gelen edat Arapçadan yapılan çeviride "nasıl" anlamında aktarılmış ve eşdeğerlik sağlanamamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise olması gerektiği şekilde aktarılmış, eşdeğerlik sağlanmış ve edat düzeyinde kayıp yaşanmamıştır. Arapçadan yapılan çeviriye, kaynak metinde olmadığı halde "Fakat sizi canımdan ziyade severim. Bütün kuvvetimle size yardımcı olmak isterim" şeklinde bir cümle eklenmiş ve anlam kargaşasına sebep olmuştur. İngilizceden yapılan çeviride "Seyyidetu'l-Melik yerine "Prenses" şeklinde yabancılaştırma işlemi uygulanmıştır.

Örnek:3

K.M	ولما عادت إلى فراشها استقبلتها الحاضنة . (ص ٥٨)
A.Ç	Oradan kendi odasına döndü. Yolda mürebbiyesi kendisini karşıladı. (s.104)

İ.Ç	Kendi odasına dönerken Yakute ile karşılaştı. (s.66)
Ö.Ç	Yatağına döndüğünde dadısıyla karşılaştı.

Kaynak cümlede لمّا "…iken, …dığında" anlamında gelen bu bağlaçla birbirine bağlanan tek cümle varken, Arapçadan yapılan çeviride iki cümle halinde bölünerek çevrilmiş ve bağlaç çevirisi yapılmamıştır. İngilizcedeki çeviride ise bağlaç düzeyinde eşdeğerlik sağlanmış ve anlam kaybı yaşanmamıştır. Yatak anlamına gelen فراش kelimesi her iki çeviride yanlış yorumlama sonucunda "oda" anlamımda aktarılmış ve kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:4

K.M	أما هي فكانت تفكر في طريقة للنجاة من هذه الورطة،لانها كانت لا تريد صلاح الدين ولا أبا الحسن.لكنها تفضل عماد الدين على كليهما. (ص ٦٢)
A.Ç	Seyyidetulmelik uğradığı büyük talihsizlikten kurtulmak için bir çare düşünüyordu. Çünkü mutlaka bu ikisinden biri ile evlenmek lazım gelse Selahaddin onun nazarında Ebulhasan'dan bin kat daha iyiydi. Fakat o İmadüddin'i istiyordu. (s.113-114)
İ.Ç	Prenses bir çıkar yol arıyordu. İlla da birisiyle evlenmesi gerekiyorsa ve bu kişi sevdiği kişi olmayacaksa Selahaddin'i seçmenin daha isabetli olacağını düşünüyordu. (s.72)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik ise bu çıkmazdan kurtulmanın bir yolunu düşünüyordu. Çünkü o, ne Selâhaddîn'i ne de Ebû'l-Hasan'ı istiyordu. Ancak o 'İmadüddin'i her ikisine tercih edebilirdi.

أما...ف "-e gelince, ise" anlamlarına gelen bu bağlaç her iki çeviride çıkarılarak bağlaç düzeyinde kayıp yaşanmasına sebep olmuştur. Yine her iki çeviriye bakıldığında kaynak metinden uzaklaşarak serbest çeviri yapılmış metin düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır. Bizce bu cümlenin çevirisi "Seyyidetu'l-Melik ise bu çıkmazdan kurtulmanın bir yolunu düşünüyordu. Çünkü o, ne Selâhaddîn'i ne de Ebû'l-Hasan'ı istiyordu. Ama o 'İmadüddin'i her ikisine tercih edebilirdi" şeklinde yapılsaydı daha doğru bir aktarım olurdu.

Örnek:5

K.M	قال نجم الدين يخاطب ابنه صلاح الدين : " يا يوسف لم أرَ عندكم اهتماما بميادين السباق". (ص ٦٦)
A.Ç	Necmeddin oğlu Selahaddin'e hitaben dedi ki: "Yusuf, at koşularına burada ehemmiyet verildiğini görüyorum." (s.121)
İ.Ç	Necmeddin oğluna, "Selahaddin, burada savaş tatbikatlarına çok önem verilmediğini gördüm." (s.78)
Ö.Ç	Necmeddin oğlu Selâhaddîn'e hitap ederek: "Yusuf yarış sahalarına önem vermediğinizi gördüm" dedi.

لمْ Olumsuzluk edatı muzari fiilin başına gelerek muzari fiili olumsuz mazi anlamına çevirir. Arapçadan yapılan çeviride, bu edat kaynak metinde hiç yokmuş gibi çıkarma işlemi uygulanmış, olumsuz cümle olumlu olarak aktarılmış ve edat düzeyinde kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise, bu olumsuzluk edatı dikkate alınarak cümle çevirisi yapılmış ve anlamda herhangi bir kayıp yaşanmamıştır. Diğer taraftan ميادين السباق "yarış alanları" anlamına gelen bu yapı Arapçadan yapılan çeviride سباق الخيل "at yarışları" şeklinde kaynak metinde bu ifade varmış gibi yanlış yorumlamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu yapı مناورة حربيّة"savaş tatbikatları" şeklinde anlaşılmış ve yanlış aktarılarak anlam kaybı yaşanmıştır. Bütün bunlara ek olarak لم أرَ yapısı her iki çeviride edilgen/meçhul olarak aktarılmış ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:6

K.M	هل أنت مسافر يا عماد الدين؟ قال:" نعم يا سيدي،وقد أبطات قليلا و لكن لا تطلع عليّ الشمس إلا خارج القاهرة كما قلت." (ص ٨٧)
A.Ç	"Mutlaka gitmek istiyorsun, öyle mi?" "dedi. "Evet sultanım! Hatta biraz geç kaldım. Fakat dediğim gibi güneş çıkmazdan evvel Kahire'nin haricinde olacağım." (s.170)
İ.Ç	"Mutlaka gitmek istiyorsun, öyle mi? "Evet sultanım. Hatta biraz geç bile kaldım. Fakat dediğim gibi güneş doğmadan önce Kahire'nin dışında olmak istiyorum." (s.116)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik: "Yolcu musun 'İmâduddîn?" dedi. 'İmâduddîn: "Evet hanımefendi, biraz geç kaldım. Ancak dediğim gibi güneş doğmadan Kahire dışında olacağım" dedi.

"Mı, mi" anlamına gelen هل soru edatı her iki çeviride değiştirilerek "öyle mi" şeklinde, kaynak metinde أ ليس كذلك yapısı varmış gibi aktarılarak yazarın vermek istediği mesaj çevirmen tarafından yorumlanarak aktarılmış ve eşdeğerlik sağlanamamıştır. Ayrıca her iki çevirmen kaynak metinde olmadığı halde "mutlaka" kelimesini ekleme stratejisiyle yorumlamıştır. لا تطلع عليّ الشمس الا "Güneş doğmadan" anlamında gelen bu yapı Arapçadan yapılan çeviride "güneş çıkmadan" şeklinde hedef dil Türkçede nadir kullanılan bir yapıyla aktarılmış ve eşdeğerlik sağlanamamıştır. Aradil İngilizcedeki çeviride ise doğru aktarılmış ve anlam kaybı yaşanmamıştır.

Örnek:7

K.M	ولم تغب الشمس حتى كان قر اقوش قد تزيى بزي أطباء النصارى، والزُّنَّار على وسطه والعمامة على رأسه وأعدت له البغلة ومشى جوهر في ركابه،ولا يشك من يراهما أنهما الطبيب وغلامه. (ص ١٢٧)
A.Ç	Sonra içeri döndü. Cevher ile kıyafetlerini değiştirip beklediler. Güneş battığı zaman Karakuş belinde zünnar, başında sarık, bir Hıristiyan tabip kıyafetine girmişti. Bu kıyafetle bir katıra bindi. Cevher, ilaç torbası sırtında, bir uşak kıyafetinde yaya olarak onun yan tarafında yürüyordu. (s.253)
İ.Ç	Sonra içeriye döndü. Cevher'le birlikte yeni kıyafet hazırlama işini tamamladı. Güneş battığı zaman Karakuş, Belinde zünnar, başında sarık, bir Hıristiyan doktor kıyafetine girmişti. Bu kıyafetler bir katıra bindi. Cevher ilaç torbası sırtında, bir uşak kıyafetinde yaya olarak onun yanında yürüyordu. (s.202)
Ö.Ç	Güneş doğar doğmaz Karakuş belinde zünnar, başında sarık Hıristiyan bir doktor kıyafeti giydi, katırı hazırlandı ve Cevher yanında yaya yürüdü. Kim onları görse doktor ve yanında hizmetçisi olduğundan şüphe etmezdi.

لم.....حتى "Çok geçmeden, …yapar yapmaz, kısa bir süre sonra" gibi anlama gelen bu edat "-dığı zaman" şeklinde çevrilmiş ve başka bir anlam verilerek eşdeğerlik sağlanmamış, anlam kaybı oluşmuştur.ولا يشك من يراهما أنهما الطبيب وغلامه "Kim onları görse doktor ve yanında hizmetçisi olduğundan şüphe etmez" cümlesi her iki çeviride çıkarma işlemi uygulanarak metin düzeyinde anlam kaybı yaşanmıştır. Ayrıca Arapçadan yapılan çeviriye "Sonra içeri döndü. Cevher ile kıyafetlerini değiştirip beklediler", İngilizceden yapılan çeviriye "Sonra içeriye döndü. Cevher'le birlikte yeni kıyafet hazırlama işini tamamladı" şeklinde ekleme işlemi yapılmış ve yazarın kastettiği mananın dışına çıkılarak serbest çeviri

yapılmıştır. Yine aynı şekilde her iki çeviriye "Cevher ilaç torbası sırtında" ibaresiyle ekleme işlemi uygulanmıştır.

Örnek:8

K.M	**أما أبو الحسن فلما خلا بنفسه قعد إلى جذع شجرة مشمش تدلت أغصانها تحمل نوعا من المشمش يفاخر به أهل الشام سائر المشرق ويُعرف الآن بالمشمش الحَمَوِي ينضج في إبان الربيع ، والناس يقصدون الغوطة للتمتع بمنظره و طعمه. (ص ١٤١)**
A.Ç	Bir kayısı ağacının dibine oturdu. (s.280)
İ.Ç	Bir kayısı ağacını dibine oturdu. (s.230)
Ö.Ç	Ebû'l-Hasan ise yalnız kalınca Şam ve doğu halkının büyük çoğunluğunun övünç kaynağı olan, dalları bir tür kayısıyı taşıyan ve aşağı doğru sarkan kayısı ağacının dibine oturdu. Bahar ayında olgunlaşan bu kayısı şimdilerde el-Hameviyî[4] kayısısı olarak biliniyor ve insanlar bu kayısı görmek ve tadına bakmak için bu geniş bahçeye gidiyorlar.

أما....ف "İse, …e gelince" gibi anlamlarına gelen ve لمّا "…dığında, …dığı zaman" anlamlarına gelen bu iki bağlaç her iki çeviride de çıkarma işlemi uygulanarak aktarılmış ve bağlaç düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Ayrıca her iki çeviride **...تدلت أغصانها تحمل نوعا من المشمش يفاخر به أهل الشام سائر المشرق ويُعرف الآن بالمشمش الحَمَوِي ينضج في إبان الربيع ، والناس يقصدون الغوطة للتمتع بمنظره و طعمه** "Şam ve çoğu doğu halkının övünç kaynağı olduğu bir tür kayısıyı taşıyan, dalları aşağı doğru sarkan bir kayısı ağacının dibine oturdu. Bahar ayında olgunlaşan bu kayısı şimdilerde el-Hameviyî kayısısı olarak biliniyor ve insanlar bu kayısı görmek ve tadına bakmak için bu geniş bahçeye gidiyorlar" anlamına gelen cümle tamamen çıkarılarak metin düzeyinde büyük bir kayıp yaşanmıştır.

Örnek:9

K.M	**ففي أثناء إقامة عبد الرحيم (أو جرجس) هذا في السجن تعرَّف إلى عماد الدين وأحبه وتمكنت العلائق بينهما . (ص ١٤٢)**
A.Ç	Abdurrahim, İmaduddin'i tanıdıktan sonra sevdi. İki genç birbirine samimi dost oldular. (s.283)

[4] المشمش الحَمَوي : Suriye'nin Hama şehrinde yetiştirilen tatlı çekirdekli kayısıya verilen isimdir.

İ.Ç	Abdürrahim, ‘İmadeddin’i tanıdıktan sonra çok sevdi. İki genç birbirleriyle samimi dost oldular. (s.232)
Ö.Ç	Abdürrahim (Cercis) bu hapishanedeyken ‘İmâduddîn ile tanıştı, onu sevdi ve aralarında bir dostluk kuruldu.

ففي أثناء إقامة عبد الرحيم (أو جرجس) هذا في السجن تعرّف إلى عماد الدين وأحبه وتمكنت العلائق بينهما“Abdürrahim (Cercis) hapishanedeyken ‘İmâduddîn ile tanıştı, onu sevdi ve aralarında bir dostluk kuruldu” anlamına gelen cümlede **في أثناء** “…iken..ken, …dığı sırada” eş zamanlı eylemlerde kullanılan bir edat olup her iki çeviride “sonra” anlamı verilerek aktarılmış ve bağlaç düzeyinde anlam kaybı yaşanmıştır.

Örnek:10

K.M	**... ولم يفعل صلاح الدين ذلك ولا جعل والده، ولم يستغربه الخليفة. (ص ٢١–٢٢)**
A.Ç	... Selahaddin bunu yapmadı ve babasına da yaptırmadı. Halife bu âdetin yerine getirilmemesine gücendi. (s.27)
İ.Ç	...Ancak Selahaddin böyle bir şey yapmamıştı, babasına da yaptırmamıştı. Halife ise bu durumu normal karşılamıştı. (s.15)
Ö.Ç	Selâhaddîn bunu yapmadı ve babasına yaptırmadı. Halife bu duruma şaşırmadı.

Muzari fiilin başına gelen ve olumsuz mazi anlamı veren **لَمْ** edatı Arapçadan yapılan çeviride çıkarma işlemi yapılarak fiil olumlu çevrilmiş ve edat düzeyinde anlam kaybı yaşanmıştır. İngilizce çeviride ise fiil değiştirilerek yakın bir anlam verilmiş ve hedef okuyucunun anlayacağı şekilde aktarılmıştır. Dolayısıyla anlam kaybı yaşanmamıştır.

Örnek:11

K.M	**"إن كنت قد نسيت ذلك فإني لا أنساه." (ص ٥٦)**
A.Ç	“Sen bunları unuttunsa ben unutmadım.” (s.100)
İ.Ç	“Peki, sen bunları unutmuş olabilirsin, oysa ben asla unutmadım.” (s.63)
Ö.Ç	“Sen bunları unutsan da ben unutmayacağım.”

إن “Se,sa” anlamlarına gelen bu şart edatı Arapçadan yapılan çeviride doğru aktarılırken, İngilizceden yapılan çeviride eksiltme yöntemi uygulanmıştır. Şart edatlarından sonra genelde mazi/geçmiş zamanlı fiil gelir ancak anlam muzari/şimdiki zaman olarak

aktarılır. Bu bağlamda her iki çeviriye bakıldığında mazi anlam verilerek çeviri yapılmış ve dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Bu cümlenin çevirisi **إن كنت قد نسيت ذلك فإني لا أنساه** "Sen bunları unutsan da ben unutmayacağım" şeklinde olabilirdi.

3.2.4. Dua Cümlesi Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Kaynak metinde dua cümlelerine çokça yer verilmiş çeviri metinlerinde eşdeğerlik çoğu zaman sağlanamamıştır. Birçok noktada benzer dini ve kültürel değerleri paylaşmasına rağmen, kültür odaklı birçok Arapça ifadeyi Türkçeye aktarmak kolay değildir (Suçin, 2013, s. 136). Gözlemlediğimiz kadarıyla aynı durum İngilizce çeviri içinde geçerlidir. Bu bölümde dua cümleleri çevirisinde yaşanan çeviri kayıpları ele alınmıştır.

Örnek:1

K.M	**فقال: وما الذي يغضبك من ذكره؟ إنك تكرهينه بلا سبب وهو بعكس ذلك. لم أسمع منه إلا التعلق بك. إنه يتفاني في سبيل إرضائك". فنظرت إليه شزرا نظر العاتب وقال:"أكثر الله خيره. إني لا ألتمس هذا الرضا. (ص ٣٢)**
A.Ç	"Hemşireciğim! Bu adamın zikri geçer geçmez darılıyorsun. Ondan sebepsiz yere nefret ediyorsun. Hâlbuki ki o, sizin için bunun aksi hissiyatta. Sana büyük hürmet gösteriyor. Seni memnun etmek için her fedakârlığı yapmak istiyor" dedi. Seyyidetulmelik kardeşine dik dik baktı: "Fakat ben o memnuniyeti istemiyorum." (s.48)
İ.Ç	"O adamın konusu açılınca neden sinirleniyorsun? Ondan nefret ediyorsun, ama o bunun tam tersi. O seni razı etmek için her şeyi yapıyor. "Ablası sinirli bir bakışla, "Allah ondan razı olsun, ben ondan hiç bir şey istemiyorum. Beni razı etmesini de istemiyorum" diyerek karşılık verdi. (s.28)
Ö.Ç	"O anılınca neden sinirleniyorsun? O bunun tam aksi bir durumdayken ondan sebepsiz yere nefret ediyorsun. Ondan, sana düşkünlüğünden başka bir şey duymadım. Seni razı etmek için kendini feda edebilir" dedi. Seyyidetu'l-Melik kardeşine dik dik bakarak: "Allah onun iyiliğini arttırsın. Beni razı etmesini istemiyorum" dedi.

Yukarıdaki kaynak metinde geçen **أكثر الله خيره** "Allah iyiliğini arttırsın" dua cümlesi Arapçadan yapılan çeviride çıkarma işlemi uygulanmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise çevirmen "Allah ondan razı olsun" şeklinde yanlış anlayarak ve yanlış yorumlayarak eşdeğerliği sağlayamamıştır. Bütün bunların yanı sıra kaynak metinde el-'Âdıd ile ablası Seyyidetu'l-Melik arasında bir diyalog geçmektedir. Arapçadan yapılan çeviride kardeşi Seyyidetu'l-Melik'e hitap ederken kimi zaman "sen" kimi zaman "siz" şeklinde aktarılarak zamir çevirisi düzeyinde karmaşaya sebep olmuştur.

Yine aynı şekilde kaynak metinde olmadığı halde "hemşireciğim" şeklinde bir ünlem cümlesi eklenmiştir. غضب fiili darılmak anlamında yanlış yorumlanarak aktarılmış ve fiil çevirisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise doğru anlam verilerek eşdeğerlik sağlanmıştır. Ayrıca kaynak metinde geçen بلا سبب "sebepsiz yere" anlamına gelen bu yapı Arapçadan yapılan çeviride doğru aktarılarak herhangi bir kayıp yaşanmazken İngilizceden yapılan çeviride çıkarma işlemi uygulanarak anlam düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Diğer taraftan kaynak metinde وهو بعكس ذلك "o bunun tam aksi bir haldeyken" hal cümlesi, Arapçadan yapılan çeviride "hâlbuki" İngilizceden yapılan çeviride "ama" şeklinde aktarılarak dilbilgisel düzeyde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:2

K.M	قال: " إن أصلهم يا سيدي من أتباع الحسن بن الصباح في زمن جدك الحاكم بأمر الله- رحم الله- أي منذ أكثرمن مائة وخمسين سنة." (ص ٣٤)
A.Ç	"Bunların asılları büyük deden cennetmekân Hâkim Biemrillah'ın zamanına varır. Yani bundan yüz elli sene önce türemişlerdir." (s.52)
İ.Ç	"Efendim, dedeniz El-Hâkim'in zamanında onlar Hasan bin Sabbah'ın adamlarıydı. Yani yaklaşık yüz elli sene öncesinden." (s.31)
Ö.Ç	Efendim onlar, Allah ona rahmet etsin, dedeniz el-Hâkim Biemirillah zamanındaki Hasan bin Sabbah'ın taraftarlarıydı. Yani yüz elli yıldan fazla bir zamandan beri.

Genellikle ölü arkasından söylenen رحم الله "Allah rahmet etsin" anlamına gelen dua cümlesi Arapçadan yapılan çeviride "cennetmekân" şeklinde ikinci Abdulhamit han için kullanılan bir ifade olup çevirmen yerelleştirme ve değiştirme işlemi uygulayarak hedef okuyucunun anlayabileceği tarzda aktarmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise çıkarma işlemi uygulanmış ve kültürel düzeyde kayıp yaşanmıştır. Haşhaşi örgütünün kurucusu olan الحسن بن الصباح Hasan bin Sabah Arapça çeviride çıkarılmış, dolayısıyla hem konunun anlaşılması bağlamında hem de özel isim aktarımında sorun oluşmuş ve kayıp yaşanmıştır. İngilizcedeki çeviride ise özel isim aktarımı doğru yapılmış ve herhangi bir kayıp yaşanmamıştır.

Örnek:3

K.M	قالت ياقوتة: " وهل أشد وطأة من هذه الحال يا سيدتي؟" قالت : "نعم أشد وطأة منها أن يكون ذلك الكهل الوقح وليًّا للعهد بعد أخي –حفظه الله". (ص ٥٢)
A.Ç	"İçinde bulunduğumuz felaket halinde daha büyük, daha fena bir felaket olur mu?" " Evet, ondan daha büyük felaket umarsız, hayâsız geçkin herifin kardeşimden sonra veliaht olmak istemesidir." (s.90)
İ.Ç	"Şu anki durumdan daha kötüsüne mi neden olabilir?" "Evet, Ebu el Hasan kardeşimin veliahdı olmak istiyor". (s.57)
Ö.Ç	Yakute: "Hanım Efendi durum bundan daha mı kötüdür" dedi. Seyyidetu'l-Melik: "Evet, bundan daha kötüsü, Allah korusun o yüzsüz adamın, kardeşimden sonra veliaht olmasıdır" dedi.

Yukarıda kaynak metinde geçen حفظه الله "Allah korusun, Allah muhafaza" anlamına gelen dua cümlesi her iki çeviride çıkarma işlemi uygulanarak hedef metin çevirisine eklenmemiştir. Bu tarz kültürel öğeleri aktarmak İngilizce çeviri için zor olabilir ancak Arapça ile ortak kültürel mirasa sahip olan Türkçeye çevirmek zor olmasa gerek diye düşünülmektedir. Çevirmenin görevi kaynak metin yazarının iletmek istediği mesajı hedef metne uygun bir şekilde aktarmaktır.

Örnek:4

K.M	إني والحمد الله في خير وعافية، وكيف أنت؟ قالت: " طالما كان أمير المؤمنين سالما فأنا سالمة، أبقاه الله لنا ركنا وسندا ". (ص ٥٩)
A.Ç	Azıd "Hamdolsun, iyiyim. Sen nasılsın?" dedi. Kendimi düşünmüyorum sizi düşünüyorum. Siz sıhhat ve selamette bulundukça hepimiz sıhhat ve selamette oluruz."dedi. (s.107)
İ.Ç	Rabbime şükürler olsun dünden daha iyiyim, sen nasılsın bakalım," dedi. Prenses: "Sizin iyi olmanız demek benim de iyi olmam demek" diye karşılık verdi. (s.68)
Ö.Ç	"Allah'a şükürler olsun iyim ve afiyetteyim. Sen nasılsın?" dedi el-Âdıd. Seyyidetu'l-Melik: "Allah onu başımızdan eksik etmesin! Müminlerin emiri iyi olduğu sürece ben de iyiyim," dedi.

أبقاه الله لنا ركنا وسندا "Allah başımızdan eksik etmesin" anlamına gelen bu dua cümlesi Arapça ve İngilizceden yapılan çevirilerde eksiltme stratejisi uygulanmıştır. Çevirmen kaynak metindeki iletiyi hedef metne aktarırken ihtiyaç halinde çeviri stratejilerini çeviri işleminde uygulamalıdır ancak bu işlem hedef metinde kayıplara sebep olmamalıdır. Her iki

çeviriye bakıldığında bu çerçevede kültürel anlamda bir kayıp yaşandığı görülmektedir. Ayrıca kaynak metinde olmadığı halde Arapçadan yapılan çeviriye "kendimi düşünmüyorum sizi düşünüyorum" cümlesi eklenmiş, İngilizceden yapılan çeviriye ise "dünden daha iyiyim" şeklinde bir ifade eklenerek uyarlama işlemi yapılmıştır.

Örnek:5

K.M	وهي تقول:" مم يشكو أخي- حماه الله من كل أذى. إذا اعتل أمير المؤمنين اعتل الناس جميعا! (ص ٣١)
A.Ç	"Kardeşim bir yeriniz mi ağrıyor? Yatağa girmek istiyor musunuz, yatağı yaptırayım" dedi. (s.46)
İ.Ç	"Neyiniz var müminlerin emiri, sizin bir sıkıntınız varsa bu herkesin sıkıntısıdır." (s.26)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik, "Allah onu bütün ezalardan korusun! Kardeşim neden şikâyet ediyor. Eğer müminlerin emiri hastaysa bütün insanlık hastadır" dedi.

حماه الله من كل أذى "Allah bütün ezalardan korusun" anlamına gelen dua cümlesi her iki çeviride de çıkarma işlemine tabi tutularak hedef metne aktarılmamış ve kültürel düzeyde kayıp yaşanmıştır. Her iki çeviri göz önünde bulundurulduğunda Arapçadan yapılan çevirinin kaynak metinden tamamen uzaklaşarak aktarıldığı İngilizceden yapılan çeviride ise açımlama stratejisi uygulanarak aktarılmış, her iki çeviride metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

3.2.5. İsmi Tafdil Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

İki varlık arasında niceliksel ve niteliksel düzeyde kıyaslama yapmak için kullanılan yapılara ismi tafdil denilmektedir. Genellikle sülasi fiil sıfatlarından elde edilmektedir. (atıf verebilirsiniz.) Çalışmanın bu bölümünden *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında tespit edilen ismi tafdil çevirilerinde meydana gelen çeviri kayıpları incelenmiştir.

Örnek:1

K.M	قال: "لا، لا. الأحسن أن تتبعني أنت لتضع الحمار في هذا البيت، ثم نصعد إلى سطحه فنكون أقدر على المشاهدة و أبعد من الخطر" (ص ١٦)
A.Ç	"Hayır, hayır… Daha iyisi benimle gelmen. Beraber gideriz. Merkebi şu evin avlusunun içine bırakırız. Onun damına çıkarız. Oradan alayı daha iyi görürüz. Tehlikeden de uzak bulunuruz." (s.17)

İ.Ç	"Hayır. Hayır. En iyisi senin benimle gelmen olacak, şu eve saklarız eşeğimi, sonra da evin çatısına çıkar ve böylece Halife'yi ve alayı daha düzgün görebiliriz ve kendimizi tehlikeden uzak tutmuş oluruz." (s.7)
Ö.Ç	"Hayır hayır. En iyisi eşeğini bu eve bırakıp beni takip etmen, sonra evin damına çıkarak alayı daha iyi görürüz ve tehlikeden daha uzakta oluruz" dedi.

أقدر على المشاهدة "Daha iyi görmek" anlamına gelen bu ismi tafdil kullanımı Arapçadan yapılan çeviride doğru aktırılırken İngilizceden yapılan çeviride "daha düzgün" şeklinde yanlış yorumlanarak aktarılmıştır. **أبعد من الخطر** "tehlikeden daha uzak" şeklide kaynak metinde geçen bu ifade her iki çeviride "tehlikeden uzak" şeklinde anlam daralmasına sebep olacak şekilde aktarılmıştır ve dilbilgisel düzeyde eşdeğerlik sağlanmamıştır. Genel olarak iki çeviriye bakıldığında kaynak metinde olmayan eklemelerin yapıldığı ve hedef dilde anlam kargaşasına sebep olunduğu görülmektedir.

Örnek:2

K.M	**قل لي من هذا الذي أراه؟ إن موكبه لا يقل عن موكب الخليفة في شيئ و أرى عليه لباسا أفخر من لباسه! (ص ١٩)**
A.Ç	Şu uzaktan gördüğümüz adam kimdir? Onun etrafındaki alay debdebe ve ihtişamca Halife'nin alayından aşağı değildir. Üzerindeki elbise Halife'nin elbisesinden daha parlaktır. (s.22)
İ.Ç	Söyler misin amca, bu gördüğüm kişi kim? Görüyorum ki onun alayının halifenin alayından hiçbir eksiği yok, hatta adamın kıyafetleri Halifenin kıyafetlerinden daha da güzel ve pahalı dedi. (s.11)
Ö.Ç	Şu gördüğüm adam kim? Onun alayının halifenin alayında eksik kalır tarafı yok. Kıyafetinin halifenin kıyafetinden daha kıymetli olduğunu görüyorum.

أفخر "Daha kıymetli, daha değerli, daha pahalı" gibi anlamlara gelen bu yapı Arapçadan yapılan çeviride "daha parlak" şeklinde yorumlanarak ve yanlış aktarılarak anlam kaybı oluşmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise anlamı kuvvetlendirmek için ekleme yapılarak "daha güzel ve pahalı" şeklinde çevrilerek hedef okuyucunun anlayabileceği şekilde aktarılmıştır. **قل لي من هذا الذي أراه** "söyle bana, şu gördüğüm adam kim?" Anlamındaki soru cümlesi Arapçadan yapılan çeviride "şu uzaktan gördüğümüz adam kimdir?" şeklinde tekil olan "ben" zamiri çoğul olan "biz" zamiri şeklinde aktarılmış ve dilbilgisi düzeyinde eşdeğerlik sağlanmamıştır. Ayrıca "uzaktan" ifadesi eklenmiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise aynı yapı doğru bir biçimde aktarılmıştır.

Örnek:3

K.M	قطع الخليفة كلامه قائلا: " بل أنت الملك الأفضل، كما أن نجلك الملك الناصر". (ص ٢٣)
A.Ç	Halife Necmeddin'in sözünü kesti: "Kadrinizin üzerinde değildir. Oğlunuz Melik Nasır şerefli lakabına nasıl layık ise siz de Melik Efdal lakabına layıksınız ve bu unvanı taşıyacaksınız." (s.31)
İ.Ç	Halife Necmeddin'in sözünü kesmişti. "Ancak sen 'En İyi Kral' lakabını hak ediyorsun, oğlun ise, 'Zafer Kazandıran Kral' lakabını hak ediyor". (s.17)
Ö.Ç	Halife Necmeddin'in sözünü keserek: "Aksine oğlun zafer kazandıran hükümdar olduğu gibi sen de en iyi hükümdarsın" dedi.

Kaynak metinde geçen الملك الأفضل "en iyi hükümdar" anlamına gelen bu yapı Arapçadan yapılan çeviride Türkçe transkripsiyonla yabancılaştırma işlemi yoluyla aktarılmış ve hedef metinde tam anlaşılmamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "en iyi kral" şeklinde yerelleştirme ve değiştirme işlemi uygulanarak aktarılmış ve eşdeğerlik sağlanmıştır. Arapçadan yapılan çeviriye kaynak metinde olmadığı halde "Kadrinizin üzerinde değildir" vb. cümleler eklenmiş anlam karmaşasına sebep olmuştur. Aslında genel olarak her iki çeviriye eklemelerin olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla her iki çevirmen metne sadık kalmadan serbest çeviri yapmıştır.

Örnek:4

K.M	وأما الفسطاط فإنها مقر الباعة والصناع و يكثر فيها السوقة والملاحون لقربها من النيل،و قد زادها الحريق حقارة. (ص ١٢٧)
A.Ç	Hâlbuki Fustat, Nil Nehri'ne daha yakın bulunduğu için burada en ziyade esnaf takımı ve bilhassa kayıkçılar ve balıkçılar ikamet ederlerdi. Yangın ve yağma oraları büsbütün perişan etmişti. (s.254)
İ.Ç	Hâlbuki Fustat, Nil Nehri'ne daha yakın bulunduğu için burada daha çok esnaf takımı, kayıkçılar ve balıkçılar oturuyordu. Yangın ve yağma oraları tamamen mahvetmişti. (s.203)
Ö.Ç	Fustat ise satıcı ve sanayicilerin merkeziydi, Nil yakınlarında avam halk ve balıkçılar çoğunluktaydı. Yangın Fustat'ın yoksulluğunu arttırmıştı.

وأما الفسطاط فإنها مقر الباعة والصناع ويكثر فيها السُوقَة والملاحون لقربها من النيل،و قد زادها الحريق حقارة

Bu cümlede alı çizili olan yapılara baktığımızda كثر fiili "çok sayıda olma, artmak, çoğalmak" anlamlarına gelmektedir (el-Maâny). Bu fiil Arapça çeviride "en ziyade" şeklinde İngilizce çeviride ise "daha çok" şeklinde yine ismi tafdil anlamı verilerek

çevrilmiştir. Bu yapı kaynak metinde fiil formundayken hedef metne ismi tafdil formunda değiştirilerek aktarılmış ve dilbilgisi düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır. Aynı şekilde **قرب من** "-e yakın" anlamına gelen bağlaç her iki çeviride de "daha yakın" anlamı verilerek ismi tafdil formunda aktarılmış ve yine eşdeğerlik sağlanamamıştır. **قد زادها الحريق حقارة** "yangın Fustat'ın yoksulluğunu arttırmıştı" anlamına gelen cümle Arapçadan yapılan çeviride "Yangın ve yağma oraları büsbütün perişan etmişti" şeklinde, İngilizceden yapılan çeviride ise "Yangın ve yağma oraları tamamen mahvetmişti" şeklinde ekleme ve yorumlama işlemi uygulanarak serbest çeviri yapılmıştır ve eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:5

K.M	**قال:" أراك تحسده على حياته وهو من أشقى خلق الله." (ص ١٧٩)**
A.Ç	"En rezil mahlûkattan olduğu halde onun hayatta bulunmasını mı istiyorsun?" (s.359)
İ.Ç	"O kötü yaratığın hayatta bulunmasını kıskanıyor musun?" (s.309)
Ö.Ç	"Allah'ın yarattığın en sefil varlıklardan biri olduğu halde onun hayatını kıskandığını görüyorum" dedi.

Yukarıdaki örnekte geçen **أشقى** "en sefil, en rezil" ismi tafdil ifadesi, Arapçada yapılan çeviride "en rezil" anlamı verilerek kaynak dildeki anlamı hedef dile anlaşılır düzeyde aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise ismi tafdil yapısı "kötü" anlamı verilerek eşdeğer bir aktarım yapılmamıştır. Arapçadan yapılan çeviride dilbilgisi düzeyinde eşdeğerlik sağlanırken İngilizceden yapılan çeviride bu mümkün olmamıştır. Genel olarak her iki çeviriye de bakıldığında metin düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamış ve anlam kaybı oluşmuştur. Bu cümlenin çevirisi, "Allah'ın yarattığı en sefil varlıklardan biri olduğu halde onun hayatını kıskandığını görüyorum dedi" biçiminde aktarılması daha yerinde olacaktır.

Örnek:6

K.M	**"هذا الامر عجيب، إن بين أعمامك وفي قصور أخيك عشرات من الشبان أجمل منه، ويقع نظرك عليهم منذ أعوام، كلهم يتمنون نظرة منك ولكنك لم تكترثي لأحد منهم!" (ص ٥٦)**
A.Ç	"Amcaoğullarınız ve bu sarayda bulunan hanedanınız efradı arasında birçok genç var ki ondan daha güzeldirler. Bunları her gün görüyorsunuz. Onlar sizden bir iltifat bakışını temenni ederler. Hâlbuki siz bunların hiçbirine ehemmiyet vermiyorsunuz "dedi (s.99)

İ.Ç	"Bu biraz tuhaf değil mi? Saraydaki gençlerin ve amcaoğullarınızın arasında ondan daha çok daha güzelleri var. Onları her gün görüyorsunuz. Hepsi de sizden iltifat bekliyor. Oysa siz onların bu beklentilerine cevap vermiyorsunuz." (s.62)
Ö.Ç	Yakute, "Bu tuhaf bir durum! Amcaoğullarınız ve kardeşinizin sarayında 'İmâduddîn'den daha yakışıklı onlarca genç var ve yıllardır bir bakışınızı bekliyorlar. Hepsi bir bakışınızı umuyor ancak siz hiç birine yüz vermiyorsunuz " dedi.

عشرات من الشبان أجمل منه ifadesinin kelimesi kelimesine çevirisi yapıldığında "onlarca genç ondan daha güzel" şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Burada 'İmâduddîn'den bahsedilmektedir. Bu durumda **أجمل** ismi tafdiline "güzel" anlamı verilmesinden ziyade "yakışıklı" anlam verilseydi daha yerinde bir tercih olurdu. Zira güzel ifadesi kadınlar için kullanılmaktadır. Her iki çeviri incelendiğinde bu yapının literal çevirisi yapıldığından, anlam düzeyinde eşdeğerliğin sağlanmadığı mütalaa edilmektedir. Şaşkınlık durumlarında kullanılan "bu tuhaf veya garip bir durum" anlamına gelen ifade **هذا الامر عجيب** Arapçadan yapılan çeviride çıkarılmış, İngilizceden yapılan çeviri de ise "Bu biraz tuhaf değil mi?" şeklinde soru cümlesi olarak aktarılmış ve hedef dilde anlaşılmıştır. **منذ أعوام** Yıllardır anlamına gelen bu ifade her iki çeviride de çıkarılmış ve hedef dilde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:7

K.M	**وكان يومهم هذا من أعظم أيام الشدة، لأنهم في يوم الانتقال من دولة إلى دولة. (ص ١١٥)**
A.Ç	O gün onlar için müthiş bir gündü. Çünkü bir devletten diğer devlete intikal etmek, izzetten zillete düşme günüydü. (s.227)
İ.Ç	O gün onlar için zor bir gündü. Çünkü bir devletten diğer bir devlete yolculuk etmek, izzetten zillete düşmek günüydü. (s.175)
Ö.Ç	O gün, onların en sıkıntılı günlerinden biriydi. Çünkü o gün, bir devletin yıkılıp yeni bir devletin kurulduğu gündü.

من أعظم أيام الشدة "en sıkıntılı günlerden biri" anlamına gelen bu ifade Arapçadan yapılan çeviride olumlu bir anlam verilerek "müthiş bir gün" şeklinde metin bağlamından uzaklaşılarak aktarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "zor bir gün" anlamı verilerek ismi tafdil yapısı hedef dilde hissedilmemiş ve dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Öte yandan her iki çevirmen "izzetten zillete düşmek günüydü" şeklinde

bir ibare ekleyerek Fâtımî devletinin yıkılışına ve Eyyûbî devletinin kuruluşuna vurgu yapmıştır.

3.3. Deyim ve Atasözü Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Bir deyimin veya atasözünün farklı bir dile aktarılma şekli birçok etkene bağlıdır. Bu durum sadece benzer bir anlama sahip bir deyimin ya da atasözünün hedef dilde bulunup bulunmaması meselesi değildir. Deyimi oluşturan sözcüksel unsurların kaynak dilden hedef dile aktarılırken deyimsel dil kullanımının uygun olup olmadığına da bağlıdır. Diğer taraftan çevirmenin metin içinde var olan deyim ve atasözünü fark edebilmesi de deyim çevirisinde önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde deyimler ve atasözleriyle ilgili genel bilgiler verildikten sonra incelenen eserde tespit edilen deyim ve atasözü düzeyinde yaşanan çeviri kayıpları ele alınmıştır.

3.3.1. Atasözleri ve Deyimlerin Çevirisi Üzerine Genel Bir Bakış

Atasözleri kültürel öğelerin sık kullanıldığı dil birikimleridir. Aynı dili konuşan kişilerin maddi ve manevi değerlerini, yaşadıkları çevreyi ve bu çevrenin koşullarını özlü bir ifadeyle verir ve halkın düşçünce biçimini yansıtır. Örneğin, Türk toplumunda hayatın büyük bir alanını kaplayan akrabalık ilişkileri, savaş, at, kılıç, deniz, toprak gibi motifler atasözlerinde çoğunlukla yer alırken, Arap halkının atasözlerinde daha çok çöl, deve, sıcak, kılıç gibi motifler dikkat çekmektedir (Doğru, 2011, s. 23).

Atasözleri ile ilgili pek çok tanım vardır. Örneğin; Yalınkılıç'a (2001, s. 5) göre, *"Atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeleri sonucu oluşan birtakım genel kuralların öğüt biçiminde veya hikmetli sözler olarak kalıplaşmış haline atasözü denir. Atasözleri ilk söyleyeni belli olmadığı, unutulduğu veya pek çok kişi tarafından aynı biçimde söyleme imkânına sahip oldukları için halkın ortak malıdır. Pek çok atasözünün özünde mecazi anlam vardır".* Atasözleri nesilden nesile halk ağzında dolaşan, genellikle söyleneni bilinmeyen, gerçekleri kısa ve öz biçimde dile getiren sözlerdir. Bulundukları toplumun gelenek ve göreneklerini, dünya görüşlerini yansıtan bir kaynaktır. Yaşanmış tecrübelerin izlerini taşır. Genellikle kesin hüküm ifade ederler (Doğru, 2011, s. 24).

Deyimler ise genel olarak gerçek anlam dışında kullanılan kendine özgü mecaz bir anlamı olan, ifadeyi daha anlamlı, özlü ve etkileyici kılmak için söylenen söz varlıkları olup toplumların, kültürel birikimi sonucu ortaya çıkan, zamanla anlam kaymasına uğrayıp farklı anlamlarda kullanılan veya yeni türleri oluşabilen birer kültürel mirastır Aksan (1999, s. 91)

deyimi *"bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek ve göreneklerini, inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları kısaca maddi ve manevi kültürü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısında olduğu kadar yazın ve halkbilim açısından da önemli sözlerdir"* şeklinde tanımlamıştır. Çotuksöken (1988, s. 7) ise deyimi şöyle tanımlar: *"Deyimler toplumdaki insanların yaşam biçimini ve değer yargılarını ortaya koyan, az sözle çok kavram ve yargının anlatıldığı söz gruplarıdır. Bunlar toplumların varoluş süreci içinde oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılır, zamanla bir kısmı unutulup, yeni durum ve oluşumlar karşısında yenileri ortaya çıkabilir".* Hatipoğlu ise (1982, s. 28) *"Anlatım gücünü arttırmak için, gerçek anlam dışına kayan, bazı kelimeleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen, kalıplaşmış birden çok kelimedir"* şeklinde tanımlamıştır. Deyimler etkileyici bir anlatım tarzına sahip olan ve birçoğu gerçek anlamı dışında ayrı bir anlamı olan kalıplaşmış sözcük topluluklarıdır. Deyim bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır ve genel kural niteliğinde bir söz değildir (Aksoy, 1984, s.37-49). Yine deyim, bir kavramı, bir düşünceyi, bir olayı az sözle belirtmek ve daha etkili kılmak için başvurulan anlatım yollarından biridir (Özdemir, 1997, s. 5).

Deyim kavramı Arapçada, "ta'bir", "mustalah", "terkîb", "mesel" gibi anlamlara gelmektedir. Arapçada mesel kavramı hem deyim hem de atasözleri için kullanılmaktadır. Arapçada, Türkçede ve İngilizcede olduğu gibi deyim tanımına yönelik yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır (Bilgin, 2014, s. 48-50). Deyim mesel anlamında da kullanılmaktadır. Meselin tanımıyla ilgili farklı yorumlar bulunmaktadır. Örneğin, İbn Reşik (akt. Eray, 2018, s.14) mesel kavramını tanımlamak yerine, özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Mesel, mesel olarak isimlendirilir, çünkü mesel insan hafızasına benzer, insan onunla teselli bulur, öğüt verir, emreder veya yasaklar. Meselin üç özelliği vardır; bunlar, lafzın kısalığı, anlamın doğruluğu ve teşbihlerin güzelliğidir".* Modern dönem yazarlardan biri olan İmîl Nâsîf meseli şu şekilde tanımlamaktadır: *"İnsanların şekil ve içerik bakımından beğendiği için insanlar arasında yayılan sonrakilerin öncekilerden değişiklik yapmaksızın naklettiği ilk söyleyeni bilinmese de ilk ortaya çıkışına sebep olan olaya benzer bir olay olduğunda tekrarlanan özlü sözdür"* (Nâsîf, 1994, s. 7).

Tanımlarda görüldüğü gibi atasözü ve deyimler bir toplumun kültürel birikimini, ortak değer yargılarını geçmişten geleceğe taşıyan ve dile zenginlik ve akıcılık kazandıran kültürel birikimlerdir. Bu kültürel birikimin bir toplumdan diğerine aktarılması çeviri yoluyla mümkündür. Atasözü ve deyimleri bir dilden başka bir dile aktarmak elbette kolay

değildir. Çünkü atasözü ve deyimler birer kültürel zenginliktir ve çevirirken yalnızca anlamı iletmek yeterli olmayıp aynı zamanda kültürü de aktarmak gerekmektedir. Diğer taraftan biçimsel ve kültürel özellikleriyle birlikte hedef okuyucu üzerinde kaynak metne benzer bir etkiyi oluşturmak da önemlidir. Bunu başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için çevirmenin hem kaynak metnin hem de hedef metnin dilsel özelliklerine ve kültürel yapısına hâkim olması gerekmektedir. Mona Baker'a (akt. Taş, 2017) göre bir çevirmen atasözü ve deyim çevirisinde iki güçlükle karşılaşır. Bunlardan birincisi "atasözü ve deyimi fark edebilmek ve doğru yorumlamak", ikincisi ise "bu yapıların hedef dile ilettiği anlamın farklı yönlerini çevirebilme" zorluğudur. Bu bağlamda çevirmenin hem kaynak dile hem de hedef dile hâkimiyeti, dilin incelikleri olarak vasıflandırılan atasözü ve deyimlerin fark edilmesi ve çevrilmesinde kilit rol oynamaktadır. Fark edilmeyen, anlaşılmayan veya farklı anlaşılan atasözü ve deyimin çevrilmesi mümkün değildir. Aynı zamanda hedef dilde anlam kayıplarına yol açabilir.

Mona Baker'a göre kaynak metinde bir yapının atasözü veya deyim olduğu anlaşılıp yorumlandıktan sonra yapılacak ikinci işlem hedef dile nasıl çevireceğine karar verilmesidir. Atasözü ve deyim çevirisinde karşılaşılan sorunlardan biri hedef dilde her zaman eşdeğerliğin olmamasıdır. Diğeri ise bu yapıların hedef dilde benzer bir denginin bulunup kullanış tarzının farklı olmasıdır. Örneğin ilk ifadenin çeşitli çağrışımları olabilir veya uygulamada çevrilmeyebilir. Aynı şekilde diğer bir zorluk ise kaynak dildeki atasözü ve deyimin hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanılabiliyor olmasıdır. (Baker, 2011, s. 69-75, akt. Dönmez, 2018, s.21).

Atasözü ve deyimler ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra çalışmanın konusu olan "Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı Romanının Arapça ve İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilerindeki kayıplar" sorununu dilbilgisel düzeyde yaşanan kayıplara ek olarak atasözü ve deyimsel düzeyde yaşanan kayıplar olarak da ele alınmıştır. Kaynak dil Arapça ve ara dil İngilizceden hedef dil Türkçeye yapılan çeviriler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi kaynak metin için "K.M", Arapçadan Türkçeye yapılan çeviri için "A.Ç", ara dil İngilizceden Türkçeye yapılan çeviri için "İ.Ç" ve öneride bulunduğumuz çeviri için "Ö.Ç" kısaltmaları kullanılmıştır.

3.3.2. Deyim Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Bu bölümde Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında tespit edilen deyimlerdeki çeviri kayıpları incelenmiştir. Deyim çevirisinde çevirmen kaynaklı sorunlar üzerinde durulmuştur.

Örnek:1

K.M	قال :" يا حفيظ! يا حفيظ! أ تكون مثل هذه الجواهر عند هذا الرجل بلا فائدة والناس في مملكته يتضورون جوعا وهو يأخذ أموالهم ظلما ! آه يا عم حسن لقد أوجع قلبي هذا المنظر." (ص ١٨)
A.Ç	"Allah Allah! Bu adamın memleketinde halk yokluk ve açlık çekerken bu kadar büyük bir servetin faydasız yere bu adamda bulunması caiz midir? İnsan bu zulme tahammül edemiyor. İnsanları soy, menfaatsiz bir ziynet yap, buna elbet Allah razı olmaz." (s.20)
İ.Ç	Ömer, "Ya Hafız, ya Hafız. Görüyor musun amca, bu adamda böyle bir mücevher var, o kadar güzel ve değerli ki, insanı çok değerli hayallere götürür, peki bu mücevherin o adama ne faydası olabilir, özellikle halkının mal ve mülkünü zalim bir biçimde alıp onları açlık ve yokluktan acı çekmesine neden olurken. Ah Hasan amca, gördüğüm bu manzara kalbimi yeterince yaraladı," dedi. (s.10)
Ö.Ç	Ömer: "Allah Allah! Hükümranlığındaki insanlar açlıktan kıvranırken, onlardan servetleri zorla alınırken, onca mücevherin boşuna bu adamda olması!. Ah Hasan amca bu manzara karşısında yüreğim burkuluyor" dedi.

تضور جوعا : Dayanılmaz derecede acıkmak, çok acıkmak. **تضور** fiili "açlık / ağrı vb. şeylerden acı çekmek kıvranmak" manalarını içermektedir (el-Mu'âsıra, 2020). Kaynak dildeki deyim Türkçeye sözcüğü sözcüğüne aktarıldığında "açlıktan kıvranmak, açlıktan acı çekmek" anlamına gelmektedir (TDK). Arapçadan yapılan çeviride "yokluk ve açlık çekmek" şeklinde anlamı güçlendirmek için ekleme yapılarak aktarılmış ve deyimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu yapı "açlık ve yokluktan acı çekmek" biçiminde aktarılmıştır. Türkçede "açlık ve yokluktan acı çekmek" anlamında bir deyim yoktur. İngilizceden çeviri yapan çevirmen deyimsel düzeyde eşdeğerliği sağlayamamış buna rağmen kaynak metin içeriğinin anlamını hedef dilde anlaşılacak şekilde, düz bir anlatımla aktarmıştır.

Örnek:2

K.M	إنه شاب غير متهم و أنا مدينة له بحياتي وشرفي ولولاه لذهبت فريسة ذينك الخائنين(ص ٣٩)
A.Ç	Pek namuslu ve alicenap bir delikanlıydı. Namusumu, hayatımı, ona borçluyum. O olmasaydı o iki hain herife kurban olacaktım. (s.63)
İ.Ç	O gencin bir suçu yok. Benim namusumu ve hayatımı kurtardı. O olmasaydı, o iki alçak adamın avı olurdum. (s.38)
Ö.Ç	O suçsuz bir gençtir. Hayatımı ve şerefimi ona borçluyum. Eğer o olmasaydı, o iki haine kurban giderdim.

Arapça kaynak metinde iki deyim kullanılmıştır. Bunlardan birincisi **مدينة له بحياته** deyimi Türkçede "hayatını birine borçlu olmak" anlamına gelmektedir (el-Maâny, 2020). Arapçadan yapılan çeviride "namusumu" eklemesi yapılarak "namusumu ve hayatımı ona borçluyum" şeklinde, hedef dil Türkçeye anlam daha etkili bir biçimde aktarıldığı görülmektedir. İngilizceden yapılan çeviride ise "namusumu ve hayatımı o kurtardı" şeklinde serbest bir çeviri ile aktarılmıştır. Deyimsel düzeyde eş değerlik sağlanmamıştır. İkinci deyim ise Türkçede (TDK) "kurban gitmek" deyimiyle eş değer olan **ذهب فريسة** deyimidir. Arapçadan yapılan çeviride bu deyim "kurban olmak" şeklinde yanlış bir anlam verilerek çevrilmiştir. Kurban olmak "bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek" anlamındadır (TDK). Hâlbuki kaynak metinde Seyyidetu'l-Melik bir saldırıya uğramıştır. Dolayısıyla Arapçadan yapılan çeviride eşdeğerliğin sağlandığını söylemek zordur ve anlamsal düzeyde kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "avı olmak" biçiminde aktarılmıştır. Türkçede "avı olmak" anlamı nadir kullanılmaktadır. İngilizceden yapılan çeviride deyimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:3

K.M	فأجابه صلاح الدين "سِر يحرسك المولى ولا أوصيك بالشجاعة فإنك شجاع ،ولكنني لا أحب أن تُلقي بنفسك إلى التهلكة فإنك عزيز علينا؟ (ص.٨٧)
A.Ç	Selahaddin, "Allah'ın koruması ve yardımıyla git. Sana cesur ol diye tavsiye etmem. Çünkü cesursun. İşte bunun için şunu tavsiye ederim ki kendi nefsini tehlikeye atmanı istemem. Çünkü senin gibi bir yiğide kıyamayız. Hakkın inayeti rehberin olsun." dedi. (.171)
İ.Ç	"Allah yardımcın olsun. Bu cesaretini elden bırakma diye sana yeni bir tavsiyede bulunmayacağım. Zaten sen cesursun. Sadece kendini tehlikeye atmanı istemiyorum. Senin gibi bir yiğide kıyamayız. Allah yardımcın olsun, yolun açık olsun." (s.116)
Ö.Ç	Selahâddîn: "Git, Allah seni korusun, sana cesur ol demeyeceğim, zaten cesursun. Ancak kendini tehlikeye atmanı istemiyorum. Çünkü bizim için değerlisin" dedi.

Bu örnekte kaynak metin yazarının **ألقى بنفس إلى التهلكة** literal çeviri yoluyla aktarıldığında "kendini tehlikeye atmak" anlamına gelen deyimi kullandığı görülmektedir. Bu deyim bakara suresi 195.ayette وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ "Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" anlamında kullanıldığı görülmektedir (Karaman, Çağrıcı, Dönmez, & Gümüş, 2014). Arapçadan yapılan çeviriye bakıldığında "kendi nefsini tehlikeye atmak" şeklinde ayetteki anlamıyla aktarılmıştır. Deyim içerisinde geçen **نفس** kelimesi zaten "kendi" anlamını taşımaktadır. Bu eklemeye rağmen hedef dilde anlamsal eşdeğerliği sağlamaktadır. İngilizceden yapılan çeviride ise "kendini tehlikeye atmak" şeklinde doğru bir biçimde aktarılıp anlamsal ve biçimsel eşdeğerlik sağlanmıştır.

Örnek:4

K.M	**قال:" سنزفّ إليه بشرى أخر بأن حياته في مأمن من غائلة الإسماعيليين." (ص ١٨٢)**
A.Ç	"İkinci bir müjdeyi de ona ilave edebilirsin. O ise Raşidüddin Sinan'ın müthiş teşkilat ve tertibatı eseri olarak İsmaililerin şimdiye kadar misli görülmemiş suikast faaliyetinden Selahaddin'in masum kalacağıdır. Raşidüddin'de o itikat bulundukça Sultan Selahaddin'in hayatı için korku yoktur." (372)
İ.Ç	"İkinci bir müjdeyi de ona ilave edebilirsin. Bu da Raşidüddin Sinan'ın başında bulunduğu korkunç cinayetler örgütünün Selahaddin'in hayatı için bir tehlike teşkil etmemesidir. Raşidüddin de bu inançta olduğu süre içinde Sultan Selahaddin'in hayatı için herhangi bir korku söz konusu değildir." (323)
Ö.Ç	"Ona, hayatının İsmaililerin kötülüğünden emniyet içinde olduğuna dair başka bir müjde vereceğiz" dedi

Kaynak metinde geçen **زفّ إليه بشرى** ifadesi "müjde vermek" anlamındadır (el-Mu'âsıra,2020). Arapça ve İngilizceden yapılan çeviriye bakıldığında her iki çeviride kaynak metinde yer almamasına rağmen "ikinci bir müjdeyi ilave etmek" şeklinde serbest bir anlamla çeviri yapılarak, kaynak metinde var olan deyimsel ifade hedef dilde hissedilmemiştir. Deyim çevirisinde çevirmenin zorlandığı konulardan biri de deyimi fark edememektir. Dolayısıyla her iki çeviride deyimsel düzeyde anlam kaybı yaşanmıştır. Ayrıca kaynak metin cümlesi tek cümle iken hedef dile ekleme yapılarak üç cümle şeklinde aktarılmış, anlam kargaşası yaşanmıştır.

Örnek:5

K.M	وكان يود ليزوّجه بسيدة الملك ويفرح به فكان غيابهما سببا لتنغيص عيشه. (ص ١٨٨)
A.Ç	Selahaddin, Seyyidetulmelik ile evlendirmek için onun bir an evvel dönüşünü arzu ederken ikisinin de kaybı hassa ve soylu sultanı pek ziyade müteessir etmişti. (s.377)
İ.Ç	Selahaddin, Prenses ile evlendirmek için onun bir an önce dönmesini isterken ikisinin ortadan kaybolması onu son derece rahatsız ediyordu. (s.328)
Ö.Ç	Selâhaddîn 'İmâduddîn ile Seyyidetu'l-Melik'i evlendirmek ve bununla mutlu olmak istiyordu, ama ikisinin ortadan kaybolması hayatı ona zehir etmişti.

Yukarıdaki metinde geçen تنغيص عيشه "hayatı zehir etmek" (el-Ganîyy,2020) anlamındaki deyim Arapçadan yapılan çeviride "müteessir etme" anlamında başka bir deyimsel ifade ile karşılanmıştır. Ancak kaynak metinde kullanılan deyim bu anlamda kullanılmamıştır. Çünkü Seyyidetu'l-Melik, Sultan Selâhaddîn'in himayesindeydi ve Ebû'l -Hasan'ın kurnazca bir planla onu kaçırması Selâhaddîn'i üzmek şöyle dursun çılgına çevirmesi muhtemeldir. Dolayısıyla burada "hayatı zehir etmek veya çılgına dönmek" şeklinde bir aktarım daha doğru olurdu. İngilizceden yapılan çeviriye baktığımızda ise "rahatsız olmak" anlamında yine Türkçede başka bir deyimsel ifade ile aktarılmıştır. Arapçadan yapılan çeviride olduğu gibi kaynak metinde hissedilen etki hedef dilde hissedilmemiştir. Buradan dilsel ve anlamsal eşdeğerliğin sağlanmadığı sonucu çıkmaktadır.

Örnek:6

K.M	وقد أقسم أن يسافر الليلة فلا يريد أن يحْنث في يمينه. (ص ٨٦)
A.Ç	Bu gece yola çıkmaya yemin etmiş. Yemininde sebat etmemek istemez. (s.168)
İ.Ç	Bu gece yol çıkmak için yemin etmiş. Tabi ki yeminini yerine getirmek için gerekeni yapacaktır. (s.113)
Ö.Ç	Bu gece yola çıkmaya yemin etmiş ve yeminini bozmak istemiyor.

حنثا في يمينه: Yemini bozmak (İşler & Özay, 2012) anlamına gelen bu deyim Arapçadan yapılan çeviride "sebat etmek" şeklinde farklı bir anlam taşıyan deyimsel bir ifade ile aktarılmış, İngilizceden yapılan çeviride ise "yeminini yerine getirmek" şeklinde zıt anlam içeren bir ifadeyle aktarılmış ve hedef dilde, kaynak metnin vermek istediği mesaj yanlış anlaşılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. Deyimler bir dilin kültürel varlıklarıdır. Çevirmenin görevi uygun bir strateji ile hedef dildeki kültürel öğeleri daha belirgin hale getirerek hedef metnin hedef kitle tarafından daha rahat okunabilmesini sağlamaktır. Bu

çerçevede her iki çeviri değerlendirildiğinde anlamsal ve biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmadığı ve deyimsel düzeyde kayıp yaşandığı mütalaa edilmektedir.

Örnek:7

K.M	وقد تغيرت سحنته و انقبضت أساريره واحمرت عيناه و شعر ببرد طقطقت له اسنانه واصطكت ركبتاه حتى لم يعد يستطيع الوقوف. (ص ٢٩)
A.Ç	Halife'nin rengi uçmuş, çehresi buruşmuş, gözleri kırmızılaşmıştı. Bir üşüme hissediyordu, dişleri takırdıyor, ayağa kalkamıyordu. (s.41)
İ.Ç	İngilizceden çeviri yapılmamıştır.
Ö.Ç	Halifenin rengi atmış, yüzü asılmış ve gözleri kan çanağına dönmüştü. Üşümüş, dişleri takırdıyordu, dizlerinin bağı çözülmüş, ayakta duramıyordu.

Kaynak metin yazarının dört adet deyim kullandığı göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi Türkçede "rengi atmak" anlamına gelen تغيرت سحنته deyimidir. Bu deyim Arapçadan yapılan çeviride "rengi uçmuş" şeklinde benzer anlama gelen bir deyim tercih edilerek doğru bir aktarım yöntemi takip edilerek aktarılmış ve deyim düzeyinde eşdeğerlik sağlanmıştır. İngilizceden hedef dil Türkçeye yapılan çeviride ise, kaynak metin cümlesi tamamen çıkarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. İkinci deyim ise olumsuz bir şey karşısında çok üzülme sonucu "yüzün asılması" anlamına gelen انقبضت أساريره deyimidir. Bu deyim Arapçadan yapılan çeviride "çehresi buruşmuş" şeklinde lafzi çeviri yapılarak aktarılmıştır. Üçüncü deyim sinirden, öfkeden, hiddetten gözleri irileşmek ve kızarmak anlamına gelen احمرت عيناه "gözleri kan çanağına dönmek" deyimidir (İşler & Özay, 2012). Arapça çeviride bu deyim gözleri kızarmak şeklinde sözcüğü sözcüğüne aktarılmış ve kaynak metindeki deyimin güçlü anlamı hedef dile aktarılamamıştır. Dördüncü deyime gelince, bu deyim اصطكت ركبتاه dir. Literal çeviri yapıldığında bu ifadenin anlamı "dizlerin titremesi" şeklinde olacaktır. el-Mu'âsıra elektronik sözlükte bu yapı şu şekilde ifade edilmektedir:

"اصطكت أسنانه من شدّة البرد- اصطكت ركبتاه من شدة الخوف" "aşırı soğuktan dişlerin titremesi veya aşırı korkudan dizlerin titremesi" (el-Mu'âsıra,2020). Türkçede "dizleri titremek" şeklinde bir deyim yoktur. Türkçede bu deyime karşılık "dizlerin bağı çözülmek" deyimi kullanılmaktadır (TDK). Arapçadan yapılan çeviride bu deyim hedef dilde tamamen çıkarılmış ve deyimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu

deyimin geçtiği cümleye yer verilmeyerek hem metinsel düzeyde hem de deyimsel yani kültürel düzeyde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:8

K.M	قالت ذلك وخنقتها العبرات ولم تعد تتمالك عن البكاء. (ص ٥٧)
A.Ç	Seyyidetulmelik bu sözleri söylerken gözlerinden yaşlar fışkırıyordu. (s.102)
İ.Ç	Prenses bu son cümlesini derin bir iç çekerek söylemiş ve ağlamaya başlamıştı. (s.64)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik bunu söyledi, gözleri doldu, artık ağlamaktan kendini alamadı.

خنقته الدموع : خنقتها العبرات göz yaşlarına boğuldu (el-Mu'âsıra, 2020) şeklinde Türkçede karşılığı olan bir deyim kullanılmaktadır (TDK). Kaynak metin yazarı tarafından kullanılan bu deyim Arapçadan Türkçeye çeviri yapan çevirmen tarafından "gözlerinden yaşlar fışkırmak" şeklinde Türkçede deyimsel bir eşdeğerliği olmayan ifade ile çevrilmiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise "iç çekmek" biçiminde kaynak metinle anlamsal ve biçimsel düzeyde bağlantısı olmayan farklı bir deyimsel ifade ile aktarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır.

Örnek:9

K.M	فتصدى عماد الدين قائلا:" إن مر اقبتنا لا تفيد شيئا، ولا بد من قطع دابرها." (ص ٧١)
A.Ç	İmaduddin, "bunları kontrol altına almak yetmez. Cani yetiştiren bir haydut yatağı devam ettikçe bir caninin öldürülmesinden ne çıkar! Bu haydut yatağını ortadan kaldırmamız lazımdır" dedi. (s.134)
İ.Ç	İmaduddin araya girerek "tedbir almak da bir yere kadar yarar sağlar. Düşmanın inine girmediğimiz sürece tehlike tam olarak ortadan kalkmış olmaz" dedi. (s.88)
Ö.Ç	'İmâduddîn karşı koyarak, "onları kontrol altında tutmamızın bir faydası yoktur. Kökünü kazımalıyız" dedi.

Kaynak eserde kullanılan قطع دابرها deyimindeki قطع fiilinin sözlük anlamı "kesmek, birşeyi parçalarına ayırmak" gibi anlamlara gelmektedir(el-Mu'âsıra,2020). Bu deyimin literal çevirisi yapıldığında "kökü, sonu kesildi" şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Hedef dil Türkçede anlam nadir kullanılmaktadır. Ancak bu deyime eşdeğer "kökünü kazımak" anlamımda bir deyim daha çok kullanılmaktadır. Farklı diller aynı mantık ve kurguya dayansa bile bazen eşdizimsel düzeyde farklılıklar olabilir. Bu anlamda

sözcüklerden bir veya birkaçı anlamsal düzeyde değişebilir. Burada **قطع** fiili anlamsal düzeyde değişime uğramıştır. Arapçadan yapılan çeviriye baktığımızda bu yapı "ortadan kaldırmak" şeklinde başka bir deyimsel ifade ile aktarılmıştır. Deyimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmasa da çevirmen kaynak metindeki iletiyi hedef dile aktarabilmiştir. İngilizceden yapılan çeviriye bakıldığında ise "inine girmek" şeklinde bir ifadeyle aktarılmıştır. Kaynak metnin kastettiği anlamı hedef dile eşdeğer anlamda aktarılamamış ve anlam kaybı yaşanmıştır.

Örnek:10

K.M	**فنظرت إليه شزرا نظر العاتب وقال:"أكثر الله خيره. إني لا ألتمس هذا الرضا. (ص ٣٢)**
A.Ç	Seyyidetulmelik kardeşine dik dik baktı: "Fakat ben o memnuniyeti istemiyorum." (s.48)
İ.Ç	Ablası sinirli bir bakışla, "Allah ondan razı olsun, ben ondan hiçbir şey istemiyorum. Beni razı etmesini de istemiyorum" diyerek karşılık verdi. (s.28)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik kardeşine dik dik bakarak: "Allah onun iyiliğini arttırsın. Beni razı etmesini istemiyorum" dedi.

نظر شزرا: Dik dik bakmak: Çok sert bir biçimde, sert sert, öfkeli öfkeli bakmak.

شزر فلانا، وإليه: نظر إليه بمؤخر العين علامة على الغضب والإعراض والاستهانة: Bu ifade birine kızgınlık, isteksizlik ve küçümseme belirtisi olarak göz ucuyla bakmak anlamımda kullanılmaktadır (el-Muʿâsıra, 2020). Yukarıdaki örnekte geçen bu deyim Arapçadan yapılan çeviride doğru aktarıldığı ve deyimsel düzeyde eşdeğerliğin sağlandığı görülmektedir. Ne var ki İngilizceden yapılan çeviride, deyimsel ifade yerine sadece **شزرا** kelimesinin çevirisi yapılmış ve dillerin kültür birikimi olan deyimsel ifade hedef dile aktarılmamış, anlamsal ve biçimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:11

K.M	**وكان كلما فكّر في ذلك اختلج قلبه في صدره. (ص ١٥٧)**
A.Ç	Şeyh'in huzuruna gireceğini düşündükçe kendinde bir sıkıntı hissediyordu. (s.315)
İ.Ç	Şeyh'in huzuruna gireceğini düşündükçe içinde bir sıkıntı hissediyordu. (s.264)
Ö.Ç	Bunu düşündükçe kalbi çarpmaya başladı.

اختلج قلبه في صدره: Bu ifadenin kelimesi kelimesine çevirisi "göğsünde kalbi titredi" şeklindedir. Ancak Türkçede böyle bir kullanım yoktur. Bu ifadeye karşılık "kalbi çarptı"

anlamında korku ve heyecan anlarında hissedilen duyguyu ifade eden bir deyim mevcuttur. Kaynak metin, hedef dil Türkçeye "Bunu düşündükçe kalbi çarpmaya başladı" şeklinde aktarılırsa hedef dil Türkçede anlaşılırlık düzeyi artmış olacaktır. Her iki çeviri ele alındığında bu deyimin hedef metinde tamamen çıkarıldığı ve deyimsel düzeyde kayıp yaşandığı görülmektedir. Diğer taraftan, çıkarma yoluyla deyim çevirisinin belli başlı şartları vardır. Bunlardan en temel olanı deyimin hedef dilde eşdeğerinin bulunmaması, açımlama yoluyla yakın bir anlamın elde edilememesi veya üslupla ilgili sebeplerden dolayı metinden tamamen çıkarılabilir (Dönmez, 2018).

Örnek:12

K.M	**ولما صعدا إلى السطح وأشرفا على الموكب قال عم حسن: " إنهم قادمون من القصر.وبعد قليل يصلون إلى باب الفتوح هذا فنراهم وهم خارجون، ألا تسمع الضوضاء وقرقعة اللجم ؟" قال:" نعم أسمع، وأخاف أن يكون علينا خطر." قال: لا خطر، أراك تخاف من خيالك." (ص ١٦)**
A.Ç	Dam üzerindeyiz. Alayı temaşa etmek için bundan daha iyi yer mi olur. "Pek doğru. İşte bak saraydan buraya doğru geliyorlar. Biraz sonra Babu'l-Futuh'a, buraya ulaşacaklar, çıkarken onları güzel göreceğiz. Patırtıyı gürültüyü işitmiyor musun?" "Evet, işitiyorum. Fakat hala burada durmamızın bizim için tehlikeli olmasından korkuyorum". "Hiçbir tehlike yok. Galiba sen kendi gölgesinden korkan bir adamsın". (s.17)
İ.Ç	Koşarak eve gittiler ve evin çatısına çıkıp rahat bir şekilde alayı görme şansını yakaladılar. Hasan, "Saraydan geliyorlar. Biraz sonra Fetih Kapısı'na varırlar. Biz de onları bu kapıdan çıkarken görürüz. Gelen sesleri ve gürültüleri duyuyor musun?" dedi. Ömer, "Evet duyuyorum. Tehlike de olur muyuz sence? Korkuyorum bu yaptığımızdan dolayı, sence bir şey olur mu?" diye hafif bir telaşla sordu. "Tehlikede değiliz. Bakıyorum da hayalinden bile korkuyorsun, biraz sakin ol." (s.7)
Ö.Ç	İkisi evin çatısına çıkıp alayı gördüklerinde Hasan amca, "Saraydan geliyorlar. Biraz sonra Babu'l-Futuh'a gelirler. Çıktıklarında biz onları göreceğiz. Gürültüyü ve atların dizgin seslerini duymuyor musun?" Ömer: "Evet duyuyorum ve başımıza bir şey gelecek diye korkuyorum". Hasan amca: "Tehlike yok, bakıyorum da gölgenden korkuyorsun".

أراك تخاف من خيالك: Bu ifadenin lafzi çevirisi "hayalinden korktuğunu görüyorum" şeklinde olabilir. Ancak Türkçede böyle bir kullanım söz konusu değildir. Türkçede bu ifadenin deyimsel tam karşılığı "gölgesinden korkmak" biçimindedir. Kaynak metin Arapçadan hedef dil Türkçeye yapıla çeviriye bakıldığında hem dilsel hem de anlamsal eşdeğerliğin gözetilerek aktarıldığı görülmektedir. Aradil İngilizceden yapılan çeviriye

bakıldığında ise kelimesi kelimesine aktarılmış, deyimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanamamış ancak hedef dil Türkçeye verilmek istenen mesaj iletilmiştir.

Örnek:13

K.M	**فابتسم نجم الدين وقال:" بورك فيك يا يوسف إنك تطلب السيادة، و أنت أهل لها، ولكن لكل أجل كتاب. (ص ٢٦)**
A.Ç	Necmeddin tebessümle cevap verdi. “Oğlum seni takdir ediyorum. Kendin için bir devlet kurmak istiyorsun. Buna kabiliyetin de var. Fakat münasip zamanı beklemek lazım.” (s.38)
İ.Ç	Necmeddin gülümseyerek: “Mübarek bir insansın evlat, sen efendiliği ve egemen olmak istiyorsun. Bunu hak ediyorsun elbet. Ancak her şey kadere bağlı, her ecelin bir kitabı vardır” diye cevap verdi. (s.22)
Ö.Ç	Necmeddin gülümseyerek: “Yusuf! Allah hayırlı eylesin. Sen yönetimi istiyorsun ve buna da layıksın; ancak her şeyin bir vakti var” dedi.

لكل أجل كتاب: Bu ifadenin lafzi çevirisi yapıldığında “her ecelin bir kitabı var” şeklindedir. Ancak bu, hedef dil Türkçede kullanılan bir yapı değildir. TDK’da bu deyime karşılık “her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter” deyimi yer almaktadır. Arapçadan yapılan çeviride “münasip zamanı beklemek” şeklinde düz anlamsal bir yapıda aktarılmış ve hedef dil Türkçede deyim hissedilmemiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise “her şey kadere bağlı, her ecelin bir kitabı vardır” şeklinde hem ekleme yapılmış hem de kelimesi kelimesine çeviri yapılmıştır. Ne var ki hedef dil Türkçede böyle bir karşılığı bulmak mümkün değildir. Bu bağlamda, biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanmayarak anlam kaybı yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu deyim Kur’an’ı Kerim Ra‘d Suresi 38.ayetinde **وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلاً مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (سورة الرعد، آية رقم: ٣٨)** şeklinde geçmektedir. Bu ifade Türkçeye Diyanet İşleri Bakanlığı mealinde “Andolsun senden önce de peygamberler göndermiş, onlara da eş ve çocuklar vermiştik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber mucize getiremez. Süreli her şeyin bir kaydı vardır” biçiminde aktarılmıştır (Karaman, Çağrıcı, Dönmez, & Gümüş, 2014, s. 253). Elmalılı Hamdi Yazır mealinde “Andolsun ki, biz senden önce de peygamberler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan herhangi bir ayet getirmek ise hiçbir peygamberin haddi değildir. “Her ecel için bir yazı vardır” anlamı verilmiştir (Hamdi, 1992).

Yukarıdaki ayette geçen bu deyimsel ifadenin Kur'an'daki çevirileri incelendiğinde, pek çok mealde eşdeğerlik kavramının göz ardı edilerek aktarıldığı ve hedef dil Türkçede bir karşılık bulmadığı görülmektedir.

Örnek:14

K.M	**ويتاكثر أهل الدسائس في مثل هذه الحال للاصطياد في الماء فيزينون القول و يزوقون الأعمال فيصبح أكثر معول الناس على الظواهر. (ص ٤٣)**
A.Ç	Böyle zamanlarda hilekâr ve dessas adamların tesiri büyük olur. Bunlar bulanık suda balık avlarlar. Her şeyi hakiki şeklinin zıddıyla gösterirler. Halk ancak gösterişe bakmaya başlar. (s.72-73)
İ.Ç	İngilizceden çevirisi yapılmamış.
Ö.Ç	Böyle durumlarda bulanık suda balık avlayan hilekârların sayısı artar, işleri güçleri gösteriştir. İnsanlar daha çok görünene inanırlar.

محاولة استغلال الخلاف، والاستفادة من اضطراب الأمورلتحقيق الأهداف :فلان يصطاد في الماء العكر

"Hedeflerini gerçekleştirmek için anlaşmazlıkları kullanmak, karışıklardan istifade etmek" anlamına gelmektedir (el-Maâny, 2020). Açıklaması bu şekilde olan ifade hedef dil Türkçede "bulanık suda balık avlamak" deyimine karşılık gelmektedir. Kaynak metinde العكر sözcüğü hazfedilmiştir. Arapçadan yapılan çeviriye bakıldığında bu deyimin doğru bir şekilde aktarıldığı mütalaa edilmektedir. İngilizcedeki çevirisinde ise bu kısmın çevirisinin yapılmadığı, metnin tamamen çıkarıldığı ve kültürel öğe aktarımı hususunda kayıp yaşandığı görülmüştür.

Örnek:15

K.M	**أما أبو الحسن فجمد الدم في عروقه من الفشل وأحس كأنما صُب عليه ماء بارد. (ص ١٤٠)**
A.Ç	Ebulhasan'ın ise uğradığı başarısızlık ve hakaretten dolayı kanı damarlarında donmuştu. Sanki üzerine gayet soğuk bir su dökülmüş gibi titredi. (s.279)
İ.Ç	Ebul Hasan'ın ise bu başarısızlıktan, gördüğü bu hakaretten dolayı kanı donmuştu. Üzerine soğuk bir su dökülmüş gibi titremeye başladı. (s.228)
Ö.Ç	Ebû'l-Hasan ise uğradığı başarısızlıktan dolayı kanı donmuştu. Sanki başından aşağıya kaynar sular dökülmüştü.

Kaynak metinde geçen **صُب عليه ماء بارد** ifade kelimesi kelimesine aktarıldığında "üzerine soğuk su döküldü" şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Kaynak metinde geçen bu ifade hedef dil Türkçe açısından değerlendirildiğinde, hedef dilde böyle bir kullanımın olmadığı tespit edilmiştir. Çevirmenin görevi kaynak dilden hedef dile bir mesajı iletirken, o mesajın kastettiği anlamı doğru bir şekilde aktarmaktır. Kaynak dilde hissedilen duyguyu

hedef metin normlarına uygun olarak uyarlamalıdır. Çeviri işleminde çevirmenin zorlandığı konulardan bir tanesi de kaynak metinde var olan deyimsel ifadeyi fark edememektir. Buna göre yukarıdaki örneğe bakıldığında Arapçadan ve İngilizceden yapılan çevirilerde literal çeviri yapılarak aktarılmış ve deyim düzeyinde eşdeğerlik sağlanmamıştır. Bu ifade hedef dil Türkçeye "Ebû'l-Hasan ise uğradığı başarısızlıktan dolayı kanı donmuştu. Sanki başından aşağıya kaynar sular dökülmüştü" şeklinde Türkçede deyimsel düzeyde karşılığı olan bir deyimle aktarılabilirdi.

Örnek:16

K.M	**وقد ارتعدت فرائصها ولم تتمالك فجلست على مقعد وقد امتقع لونها وأوشك الدم أن يجمد في عروقها. (ص ٦١–٦٢)**
A.Ç	Ayakta duramadı. Koltuğun üzerine yığıldı. Rengi sapsarı kesilmiş, kanı damarlarında donmuştu. (s.113)
İ.Ç	Birkaç adım geriye çekildi. Ayakta durmakta zorlanıyordu. Minderin üzerine yığıldı. Biranda rengi bembeyaz olmuş, vücudundaki kan adeta donmuştu. (s.72)
Ö.Ç	Korkudan tir tir titriyordu, kendini tutamadı, koltuğa oturdu. Beti benzi atmıştı. Neredeyse damarlarındaki kanı çekilmişti.

ارتعدت فرائصه: خاف وفزع Korkmak, titremek ve ürpermek anlamlarına gelmektedir.(el-Mu'âsıra, 2020). Arapçadan yapılan çeviri ve ara dil İngilizceden yapılan çeviriye bakıldığında çevirmenlerin çıkarma yoluyla deyimi aktardığı görülmektedir. Ancak bu yöntem hedef dilde deyimin karşılığı bulunmadığında ve açımlama yoluyla çeviri yapılamadığında uygulanacak bir yöntemdir. Bu tarz deyimler genellikle kültüre özgü ögelerdir. Kaynak metni incelediğimizde bu deyimin karşılığının hedef dil Türkçede var olduğunu görmekteyiz. Burada deyimin fark edilmemesinden kaynaklanan bir anlam kaybı yaşandığı tespit edilmiştir.

أُمتُقعَ لون وجه فلان: تغيّر من حزن أو فزع أو مرض Bu ifade "üzüntü, korku ve hastalık sebebiyle kişinin yüzündeki renginin değişmesi, renginin atması" anlamına gelmektedir (el-Ganîyy, 2020). Bu ifade hedef dil Türkçeye "beti benzi atmak veya yüzü kireç kesilmek" şeklinde aktarılabilir (TDK). Arapçadan yapılan çeviride bu ifade "rengi sapsarı kesilmiş" şeklinde anlam değiştirilerek farklı bir deyimsel ifade ile aktarılmış, eşdeğerlik sağlanamamış fakat kaynak metnin iletmek istediği anlam hedef dile aktarılmıştır. İngilizcedeki çeviride ise "rengi bembeyaz olmuş" şeklinde çevrilmiş ve Arapçadaki çeviride olduğu gibi anlamsal düzeyde eşdeğer bir aktarım olmamıştır.

تجمّد الدم في عروقه: Lafzi çeviri yaptığımızda "damarlarındaki kan dondu" anlamı çıkmaktadır. Hedef dil Türkçede bu yapıya karşılık "damarlarında kanı çekilmek, donakalmak" deyimleri kullanılmaktadır (TDK). Her iki çeviride kelimesi kelimesine çeviri yapılmış dilsel düzeyde anlam kaybı yaşanırken, anlamsal düzeyde hedef dile mesaj iletilmiştir.

Örnek:17

K.M	فتناول صلاح الدين الرسالة، وقرأها، وأكثر من الإمعان في فحواها ولا سيما قوله بعد التحريض على إعلان الدعوة: " وهذا أمر تجب المبادرة إليه لتحظى بهذه الفضيلة الجليلة النبيلة قبل هجوم الموت." (ص ٢٦)
A.Ç	Selahaddin nameyi alıp açtı. İçinden bir kâğıt çıkardı. Dikkatli dikkatli okumaya başladı. Namede Abbasiler namına hutbe okutmaya başlaması hakkında birçok teşvik ve bunun ne kadar önemli bir iş olduğu yazılıyordu. (s.37)
İ.Ç	Selahaddin mektubu aldı ve dikkatlice okumaya başladı, yazıları iyice inceledi ve özellikle de bağlılık çağrısı ilan etme konusunda yazılanları: "Bu durum ise kesinlikle geciktirilmemesi gereken ve acele edilmesi gerek bir durumdur. Ölüm kapıyı çalmadan önce." (s.26)
Ö.Ç	Selâhaddîn mektubu alıp okudu. Özellikle davete yönelik teşvikten sonra mektubun içeriğine dikkat kesildi: "Bu iş, ecel kapıyı çalmadan evvel erdem, değer ve fazilet elde etmek için yapılması gereken bir iştir".

قبل هجوم الموت : Literal çeviri yapıldığında "ölüm hücum etmeden önce" anlamına gelen bu deyim,"ecel kapıyı çalmadan evvel" anlamında hedef dil Türkçeye aktarılabilirdi. Yukarıdaki çevirilere baktığımızda Arapçadan yapılan çeviride bu deyim çıkarılmış, İngilizceden yapılan çeviride ise "ölüm kapıyı çalmadan önce" şeklinde **الموت** "ölüm, ecel" kelimesinin eş anlamlısı kullanılarak aktarılmıştır. Ancak deyimler gibi kalıplaşmış ifadelerde bu yöntem pek tercih edilmez.

Örnek:18

K.M	وبعد قليل جاء الجليس، وهو شيخ طاعن في السن، يجالس الخلفة ويؤانسه ويتحدثه وهو مستودع أسراره. (ص ٣٣)
A.Ç	Biraz sonra Şerif Celis içeri girdi. Bu adam pek yaşlıydı. Daima halifenin yanında vakit geçirir, sohbetinden istifade olunurdu. Halife her sırrını ona açmakla çekinmezdi. (s.48-49)
İ.Ç	Bir süre sonra Celis geldi. Yaşlı bir şeyhti kendisi. Halife ile oturur, sohbet eder, onun sırlarını dinler ve saklardı. (s.29)
Ö.Ç	Biraz sonra kocamış bir ihtiyar olan el-Celîs geldi. Bu kocamış ihtiyar halifeyle oturup kalkar, ona yoldaşlık eder, onunla muhabbet ederdi. Onun sır küpüydü.

مستودع أسراره: Lafzi çeviri yapıldığında "sırlarının deposu" anlamına gelen bu ifade Türkçede "sır küpü" anlamında kullanılmaktadır. Yukarıdaki çevirilere baktığımızda Arapçadan yapılan çeviride "sır açmak" şeklinde bir ifade ile İngilizceden yapılan çeviride ise "sır dinlemek ve sır saklamak" biçiminde bağlamdan bağımsız çeviri yapılmış ve deyimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır. Ayrıca deyim çevirisinde kullanılabilecek hiçbir stratejinin dikkate alınmadığı müşahede edilmiştir. Çeviri işleminde çevirmenin dikkat etmesi gereken hususlardan bir diğeri ise hedef ve kaynak dilin aynı durumunu farklı üslup ve yapıyla vererek anlam kaybını en aza indirmesidir (Ece, 2010, s. 99).

Örnek:19

K.M	من يقتله؟ ليس في مصر كلها من يجسر أن يمد يده إليه. (ص ٣٤)
A.Ç	Kim ona dokunabilir? Bütün Mısır'da ona el kaldıracak kimse var mıdır? (s.51)
İ.Ç	Onu kim öldürecek? Mısır'da kimse ona el uzatmaya cesaret edememiştir. (s.31)
Ö.Ç	Kim onu öldürecek? Mısır'da ona elini uzatmaya cesaret edecek kimse yoktur.

Farklı sözcüklerden oluşan bazı deyimler aynı anlama geldiği gibi farklı anlamlar da taşıyabilir. Örneğin, **مد يده** "elini uzattı" anlamına gelen bu deyim yardım etme anlamı taşıdığı gibi farklı bağlamlarda "el kaldırmak, vurmaya kalkışmak" anlamlarına da gelebilmektedir (Uysal, 1997). Hedef dil Türkçeye yapılan çevirileri incelediğimizde Arapça çeviride "el kaldırmak" şeklinde bağlama uygun bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. İngilizce çeviride ise "el uzatmak" yani yardım etmek anlamında nadir bir kullanımla aktarılmıştır.

Örnek:20

K.M	قالت ذلك و أغرقت في البكاء. (ص ١١٧)
A.Ç	Seyyidetulmelik bunu söyledikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı. (s.233)
İ.Ç	Prenses Melike bunu söyledikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı. (s.181)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik bunu söyleyip hüngür hüngür ağlamaya başladı.

أغرق في البكاء: Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapıldığında "ağlamada boğulmak" anlamına gelen bu deyim Türkçede yüksek sesle ve hıçkıra hıçkıra ağlama anlamına gelen "hüngür hüngür ağlamak" anlamında kullanılmaktadır. Bu deyim her iki çevirmen tarafından da hedef dilde karşılığı olan bir deyimle aktarılmış ve kaynak metnin iletmek istediği anlam doğru bir şekilde verilmiştir.

Örnek:21

K.M	**خرج من دمشق وهو يرغي ويزبد من شدة الغضب والخادم في ركابه لا يجسر على النظر إليه. (ص ١٤١)**
A.Ç	Yanında bir uşak ile Şam'dan ayrıldı. Hiddetinden ateş püskürüyordu. Uşak korkudan yüzüne bile bakamıyordu. (s.280)
İ.Ç	Yanına aldığı bir uşak ile Şam'dan ayrıldı. Öfkesinden adeta ateş gibi püsküren Ebul Hasan'ın korkusundan, uşak onu yüzüne bile bakamıyordu. (s.230)
Ö.Ç	Ebû'l-Hasan öfkesinden küplere binerek Şam'dan ayrıldı. Yanındaki hizmetçisi ona bakmaya cesaret edemiyordu.

صب عليه جام غضبه :يرغي ويزبد من شدة الغضب Bütün öfkesini onun üzerine döktü, kustu yani ateş püskürdü veya küplere bindi (İşler & Özay, 2012) anlamına gelen bu deyim, gerek dilsel gerekse kültürel bağlamda eşdeğerlik sağlanarak, hedef dil ve kültür normlarına uygun bir biçimde aktarıldığı görülmüştür.

Örnek:22

K.M	**وكان نجم الدين في أثناء ذلك ينظر إلي أبي الحسن نظر المتفرس ولم يعجبه ما في سحنته من الدهاء وما في عينيه من المكر.لكنه تجاهل وتوجه إلى الخليفة يبدي شكره على هذا التعريف؟ (ص ٢٣)**
A.Ç	Bu sırada Necmeddin, Ebulhasan'a dikkatli dikkatli bakıyordu. Çehresinin, gözlerinin telkin ettiği şeytanlık ve melanet alametlerini hoş görmüyordu. Mamafih hissiyatını açık etmek istemedi. Halifeye bu tanışmadan dolayı teşekkürde bulundu. (s.32)
İ.Ç	Aynı anda Necmeddin de bu yaşlı adama bakıyordu. Bakışları tıpkı ava çıkan yırtıcı bir kartal gibiydi. Yaşlı adamda sezdiği kurnazlık ve ukalalıktan sonra Halife'ye baktı ve bu adamı tanıtmasından dolayı şükranlarını sundu. (s.18)
Ö.Ç	Necmeddin bu sırada Ebû'l-Hasan'a dikkatlice baktı, çehresindeki sinsilik ve gözlerindeki kurnazlık hoşuna gitmedi. Ancak bunu görmezlikten gelerek halifeye yöneldi ve Ebû'l-Hasan'la tanıştığı için halifeye teşekkür etti.

نظر المتفرس: تفرس في وجهه حدق وأمعن النظر فيه "Yüzüne dikkatlice bakmak, yüzünü dikkatlice incelemek" anlamlarına gelen bu deyim(el-Mu'âsıra,2020) hedef dil Tükçeye burada verilen anlamla çevrilebileceği gibi "dikkatli dikkatli" bakmak anlamındaki deyimle

de çevrilebilir. Çevirmen kaynak metindeki yargıyı duruma göre aynısıyla veya eşdeğeriyle hedef dile aktarmak zorundadır. Yukarıdaki örneğe bakıldığında Arapçadan yapılan çeviri hedef dilde var olan eşdeğer bir deyimle aktarılarak deyim düzeyinde eşdeğerlik sağlanmış ve başarılı bir aktarım olmuştur. İngilizce çeviride ise sadece **نظر** fiilinin çevirisi yapılarak aktarılmış, deyim düzeyinde ve anlamsal düzeyde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:23

K.M	**وأما تلك الملعونة أخته فإنها ما زالت ترفض الزواج بي، وإن رفضها هذا لأشد وطأة على نفسي من رفض الخليفة. (ص ٤٧)**
A.Ç	Onun kız kardeşi olan o melun karı da benimle evlenmeyi reddediyor. Onun bu reddi halifenin reddinden daha ağır geliyor. (s.78)
İ.Ç	O diğer lanetli ablası ise benimle evlenmeyi reddetmeye devam ediyor. Onun reddetmesi ise halifenin reddetmesinden daha fazla etkiledi beni. (s.50)
Ö.Ç	Lanet olası kız kardeşi ise benimle evlenmeyi reddediyor, onun bu reddedişi halifenin reddetmesinden daha çok ağırıma gidiyor.

وطأة على نفسي Bu ifade "ağırına gitmek" yani "onuruna dokunmak veya gücüne gitmek" anlamına gelmektedir. Söz konusu deyim Arapçadan yapılan çeviride "ağır gelmek" şeklinde benzer bir anlamla aktarılmaya çalışılmış, kaynak dil içeriği hedef dilde anlaşılmış olsa da deyimsel düzeyde anlam daralması yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "etkilenmek" biçiminde mastar formunda farklı bir anlamla aktarılmış, biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanmamış ve kayıp yaşanmıştır.

Örnek:24

K.M	**أما تلك الخائنة فسأذيقها مر العذاب. سأجعلها تندم ولات ساعة مندم. (ص ٤٧)**
A.Ç	O hain kıza mutlaka azabın her çeşidini tattıracağım. Yaptığına bin kere pişman ettireceğim. (s.79)
İ.Ç	"O prensesi pişman edeceğim. Pişman olacak, ama o zaman onun için de çok geç olacak "dedi. (s.51)
Ö.Ç	O hanine gelince ona acı azabı tattırıp pişman ettireceğim, pişmanlığın faydası olmayacak.

ولات ساعة مندم İfadesinin lafzi çevirisi "pişmanlık saati gelmeyecek" şeklindedir. Hedef dil Türkçede böyle bir kullanım bulunmamaktadır, bu ifadeye karşılık "pişmanlık fayda vermemek" deyimi kullanılmaktadır (TDK). Yukarıdaki çeviriler ele alındığında Arapçadan yapılan çeviride "bin kere pişman olmak" şeklinde yakın bir anlam tercih

edilerek doğru bir aktarım yapılırken İngilizceden yapılan çeviride "geç olmak" anlamında bağlama uygun düşmeyen bir biçimde aktarılmış, anlamsal ve biçimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:25

K.M	أ ليس هذا صياح النساء في القصر؟ يظهر أن العاضد قد فارق الحياة.مسكين! وأخذ يفرك كفيه ويبكي. (ص ١٠٤)
A.Ç	Bu sesler saraydaki kadınların sesleri değil midir? Demek ki Azıd terk-i hayat etmiştir. Zavallı. "Ebulhasan bunları söyleyerek tekrar ellerini ovmaya ve hüngür hüngür ağlamaya başladı". (s.204)
İ.Ç	Bunlar saray kadınlarının sesleri değil mi? Demek ki zavallı Azıd, hayata veda etti. "Ebul Hasan, böyle söyleyerek tekrar ellerini ovmaya, hüngür hüngür ağlamaya başladı". (s.152)
Ö.Ç	Bu, haremdeki kadınların çığlığı değil mi? Belli ki el-'Âdıd hayata gözlerini yumdu. Zavallı! Ebû'l-Hasan avuçlarını ovuşturup ağlamaya başladı.

Kaynak metinde geçen فارق الحياة bu ifade hedef dil Türkçede "hayata gözlerini yummak" anlamımda kullanılan bir deyime karşılık gelmektedir (el-Maâny, 2020). Arapçadan yapılan çeviride "terk-i hayat etmek" anlamında, İngilizcedeki çeviride ise "hayata veda etmek" anlamında yakın anlamlı ifadelerle aktarılmıştır. Her ne kadar deyimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmasa da, her iki çevirmen kaynak dilin mesajını hedef dile anlaşılır biçimde aktarmıştır.

Örnek:26

K.M	ثم تذكّر صديقه عبد الرحمن وتوصيته لدبوس،فغلب عليه حسن الظن وأكل ما يسد رمقه و اقتصر على الثمار. (ص ١٥١)
A.Ç	Sonra dostu Abdürrahim'i, onun Debbus'a yazdığı tavsiye mektubunu hatırlayarak hüsn-i zannı daha doğru buldu. Yemeğe yaklaştı. Oturup biraz yedi. Daha sonra, meyve ile yetindi. Çünkü meyveye zehir koymak kolay değildi. (s.301)
İ.Ç	Sonra dostu Abdurrahim'i, onu Debbus'a söylediği sözleri hatırlayarak böyle düşünmekten vazgeçti. Yemeğe yaklaştı. Oturup biraz yedi. En çok meyveden yedi. Çünkü meyvenin içerisine zehir koymanın o kadar kolay olmadığını düşünüyordu. (s.250)
Ö.Ç	Sonra arkadaşı Abdurrahman'ı ve Debbus ile ilgili tavsiyesini hatırladı, iyi niyetli olmaya çalıştı. Açlıktan ölmeyecek kadar meyve yemekle yetindi.

يسد رمق الجائع: يطعمه بما يمسك قوته: Bu yapı, "gücünü toplayacak kadar yemek yani ölmeyecek kadar yemek" anlamına gelmektedir. Kaynak metinde الجائع kelimesi

hazfedilmiş, ancak genel kullanım örnekte verdiğimiz gibidir. Kaynak metinde yer alan bu deyim hedef dil Türkçeye her iki çeviride de "biraz yedi" şeklinde herhangi bir deyim kullanılmadan aktarılmıştır. Dolayısıyla her iki çeviride biçimsel ve anlamsal düzeyde kayıp yaşanmıştır.

3.3.3. Atasözü Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Kaynak eser incelemesi sonucunda iki adet atasözü tespit edilmiştir. Hem Arapçadan yapılan çeviride hem de aradil İngilizceden yapılan çeviride bu atasözlerinin eşdeğer anlamı verilmeden aktarılmıştır. Aşağıdaki tabloda verilen bu atasözleriyle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Örnek:1

K.M	..."وهذا لم يقدم عليه أحد قبلنا من غير العرب، وأخاف ان نطلب الزيادة فنقع في النقصان". (ص ٦٥)
A.Ç	"Şimdiye kadar aslı Arap olmayanlardan hiç kimse halife olmak istememiştir. Fazlayı ararken noksana düşmeyelim. İşte bundan korkuyorum." (s.120)
İ.Ç	"Ayrıca şimdiye kadar Arap kökenli olmayan hiç kimse halife olmak istemedi. Bu işe girişip hazır elimizdekileri de kaybetmekten çekiniyorum" dedi. (s.77)
Ö.Ç	"Bu bizden önce Arap olmayan hiç kimsenin cesaret edemediği bir şeydir. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmaktan korkuyorum".

Bu örnekte yazar, نطلب الزيادة فنقع في النقصان ifadesi kelimesi kelimesine tercüme edildiğinde "daha fazlasını isterken aza düşmek" biçiminde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Aynı anlama gelen طالب القرن فجُدِعت أنفه "boynuz isterken, burnu kesilmek". Hedef dil Türkçede buna karşılık "dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak" anlamında bir atasözü bulunmaktadır (TDK). Yukarıdaki çevirilere baktığımızda Arapçadan yapılan çeviride "Fazlayı ararken noksana düşmeyelim" biçiminde sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılmış ve bu atasözü hedef dile aktarılmamıştır. Biçimsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanmamış ancak anlam aktarılabilmiştir. İngilizceden yapılan çeviriye bakıldığında bu atasözüne karşılık "hazır elimizdekileri de kaybetmekten" şeklinde aktarılarak hedef dil okuyucusu tarafında anlaşılır olmuştur. Ancak biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:2

K.M	قال:" لا تؤاخذني يا عم حسن، إن الملدوغ يخاف من جرة الحبل، هؤلاء الجنود لم يخرجوا بمثل هذه الحركة إلا تعدوا علينا وأخذوا دوابنا." (ص ١٦)
A.Ç	"Baba Hasan! Beni mazur gör. Başımdan çok şeyler geçti. Bu herifler her ne zaman alay ile çıkarlar ise halkın başına bela kesilirler." (s.17)
İ.Ç	"Kusura bakma Hasan amca, bu konuda daha önce de canım yanmıştı, o askerler bu şekilde daha önce yola çıkmışlardı ve bizim hayvanlarımızı almışlardı, işte benim korkum bu yüzdendir." (s. 7)
Ö.Ç	Ömer: "Kusura bakma Hasan amca, sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek içer. Bu askerler böyle bir harekete kalkıştıklarında yalnızca bize düşmanlık eder ve hayvanlarımızı alırlar.

Kaynak metinde seçilen bu örneğin إن الملدوغ يخاف من جرّة الحبل, lafzi çevirisi yapıldığında "yılan tarafından ısırılan hareket eden ipten korkar" şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Hedef dil Türkçede bu anlama gelen bir atasözü yoktur. Buna ifadeye eşdeğer "sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer" anlamına gelen atasözü kullanılmaktadır (TDK). Arapçadan yapılan çeviride "başımdan çok şeyler geçti" şeklinde kaynak metinde verilmek istenen ileti hedef dilde bağlama uygun aktarılmış ancak biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise "bu konuda daha önce de canım yanmıştı" şeklinde atasözünün içerdiği anlam hedef dile aktarılmış ve verilmek istenen mesaj iletilmiştir. Ancak biçimsel düzeyde anlam kaybı yaşanmıştır.

3.4. Muhtelif Alanlarda Yaşanan Çeviri Kayıpları

Çalışmanın bu bölümünde kaynak dilden hedef dile aktarım sürecinde nadir olarak rastlanılan ve alt başlıklara ayırmanın makul olmadığı farklı alanlarda yaşanan çeviri kayıpları sınıflandırılmıştır.

Örnek:1

K.M	فأجاب عمر قائلا: "إلى أين؟ و لماذا؟ هل أحرقوا القاهرة كما أحرقوا الفسطاط؟ أم هناك ضريبة جديدة علينا؟ (ص ١٥)
A.Ç	Canım nereye gideyim? Ne için gideyim? Fustat'ı yaktıkları gibi Kahire'yi de mi yakıyorlar? Yoksa yeni bir vergi mi var? (s.15)
İ.Ç	Ömer: "Neden kalkayım, lütfen söyler misin? Yoksa fakir halka yeni bir vergi mi getirdiler?" (s. 5).
Ö.Ç	Ömer "Nereye gideyim? Niçin gideyim? Fustat'ı yaktıkları gibi Kahire'yi de mi yaktılar? Ya da yeni bir vergi mi var?" diye cevap verdi.

Yukarıdaki cümlenin aradil İngilizceden hedef dil Türkçeye yapılan çevirisinde bir çeviri kaybı söz konusudur. Çevirmen هل أحرقوا القاهرة كما أحرقوا الفسطاط؟ "Fustat'ı yaktıkları gibi Kahire'yi de mi yaktılar?" anlamına gelen cümleyi hedef dil Türkçeye aktarmamıştır. Ayrıca kaynak metinde bulunmayan "fakir halk" şeklinde bir ekleme yapmıştır. Arapçadan yapılan çeviride ise metin düzeyinde eşdeğerlik sağlanarak aktarılmıştır.

Örnek:2

K.M	تركت مو اقف القاهرة و أتيتُ بحماري إلى هذا الموقف خارج باب الفتوح لأتخلص من عدوانهم و عدوان الأتراك و الأكراد... (ص ١٥)
A.Ç	Kahire'nin sair yerlerini bıraktım da Babu'l-Futuh haricinde bu yere merkebimle beraber geldim. Maksadım Kürt ve diğerlerinin saldırı ve tecavüzlerine uğramamaktır. (s. 15)
İ.Ç	"Kahire'yi bırakıp buralara kadar eşeğimle geldim, sırf orada yaşanan düşmanlıklardan uzakta olmak, Kürtlerin ve Türklerin düşmanlığından kurtulmak için". (s. 5)
Ö.Ç	Kahire'den ayrılıp oradaki saldırılardan, Türk ve Kürtlerin saldırılarından kurtulmak için Bâbu'l-Futûh'a kadar eşeğimle geldim.

Kaynak metinde yer alan özel isimlerin hedef metne orijinal halleriyle aktarılması çeviri işleminde dikkat edilmesi gereken bir husustur. Arapçadan yapılan çeviri incelediğinde "Bâbu'l-Futûh" باب الفتوح şeklinde doğru aktarıldığı görülmektedir. İngilizceden yapılan çeviride ise özel isim çıkarılarak "buraya" şeklinde bir ifade ile aktarılmış ve özel isim aktarımı hususunda kayıp yaşanmıştır. Diğer taraftan الأتراك "Türkler" anlamına gelen kelime Arapçadan yapılan çeviride çıkartılarak aktarılmış ve özel isim aktarımı konusunda kayıp yaşanmıştır.

Örnek:3

K.M	وتحته فرس قيمتها ثمانية آلاف دينار. و عليها سرج مذهب و في رأسها مائتا حبة جوهر. (ص ١٩)
A.Ç	Bindiği at sekiz bin altın kıymetindedir. Üzerindeki eyer altın kaplamalı olduğu gibi atın başlığı bile kıymetli taşlarla süslenmiş ve altından mamuldür. Atın başı yüz elmas ile süslenmiştir. (s.22)
İ.Ç	Çevirisi yapılmamış.
Ö.Ç	Bindiği at sekiz bin dinar değerindedir. Bu atın üzerinde altın bir eyer, başında ise iki yüz adet değerli taş bulunmaktadır.

Yukarıdaki kaynak metinde yer alan **مائتا حبة** "iki yüz adet" anlamına gelen ifade Arapçadan yapılan çeviride sayı yanlış aktarılmıştır. Çünkü Arapçada iki yüz sayısını ifade ederken madûd (sayılan şey) ile birlikte yazıldığında nûn harfi düşer. Bu bağlamda dilbilgisi düzeyinde bir kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu cümle hedef dile aktarılmamış ve metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:4

K.M	**فجلس على سرير من الذهب في صدر القاعة، يزن ألوف المثاقيل، وحوله سِتر مُحلَى بطراز من الذهب المرصع بالجواهر فيه خمسمائة وستون قطعة جوهر مختلفة الألوان. (ص ٢١)**
A.Ç	Halife, salonun başında bulunan altın bir taht üzerine oturdu. Rivayete göre bu saltanat tahtı binlerce miskal ağırlığındaydı. Onun etrafında altın işlemeli muhtelif renklerden 360 tane kıymetli taş ile işlenmiş bir perde vardı. (s.27)
İ.Ç	Halife atından iner inmez, gelenlerin karşılandığı salona geçti. Bu salona "Altın Salon" adını veriyorlardı. Bu salona da "Altın Kapı" adı verilen bir kapıdan giriliyordu. Halife içeriye girdi ve altından kaplı bir kanepe oturdu. (s.14)
Ö.Ç	Halife salonun girişinde binlerce miskal ağırlığında altın bir taht üzerine oturdu. Bu tahtın etrafında, beş yüz altmış farklı renkte değerli taşla süslenmiş altın işlemeli bir örtü vardı.

Genel olarak değerlendirildiğinde eserin genelinde sayıların çeviri konusunda ciddi hataların yapıldığını söylememiz mümkündür. Yukarıdaki örnek ele alındığında kaynak metinde **خمسمائة وستون** "beş yüz altmış" olarak verilen sayı Arapçadan yapılan çeviride "üç yüz altmış" şeklinde yanlış anlaşılarak aktarılmış, İngilizceden yapılan çeviride ise herhangi rakamsal bir ifade zikredilmemiştir. Her iki çeviriye bakıldığında Arapçadan yapılan çevirinin hatalı sayı çevirisi bir kenara bırakılırsa kaynak metne daha yakın durduğu görülmektedir. İngilizceden yapılan çeviri ise kaynak metinden tamamen uzaklaşılarak aktarılmıştır.

Örnek:5

K.M	**فلما وقف بين يدي صلاح الدين قال له:" هلم بنا إلى منظرة اللؤلؤة،فقد أمر الخليفة أن ينزل والدي هناك و أنا أنزل معه الآن. (ص ٢٤)**
A.Ç	Selahaddin'in önüne geldiği zaman Selahaddin: "Haydi. İnci Köşk'e gidelim. Halife babamın oraya inmesini emretti. Ben de onun yanında kalacağım" dedi. (33)
İ.Ç	Selahaddin genç adamı görünce, İnci Saray'ı kastederek: "Bize İnciyi gezdir. Ben ve babam Halife'ni izniyle orada kalacağız" dedi. (18)

Ö.Ç	Selâhaddîn'in önüne gelince Selâhaddin ona, "Haydi İnci Saray'a gidelim. Halife, babamın orada konaklamasını emretti, ben de onunla konaklayacağım" dedi.

Cümlenin Arapça çevirisinde çevirmen نزل fiilini "inmek, konaklamak ve kalmak" şeklinde iki farklı anlamda kullanmıştır. Bu fiil bu anlamları taşımaktadır ancak çeviri esnasında dikkat edilmesi gereken şey bağlama uygun kullanımları tercih etmektir. İngilizceden yapılan çeviride bu fiil "gezdirmek, konaklamak" anlamları verilerek dilimize aktarılmıştır. Dolayısıyla her iki çeviriye bakıldığında fiil çevirisinde anlam kaybı yaşandığı görülmektedir.

Örnek:6

K.M	اختلى نجم الدين بابنه في غرفة أنيرت بالشموع الضخمة وفيها ما تزن عدة أرطال. وقد رأى نجم الدين في قصور القاهرة ما لم ير مثله في دمشق الشام. (ص ٢٥)
A.Ç	Necmeddin ile oğlu Selahaddin salonda baş başa yalnız kalınca Necmeddin bir yastığa dayandı, oğluna yakınına gelip oturmasını söyledi. Salon bazıları birkaç okka ağırlığında büyük mumlarla aydınlatılmıştı. (s.35)
İ.Ç	Koca mumlarla aydınlanmış bir odada Necmeddin ve oğlu Selahaddin artık baş başaydılar. Necmeddin Kahire saraylarında şahit olduğu görkemli manzaralar, Şam saraylarında yoktu. (s.19)
Ö.Ç	Necmeddin oğluyla birkaç okka ağırlığında dev mumların aydınlattığı bir odada yalnız kaldılar. Necmeddin Şam'da görmediklerini Mısır saraylarında gördü.

"Necmeddin Şam'da وقد رأى نجم الدين في قصور القاهرة ما لم ير مثله في دمشق الشام görmediklerini Mısır saraylarında gördü" cümlesi Arapçadan yapılan çeviride eksiltme işlemi uygulanarak hedef metne aktarılmış ve metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bazı eklemeler yapılarak hedef dilde anlaşılır düzeyde aktarılmıştır.

Örnek:7

K.M	ونور الدين قاعد في قصره بدمشق وممتلكته واسعة ومماليكه كثيرون. (ص ٢٦)
A.Ç	Nureddin Şam'da kendi sarayında oturuyor. Memleketi büyüktür. Kölemenleri çoktur. (s.38)
İ.Ç	Nureddin, Şam'da sarayında oturmakta. Memleketi geniş ve kralları oldukça çoktur. (s.21)
Ö.Ç	Nureddin Şam'da sarayında oturmaktadır. Mülkü geniş köleleri çoktur.

Kaynak metinde geçen مماليك kelimesi "köleler, kölemenler" anlamına gelmektedir (el-Maâny). Kölemenler askeri bir sınıfı temsil ederler (TDK). Buradaki köleden yani

kölemenlerden kasıt Memlüklülerin orduda istihdam ettikleri Türk ve Çerkez asıllı kölelerdir. Arapçadan yapılan çeviride مُمتلكة kelimesi yanlış anlaşılarak "memleket" şeklinde aktarılmıştır. Hâlbuki buradaki anlam "mal, mülk" varlığını ifade etmektedir. İngilizceden yapılan çeviride ise مَماليك kelimesine "krallar" anlamı verilerek yanlış aktarılmıştır. Her iki çevirinin eşdeğerlik kurallarını taşımadığı mütalaa edilmiştir.

Örnek:8

K.M	أ ليست الدولة دولتنا والشيعة شيعتنا وفي حياتها حياتنا وفي موتها موتنا؟ (ص٣٠)
A.Ç	Bu devlet şiamızın değil midir? Onun hayat ile hayatımız ve devletin sonu bizim sonumuz değil midir? (s.43)
İ.Ç	Bu devlet bizim değil mi? Bu Şii insanlar bizim insanımız değil mi? (s.25)
Ö.Ç	Devlet devletimiz değil mi? Şia şiamız değil mi? Onun hayatta kalması bizim hayatta kalmamız ve onun ölmesi bizimde ölmemiz demek değil midir?

وفي حياتها حياتنا وفي موتها موتنا "Onun hayatta kalması bizim hayatta kalmamız ve onun ölmesi bizimde ölmemiz demek değil midir?" İsim cümlesi Arapçadan yapılan çeviride tam hissedilmemiş, İngilizceden yapılan çeviride ise çıkarma işlemi uygulanarak hedef dile aktarılmamış hem anlamsal hem de biçimsel düzeyde kayıp yaşanmıştır. أ ليست الدولة دولتنا والشيعة شيعتنا وفي حياتها حياتنا وفي موتها موتنا؟ cümlesinin çevirisi "Devlet devletimiz değil mi? Şia şiamız değil mi? Onun hayatta kalması bizim hayatta kalmamız ve onun ölmesi bizimde ölmemiz demek değil midir?" şeklinde yapılabilirdi.

Örnek:9

K.M	وأظهرت أنها تمازحه وقالت:" لو عرفت طبيبا في الهند و علمت أنه يشفيك لذهبت إليه بنفسي. (ص ٣١)
A.Ç	Seyyidetulmelik kardeşiyle latife ediyor gibi görünerek cevap verdi: "Sizi iyi edecek bir tabip bulunduğunu bilsem kendim bizzat gider, getiririm." (s.46)
İ.Ç	Ablası şaka yaptığını belli eden bir ifadeyle, "Hindistan da böyle bir hekimin olduğunu bilseydim ve bu hekimin senin şikâyetini gidereceğini bilseydim, bir an olsun gecikmeden onu alır sana getirirdim" dedi. (s.27)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik kardeşine şaka yaparcasına, "Dünyanın öbür ucunda bir doktorun olduğunu ve bu doktorun seni iyileştireceğini bilseydim bizzat gider onu sana getirirdim" dedi.

Kaynak metinde geçen في الهند Hindistan'da ifadesi uzaklığı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda yukarıdaki çevirileri ele aldığımızda Arapçadan yapılan

çeviride bu ifade kullanılmadan açımlama yoluyla bir aktarım yapılırken İngilizceden yapılan çeviride bu yapı hedef dil metnine eklenerek aktarılmıştır. Hedef dil Türkçede uzaklığı ifade etmek için ta "Hindistan'da" gibi bir ifade kullanılmamaktadır. Bunun yerine "dünyanın öbür ucunda olsa" ifadesi kullanılarak hedef dil Türkçeye aktarılmış olsaydı cümlenin anlaşılırlık düzeyi artmış olurdu. Öte yandan Arapçadan yapılan çeviride **طبيب** "tabîb" kelimesi kültürel ödünçleme stratejiyle hedef dile aktarılmıştır.

Örnek:10

K.M	**قالت : " إذا كان وجودي يمنع الجليس من الكلام فإني خارجة." فأمسك أخوها بثوبها وقال: إجلسي. (ص ٣٣)**
A.Ç	Seyyidetulmelik: "Eğer vücudum Celis'i söz söylemekten men ediyorsa işte ben çıkıyorum." Kardeşi onu eteğinden tuttu, hemşireciğim otur dedi. (s.49)
İ.Ç	"Eğer benim varlığım seni konuşmadan alıkoyuyor ise ben çıkıyorum. Halife ablasının elbisesini tutarak otur" dedi. (s.29)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik "Burada bulunmam el-Celîs'in konuşmasına engelse ben çıkıyorum" dedi. Kardeşi ablasının elbisesinden tutarak" otur dedi.

وجودي "bulunma ve var olma" gibi anlamlara gelen bu kelime Arapçadan yapılan çeviride literal çeviri yapılarak aktarılmış ve hedef dil Türkçede anlaşılmamıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise hedef dilde anlaşılacak bir anlam verilerek aktarılmış ve kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanmıştır. Diğer taraftan İngilizce çeviride "el-Celîs "özel ismi çıkarma işlemine tabi tutulmuş ve muhatabın kim olduğu anlaşılmamıştır.

Örnek:11

K.M	**ألم يكن الوزراء هم أصحاب النفوذ، وكلهم من الأجانب الأرمن أو الأتراك. وهذا كردي، وما الفرق بينهم ؟ (ص ٣٦)**
A.Ç	Pekâlâ! Selahaddin'den evvel hakikaten nüfuz ve iktidar sizin elinizde miydi? Onlar hep ecnebi değiller miydi? Selahaddin de Kürt'tür. Bunların birbirinden ne farkı var? (s.57)
İ.Ç	"Peki, o olmadan önce güç sende miydi? Vezirler güç sahipleri değiller miydi? Hepsi yabancı insanlardı. Bu adamla onlar arasında ki fark nedir?" (s.34)
Ö.Ç	Vezirler güç sahibi değil miydi? Onların hepsi yabancı Ermeni ve Türklerdendi. Bu da Kürt. Aralarında ne fark var?

كلهم من الأجانب الأرمن أو الأتراك ifadesi Arapçadan yapılan çeviride "Onlar hep ecnebi değiller miydi?"; İngilizceden yapılan çeviride ise "hepsi yabancı insanlardı" şeklinde genel

bir anlam verilerek, الأرمن أو الأتراك Ermeniler ve Türkler yapısı çıkarılarak aktarılmış ve anlam kapalı kalmıştır. Diğer taraftan özel isim aktarımında kayıp yaşanmıştır. الأجانب "ecnebi, çoğulu ecânib" kelimesi Arapçadan yapılan çeviride kültürel ödünçleme yoluyla aktarılmıştır.

Örnek:12

K.M	إذا كان قد استبد فإنما استبد في رفع الظلم عن الناس. كانت المكوس لا تُحتمل فرفعها أو خففها. (ص٣٦)
A.Ç	"Hâkimiyeti büsbütün aldı ise halkı zulümden kurtarmak için aldı. İşte bu sayede halk onu sevdi". (s.57)
İ.Ç	"Sert davrandıysa bunu zulüm karşısında kullandı. Haksızlığı ortada kaldırmak için kullandı." (s.34)
Ö.Ç	Eğer zorba olduysa bunu insanları zulümden kurtarmak için yaptı. Vergiler dayanılmazdı. Ya tamamen kaldırdı ya da hafifletti.

كانت المكوس لا تحتمل فرفعها أو خففها "vergiler dayanılmazdı. Vergileri ya tamamen kaldırdı ya da vergilerde indirim yaptı" Anlamına gelen cümle her iki çeviride de eksiltme stratejisi uygulanarak aktarılmıştır. Eksiltme stratejisi "çevirmenin kaynak metinde geçen bir sözcüğü, bir deyim veya ifadeyi hedef dilde yer vermemesidir. Çevirmenin bilinçli olarak yaptığı bu işlem çeviri kaybına yol açar. Zorunlu olmadıkça bu işlem tercih edilmemelidir" (Yalçın, 2015, s.110-111). Arapçadan yapılan çeviriye "işte bu sayede halk onu sevdi" şekline ihtiyaç olmadığı bir ekleme yapılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde her iki çeviri de kaynak metnin vermek istediği mesajı hedef dile aktaramamıştır.

Örnek:13

K.M	وصلت إلي في ذلك اليوم الذي نشبت فيه الحرب بين عبيدنا ورجال صلاح الدين. (ص ٣٧)
A.Ç	Zencilerimizle Selahaddin'in askerleri arasında vuku bulan muharebe günü elime geçti. (s.60)
İ.Ç	Bu tutam bana; Selahaddin ile kölelerimiz arasında savaşın çıktığı gün ulaştı. (s.36)
Ö.Ç	Bu saç tutamı bana, kölelerimiz ile Selâhaddîn'in adamları arasında savaşın olduğu gün ulaştı.

عبيدنا İngilizceden yapılan çeviride karşılığını bulurken Arapçadan yapılan çeviride çevirmenin "zencilerimiz" biçiminden çevirmesinden ötürü kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:14

K.M	**قالت: " لم أسأله عن اسمه، وكنت أتوقع أن يأتيك في اليوم التالي ويقص عليك ما وقع فتكافئه، إنه لم يفعل." (ص٣٩)**
A.Ç	"Kendisine ismini sormadım, Vakanın ertesi günü yanıma gelerek durumu hikâye edip hizmete karşılık mükâfat talebinde bulunmasını bekliyordum. Gelmedi". (s.64)
İ.Ç	"Hayır. Ona ismini de sormadım. Ancak ertesi gün onun sana geleceğini ödüllendirilmesi için olup biteni anlatacağını düşünmüştüm. Ama yapmadı". (s.39)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik kardeşine, "Adını sormadım. Ertesi gün gelip sana olan biteni anlatacağını ve senin onu mükâfatlandıracağını sandım. O bunu yapmadı" dedi.

Yukarıdaki cümlenin Arapçasından yapılan çevirisine bakıldığında çevirmenin **يأتيك** "sana gelip" **ويقص عليك** "sana anlatması" anlamındaki ifadeleri "bana" iyelik zamiri çekimine göre çevirmiş ve dilbilgisi düzeyinde sonucu kayıp yaşanmıştır.

Örnek:15

K.M	**لا تغضب أخي. اسمح لي ألا أذكر اسم الرجل الذي أتهمه، لأني اتهمه بالظن و بعض الظن إثم. (ص٤٠)**
A.Ç	Kardeşim! Teessür ve hiddetle kendinizi üzmeyiniz. Şüphe ettiğim adamı söylemeyeyim. Çünkü şüphenin bir gerçek olduğunu temin edemem. (s.66)
İ.Ç	Kardeşim, lütfen sinirlenme. Lütfen beni anlayışla karşıla. Benim o adamların kim oldukları hakkında düşüncem yanlış olduğu takdirde, onlara haksızlık etmiş olurum. (s.40)
Ö.Ç	Kardeşim sinirlenme. Suçlamada bulunduğum bu adamın adını söylemediğim için beni bağışla. Çünkü onu zan üzere suçluyorum ve zannın bir kısmı günahtır.

Yukarıdaki kaynak metin cümlesinde **بعض الظن إثم** geçen "zannın bir kısmı günahtır" isim cümlesi eksiltme stratejisiyle her iki çeviride hedef dile aktarılmamış ve anlam kaybı yaşanmıştır. "Öfkelenme! Sinirlenme!" anlamlarına **لا تغضب** gelen bu emir cümlesi Arapçadan yapılan çeviride "Teessür ve hiddetle kendinizi üzmeyiniz" şeklinde açık ve net olan ifade açımlama yoluna gidilerek aktarılmıştır. Yine kaynak metinde geçen ve bir kişiyi ifade eden **الرجل** "adam" kelimesi İngilizcedeki çeviride çoğul formda aktarılmıştır. Bu cümlenin çevirisi "Kardeşim sinirlenme. Suçlamada bulunduğum bu adamın adını söylemediğim için beni bağışla. Çünkü onu zan üzere suçluyorum ve zannın bir kısmı günahtır" biçimde yapılabilirdi.

Örnek:16

K.M	قالت "و أنت منحرف المزاج فاذهب إلى فراشك وسترى في الغد أني أقول الحق".وكان العاضد قد تعب فعلا وكان لقولها تأثير شديد فيه. (ص ٤٢)
A.Ç	"Rahatsızsın. Şimdi yatağa gitmelisin. Yarın olsun; her hakikati söyleyeceğim." Dedi. Azıd hakikaten yorgun bir haldeydi. Hemşiresinin sözleri ona pek ziyade tesir etmişti. (s.70)
İ.Ç	"Senin şuan keyfin yok, git ve biraz dinlen. Yarın bu konuyu tekrar görüşürüz ve haklı olduğumu anlarsın." (s.44)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik kardeşine, "Keyfin yok, yatağına git. Yarın öbür gün doğruyu söylediğimi göreceksin" dedi. el-'Âdıd gerçekten yoruldu ve ablasının söylediğinden çok etkilendi.

وسترى في الغد أني أقول الحق cümlesi Arapçadan yapılan çeviride "yarın olsun; her hakikati söyleyeceğim"; İngilizcedeki çeviride ise "yarın bu konuyu tekrar görüşürüz ve haklı olduğumu anlarsın" şeklinde bağlamdan uzaklaşılarak aktarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. Buradaki yarından kasıt, yakın bir gelecek anlamına gelen "yarın öbür gün" ifadesidir. Bu cümle "yarın öbür gün haklı olduğumu göreceksin" şeklinde çevrilebilir. Öte yandan وكان العاضد قد تعب فعلا وكان لقولها تأثير شديد فيه "el-'Âdıd gerçekten yoruldu ve ablasının söylediğinden çok etkilendi" cümlesi İngilizceden yapılan çeviride tamamen eksiltme işlemi uygulanarak hedef dile aktarılmamış ve cümle düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:17

K.M	فلما فرغ من اللبس أمر بالبغلة فأتته وركب إلى حيث يقيم صلاح الدين ووالده ورجال حاشيته. (ص ٤٧)
A.Ç	Esvap değiştirmeyi bitirince katırının hazırlanmasını emretti. Katıra bindi. Selahaddin ve babasının ikamet ettiği tarafa doğru gitmeye başladı. (s.78)
İ.Ç	Üstünü değiştirdi ve atının getirilmesini emretti. Atına biner binmez, Selahaddin ve babasının olduğu yere doğru yol aldı. (s.51)
Ö.Ç	Ebû'l-Hasan kıyafetlerini giyer giymez katırını istedi. Katırı getirildi. Katırına binip Selâhaddîn, babası ve adamlarının kaldığı yere doğru gitti.

البغلة Dişi katır anlamına gelen bu kelime Arapçadan yapılan çeviride kelime düzeyinde eş değerlik sağlanarak başarılı biçimde aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise, yanlış anlaşılma sonucunda "at" olarak aktarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. Her iki çeviride ifadesine رجال حاشيته eksiltme işlemi uygulanmıştır. Diğer taraftan İngilizce çeviride "atına biner binmez" şeklinde bir ifade eklenerek kaynak metinde "لم يمض حتى" varmış hissi uyandırılmıştır.

Örnek:18

K.M	وقد رُبّيت في دار الخلافة وسيدة الملك طفلة. (ص ٥١)
A.Ç	Yakute, hilafet sarayında terbiye edilmiş, Seyyidetulmelik'i pek küçük yaştan beri elinde büyümüştü. (s.89)
İ.Ç	Prenses daha küçük yaşlarda iken Yakute, hilafet evinde terbiye ve eğitim görmekteydi. (s.56)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik bir kız çocuğuyken Yakute hilafet evinde yetiştiriliyordu.

وسيدة الملك طفلة "Seyyidetu'l-Melik bir kız çocuğuyken", kaynak metinde hal cümlesi formunda gelen bu cümle Arapçadan yapılan çeviride hedef dilde hissedilmemiştir. İngilizceden yapılan çeviride ise başarılı bir biçimde hedef dile aktarılmış ve dilbilgisi düzeyinde eşdeğerlik sağlanmıştır. Kaynak metindeki bu cümle tek cümle iken Arapçadan yapılan çeviride iki cümle olarak, eklemeler yapılmış, yanlış yorumlanarak aktarılmış metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır. رُبّيت yetişmek anlamına gelen bu fiil edilgen formda kullanmış ve yetiştirilmek anlamına gelmektedir. Hedef dile yapılan çevirilere bakıldığında Arapçadan yapılan çeviride "terbiye edilmiş" İngilizceden yapılan çeviride ise "terbiye ve eğitim görmekteydi" şeklinde bu fiilin vermek istediği anlam dışında aktarılmış anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Örnek:19

K.M	فقالت سيدة الملك :"... إنها ساعة أطول من العمر كله.كنت فيها بين الحياة و الموت". (ص ٥٦)
A.Ç	"O, bütün bir ömrümden daha uzun bir saati. O saatte hayat ile ölüm arasında hiçleşiyordum". (s.99)
İ.Ç	Prenses cevap verdi …"benim için bütün bir ömür gibiydi. Ben o zaman ölümle hayat arasında pençeleşiyordum". (s.63)
Ö.Ç	Seyyidetu'l-Melik, "tüm hayatımın en uzun saatiydi. O sırada ölümle kalım arasındaydım" dedi.

كنت فيها بين الحياة و الموت "Ölümle kalım arasındaydım" anlamına gelen bu cümle Arapçadan yapılan çeviride "O saatte hayat ile ölüm arasında hiçleşiyordum" şeklinde "hiçleşme" anlamında bir sözcük eklenerek, İngilizceden yapılan çeviride ise "Ben o zaman ölümle hayat arasında pençeleşiyordum" biçiminde "pençeleşme" kelimesi eklenerek ileti hedef dile aktarılmış ancak anlam kargaşası oluşmuştur. Hâlbuki bu ifade yukarıda ifade ettiğimiz gibi Türkçemizde karşılığı olan bir ifadeyle aktarılabilirdi. Ayrıca إنها ساعة أطول من العمر كله "tüm hayatımın en uzun saatiydi" anlamına gelen bu cümle Arapçadan yapılan

çeviride “o, bütün bir ömrümden daha uzun bir saati” anlamı verilerek aktarılırken, İngilizceden yapılan çeviride “benim için bütün bir ömür gibiydi” anlamı verilerek benzetme yoluyla aktarılmıştır. Her iki çeviride bağlama uygun aktarılmış ve metin düzeyinde eşdeğerlik sağlanmıştır.

Örnek:20

K.M	"فأنا من أجل هذه الأخلاق أحببته ولم انظر إلى أصله وفصله." (ص ٥٦)
A.Ç	“Ben de onu bu yüce ahlakı için kendisini sevdim. Aslını faslını aramadım. En kıymetli asalet, liyakat ve ehliyettir.” (s.101)
İ.Ç	“Demek ki kan soyu değil, liyakat daha önemlidir”. (s.64)
Ö.Ç	“Ben onu bu ahlakından dolayı sevdim. Soyuna sopuna bakmadım.”

“Ben onu bu ahlakından dolayı sevdim. Soyuna sopuna bakmadım” anlamına gelen cümlede yer alan **فأنا من أجل هذه الأخلاق أحببته ولم انظر إلى أصله وفصله** **أصله وفصله** “soyu sopu” anlamını taşıyan ifade Arapçadan hedef dil Türkçeye “aslını faslını” şeklinde literal çeviri yapılarak aktarılmıştır. Ancak Türkçede böyle bir kullanım bulunmaktadır. Bu bağlamda hem biçimsel hem de anlamsal düzeyde kayıp yaşanmıştır. Ayrıca “en kıymetli asalet, liyakat ve ehliyettir” cümlesi eklenerek hedef dilde anlam kargaşası oluşmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise kaynak metinden uzaklaşılarak aktarılmış, farklı bir metin oluşmuş ve metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:21

K.M	واستخرج من علبة أخرى خاتما حجارته من الزمرد والياقوت نحو الذي ذكره وألبسه إياها في إصبعها. (ص٦٠)
A.Ç	Sonra diğer bir kutudan zümrüt ve yakut taşlarla müzeyyen bir yüzük çıkararak onun parmağına geçirdi. (s.109)
İ.Ç	Sonra diğer bir kutudan zümrüt ve yakut taşlarla süslü bir yüzük çıkararak onun parmağına geçirdi. (s.69)
Ö.Ç	Başka bir kutudan bahsetmiş olduğu zümrüt ve yakut taşlı yüzüğü çıkardı ve Seyyidetu’l-Melik’in parmağına taktı.

ألبس “Elbise için giymek; takı vb. için takmak” anlamlarına (el-Mu‘âsıra,2020) gelen bu fiil her iki çeviride yanlış yorumlanarak ve hedef dil Türkçede eşdeğeri olmayan bir başka bir fiille aktarılmış ve bu çerçevede anlam kaybı yaşanmıştır.

Örnek:22

K.M	فقالت :" أنت تُعَنّفُني يا أخي على أمر ليس في طاقتي،فأنا قد عاهدت نفسي ألا أتزوج". (ص ٦١)
A.Ç	"Kardeşim! İktidarım dâhilinde bulunmayan bir mesele için beni üzüyorsunuz. Hiç evlenmemek fikrindeyim". (s.111)
İ.Ç	"Kardeşim! Gücümün yetmediği bir konuda beni kınıyorsun. Aslında ben evlenmeyi düşünmüyorum". (s.70)
Ö.Ç	"Kardeşim, elimde olmayan bir şey için beni zorluyorsun. Aslında ben evlenmeyeceğime dair kendime söz verdim."

أنت تُعَنّفُني يا أخي على الأمر ليس في طاقتي Cümlesi "Kardeşim, elimde olmayan bir şey için beni zorluyorsun" şeklinde çevrilebilir. Arapçadan yapılan çeviride "iktidarım dâhilinde bulunmayan bir mesele için beni üzüyorsun" biçiminde kaynak metin anlamı dışında bir aktarım olurken İngilizceden yapılan çeviride "Gücümün yetmediği bir konuda beni kınıyorsun" şeklinde عنّف "zorlamak, kaba davranmak" anlamına gelen fiile kınamak anlamına gelen أدان ve ندّد fiillerinin anlamı verilerek aktarılmış ve fiil çevirisi yanlış yapılmıştır. Dolayısıyla bu fiil çevirisi bağlamla örtüşmemektedir. Eğer fiil çevirisi doğru yapılsaydı İngilizceden yapılan çevirinin kaynak metin anlamına daha yakın olduğu görülecekti.

Örnek:23

K.M	إذا كنت تحسبين قبولك له مصيبة فإنها مصيبة صغرى. (ص ٦١)
A.Ç	"Onu almayı bir felaket telakki ediyorsan emin ol ki bu, diğerine nispeten küçük bir felaket sayılır." (s.112)
İ.Ç	"Eğer bu evliliği felaket olarak adlandırıyorsan, emin ol, diğerinin yanında çok küçük kalır." (s.71)
Ö.Ç	Onu kabul etmeyi bir felaket olarak görüyorsan emin ol, bu devede kulak kalır.

Yukarıdaki cümlenin Arapçadan yapılan çevirisinde yer alan إذا كنت تحسبين قبولك له مصيبة "onu almayı bir felaket telakki ediyorsan" cümlesinin kaynak metinde bir karşılığı bulunmamaktadır. Çevirmen yazarın istemediği bir aktarımda bulunmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise kaynak metin öncesinden esinlenerek "Eğer bu evliliği felaket olarak adlandırıyorsan" şeklinde aktarılarak, kaynak metnin anlamına daha yakın olduğu görülmektedir. Burada, Seyyidetu'l-Melik'in Ebû'l-Hasan'ı eş olarak kabul etmek isteyip istemediğiyle ilgili konudan bahsedilmektedir. Bizce bu cümle "Onu kabul etmeyi bir felaket olarak görüyorsan emin ol, bu devede kulak kalır" biçiminde hedef dil Türkçenin kurallarına uygun olarak çevrilebilirdi.

Örnek:24

K.M	فحالما دخلت الغرفة قالت لها: " ما لي أرى سيدتي غاضبة؟ إني أرى في جِيْدك عقدا من الجوهر وفي إصبعك خاتما من الزمرد والياقوت لوكانا لي لزالت عني هموم الدنيا." (ص ٦٣)
A.Ç	Onun için Seyyidetulmelik ile beraber odaya girer girmez: "Hanımcığım sizi küsmüş görüyorum. Ne için hiddet ettiniz? Boynunuzda kıymetli bir gerdanlık, parmağınızda güzel bir yüzük var. Bunlar benim olsaydı dünyada küsecek bir şey bulamazdım" dedi. (s.116)
İ.Ç	"Hanımım," dedi. "Çok kötü görünüyorsunuz. Neler oldu? Boynunuzdaki şu kıymetli gerdanlık ve şu güzel yüzük benim olsaydı, bu dünyada kimse beni kızdıramazdı". (s.74)
Ö.Ç	Yakute odaya girdiğinde Seyyidetu'l-Melik'e, "Hanım efendi neden sinirlendiniz? Boynunuzda değerli taşlarla süslü bir gerdanlık ve parmağınızda zümrüt ve yakut işlemeli bir yüzük görüyorum. Bunlar benim olsaydı dünyanın derdini kederini bir kenara bırakırdım" dedi.

غاضبة "sinirli, öfkeli" anlamlarına gelen bu mastar Arapçadan yapılan çeviride "sizi küsmüş görüyorum. Ne için hiddet ettiniz" şeklinde farklı anlamlara gelen eklemeler yapılarak, İngilizceden yapılan çeviride ise, "Çok kötü görünüyorsunuz" biçiminde kaynak yazar metninin vermek istediği mesajın dışına çıkılarak serbest çeviri yapılmış, kaynak metin aslında uzaklaşarak yeniden oluşturulmaya çalışılmış, hem biçimsel hem de anlamsal düzeyde kayıp yaşanmıştır. إني أرى في جِيْدك عقدا من الجوهر وفي إصبعك خاتما من الزمرد والياقوت "boynunuzda değerli taşlarla süslü bir gerdanlık ve parmağınızda zümrüt ve yakut işlemeli bir yüzük görüyorum" anlamına gelen bu cümle, ilk çeviride "boynunuzda kıymetli bir gerdanlık, parmağınızda güzel bir yüzük var" biçiminde, ikinci çeviride ise, "boynunuzdaki şu kıymetli gerdanlık ve şu güzel yüzük" şeklinde, temyiz ifadeleri dikkate alınmadan aktarılmış ve dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Her iki çeviri değerlendirildiğinde kaynak metne sadık kalınmadan serbest çeviri yapıldığı sonucu çıkarılabilir.

Örnek:25

K.M	ولم يكن لهم في ذلك اليوم شاغل مهم، فبعد العِشَاء ذهب كل إلى غرفته. (ص ٦٨)
A.Ç	O gün mühim bir iş yoktu. Yatsı namazında sonra herkes kendi odasına çekildi. (s.125)
İ.Ç	Müsabakanın verdiği yorgunlukla akşam namazından sonra herkes odasına çekildi. (s.82)
Ö.Ç	O gün önemli bir iş yoktu. Yatsı namazından sonra herkes odasına çekildi.

Yukarıdaki kaynak metinde geçen **العشَاء** "yatsı namazı" anlamına gelen kelime Arapçadan yapıla çeviride doğru aktarılırken, İngilizceden yapılan çeviride "akşam namazı" anlamı verilerek zamansal ifade yanlış aktarılmıştır. Ayrıca "müsabakanın verdiği yorgunluk" şeklinde kaynak metinde bulunmayan bir ekleme yapılmıştır. Bu kelime **العَشَاء** şeklinde hareke alınca akşam yemeği anlamına da gelmektedir. Dolaysıyla İngilizceden yapılan çeviride zamansal ifade aktarımında kayıp yaşanmıştır.

Örnek:26

K.M	**ولا تجد شيئا يستهوي العامة مثل الدين. (ص ٧١)**
A.Ç	Din kadar avamı çeken bir şey bulamazsın. (s.132)
İ.Ç	Çevirisi yapılmamış.
Ö.Ç	Din gibi halkı büyüleyen / cezbeden bir şey yoktur.

استهوى "Büyülemek, çekmek, cezbetmek" anlamlarına gelmektedir (el-Manya, 2020). Bu fiil Arapçadan yapılan çeviride doğru aktarılıp anlamsal düzeyde eşdeğerlik sağlanırken, İngilizceden yapılan çeviride bu fiilin geçtiği cümle tamamen eksiltme işlemine tabi tutulmuş ve metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır. Buna ek olarak halk anlamına gelen **العامة** kavramı "avam" şeklinde yerlileştirme işlemine tabi tutularak aktarılmıştır.

Örnek:27

K.M	**فعاد إلى غرفته قرب باب القصر فرأى أبا الحسن في انتظاره على مثل الجمر. (ص ٨٩)**
A.Ç	Kendi odasına döndü. Ebularsan orada kendisini bekliyordu. (s.172)
İ.Ç	Ebu el Hasan orada kendisini bekliyordu. (s.118)
Ö.Ç	Saray kapısına yakın olan odasına döndü, Ebû'l-Hasan'ı kendisini sabırsızlıkla beklediğini gördü.

غرفته قرب باب القصر "Saray kapısı yakınındaki odası" anlamına gelen bu ifade her iki çeviride eksiltme stratejisiyle çıkarılmıştır. Diğer taraftan şibih cümle hal biçiminde gelen **رأى أبا الحسن في انتظاره على مثل الجمر** Ebû'l-Hasan'ı kendisini "sabırsızlıkla" beklediğini gördü, cümlesi her iki çeviride çıkarılmış ve dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:28

K.M	وكان صلاح الدين يتكلم والحضور سكوت كأن على رءسهم الطير، ولعلك لو استطلعت خفايا سر ائرهم لر أيت كلا منهم ينتظر ما يقوله الآخرون ولا يريد أن يكون هو البادئ في الرأي. (ص ٩٤)
A.Ç	Selahaddin söz söylerken herkes derin bir sükûtu muhafaza ediyordu. Bunların halet-i ruhiyeleri tektik edilirse herkesin diğerlerinin konuşmasını beklediği, ilk sözü kimsenin söylemek istemediği anlaşılır. (s.182)
İ.Ç	Orada bulunan herkes büyük bir sessizlik içinde Selahaddin'i dinliyordu. Kimse ilk konuşan olmak istemiyordu. (s.129)
Ö.Ç	Selahâddîn konuşuyordu, orada bulunanlar ise sanki başlarının üstünde kuş varmış gibi susuyorlardı. Eğer iç dünyalarını anlayabilseydin her birinin diğerinin ağzına baktığını ve söze ilk başlayan olmak istemediğini görürdün.

Yukarıdaki cümlelerin çevirisi yapılırken eksiltme işlemi uygulanarak bazı ifadelerin çıkarılması sonucu çeviri kaybı yaşandığı müşahede edilmiştir. **كأن على رءسهم الطير** "sanki başlarında kuş varmış gibi" ifadesi Arapçadan yapılan çeviride "derin bir sükût" ve İngilizceden yapılan çeviride "büyük bir sessizlik" şeklinde aktarılarak benzetme yoluyla o topluluğun halini hedef dile aktarılmıştır. Buradaki **الطير** kelimesi sessizliği ifade etmektedir. Diğer taraftan bu kelimenin "uğursuzluk" anlamı da vardır. Nitekim Yasin suresi 19. ayetinde ...قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُم "onlar da dediler ki; uğursuzluğunuz kendinizdendir" şeklinde geçmektedir. **لو استطلعت خفايا سر ائرهم** "Eğer iç dünyalarını anlayabilseydin" sen zamir çekimiyle oluşturulan şart cümlesi, Arapçadan yapılan çeviride "halet-i ruhiyeleri tektik edilirse" şeklinde edilgen bir yapıyla çevrilmiş ve hedef dilde zamir varlığı hissedilmemiştir. Halet-i ruhiye ifadesi Türk okurun aşina olduğu bir yapıdır. Dolayısıyla **خفايا سر ائرهم** ifadesi anlaşılır bir biçimde aktarılmıştır. İngilizceden yapılan çeviride ise bu cümle tamamen çıkarılmış anlam kaybı yaşanmıştır. Her iki çeviri incelendiğinde Arapçadan yapılan çevirinin kaynak metin anlamına daha yakın olduğu söylenebilir. İngilizceden yapılan çeviride ise eksiltmeler yapılarak aktarıldığı ve kaynak metin anlamı göz ardı edildiği tespit edilmiştir.

Örnek:29

K.M	وقبل أن يفترقوا سمعوا الأذان فذهبوا للصلاة ثم إلى الغداء. (ص ٩٦)
A.Ç	Ayrılmadan evvel ezan okundu. Namaza gittiler. Sonra yemeğe oturdular. İşte bu mevki ve saltanat rekabeti Suriye'de Haçlı istilalarının daha evvel bitmesine mani olmuştu. (s.186)

İ.Ç	Ayrılmadan önce ezan okundu. Hep birlikte namaza gittiler. Sonra yemek yediler. İşte bu mevki ve saltanat rekabeti, Suriye'deki Haçlı saldırılarının uzamasına neden olmuştu. (s.133)
Ö.Ç	Ayrılmadan önce ezanı dinlediler. Hemen namaza gittiler ardından da öğlen yemeğine.

"Ayrılmadan önce ezan sesini **وقبل أن يفترقوا سمعوا الأذان فذهبوا للصلاة ثم إلى الغداء** duydular. Hemen namaza gittiler ardından da öğlen yemeğine" anlamına gelen cümleden geçen **الغداء** öğün olarak öğlen yemeği anlamında kullanılmaktadır. Aynı zamanda zamanı tayin etmektedir. Her iki çeviride yemeğe gidildiği ifade edilmiş ama bu kelime çıkarıldığı için hangi öğün olduğu anlaşılmamıştır. Diğer taraftan Arapçadan yapılan çeviriye "İşte bu mevki ve saltanat rekabeti Suriye'de Haçlı istilalarının daha evvel bitmesine mani olmuştu" eklemesi yapılarak aktarılırken, İngilizceden yapılan çeviriye "İşte bu mevki ve saltanat rekabeti, Suriye'deki Haçlı saldırılarının uzamasına neden olmuştu" eklemesi yapılmış ve hedef dil Türkçede farklı bir metin oluşmuş, kaynak metnin vermek istediği mesajın dışına çıkılmıştır.

Örnek:30

K.M	**فربما كان الساعون فيه من بعض العامة الجهلاء. (ص١٢٠)**
A.Ç	İhtimal ki avamdan birtakım cühela bu akıl ve insaf dışı teşebbüste bulunmuştur. (s.240)
İ.Ç	Belki de teşebbüste bulunan kimseler, halkın içinde cahil bir takım insanlardan ibarettir. (s.188)
Ö.Ç	Belki halktan bazı cahil kimseler buna teşebbüs etmiştir.

Yukarıdaki cümlenin kaynak metindeki bağlamına bakıldığında İngilizceden yapılan çeviride bazı eklemeler yapılarak hedef dile daha anlaşılır düzeyde aktarıldığı görülmektedir. Arapçadan yapılan çeviride ise **من بعض العامة الجهلاء** yapısı "avamdan bir takım cühela" şeklinde kültürel ödünçleme yapılarak aktarılmıştır. Diğer taraftan anlamı güçlendirmek adına "akıl ve insaf dışı" eklemesi yapılmıştır. Her iki çeviriye bakıldığında İngilizceden yapılan çeviride eşdeğerlik sağlanırken Arapçadan yapılan çeviride bunu söylemek mümkün değildir.

Örnek:31

K.M	وصلا بعد هنيهة إلى منزل قر اقوش فدخلا، وأمر قر اقوش ألا يدخل البيت أحد من الناس ولو أنه السلطان صلاح الدين نفسه. (ص ١٢٦)
A.Ç	Bir müddet yürüdükten sonra Karakuş'un evine vardılar. Karakuş, Cevher ile eve girince yanına kimsenin girmesine müsaade edilmemesini emretti. (s.253)
İ.Ç	Bir süre birlikte yürüdükten sonra Karakuş'un evine vardılar ve Karakuş, Tavaşi ile birlikte eve girince Uşağına odasına kimsenin girmesine izin verilmemesi için emretti. (s.202)
Ö.Ç	Bir süre sonra Karakuş'un evine gelerek içeri girdiler. Karakuş, Sultan Selâhaddin bile olsa içeriye kimsenin girmemesini emretti.

Yukarıdaki kaynak metinde Karakuş ile Cevher'in Ebû'l-Hasan'ı yakalamak için plan yapmak amacıyla Karakuş'un evine gittikleri zaman dilimi anlatılmaktadır. Her iki çeviriye bakıldığında, hedef dile eşdeğer biçimde aktarılabilirdi. Ancak sultan Selâhaddin bile olsa" ولو أنه السلطان صلاح الدين şart cümlesi hedef metne eksiltme stratejisi uygulanarak aktarılmış ve kayıp oluşmuştur. Ayrıca İngilizceden yapılan çeviriye "Karakuş ve Tavaşi birlikte eve girince" biçiminde aktarılarak özne yanlış aktarılmıştır. Buradaki Tavaşi[5] romanın genelinde Bahâeddîn Karâkûş için kullanılmıştır.

Örnek:32

K.M	... وقال: "... أخبرني عن سبب موت هذا السلطان، قال إنه توفي بعلة الخوانيق ." (ص ١٥٢)
A.Ç	"…Nureddin'in hançere iltihabından vefat ettiğini haber verdiler." dedi. (s.303)
İ.Ç	"…Nureddin'in gırtlak iltihabından öldüğünü haber verdi." dedi. (s.252)
Ö.Ç	"…Bu sultanın ölüm sebebinin gırtlak iltihabı olduğunu haber verdi." dedi.

علة الخوانيق Bu ifadenin eşdeğer Türkçe karşılığı "gırtlak iltihabı", tıbbi literatürdeki karşılığı ise "farenjit"tir. Arapçadan yapılan çeviride bu ifade yabancılaştırma stratejisi kullanılarak "hançere iltihabı" şeklinde aktarılmış ve anlam kaybı oluşmuştur. İngilizceden yapılan çeviride ise hedef dildeki "gırtlak iltihabı" biçiminde eşdeğer bir anlam verilerek aktarılmıştır. Yukarıdaki çeviriler değerlendirildiğinde Arapçadan yapılan çeviride eşdeğerlik sağlanamazken İngilizceden yapılan çeviride eşdeğerlik sağlanmış ve anlam kaybı yaşanmamıştır.

[5] Tavaşi; sarayda görev yapan harem ağası gibi hadım edilmiş çalışanların genel adıdır.

Örnek:33

K.M	كيف يخضع له الألوف من الناس وفيهم العقلاء والحكماء ... أ تعلَم أن أتباعه اليوم يزيدون على ستين الفا من نخبة الناس وفيهم الشجعان والابطال والقواد؟ (ص ١٥٣)
A.Ç	Aralarında âlimler ve emirlerin de olduğu binlerce halkın ona itaat etmesi mümkün müydü? Bugün ona tabi olan adamlar yirmi binden fazladır. (s.308)
İ.Ç	Binlerce insan kendisine itaat eder miydi? Bugün ona tabi olanların sayısı altmış binden fazladır. (s.256)
Ö.Ç	Aralarında bilge ve hikmet sahibi insanlar varken binlerce insan ona nasıl itaat ediyor? ... Bugün içlerinde cesur, yiğit ve komutanların olduğu elit kesimden itaat edenlerin sayısı altmış bini aştığını biliyor musun?

الألوف من الناس "Binlerce insan" anlamına gelen bu yapı İngilizceden yapılan çeviride karşılığını bulurken, Arapçadan yapılan çeviride "binlerce halk" şeklinde hedef dilde sayısal yönden anlaşılmış ancak "insan" kelimesi sanki metinde العامة "halk" sözcüğü varmış gibi aktarılmış ve kelime düzeyinde eş değerlik sağlanamamıştır. ستين ألفا من نخبة الناس altmış bin elit kesimden insan anlamına gelen bu ifade Arapçadan yapılan çeviride "yirmi bin" şeklinde yanlış yorumlanarak çevrilmiş ve dilbilgisi düzeyinde kayıp yaşanmıştır. İngilizceden yapılan çeviride bu ifade karşılığını bulmuştur. العقلاء والحكماء "bilge ve hikmetli" anlamına gelen bu kelime grubu Arapçadan yapılan çeviride "alimler ve emirler" şeklinde yanlış aktarılırken İngilizceden yapılan çeviride de hedef metinde eksiltme stratejisi uygulanarak aktarılmış ve anlam kaybı oluşmuştur. كيف Soru edatı her iki çeviride هل soru edatının anlamı verilerek aktarılmış edat düzeyinde kayıp yaşanmıştır. ؟.... أ تعلم ..."Biliyor musun?" soru cümlesi her iki çeviride çıkarma işlemi uygulanarak hedef dilde yine edat düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

Örnek:34

K.M	فغضب واحد من رفاقه الأتراك. (ص ١٥٥)
A.Ç	Arkadaşlarından bir Çerkez ona kızdı… (s.313)
İ.Ç	Arkadaşlarından bir Çerkes ona kızdı… (s.263)
Ö.Ç	Türk arkadaşlarından biri kızdı.

الأتراك "Türkler" ismi her iki çeviride yanlış anlaşılarak "Çerkez" anlamı verilerek çevrilmiş ve özel isim aktarımında kayıp yaşanmıştır. Ayrıca kaynak metinde olmadığı halde her iki çeviriye "ona" zamiri eklenmiştir.

Örnek:35

K.M	"هو ليس من كبرائنا ،وإنما هو طارق جاءنا منذ يومين". (ص ١٧١)
A.Ç	“ O adam buradaki büyük adamlardan değildir. Üç gün evvel buraya gelen bir misafirdir.” (s.342)
İ.Ç	“Senin öldüreceğin kimse, buradaki büyük adamlardan biri değildir. Üç gün önce buraya gelen bir misafirdir.” (s.292)
Ö.Ç	“O büyüklerimizden biri değildir. Sadece iki gün önce bize gelen bir misafirdir”.

منذ يومين “iki gün önce” İfadesi her iki çeviride de yanlış yorumlama sonucu hedef dil Türkçeye yanlış aktarılmış, hem anlamsal hem de biçimsel düzeyde eşdeğerlik sağlanmamıştır.

Örnek: 36

K.M	فيمكن لسواه ان يدخل على زعيم الإسماعلية ويغرس هذا الخنجر في صدره. (ص٧٢)
A.Ç	Başkası da İsmaili reisinin bulunduğu yere girerek bu hançeri onun göğsüne saplaması da mümkündür. (s.135)
İ.Ç	Pekâlâ, bizde bir yolunu bulup onların reislerinin odasına girebiliriz. (s.88)
Ö.Ç	Ondan başka biri de, İsmaili liderin yanına girerek bu hançeri onun göğsüne saplayabilir.

Bu cümlenin Arapçadan yapılan çevirisinde eşdeğerliğin sağlandığı görülmektedir. Ancak İngilizceden yapılan çeviride çevirmen غرس هذا الخنجر في صدره “göğsüne hançer saplamak” ifadesini çıkararak eşdeğerliği sağlayamamış ve anlam kaybı oluşmuştur.

Örnek:37

K.M	فتألم الجليس مما سمعه واعتقد صحته وهو سليم القلب كما علمت. (ص٩٧)
A.Ç	Celis sadedil, gafil bir adamdı. Ebulhasan’ın dediklerine inandı. (s.189)
İ.Ç	Celis’in saf ve gafil avlanabilen bir adam olduğunu daha önce belirtmiştik. (s.136)
Ö.Ç	El-Celîs duyduklarına üzüldü ve doğruluğuna inandı, bildiğin gibi o iyi niyetli biriydi.

سليم القلب İyi niyetli anlamına gelen bu ifade olumlu bir anlam taşımaktadır. Yukarıdaki çeviriler incelendiğinde, Arapçadan yapılan çeviride “sadedil, gafil” şeklinde iki sözcükle olumsuz bir anlam verilerek aktarılmış ve bu anlamlar kaynak metinde yer almamaktadır. İngilizceden yapılan çeviride ise “gafil avlanmak” biçiminde deyimsel bir

ifade ile karşılık verilmiş ancak kaynak metin anlamı yansıtılmamıştır. Bu ifade bağlamında her iki çeviri değerlendirildiğinde hedef dil kurallarına uygun aktarılmadığı görülmektedir.

Örnek:38

K.M	**فقالت: "أظنهم مُجْمعين ،لأن مولانا السلطان لم يُدَّخِرْ وسعا في تخفيف الضرائب و إجراء العدل." (١١٩)**
A.Ç	"Halk umumen memnundur zannederim. Çünkü herkes idarenizden şefkat, hak ve adalet gördü." (s.238)
İ.Ç	"Halkın tamamının ben de memnun olduğunu zannediyorum. Çünkü idareniz altında bulunan herkes sizden şefkat, adalet ve merhamet gördü." (s.186)
Ö.Ç	"Halkın çoğunun memnun olduğunu düşünüyorum. Çünkü Sultanımız vergilerin indirilmesinde ve adaleti sağlamada hiçbir çabayı esirgemedi" dedi.

أظنهم مُجْمعين ،لأن مولانا السلطان لم يُدّخِرْ وسعا في تخفيف الضرائب و إجراء العدل "Halkın çoğunun memnun olduğunu düşünüyorum. Çünkü Sultanımız vergilerin indirilmesinde ve adaleti sağlamada hiçbir çabayı esirgemedi" şeklinde hedef dile aktarılan bu cümle, her iki çeviride **لم يُدَّخِرْ وسعا في تخفيف الضرائب و إجراء العدل** "vergilerin indirilmesinde ve adaleti sağlamada hiçbir çabayı esirgemedi" ifadesi çıkarılarak yerine kaynak metinde bulunmayan "çünkü idareniz altında bulunan herkes sizden şefkat, adalet ve merhamet gördü" cümlesi eklenerek hedef dile aktarılmış ve kaynak metin yazarının iletmek istediği mesaj çevirmenler tarafından serbest çeviri yoluyla farklı bir anlam verilerek hatalı bir şekilde aktarılmış ve metin düzeyinde kayıp yaşanmıştır.

SONUÇ

Çeviri işlemi kültürler arası bir etkinliktir. Günümüzde edebi sahada önemli bir yeri olan roman türünün Türk ve Arap edebiyatına çeviri yoluyla aktarıldığı bilinmektedir. Bu çerçevede çevirinin iletişim biliminin yanı sıra edebi alanda da önemli bir görev üstlendiği görülmektedir. Toplumlar çeviri vasıtasıyla kendi dillerinde yazılmamış eserlerle tanışma imkânı bularak bu toplumların duygu, düşünce, kültür, inanç, gelenek ve göreneklerini yakında tanıma fırsatı elde edebilmektedir. Örneğin; Türklerle Araplar arasında inanç birliğinden kaynaklanan kadim bir bağ bulunmaktadır. İki toplum arasındaki bu kadim bağ çeviri çalışmaları yoluyla belli bir düzeye ulaşmıştır. İlk çeviri çalışmalarının dini metinler üzerine yapıldığı görülmüş; takip eden dönemlerde de edebi eserler görülmeye başlamış; ancak yeterli düzeye ulaşmamıştır.

Arapçadan Türkçeye veya Türkçeden Arapçaya çeviri etkinliği son yıllarda ivme kazanmaya başlamıştır. Diğer yabancı dillerden Türkçeye yapılan çeviriler ile Arapçadan yapılan çeviriler karşılaştırıldığında bu iki dil çifti arasındaki çalışmalarının sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu çerçevede Corcî Zeydân'ın yirmi iki adet tarihi romanı değerlendirildiğinde, *Azrau'l-Kureyş* 1889 ve 17 *Ramazan* 1990 yılında Mir Mehmet Kerim *Azeri Türkçesine*, *Ebû Müslim el-Horasani* 1905'te, *Selâhaddîn Eyyûbî* 1913 ve *Fergane Güzeli* 1927 yılında Zeki Megamiz, *Abbâse Sultan* 1906'da Hasan Bedrettin tarafında, *Osmanlı İnkilabı* 1911 yılında Ali Abbas Müznib ve *Gassanlı Hint* 1972'de Ahmet Muhtar Büyükçınar tarafından toplam 8 romanı Türkçeye çevrildiği görülmektedir. Tarihi roman literatüründe Arap dünyasında büyük önem ve etkiye sahip olan Zeydân'ın roman çevirilerinin daha fazla olması beklenmektedir. İki dil arasında bu tarz çalışmaların sayıca artması diller arası etkileşim ve kültürel birikime olumlu yönde katkı sunacak ve çevirmenlerin alanla ilgili kazanımlar elde etmelerine yardımcı olacaktır.

Modern Arap Edebiyatında tarihi roman literatüründe ilk akla gelen kişi şüphesiz yirmi iki tarihi roman sahibi Lübnanlı Hıristiyan yazar Corcî Zeydân'dır. Corcî Zeydân romanlarında İslam fethi başlangıcından Memluküler dönemine kadar olan İslam tarihinin ilk dönemleriyle 18.yüzyıl ile 19. yüzyıllar arasında geçen olayları konu edinen çalışmalar ortaya koymuştur. Bu çalışmada incelenen *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında ise Fatımî Devletinin yıkılışı ile Eyyûbî Devletinin kuruluşu ele alınmaktadır. Aynı zamanda bir gazeteci olan Zeydân, Modern Arap Edebiyatının öncü şahsiyetlerinden biridir. Eserlerinde

şarkiyatçıların bakış açısının etkileri görülür. Amerikan Protestan Kolejinde eğitim görmüş ve kültürel bir uyanışı sağlamak için Batı kültürünü Araplara aktarma gayretinde olmuştur. Bunu yaparken ilk İslam tarihi düşünürlerinin görüşlerini tenkit ederek, bir milletin tarihinin savaş ve fetihlerle inşa edilemeyeceğini bunun aksine kültür ve medeniyet üzere bina edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu düşüncesini Arap halkına aktarmak için tarihi ve eğitici romanlar yazmıştır. Bu romanları yazarken amacının edebi bir tür ortaya koymak değil tam tersine roman çatısı altında tarihe hizmet etmek olduğunu dile getirmiştir.

Romanlarında salt tarihi bilgileri vermek yerine, tarihi olayları aşk maceralarıyla yoğurarak okuyucunun sürükleyici bulup merak edeceği tarzda aktarmaktadır. Romanlarında çok fazla kurgu olduğunu ancak bunların tarihi gerçekliği değiştirmediği, önemli olan şeyin halkın gerçek tarihle buluşması olduğunu düşünmektedir. Zeydân bu tavrıyla tarihi romanlarının aynı zamanda tarihi birer kaynak olma özelliği taşıdığını vurgulamaktadır. Nitekim incelenen *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında yer yer *el-Makrîzî, Hüsnü'l-Muhâdara, Kitabu'l-Ravzateyn, Târîhu'd-Devletu's-Selçukîyye, Tabakatu'l-Etıbba, İbnu'l-Esîr* ve *İbnu'l-Hallikan* gibi tarihi eser ve tarihçiye atıfta bulunduğu görülmüştür.

Bu tez çalışmasında dil, kültür ve kültürün çeviriyle ilişkisi ele alındıktan sonra birinci bölümde kuramsal çerçevede, çevirmenin çeviri esnasında diller ve kültürler arası farklılıklardan kaynaklı sorunların üstesinden gelmesine yardımcı olabilecek, çevirmenin işini kolaylaştıracak ve karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilecek bazı çeviri stratejileri hakkında bilgi verilmiştir. Ardından çeviride eşdeğerlik tanımı yapılmış, kuramcıların eşdeğerlik yaklaşımları incelenmiştir. Çalışmanın konusu olan çeviride kayıplar sorunu dil-bilgisel, deyim ve atasözü düzeyinde incelenmiş ve bu konudaki temel sorunlar ele alınmıştır. Aynı zamanda çeviri tarihi ve dönemin önemli kuramcıları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Modern Arap Edebiyatı ve Corcî Zeydân'ın tarihi romancılığının yanı sıra müellifin hayatı edebi kişiliği ve eserlerine geniş yer verilmiştir. *Selâhaddîn Eyyûbî* romanın özeti, şahıs kadrosu, romanın olay örgüsü, romandaki mekân ve zaman kavramları üzerinde durulmuş, romanın dil ve üslubu etraflıca incelenmiştir. Üçüncü bölümde Arapça aslından ve ara dil İngilizceden Türkçeye çevirisi yapılmış olan *Selâhaddîn Eyyûbî* romanında dil-bilgisel ve kültürel düzeydeki kayıplar incelenmiştir. Bu kayıpları şu şekilde sıralamak mümkündür. Yirmi adet isim tamlaması düzeyinde yaşanan çeviri kaybı, on sekiz sıfat tamlaması düzeyinde yaşanan kayıp, on bir adet edat ve bağlaç düzeyinde yaşanan kayıp, beş dua cümlesi çevirisinde yaşanan kayıp, yedi ismi tafdil çevirisinde yaşanan kayıp, yirmi altı deyim çevirisinde, iki atasözü çevirisinde ve otuz sekiz de hal cümlesi, fiil cümlesi, şart

cümlesi, sayı çevirisi, temyiz, mastar, cümle, kelime, gibi farklı alanlarda yaşanan çeviri kayıpları olmak üzere değerlendirme amaçlı söz konusu eserde yüz yirmi yedi adet çeviri kaybı örneği incelenmiştir.

Hedef dildeki metinlerin çevirisi değerlendirildiğinde kaynak metin sayfa sayısı ile hedef dildeki sayfa sayısının birbirinden farklı olduğu göze çarpmaktadır. Kaynak metin sayfa sayısı yüz doksan iken Zeki Megamiz tarafından Arapçadan yapılan çevirinin sayfa sayısı üç yüz seksen iki ve ara dil İngilizceden çevirisi Cuma Vural tarafından yapılan çevirinin sayfa sayısı üç yüz otuz üçtür. Kaynak metin on bir bölümden oluşurken Arapçadan yapılan çeviri altmış sekiz, İngilizceden yapılan çeviri de kırk sekiz bölümden oluşmaktadır. Kaynak dil sayfa sayısı ile hedef dil sayfa sayıları arasında bu denli farkın olması kaynak metin ile çeviri metinlerinin birbirinden farklı olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Çeviri kayıpları incelemesi aşamasında hem kaynak metin hem de hedef metin çevirilerinde çalışmanın mihverini oluşturacak cümleler karşılıklı olarak incelenmiş, çevirmenlerin takip ettiği stratejiler ve yaşanan kayıplar başlıklar halinde incelenmiştir. Böylece çeviri metinlerinin kaynak dile mi yoksa hedef dile mi yakın olduğu araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda Arapçadan Zeki Megamiz tarafından yapılan çeviri ile ara dil İngilizceden Cuma Vural tarafından yapılan çevirilerin yer yer kaynak dil ve kimi zaman hedef dil normlarına daha yakın olduğu tespit edilmiş. Bilindiği üzere iki dil arasında gerçekleşen çeviri işlemi her iki dilin izlerini taşır. Bu izler çevirmenin yeterlilik düzeyine göre kimi zaman derin hissedilirken kimi zaman yok denecek kadar azdır.

Çalışmanın analiz bölümünde çevirmenlerin, kaynak metni hedef dile çevirirken bu dil yapısını, kültürel dil ögelerinden olan deyim ve atasözlerini net olarak yansıtıp yansıtmadıklarını, kaynak dil yapısını ve kültürel ögeleri hedef dile aktarım sırasında hedef dil imkânlarını ustaca kullanıp kullanmadıklarını, çeviri eserin hedef okuyucu açısında anlaşılır olup olmadığı ve kaynak metin mesajını hedef dilde akıcı bir şekilde aktarıp aktarmadığı üzerinde durulmuştur.

Kaynak eserde tasnif edilen dilbilgisi, deyim ve atasözü ve farklı alanlardaki çeviriler yapısal ve anlamsal olarak incelendiğinde kimi zaman iki dil çifti arasında eşdeğerliğin sağlandığı, kimi zaman birebir çevirilerinin yapıldığı, bazen yanlış anlamların verildiği, bazen de hedef dilden tamamen çıkarılarak veya gereksiz eklemeler yapılarak aktarma işleminin gerçekleştiği görülmüştür. Bu çerçevede değerlendirme yapıldığında çevirmenlerin kaynak metin mesajını hedef dile aynı etki ile aktaramadıkları anlaşılmıştır. Dolayısıyla çevirmenlerin kaynak dil özelliklerini ve kültürel yapılarını hedef dile aktarmada başarısız oldukları söylenebilir.

Dilbilgisi, deyim ve atasözü ve muhtelif alanlarda yaşanan çeviri kayıpları analiz edildiğinde Arapçadan ve ara dil İngilizceden Türkçeye yapılan çeviriler değerlendirildiğinde dilbilgisi düzeyinde, deyim atasözü ve muhtelif alanlarda yapılan aktarımlarda kimi zaman Arapçadan yapılan çevirilerin kimi zamanda İngilizceden yapılan çevirilerin başarılı olduğu görülmüştür. Dilbilgisi düzeyinde isim tamlaması, edat ve bağlaç ve muhtelif alanlarda yapılan aktarımlarda ara dil İngilizceden yapılan çevirilerin Arapçadan yapılan çevirilere oranla daha başarılı olduğu tespit edilirken, dilbilgisi düzeyinde sıfat tamlaması, dua cümlesi, ismi tafdil ve deyim düzeyinde yapılan çevirilerde Arapçadan yapılan çevirilerin İngilizceden yapılan çevirilere oranla daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Atasözü düzeyinde yapılan çevirilerde ise her iki aktarımda da hiçbir şekilde eşdeğerliğin sağlanmadığı gözlemlenmiştir.

Bütün bu bilgiler ışığında karşılıklı metin çözümlemeleri ele alındığında Arapçadan Zeki Megamiz tarafından hedef dil Türkçeye yapılan çevirinin pek çok yerinde serbest çeviriye başvurulduğu, kaynak metne sadık kalınmadığı mütalaa edilmiştir. Öte yandan neredeyse hedef metinin tamamına çok fazla eklemeler yapılarak çeviride genişletme politikası güdüldüğü, anlam kargaşasına sebep olunduğu, kaynak metinden bağımsız yeni bir metin oluşturulduğu, bazı yerlerde kaynak metinde var olan cümlelerin çıkarma işlemi sonucu hedef dile aktarılmadığı ve bu yüzden cümle düzeyinde anlam kayıplarının yaşandığı tespit edilmiştir. Ayrıca çeviride birer kültürel varlık olan deyim ve atasözü aktarımı büyük gayret gerektirmektedir. Çünkü bu kültürel varlıkların karşılığını hedef dilde bulmak her zaman mümkün olmayabilir. Ancak çalışmadaki deyim ve atasözü çevirisinde hedef dil Türkçede karşılığı bulunmasına rağmen gerekli özen gösterilmemiş, çoğunun çevirisi açımlama stratejisi uygulanarak aktarılmış ve kültürel düzeyde ciddi kayıplara sebebiyet vermiştir. Dil-bilgisel düzeyde yaşanan sorunlar ele alındığında, bu sorunların iki dil arasındaki yapısal farklılıklardan ziyade çevirmenin dikkatsizlik veya yetersizliğinden kaynaklandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bağlamda çevirmen sorunlu olan kaynak dil cümlelerini iyice tespit edip hedef dilde uygunluk ve okunabilirlik doğrultusunda sorunsuzca çeviri becerisini gösterebilmelidir. Bütün bunlara ek olarak kaynak kültüre ait bazı yer adları kimi yerlerde kelimesi kelimesine çeviri yapılarak anlamı verilmiş kim yerlerde de kaynak dilde kullanıldığı şekliyle Türkçe transkripsiyon kurallarına uygun olmayan bir biçimde aktarılmıştır. Aynı şekilde kişi adları da transkripsiyon kurallarına dikkat edilmeden aktarılmıştır. Bu bağlamda yer ve kişi adları çevirisinde belli bir düzen takip edilmemiştir.

Kaynak dil yazarı Corcî Zeydân açık, anlaşılır ve basit bir dil ve üslup kullanırken; hedef metinde bu hissedilmemiş, anlaşılırlık ve okunabilirlik düzeyinde bir azalma olduğu

tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu aktarım tarzı çevirmenin hem kaynak hem de hedef dile olan yetersizliğini ortaya çıkarmaktadır.

Cuma Vural tarafından ara dil İngilizceden yapılan çeviride ise kaynak metnin hedef metne aktarımımda ciddi eksiltmeler yapılarak çeviride çıkarma stratejisi takip edilmiş ve metin düzeyinde fazlaca kayıp yaşanmıştır. Kimi yerlerde hedef dilde anlaşılır düzeyde doğru eklemeler yapılırken kimi yerlerde de anlam kargaşası yaşanmıştır. Çevirmen kaynak metne sadık kalmak yerine hedef dil metninde genel olarak serbest çeviriye başvurmuştur. Bazı yerlerde kaynak metin cümleleri hedef metinden tamamen silinmiştir. Bu da muhtemelen ara dilden yapılan çeviri zorluğundan kaynaklanmaktadır. Ancak çevirmenin görevi kaynak metin yapısına yoğunlaşıp çözümleyerek çeviri işlemine tabi tutmak olmalıdır. Öte yandan yer adları özel isim kategorisinde yer aldığı için çevirisi yapılmadan aktarılması daha uygun görülmektedir. İngilizceden yapılan çeviriye bakıldığında yer adları kelime anlamları verilerek aktarılmıştır. Aynı şekilde kişi isimlerinde hem Türkçe transkripsiyon kurallarına uyulmadan hem de bazı yerlerde sözcük anlamı verilerek aktarılmış ve anlam kaybı yaşanmıştır. Atasözü ve deyim çevirisinde yer yer hedef dil Türkçede var olan anlamlar verilerek eşdeğerlik sağlansa da çoğu yerde açımlama yoluna gidilerek anlam aktarılmıştır. Dilbilgisi aktarımı konusunda Arapçadan yapılan aktarıma benzer sorunlar yaşanmıştır.

Genel olarak her iki çeviri değerlendirildiğinde, çevirmenlerin çeviri işlemini kelimesi kelimesine çeviri ile serbest çeviri yöntemini takip ettikleri ve güncel çeviri stratejilerinden habersiz oldukları, ekleme ve çıkarma stratejisi dışında diğer stratejilere pek başvurmadıkları; dolayısıyla bu alanla ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları sonucuna varılmıştır. Çevirmenler kimi yerde kaynak metne bağlı kalırken kimi yerde de aşırı ekleme ve çıkarmalarla kaynak metinden bağımsız çeviri metinleri ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda çevirmenin kuramsal bilgiye sahip olması ufkunu genişletecek ve çeviri sürecinde işini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Ayrıca çeviri metinlerinin okunabilirlik ve anlaşılabilirlik düzeyinin artması için alanında uzman editörler tarafından incelenmediği tahmin edilmektedir.

Kendi sınırlılıkları çerçevesinde kaynak dil Arapçadan ve ara dil İngilizceden hedef dil Türkçeye karşılıklı çeviri kayıpları sorunları belirlenip çözüm önerileri sunulmaya çalışılan bu çalışmanın, çeviribilim alanında çalışacak diğer araştırmacılara çeviri kayıpları bağlamında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan Corcî Zeydân'ın *Selâhaddîn Eyyûbî* adlı romanı yeniden, düzgün bir şekilde alanında uzman çevirmenlerce çevrilmeyi beklemektedir.

KAYNAKÇA

Akdağ, A. I. (2010). *Oulıpo Teknikleri Çerçevesinde Bir Çeviri Çalışmasına Kültürel, Biçemsel Ve Söylemsel Yaklaşım; Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul Üniversitesi: İstanbul.

Akerson, F. E. (2008). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış, Genişletilmiş Yeni Basım (2.Baskı).* İstanbul: Multilingual Yayınları.

Aksan, D. (1999). *Türkçenin Gücü.* Bilgi Yayınevi: Ankara.

Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi.* Ankara: İmge Kitapevi.

Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktaş, Ş. (1984). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş.* İstanbul: Birlik Yayınları.

Aktaş, T. (1996). *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış.* Ankara: Orsen Yayınevi.

Allen, R. (1995). *The Arabic Novel: An Historical and Critical Introduction.* New York: Syracuse University Press.

Alwan, A. N. (1975). *Salâhuddîn el-Eyyûbî batalu Hittîn ve muharriru'l-Kuds mine's-salîbiyyîn.* Kahire: Dâru's-Selâm.

Argunşah, H. (2002). Tarihî Romanda Post-Modern Arayışlar. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 17-27.

Arı, S. (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller.* İstanbul: Değişim Yayınları.

Baker, M. (1992). *In Other Words:A course book on translation.* London & New York: Routledge.

Baker, M. (2011). *In Other Words: A coursebook on translation* . USA: Routledge.

Başarslan, S. N. (2020, Nisan 6). *Derin Düşünce*. https://www.derindusunce.org/: https://www.derindusunce.org/author/suzan-nur-basarslan/ adresinden alındı

Baykan, A. (2005). Sosyal-kültürel faktörlerin çevirideki rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*(14), 177-197.

Bektaş, S. (2008). *Diliçi çeviride kültürel ve dilsel değişimden kaynaklanan çeviri sorunları.* Sakarya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Berk, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi.* İstanbul: Multilingual Yayınları.

Bilgin, A. (2014). *Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı.* Ankara: Ankara Okulu.

Boztaş, İ. (1993, Aralık). Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10*(2), 55-65.

Cömert, B. (1978, Temmuz). Kuramsal Açıdan Çeviri Sorunu. *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayı*(322).

Çakır, M. T. (2018, Mart). Corcî Zeydân'ın Kureyş Bakiresi Adlı Tarihi Romanı Üzerine Bir İnceleme. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*(1), 134-145.

Çelebi, M. (1993). Corcî b. Habîb Zeydân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (tdk)*, 69-71.

Çetin, N. (2003). *Roman Çözümleme Yöntemi.* Ankara: Öncü Basımevi.

Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş 2 (Hikâye-Roman-Tiyatro).* Ankara: Akçağ Yayınları.

Çınar, D. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Gerçekleştirilen Çeviri Hareketlerinin Türkçe ve Türk Kültürüne Etkileri; Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Muğla Üniversitesi: Muğla.

Çoruk, F. J., Güler, S. B., & Kayalı, Y. (2016). Çeviride Kültürel Aktarım Sorunu: Karamazov Kardeşler Örneği/ Cultural Transmission Problems in Translation:The Case of The Brothers Karamazov. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research, 9*(42), 115-121.

Çotuksöken, Y. (1988). *Atasözlerimiz.* İstanbul: Varlık Yayınları.

Demirci, M. (1997). *Beytu'l-Hikme.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Demirezen, M. (1991). Çeviride Kayıplar Sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*(1), 115-128.

Dessouki, A. E. (1972). *The Origins of socialist Thought in Egypt, 1882 – 1922. Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Montreal: Department of Political Science McGill University.

Dickins, J., Hervey, S., & Higgins, I. (2002). *Thinking Arabic Translation,A Course in Translation Method:Arabic to English.* London and New York: Routledge.

Doğru, E. (2011). *Dilin Derin Devleti Deyimler.* Ankara: Fcr Yayınları.

Dönmez, M. İ. (2018, Aralık). Orhan Pamuk'un Sessiz Ev Romanındaki Atasözü ve Deyimlerin Arapça Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi. *Jiia İnternational Journal of İnterdisciplinary and İnterculturel Art, 3*(Özel Sayı:1), 19-32.

Durmuş, İ. (2018). *Çeviri Sanatının Esasları.* İstanbul: Akdem Yayınları.

Ece, A. (2010). *Edebiyat Çevirisinin ve Çevirmeninin İzinde.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Ekşi, F. (2015). *Arap Milliyetçiliği Bağlamında Corcî Zeydân'ın Romancılığı,Basılmamış Doktora Tezi.* Isparta: T.C Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Temel İslami Bilimleri Anabilim Dalı.

el-'Aşmâvî, A. (1993). *Vakfe me'a Corcî Zeydân.* Riyad: Mektebetu'l-'abîkân.

el-Câhız, E. O. (1965). *Kitâbu'l-Hayevân.* Kahire: Abduselâm Muhammed Hârûn(Yay.Haz.),I-VIII, Mustafa el-Bâbi el-Halebi ve Evlâduh.

el-Câhız, E. U. (1990). *el-Beyân ve't-Tebyin (Ed.Abduselâm Muhammed Hârûn).* Beyrut: Dâru'l-Cil.

el-Kandehlevi, M. Y. (1974). *Hayat's-Sahabe.* Daru'l-Fikr.

el-Maâny. (2020, Mayıs 2). *el-Maâny Arapça-Arapça Sözlük.* www.almaany.com: https://www.almaany.com adresinden alındı

Muhtar Ömer, A. (2008) Mu'cemu'l-Lugati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsıra. www.almaany.com: https://www.almaany.com adresinden alındı

Emin, A. (1934). *Duha'l-İslam.* Kahire: Matba'atu'l-İ'timad.

Er, R. (2012). *Çağdaş Arap Edebiyat Seçkisi.* Ankara: Vadi Yayınları.

Er, R. (2015). *Modern Mısır Romanı-I.* Ankara: Hece Yayınları.

Eray, A. (2018). *Diriliş Ertuğrul Dizisinin Arapça Altyazı Çevirilerinde Deyimsel Aktarım,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Mütercim Tercumanlık Anabilim Dalı, Çeviri ve Kültürel Çalışmaları Anabilim Dalı.

Erkut, G. Ş. (2014). Kişilik ve Kültür Etkileşimi Bağlamında Çevirmen İdeokültürü 'nün Çeviri Aracılığıyla Erek Sosyal Yapıya Etkisi. *Tarih Okulu Dergisi(TOD)*(XIX), 23-46.

Erten, A. (1992). Çeviride Kültürel Etkenler. *Hacettepe Üniversitesi Çeviri Bilim ve Uygulamaları*, 68-74.

Erten, A. (1993). Çeviri Ediminde Kayıplar Sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakülltesi Dergisi, 10*(1), 315-330.

Eruz, S. (2003). *Çeviriden Çeviri Bilime.* İstanbul: Multilingual Yayınları.

Evirgen, Ş. (2008). *Tahsin Yücel'in Vatandaş romanının Fransızca çevirisinde ekinsel öğelerin aktarımı;Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Forster, E. M. (1985). *Roman Sanatı.* (Ü. Aytür, Çev.) İstanbul: Adam Yayınları.

Göçer, A. (2012). Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili*(50).

Göğebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Gökşenli, E. Y. (2013). Şiir Çevirisinde Çeviri Kayıpları ve Eşdeğerlik Sorunları. *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi/*(7), 87-102.

Göktürk, A. (1979, Mart 1). Yazınsal Çevrilebilirlik Sorunu. *Türk Dili Sayısı*(330), 161-169.

Göktürk, A. (1989). *Sözün Ötesi.* İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Göktürk, A. (1994). *Dillerin Dili.* İstanbul: Yapıkredi Yayınları.

Gündüzöz, S. (2005). Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapçanın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Ögeler. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, V*(2), 215-229.

Gürçağlar, Ş. T. (2019). *Çevirinin ABC'si.* İstanbuul: Say Yayıncılık.

Gürsu, S. (2008). *Yeni Kuramlar Işığında Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Çeviri Etkinliğinin Değişen İşlevi; Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul Üniversitesi: İstanbul.

Güttinger, F. (1963). *Zielsprache,Theorieund Technik des Übersetzens.* Zürich: Manese Verlag.

Hamdi, E. M. (1992). *Hak Dini Kur'an Dili.* İstanbul: Azim Dağıtım.

Hatipoğlu, V. (1982). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.

İşler, E., & Özay, İ. (2012). *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük.* Ankara: Fecr Yyaınları.

Kabaklı, A. (2002). *Türk Edebiyatı- III.* İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.

Kaplan, M. (1982). *Dil ve Kültür.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Karaman, H., Çağrıcı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2014). *Kur'an Yolu Meali.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Karayürek, E. Ç. (2018). *Çeviri Stratejileri ve "Otoçeviri" Bağlamında Suat Derviş'in "Çılgın Gibi" Eserinin Fransızca Çevirisi; Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kızıltan, R. (2000). Tarihte Çeviri: Antik Çağdan 19. Yüzyıl Sonuna Kadar Edebi Çeviri Kuramları -1. Antik Çağdan Barok Çağın Sonuna Kadar. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40*(1-2), 70-71.

Koller, W. (1989). *Equivalence in Translation Theory, Reading in Translation Theory.* Yay.haz.Andrew Chesterman.Oy Finn Lectura.

Kurt, G. (2015). Arap KültürününTanınmasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Çevirilerin Rolü. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*(Special Issue 4), 526-536.

Kurt, G. (2018, 11 13). Çeviride Kayıplar Sorunu: Necîb Mahfûz'un Yevme Kutile'z-Za'îm Adlı Eserinin Arapça ve İngilizceden Türkçeye Çevirisi ile Arapça Kaynak Metninin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi,*(25), 1-34.

Kurt, G. (2019). *Necip Hahfuz Romanlarının Arapçadan Türkçeye Çevirilerinin Erek Odaklı Çeviri Kuramı ve Çeviri Stratejileri Açısında İncelenmesi; Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Küzeci, D. (2018, 3 17). İlişkiler Bağlamında Dil, Yazın, Kültür, Toplum ve Eğitim. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(39), 109-124.

Lewis, B. (2001). *What went Wrong?* London: Phoenix.

Mounin, G. (1967). *Die Übersetzung- Geschichte. Theorie. Anwendung.* München: Nymphenburger.

Msln, A. (2019). *et'Tayyib Salih'in "Mevsimu'l-Hicre İla'ş-Şemal" Adlı Romanın Tahlili;Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.* Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Murtâz, A. (1998). *Fî Nazariyyeti'r-Rivâye* . Kuveyt: el-Meclisu'l-Vataniyyu li's-Sekâfeti ve'l-Funûni ve'l-Âdâb.

Narlı, M. (2002). Romanda Zaman ve Mekan Kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(7), 92-106.

Nâsîf, İ. (1994). *Erva' mâ Kîle mine'l-Emsâl.* Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation.* Pritence Hall İnternational (UK) Ltd.

Odacıoğlu, M. C. (2011). *The Translation of Medical Texts: A Case Study on Arthur C. Guyton and John E. Hall's Textbook of Medical Physiology.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1363-1392.

Oğuz, A. K. (1971). Dilden Dile Sıkıntısı. *Varlık, 31*(766), 12-25.

Okuyan, S. (2012). *Çeviri Tarihinin Bugünün Bakış Açısıyla İncelenmesi; Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öner, I. B. (1990, Kasım 27). Çeviri Bir Süreçtir Ya Çeviribilim. *Argos*, 137-142.

Özdemir, E. (1997). *Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Özdenören, R. (1986). *Ruhun Malzemeleri,*. İstanbul: Risale Yayınları.

Özkan, M. (2009). *İnsan İletişim ve Dil.* İstanbul: Filiz Kitapevi.

Özön, M. N. (1985). *Türkçede Roman.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztürk, İ. (1999). *Tarihsel Süreçte Çeviri.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayın.

Pazarlıoğlu, S. (2015). *Honore De Balzac'ın "Le PeRe Gorgot" (Goriot Baba) Adlı Eser ile Türkçeye Çevirilerinin Erek Odaklı Çeviri Kuramı ve Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi; Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Popoviç, A. (1970). *The Concept "Shift of Expression" in Translation Analysis.* Yay.haz:James Holmes,mouton.The Hauge.

Reiss, K., & Vermeer, H. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translations Theory.* Tübingen: Max Niemeyer.

Robinson, D. (1992). Classical Theories of Translation from Cicero to Au-lus Gellius. *Textcontext, 7*, 15-25.

Sapir, E. (1921). *Language: An İntroduction to the Study of Speech.* New York: Harcourt Brace & Company.

Sarıkaya, M. (2003). el-Câhız'dan es-Safedî'ye Çeviri Teorisi. *Bilimname III,* 133-151.

Sarıkaya, M. (2019). 20.Yüzyılın ilk Yarısında Lübnan'da Arap Milliyetçiliğinin Edebiyatçı ve Çevirmen Önderlerinden Birisi: Flîks Fâris. *Bilimname XXXVIII*(2), 125-169.

Sarıkaya, M. (2019). Selâhaddîn Eyyûbî Adlı Romanı Bağlamında Corcî Zeydân'ın Tarihi Romancılığı. *Doğu Araştırmaları Dergisi*(20), 36-56.

Savory, T. (1961). *Tercüme Sanatı.* (P. Dereli, Çev.) Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Suçin, M. H. (2012). *Dünden Bugüne Arapçaya Çevirinin Serüveni.* Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Suçin, M. H. (2013). *Öteki Dilde Var Olmak.* Ankara: Say Yayınları.

Şanverdi, H. İ. (2019). *Necip El-Kilani'nin Türkçeye Çevrilen Eserlerinin Çeviri Stratejisi Açısından Değerlendirilmesi; Basılmamış Doktora Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şengül, M. B. (2010, Bahar). Romanda Mekan Kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*(3), 528-538.

Tâcir, C. (2013). *Hareketu't-terceme bi Mısr hilâle'l-karni't-tâsi'a 'aşer.* Kahire: Müessesetu Hindâvî.

Taş, S. (2017, Haziran). Orhan Kemal'in 72.Koğuş Adlı Eserinde Deyim Çevirisi ve Metnin Yeniden Anlatanı Olarak Çevirmen. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(1), 247-259.

Tdk. (2020, Mayıs 06). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. tdk.gov.tr: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı

Tural, S. K. (1992). *Tarihî Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler.* İstnabul: Ötüken Neşriyat.

Uyar, T. (1991, Güz). Düz-Anlatı Düz Olamaz. *Metis Çeviri*(17), 63-65.

Uysal, H. (1997). *Arapça- Türkçe- İngilizce Deyimler Sözlüğü.* Konya: Uysal Kitapevi.

Ünalan, Ş. (2005). *Dil ve Kültür (3.Baskı).* Ankara: Nobel Yayınları.

Ünsal, G. (2017). Çeviri Eleştirisi açısından Çeviri metin inceleme Çalışması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(11)*(243-253).

Ürün, A. K. (2015). *Modern Arap Edebiyatı.* Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Vinay, J., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: a Methodology for Translation.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publshing Company.

Willss, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft :Probleme und Methoden.* Stuttgart: Klett.

Yalçın, P. (2015). *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Yalınkılıç, İ. (2001). *Atasözleri.* İstanbul: Feza Gazetecilik Yayınları.

Yazıcı, H. (2012). *Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar.* İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilim Temel Kavram ve Kuramaları.* İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci.* İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yetkiner, N. K. (2009). *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine.* İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.

Yiğit, G. (2014). *Edebi Metinlerin Çevirisinde Dilsel, Kültürel Çokanlamlılıktan Kaynaklanan Çeviri Kayıpları,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Mersin: T.C. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviri Ana Bilim Dalı.

Zeydân, C. (1892). Fâtihatu'l-Hilâl. *el-Hilâl*(1).

Zeydân, C. (1904). *Târîhu'l- Âdâbi'l-Luġati'l-Arabiyye,cilt 2.* Kahire: Dâru'l-Hilâl.

Zeydân, C. (2012). *Selâhaddîn Eyyûbî.* Kahire: Müessesetü'l-Hindavî.

Zeydân, C. (2014). *Selâhaddîn Eyyûbî ve Haşhaşiler.* (Z. Megâmiz, Çev.) İstanbul: Kapı Yayınları.